Жуль Верн

5 ТИЖНІВ НА ПОВІТРЯНІЙ КУЛІ

Переклад: Віктор Часник

Переклад було люб'язно надано перекладачем.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Промова, яка викликала оплески. – Пропозиція доктора Семюеля Фергюсона зборам. — "Exscelsior". — Портрет доктора Фергюсона. — Переконаний фаталіст. — Обід в "Клубі мандрівників". — Проголошення тостів

Засідання Лондонського королівського географічного товариства 14 січня 1862 року в приміщенні на площі Ватерлоо, З було дуже багатолюдним. Президент товариства сер Френсіс М ... робив своїм поважним колегам визначне повідомлення, і мова його часто переривалася оплесками. Цей виступ — рідкісний зразок красномовства — завершився, нарешті, такими пихатими фразами, в які цілим потоком вливалися патріотичні почуття:

— Англія завжди прямувала на чолі інших націй. (Зауважте: нації завжди крокують на чолі одна одної.) Цим вона зобов'язана безстрашності своїх мандрівників-дослідників і їх географічним відкриттям. (Жваві вигуки схвалення.) Доктор Семюель Фергюсон, один з її славних синів, який не осоромить своєї батьківщини. (З усіх боків "Ні Ні!") Якщо його спроба вдасться ("Звичайно, вдасться!"), то наші розрізнені відомості про географію Африки будуть доповнені і пов'язані в одне ціле.

(Бурхливий вираз схвалення.) Якщо ж вона зазнає невдачі ("Ніколи! Ніколи!"), то принаймні увійде в історію як один з найбільш відважних задумів людського генія ... (Несамовитий тупіт ніг.)

— Ура! Ура! — кричали присутні, наелектризовані цими хвилюючими словами свого президента.

— Ура безстрашному Фергюсону! — вигукнув один із найпалкіших слухачів.

Крики, повні наснаги, відлунювали з усіх боків. Ім'я Фергюсона було у всіх на устах, і ми маємо підставу думати, що воно особливо вигравало, проходячи через глотки англійців. Зал засідань здригався від цих криків.

Адже тут було багато тих самих безстрашних мандрівників, що об'їздили п'ять частин світу, тепер постарілих, стомлених, але колись повних енергії. Всі вони завдяки своїй фізичній або моральної стійкості врятувалися від корабельних аварій і пожеж; всім їм загрожували і томагавки індіанців, і дубина дикуна, і стовп тортур, і небезпека потрапити в шлунки канібалам Полінезії! Але ніщо не могло приглушити биття їхніх сердець під час виступу сера Френсіса М. ... і, з людської пам'яті, це, безумовно, був найуспішнішим ораторським досягненням Королівського географічного товариства Лондона.

Але в Англії, ентузіазм виражається не одними тільки словами, він чеканить монету ще швидше, ніж прес королівського монетного двору. Тут же на засіданні було прийнято рішення видати доктору Фергюсону для здійснення його плану дві тисячі п'ятсот фунтів стерлінгів. [1] Значущість суми відповідала важливості підприємства. Один з членів

Товариства звернувся до президента з питанням, чи не буде доктор Фергюсон офіційно представлений зборам.

— Доктор чекає розпоряджень зборів — відповів сер Френсіс М ...

— Нехай увійде! НЕХАЙ увійде! — пролунали крики. — Цікаво побачити на власні очі людину такої надзвичайної сміливості!

— Але, можливо, цей неймовірний проект лише містифікація — зауважив старий комодор, що виділявся своєю апоплектичною зовнішністю.

— А що, якщо доктора Фергюсона взагалі не існує? — вигукнув якийсь глузливий голос.

— Тоді потрібно було б його винайти — пожартував один з членів цього серйозного товариства.

— Попросіть сюди доктора Фергюсона — розпорядився сер Френсіс М ...

І Семюель Фергюсон, анітрохи не бентежачись, увійшов до зали під грім оплесків. Це був чоловік років сорока, середнього зросту і звичайної статури. Обличчя в нього було безпристрасне, з правильними рисами і рум'яне — ознака сангвінічного темпераменту. Великий ніс, що нагадував ніс корабля — який і повинен бути у людини, народженої робити відкриття. Добрі очі, в яких світилася відвага і ще більше розум, надавали особливу привабливість цієї особи. Руки його було дещо довгуваті, впевнена хода викривала тренованого мандрівника.

Весь вигляд доктора дихав таким спокоєм і серйозністю, що при вигляді його і в голову не могла прийти думка про містифікацію, навіть саму невинну.

Тому крики "ура" і оплески замовкли лише тоді, коли доктор Фергюсон люб'язним жестом попросив дати йому можливість говорити. Він попрямував до приготовленого для нього крісла; ставши біля нього, він спрямував на збори енергійний погляд, підняв до неба вказівний палець правої руки і вимовив всього одне слово:

— Exscelsior! [2]

Ні, ніколи несподівані парламентські запити панів Брайта і Кобдена або виступи лорда Пальмерстона з вимогами надзвичайних асигнувань для зміцнення скелястих берегів Англії не мали такого бурхливого успіху, як це кинуте доктором Фергюсоном слово. Воно абсолютно затьмарило навіть і саму доповідь сера Френсіса М ... Доктор показав себе людиною одночасно великою, скромною і обережною. Всю справу він примудрився охарактеризувати єдиним слово "Exscelsior". Старий комодор відразу перейшов на бік цієї незвичайної людини і негайно зажадав, щоб промова Фергюсона була "повністю" надрукована в "Працях Лондонського географічного товариства".

Але хто ж був цей доктор Фергюсон і якій справі збирався він себе присвятити?

Батько молодого Фергюсона, хоробрий капітан англійського флоту, з самого раннього віку привчив сина до небезпек і пригод своєї професії. Славний хлопчик мабуть ніколи не знав, що таке страх, рано виявив жвавий розум, дослідницькі здібності і неабияку схильність до наукової

роботи; крім того, він володів рідкісним умінням виходити із складних ситуацій. Ніщо ніколи не ставило його в глухий кут: навіть коли він вперше взяв у руку вилку, і то він не розгубився, як це буває зазвичай з дітьми. Рано пристрастився він до читання книг про сміливі пригоди і морські експедиції, які збуджували його фантазію. З запальним інтересом вивчав він відкриття, що відносились до першої половини дев'ятнадцятого століття. Він мріяв про славу Мунго Парка, Брюса, Кайлі, Левайлянта і, напевно, не міг не помріяти трохи про славу Селькірка [3] — прообразу Робінзона Крузо, — вона здавалася йому не менше привабливою. Скільки чудових годин провів хлопчик з Селькірком на його острові Хуан Фернандес! Юний Семюель часом схвалював дії самотнього матроса, часом не погоджувався з його планами і проектами. Йому здавалося, що на його місці він вчинив би інакше, можливо краще, і в усякому разі — не гірше! Але вже, напевно, він ніколи не покинув би цього благодатного острова, де Робінзон був щасливий, як король без підданих. Ніколи! Навіть якби йому, Семюелю, запропонували стати першим лордом Адміралтейства! Можна уявити собі, як розвинулися всі ці нахили в пору його молодості, серед пригод, пережитих у всіх частинах земної кулі! Батько його, будучи сам освіченою людиною, не забув розвинути живий розум сина серйозним вивченням гідрографії, фізики, механіки, а також познайомив його з основами ботаніки, медицини, астрономії.

Коли поважний капітан Фергюсон помер, синові його Семюелю було двадцять два роки, і він вже встиг здійснити кругосвітнє плавання. Після смерті батька він поступив на службу в бенгальський інженерний корпус і відзначився в кількох боях.

Але життя солдата була не до душі молодому Фергюсону: не прагнучи сам командувати іншими, він не бажав нікому підкорятися. Він вийшов у відставку і став подорожувати і, то

полюючи, то складаючи гербарій, дістався до північної частині півострова Індостан і перетнув його від Калькутти до Сурату — проста прогулянка любителя.

З Сурата він відправляється в Австралію і тут в 1845 році бере участь в експедиції капітана Стурта, на якого було покладено завдання знайти величезне озеро, розташоване, за припущеннями вчених, в центральній частині Нової Голландії. [4]

Близько 1850 року Семюель Фергюсон повертається в Англію. Охоплений більш ніж коли-небудь пристрастю до відкриттів, він до 1853 року супроводжує капітана Мак-Клура в його експедиції, яка обігнула американський континент від Берингової протоки до мису Фарвель. [5] Фергюсон добре переносить всякий клімат і всі труднощі, що зустрічаються на шляху. Він прекрасно відчував себе серед найтяжчих поневірянь. Це був тип справжнього мандрівника, чий шлунок стискається і розширюється залежно від обставин, чиї ноги коротшають і подовжуються дивлячись по довжині випадкового ложа, на якому він може в будь-яку годину дня заснути і в будь-яку годину ночі прокинутися.

Тому не дивно, що наш невтомний мандрівник з 1855 по 1857 рік досліджує у товаристві братів Шлагінтвейтів всю західну частину Тибету і повертається з цієї експедиції з запасом цікавих етнографічних спостережень.

Беручи участь у всіх цих експедиціях, Семюель Фергюсон в той же час був самим діяльним і найпопулярнішим кореспондентом дешевої, всього в один пенс, газети Daily Telegraph щоденний тираж якої досягав ста сорока тисяч екземплярів і ледь задовольняв попит мільйонів читачів. Ось чому доктор Фергюсон користувався такою популярністю, хоча він і не був членом жодної наукової установи, жодного

географічного товариства Лондона, Парижа, Берліна, Відня або Петербурга, ні "Клубу мандрівників", ні навіть Королівського політехнічного товариства, де тон задавав його друг, статистик Кокберн.

Цей вчений навіть наважився пообіцяти один раз Фергюсону, бажаючи бути йому приємним, вирішити наступне завдання: знаючи число миль, пройдених доктором в його мандрах, обчислити, наскільки його голова виконала більше, ніж ноги, внаслідок різниці радіусів. Або ж, знаючи число миль, виконаних ногами і головою доктора, обчислити його зріст з точністю до однієї лінії [6].

Але Фергюсон завжди тримався далеко від вчених товариств, належачи, так би мовити, до секти войовничої, а не базікаючої, і вважав більш корисним вживати час на дослідження і відкриття, ніж на суперечки і просторікування.

Розповідають, що один англієць спеціально приїхав до Швейцарії, для того щоб оглянути Женевське озеро. Його посадили в одну з тих старих карет, де сидіння влаштовані, як в омнібусах, з боків. Випадково наш англієць сів спиною до озера. І ось, об'їхавши його кругом, він жодного разу не надумав озирнутися і повернувся в Лондон в захваті від Женевського озера!

Доктор же Фергюсон не раз обертався під час своїх мандрів і, обертаючись, багато бачив. Це вже було в його натурі. І ми маємо підставу думати, що доктор був трохи фаталістом, але фаталістом в повному розумінні цього слова: він сподівався на долю і навіть на провидіння, він вважав, що якась сила штовхає його подорожувати і, об'їжджаючи земну кулю, він подібний до паровозу, який не обирає сам напрямки, а мчить по прокладених рейках.

— Не я женуся за дорогою, а вона за мною, — часто казав він.

Звідси зрозуміла та холоднокровність, з якою доктор Фергюсон зустрів оплески членів географічного товариства. Він, який не знав ні гордості, ні марнославства, був вище подібних дрібниць. Пропозицію, зроблену ним президентові товариства серу Френсісу М ..., він вважав справою абсолютно простою і природною і навіть не помітив, яке величезне враження вона справила на збори.

Після закінчення засідання доктора повезли на вулицю Пель-Мель в "Клуб мандрівників", де в честь його було влаштовано чудовий бенкет. Кількість страв відповідала значенню, яке надавалося експедиції почесного гостя, а поданий на стіл осетер був тільки на три якихось дюйма коротше самого Семюеля Фергюсона. Французькі вина лилися рікою, проголошувалося безліч тостів в честі знаменитих мандрівників, які прославилися своїми дослідженнями Африки.

Пили за здоров'я одних і за світлу пам'ять інших, дотримуючись алфавітного порядку — це дуже англійська звичка: за Аббаді, Адамса, Адамсона, Андерсона, Арно, Байкі, Болдуїна, Барта, Батуди, Беке, Белтрама, Берби, Бімбачі, Болоньесі, Болвік, Болцоні, Боннемен, Бріссон, Браун, Брюс, Брун-Роллет, Берчелл, Беркхардт, Бертон, Кайло, Кайлі, Кемпбел, Чапман, Клеппертон, Клот-Бей, Коломіє, Курваль, Куммінг, Куні, Дебоно, Декен, Денхем, Десаванчер, Діксен, Діксон, Дочард, Дюшаллу, Дункан, Дюран, Дуроле, Дювер'є, Ерхардт, Ескайр Лотюр, Феррет, Френель, Гальньє, Гелтон, Джеффрі, Голбрі, Хан, Халм, Гарньє, Геккарт, Геглін,Хорнеман, Хафтон, Імберт, Кауфман, Ноблечер, Крапф, Куммер, Лафарг, Лаїнг, Лажай, Ламберт, Ламірал, Лампрей, Джон Ландер, Річард Ландер, Лефевр, Лежян Леваліант, Лівінгстон, Маккарті, Маджіар, Майзан, Мальзак, Моффат, Мольєн, Монтейро,

Моррісон, Мунго-Парк, Нейманс, Овервей, Панет, Патар'є, Паскаль, Пірс, Педді, Пені, Петерік, Понсе, Пракс, Раффанел, Рат, Ребман, Річардсон, Райлі, Річі, Герікорт Роше, Ронгаві, Рошер, Руппель, Согньє, Шпік, Штейднер, Тібо, Томпсон, Торнтон, Тул, Тосні, Троттер, Туке, Тірвітт, Вейді, Вейссьє, Вінсент, Вінсент, Вінсента Уолберг, Варінгтон, Вашингтон, Верн, Вайлд і, нарешті, за доктора Семюеля Фергюсона, який своєю неймовірною спробою повинен був з'єднати роботу цих мандрівників і завершити серію африканських відкриттів.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Стаття в газеті "Дейлі телеграф". — Полеміка в наукових журналах. — Доктор Петерман підтримує свого друга доктора Фергюсона. — Відповідь вченого Конера. — Укладення численних парі. — Різні пропозиції, зроблені доктору Фергюсону.

На другий день, 15 січня, в газеті Daily Telegraph з'явилась наступна публікація:

"Нарешті-то Африка розкриє таємницю своїх неосяжних пустель. Сучасний Едіп [7] розгадає загадку, яка була не під силу вченим шістнадцяти століть. У минулі часи шукати витоки Нілу (fontes Nili quoerere) вважалося божевільною спробою, нездійсненною мрією.

Доктор Барт, що йшов до Судану по шляху, визначеним Денхемом і Клаппертоном; доктор Лівінгстон, що провів свої відважні дослідження від мису Доброї Надії до басейну річки Замбезі; капітани Бертон і Спік, що відкрили Великі внутрішні озера, — всі ці мандрівники проклали для сучасної цивілізації три нових шляхи. Точка перетину цих шляхів є як би серце

Африки, куди до цих пір не вдалося проникнути жодному мандрівникові. Сюди-то і повинні бути спрямовані всі зусилля.

І ось доктор Семюель Фергюсон, чиї славні дослідження не раз були оцінені по заслугах нашими читачами, поновлює праці сміливих піонерів науки, робить ще одну відважну спробу.

Цей безстрашний дослідник має намір перетнути на повітряній кулі всю Африку зі сходу на захід. Якщо не помиляємося, то вихідним пунктом його дивовижної подорожі буде острів Занзібар, розташований біля східного берега Африки. Що ж стосується кінцевого пункту подорожі, він відомий лише провидінню.

Вчора на засіданні Лондонського королівського географічного товариства було повідомлено про це передбачуване наукове дослідження, і тут же на засіданні було асигновано на покриття витрат експедиції дві тисячі п'ятсот фунтів стерлінгів.

Ми весь час будемо тримати наших читачів в курсі експедиції, яка не має прецеденту в географічних літописах ".

Зрозуміло, ця замітка наробила багато шуму; перш за все вона викликала цілу бурю сумнівів: доктор Фергюсон здавався якоюсь казковою особистістю. Говорили, що все це вигадка Барнума [8], який свого часу "попрацював" в Сполучених Штатах, а тепер націлюється на Англію. У лютневому номері "Вістей географічного товариства", що видаються в Женеві, з'явилася дотепна статейка, що висміювала Лондонське географічне товариство, бенкет в "Клубі мандрівників" і навіть феноменального осетра.

Петерман в своєму "Бюлетені", який видавався в Готі, змусив замовкнути женевський журнал. Він особисто знав доктора Фергюсона і ручився за безстрашність свого відважного друга.

Втім, незабаром всі маловіри були остаточно осоромлені: підготовка до подорожі проходила в самому Лондоні. Стало відомо, що ліонські фабрики отримали солідне замовлення на шовкову тафту для повітряної кулі; і, нарешті, британський уряд надав в розпорядження доктора Фергюсона транспорт "Рішучий" під командою капітана Пеннета.

Тут відразу з усіх боків посипалися тисячі поздоровлень і побажань успіху. Опис подробиць експедиції з'явилося на сторінках паризьких "Вістей географічного товариства", цікава стаття була надрукована в "Нових літописах подорожей, географії, історії та археології", що видаються В. А. Мальт-Бреном, сумлінну наукову працю було опубліковано в німецькому "Географічному віснику" ("Zeitschrift für Allgemeine Erdkunde") доктором В. Конером, який переконливо показав можливість подорожі, ймовірність успіху, характер перешкод і величезні переваги пересування по повітрю. Не схвалював він лише пункт відправлення: на його думку, розумніше було б вибрати Массауа, невеликий порт в Абіссінії, звідки Джемс Брюс в 1768 році відправився на пошуки витоків Нілу. Втім, він беззастережно захоплювався енергією доктора Фергюсона, залізною мужністю цього чоловіка, який задумав таку подорож і готується здійснити свій задум. "Північноамериканському огляду" важко було примиритися зі славою, яка випала на долю Англії, і він, жартуючи над проектом доктора Фергюсона, запрошував його, якщо вже він пускається в подібну подорож, залетіти і в Америку.

Словом, не рахуючи газет усього світу, не було жодного наукового журналу, — від "Вісника євангелічних місій" і до

"Алжирського і колоніального огляду", від "Літописів поширення християнської віри" і до "Місіонерських вістей", — який в тій чи іншій формі не озвався б на це сміливе підприємство.

У Лондоні і по всій Англії укладали великі парі: по-перше, чи дійсно існує доктор, або це тільки міфічна особа; по-друге, чи буде здійснена подорож; по-третє, чи успішна буде ця експедиція і, нарешті, по-четверте, чи повернеться назад або загине доктор Фергюсон. До книги записів про укладені парі заносилися величезні суми, немов справа йшла про перегони в Епсомі.

Таким чином, віруючі і маловіри, невігласи і вчені — всі звернули свої погляди на доктора Фергюсона, і він став, сам того не підозрюючи, героєм дня. Він охоче дав точну інформацію про свою експедицію, був надзвичайно доступний і тримав себе дуже просто і природно. Не один сміливий шукач пригод, який жадав розділити з ним славу і небезпеки, звертався до нього, але він всім відмовляв, не даючи з цього приводу ніяких пояснень. Багато винахідників пропонували Фергюсону свої прилади для управління його повітряною кулею, але жодним з них він не побажав скористатися. На питання ж, чи не винайшов він сам подібного механізму, доктор незмінно відмовчувався. Він наполегливо займався приготуваннями до подорожі.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Друг доктора Фергюсона. — Коли виникла ця дружба. — Дік Кеннеді в Лондоні. — Несподівана і дивна пропозиція. — Маловтішна приказка. — Кілька слів про мучеників Африки. — Переваги повітряної кулі. — Таємниця доктора Фергюсона.

У доктора Фергюсона був товариш. Він не був його alter ego — другим я. Дружби не буває між двома в усьому схожими один на одного істотами. В даному випадку відмінність характерів, схильностей, темпераментів анітрохи не заважала Фергюсону і Кеннеді жити у добрій злагоді, а, навпаки, робила їх дружбу ще міцніше.

Дік Кеннеді був шотландець в повному сенсі цього слова: відвертий, рішучий і впертий. Жив він під Единбургом, в маленькому містечку Лейте — це майже передмістя "старої коптильні" [9]. Кеннеді був великий любитель рибної ловлі, але головною пристрастю його була полювання, що цілком природно для сина Каледонії [10], що виріс серед гір. Особливо славився Кеннеді як стрілок з карабіна. Він так влучно потрапляв в лезо ножа, що куля розщеплювалася на дві половини, рівні навіть по вазі.

Обличчям Кеннеді був схожий на Хелберта Глендінінга, як його намалював Вальтер Скотт в романі "Монастир". Зріст вище шести англійських футів [11], стрункий і спритний, він в той же час справляв враження справжнього геркулеса. Його зовнішність мимоволі приваблювала до себе: це потемніле від засмаги обличчя, живі чорні очі, сміливість і рішучість рухів, нарешті, щось добре і чесне в усьому образі.

Знайомство друзів зав'язалося в Індії, де обидва служили в одному полку. У той час як Дік полював на тигрів і слонів, Семюель збирав колекції рослин і комах. Кожен з них був майстром своєї справи, і знайдена доктором рідкісна рослина часто виявлялося не менш цінною, ніж пара слонових іклів, здобутих, його другом-мисливцем.

Молоді люди ніколи не мали нагоди врятувати один одному життя або надати один одному послугу. Це ще більше скріплювало їх дружбу.

Доля іноді їх розлучала, але взаємна симпатія завжди знову з'єднувала. Після повернення з Індії вони часто розставалися через далекі експедиції доктора, але той, повернувшись на батьківщину, кожен раз незмінно проводив у свого друга кілька тижнів. Дік говорив про минуле, а Семюель будував плани на майбутнє: один дивився вперед, інший — назад. У Фергюсона характер був неспокійний. Кеннеді був уособлення спокою.

Після своєї подорожі до Тибету доктор близько двох років не розмовляв про нові експедиції, і Дік уже починав думати, що потяг до подорожей і жага пригод стали у його друга холонути. Шотландець був в захваті. Не сьогодні так завтра, розмірковував він, це повинно погано скінчитися. Як би не був досвідчений чоловік, не можна ж безкарно блукати все життя серед людожерів і диких звірів. І Дік гаряче умовляв Семюеля кинути подорожі, запевняючи його, що він вже досить багато зробив для науки, а для того щоб заслужити вдячність людства, — і того більше, На всі ці вмовляння Фергюсон не відповідав ні слова. Він був задумливий, займався якимись таємничими обчисленнями, проводив цілі ночі над дослідами з незвичайними приладами, нікому досі не відомими. Відчувалося, що в голові його дозріває якийсь великий план.

"Що він замишляє?" — став сушити собі мозок Кеннеді, коли приятель несподівано в січні покинув його і поїхав до Лондона.

І ось одного разу вранці він це, нарешті, дізнався з замітки у "Дейлі телеграф".

— Боже мій! — закричав Дік. — Божевільний! Божевільний! Летіти через Африку на повітряній кулі! Цього ще не вистачало! Так ось, виявляється, що він обмірковував протягом двох років!

Якщо ми поставили після кожної його фрази знак оклику, то Кеннеді завершував їх тим, що бив себе кулаком по голові, і якщо ви уявите собі цю картину, то отримаєте поняття про стан Діка.

Економка Діка, старенька Ельспет, зважилася було заїкнутися, що це повідомлення помилкове.

— Ну що ви! — вигукнув Кеннеді. — Наче я не впізнаю в цьому свого друга. Та хіба це на нього не схоже? Подорожувати по повітрю! Він, бачте, тепер надумав змагатися з орлами! Ні! Такого не буде! Вже я зумію його напоумити! Гей! Дай йому тільки волю, — він в один прекрасний день і на Місяць, мабуть, відправиться.

У той же вечір Кеннеді, стривожений і роздратований, сів у поїзд і на наступний день був в Лондоні. Через якихось три чверті години його кеб зупинився біля маленького будиночка на Грецькій вулиці, неподалік скверу Сохо, де жив доктор Фергюсон. Шотландець вибіг на ганок і п'ятьма здоровенними ударами в двері сповістив про своє прибуття. Фергюсон сам відкрив йому.

— Дік! — вигукнув він, втім, без особливого подиву.

— Він самий, — заявив Кеннеді.

— Як це ти, мій любий Дік, в Лондоні в розпал зимового полювання?

— Так! Я у Лондоні.

— Для чого ж ти приїхав?

— Перешкодити нечувані нерозсудливості!

— Нерозсудливість? — перепитав доктор.

— Це правда? — запитав Кеннеді, простягаючи тому номер Daily Telegraph

— А-а! це те, про що ти говориш!! Ці газети, треба сказати, досить-таки нескромні. Але присядь же, дорогий Дік.

— І не подумаю! Скажи, ти справді затіяв цю подорож?

— Справді. У мене багато що вже готове; і я ...

— І де ж воно? Я рознесу, розіб'ю все вщент !! — достойний шотландець неабияк розлютився.

— Заспокойся, дорогий Дік, — заговорив доктор. — Я тебе розумію. Ти ображений на мене за те, що я досі не ознайомив тебе з моїми проектами ...

— І він ще називає це своїми проектами!

— Йдеться про те, що я був надзвичайно зайнятий, — продовжував Фергюсон, не звертаючи уваги на вигук Діка. — У мене безліч справ, але заспокойся ж: я неодмінно написав би тобі, перш ніж виїхати ...

— Гей! Мені все одно! — перебив його Кеннеді.

— ... з тієї простої причини, що я маю намір взяти тебе з собою, — докінчив Фергюсон.

Шотландець відскочив з легкістю, яка могла б зробити честь сарні.

— Послухай, Семюель, чи не хочеш ти, щоб нас обох замкнули в Бедлам [12]?

— Саме на тебе я розраховував, дорогий мій Дік, і зупинився на тобі, відмовивши дуже багатьом. Кеннеді зовсім остовпів.

— Якщо ти послухаєш мене протягом якихось десяти хвилин, — спокійно продовжував Фергюсон, — то, повір, будеш мені вдячний.

— Ти говориш серйозно?

— Дуже серйозно.

— А що, якщо я відмовлюся супроводжувати тебе?

— Ти не відмовишся.

— Але якщо все ж відмовлюся?

— Тоді я піду один. Тебе залишу в спокої.

— Ну, сядемо, — запропонував мисливець, — і поговоримо спокійно. Раз ти не жартуєш, справа варта того, щоб її гарненько обговорити.

— Тільки якщо ти нічого не маєш проти, обговоримо його за сніданком, дорогий Дік.

Друзі сіли один проти іншого за столиком, на якому височіли гора бутербродів і величезний чайник.

— Безцінний мій Семюель, — почав мисливець, — твій проект божевільний. Він неможливий. У ньому немає нічого серйозного і здійсненного.

— Ну, це ми побачимо. Спочатку випробуємо, — відгукнувся доктор.

— Але пробувати щось саме і не треба, — наполягав Кеннеді. — А чому, скажи на милість?

— А всілякі небезпеки і перешкоди? Ти про них забуваєш?

— Перешкоди на те й існують, щоб їх долати, — з серйозним виглядом відповів Фергюсон. — Що ж стосується небезпек, то хто взагалі гарантований від них? У житті небезпеки на кожному кроці. Може бути, небезпечно сісти за стіл, надіти на голову капелюх... Що має статися, те станеться; в майбутньому треба бачити сьогодення, адже майбутнє і є більш віддалене сьогодення.

— Ну ось, — сказав Кеннеді, знизуючи плечима. — Ти завжди був фаталістом.

— Так, завжди, але в хорошому сенсі цього слова. Тож не будемо гадати, що готує нам доля. Згадаймо-но добре англійське прислів'я: "Кому судилося бути повішеним, той не ризикує потонути".

На це сказати було нічого, але Кеннеді все ж знайшов чимало заперечень, занадто довгих для того, щоб їх тут наводити.

— Ну, добре, — заявив він після цілої години суперечок, — якщо ти вже у що б то не стало хочеш перетнути всю Африку, якщо це абсолютно необхідно для твого щастя, то чому не скористатися для цього звичайними шляхами?

— Чому? — запитав, надихаючись, доктор. — Та тому, що до цих пір всі такі спроби терпіли невдачі. Мунго Парк був убитий на Нігері, Фогель зник безслідно в країні Вадаї, Оудней помер в Мурмурі, Клаппертон — в Сокото, француз Майзан був порубаний на шматки, майор Ленг убитий туарегами, Рошер з Гамбурга загинув на початку тисяча вісімсот шістдесятого року. Як бачиш, довгий список мучеників: чимало жертв понесли ми в Африці. Очевидно, неможливо боротися зі стихіями, з голодом, спрагою, лихоманкою, з дикими звірами і тим більше — з дикими тубільними племенами. А якщо не можна зробити що-небудь одним способом, воно повинно бути зроблено іншим: якщо не можна пройти посередині, треба обійти збоку або промайнути зверху.

— Ось це-то і страшно, — зауважив Дік.

— Чого ж боятися? — заперечив доктор з взірцевою холоднокровністю. — Ти ж не можеш сумніватися в тому, що я вжив усіх заходів обережності проти аварії моєї повітряної кулі? Але навіть якщо станеться з нею що-небудь, і тоді я все ж опинюся на землі, як будь-який інший мандрівник. Повторюю, моя кулька мене не підведе, а про аварії не варто навіть і думати.

— Навпаки, як раз про них і слід думати.

— Ні, дорогий Дік. Я маю намір розлучитися зі своєю повітряною кулею не раніше, ніж доберуся до західного узбережжя Африки. Поки я на ній, на цій кулі, все стає

можливим! Без неї ж я піддаюся небезпеці і випадковостям минулих експедицій. З кулею мені не страшні ні спека, ні потоки, ні бурі, ні самум, ні шкідливий клімат, ні дикі звірі, ні навіть люди! Мені дуже жарко — я піднімаюся вище; мені холодно — я спускаюся; гора на моєму шляху — я її перелітаю; прірва, річка — переношуся через них; вибухне гроза — я піду вище неї; зустрінеться потік — промчу над ним, немов птах. Я рухаюсь вперед, не знаючи втоми, і зупиняюся по суті зовсім не для відпочинку. Я парю над невідомими країнами ... Я мчу з швидкістю урагану то в піднебессі, то над самою землею, і карта Африки розгортається перед моїми очима, ніби сторінка гігантського атласу ...

Слова Фергюсона зачіпали доброго Кеннеді, але разом з тим у нього голова пішла обертом від картини, намальованої його другом. Він дивився на Семюеля із захопленням і з острахом, і йому здавалося, що він уже розгойдується в повітрі ...

— Але постривай-но, постривай, дорогий Семюель, значить, ти знайшов спосіб керувати повітряною кулею? — запитав Кеннеді.

— Та ні ж, це утопія.

— Як же ти полетиш?

— З волі провидіння, але у всякому разі зі сходу на захід.

— А чому?

— Та тому, що я розраховую на допомогу пасатів, напрямок яких завжди один і той же.

— Он як ... — промовив замислено Кеннеді. — Пасат ... звичайно, в крайньому випадку ... мабуть ... можливо ...

— Ні, не можливо, а напевно! У цьому вся справа, — перебив його Фергюсон. — Англійський уряд надав в моє розпорядження транспортне судно. Разом з тим домовлено, що приблизно на той час, коли я прибуду до західного берега Африки, там будуть крейсирувати три або чотири судна. І от не далі як через три місяці я буду на Занзібарі. Там я наповню газом мою кулю, і звідти ми будемо прагнути ...

— Ми? .. — повторив Дік.

— Так. Невже у тебе ще є якесь заперечення? Говори, пане Кеннеді.

— Заперечення? Їх у мене ціла тисяча! Почнемо хоча б з такого: скажи на милість, якщо ти збираєшся оглядати місцевість, підніматися і опускатися по своєму бажанню, то тобі доведеться витрачати газ. До сих пір, наскільки мені відомо, іншого способу не було, а це завжди і служило перешкодою для довгих подорожей по повітрю.

— На це, дорогий мій Дік, я відповім тобі одне: я не буду втрачати жодного атома газу, жодної його молекули ...

— І ти зможеш за своїм бажанням знижуватися?

— Так, зможу за своїм бажанням знижуватися.

— Як же ти це зробиш?

— А це вже моя таємниця, дорогий мій друг. Покладися на мене, і нехай мій девіз "Exscelsior" стане і твоїм.

— Ну, гаразд, "Exscelsior" так "Exscelsior", — погодився мисливець, який ні слова не знав по-латині.

Але в той же час він був налаштований всіма доступними засобами протидіяти від'їзду свого друга. Він зробив лише вид, що погодився з ним, а в душі вирішив задовольнятися роллю глядача. Семюель ж після цієї розмови вирушив спостерігати за приготуваннями до польоту.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Дослідники Африки: Барт, Річардсон, Овервег, Берні, Брьен-Ролле, Пенею, Андреа Дебоно, Міані, Вільям Леджян, Брюс, Крапф і Ребман, Майзан, Рошер, Бертон і Спік.

Повітряний шлях, якого збирався дотримуватися доктор Фергюсон, був їм обраний далеко не випадково. Він серйозно обдумав, звідки треба почати свій політ, і у нього були поважні причини, щоб піднятися саме з острова Занзібар. Розташований цей острів біля східного узбережжя Африки під 6 ° південної широти, тобто на чотириста тридцять географічних миль [14] нижче екватора. Звідси ж вирушила незадовго до того остання експедиція, послана до Великих озер для відкриття витоків Нілу.

Потрібно зауважити, що Фергюсон мав на увазі зв'язати результати двох головних досліджень: доктора Барта в 1849 році і лейтенантів Бертона і Спіка в 1858 році.

Доктор Барт – дослідник походженням з Гамбургу, який отримав для свого земляка Овервега і для себе дозвіл приєднатися до експедиції англійця Річардсона; він керував місією в Судані.

Ця величезна країна розташована між 15 ° та 10 ° північної широти, тобто, щоб досягти її, необхідно просунутися понад півтори тисячі кілометрів у внутрішні частини Африки.

До цього часу ця країна була відома лише мандрівкою Денхема, Клаппертона і Одні, з 1822 по 1824 р. Річардсон, Барт і Овервег, прагнучи продовжити свої розслідування, прибули до Тунісу і Тріполі, як їх попередники, і прагнули дістатися до Мурзука, столиці Фезану.

Потім вони відмовляються від перпендикулярної лінії і роблять гачок на заході у напрямку до Ґата, спілкуючись не без труднощів з туарегами. Після тисячі сцен мародерства, жорстокості, збройного пограбування їх караван прибуває у жовтні у величезний оазис Асбен. Доктор Барт відокремлюється від своїх супутників, здійснює екскурсію до містечка Агадес і знову приєднується до експедиції, яка починається знову 12 грудня. Вона прибуває в провінцію Дамергу; там троє мандрівників розділяються, і Барт вирушає в Кано, де він терпляче займається дослідженнями і платить чималу данину.

Незважаючи на сильну лихоманку, 7 березня він покинув місто, з ним пішов один слуга. Основна мета його подорожі – дослідити озеро Чад, від якого він ще на відстані триста п'ятдесят миль. Потім він прямує на схід і доходить до містечка Цуріколо, у Борну, яке є ядром великої центральної імперії Африки. Там він дізнається про смерть Річардсона, що вбитий втомою і неприємностями. Він прибуває в Куку, столицю Борну, на березі озера. Нарешті, через три тижні, 14 квітня, через дванадцять з половиною місяців після виїзду з Триполі, він дійшов до міста Нгорноу.

29 березня 1851 р. ми знову зустрічаємось з Овервегом, щоб відвідати царство Адамауа, на південь від озера; він

досягає містечка Йола, трохи нижче 9 градусів північної широти. Це гранична межа, до якої добрався цей полуденний мандрівник на південь.

Він повертається в серпні в Куку, звідси послідовно курсує у Мандара, Баргімі, Канем і досягає максимальної межі на сході — міста Масена, розташованого на відстані 17 ° 20 ' західної довготи [15].

Після смерті свого останнього супутника, Овервега, доктор Барт 25 листопада 1852 року вирушає на захід, відвідує Сокото, переправляється через Нігер і, нарешті, добирається до Тімбукту, де нудиться протягом довгих восьми місяців, переносячи образи шейха, погане поводження і нестатки. Але настає момент, коли перебування християнина в місті не може бути більше терпимо. Феллахи відкрито загрожують йому, і 17 березня 1854 роки йому доводиться тікати на кордон, де він ховається протягом тридцяти трьох днів, в найповнішій знедолі, Звідси в листопаді йому вдається дістатися спочатку до Кано, а потім в місто Кука. Проживши тут чотири місяці, він відновлює дорогу до Денхема. Тріполі доктор досяг тільки в серпні 1855 року, а 6 вересня того ж року він — єдиний з учасників експедиції — приїжджає в Лондон.

Такі в загальних рисах відважні мандри доктора Барта.

Семюель Фергюсон зазначив особливо ретельно, що Барт зупинився на 4 ° північної широти і 17 ° східної довготи.

Подивимося, що робили в цей час лейтенант Бертон і Спік в Східній Африці.

Різні експедиції, що піднімалися вгору по Нілу, ніколи не могли дістатися до таємничих джерел цієї річки.

За повідомленням Фердинанда Берні, німецького лікаря, експедиція, яка відправилася углиб Африки в 1840 році під егідою Мехмета-Алі, зупинилася в Гондокоро, між четвертою та п'ятою північними паралелями.

У 1855 році Брён-Ролле, савойєць, призначений консулом Сардинії в Східний Судан, замість померлого Ваде, виїхав з Хартума під ім'ям купця Якуба, який торгує камеддю і слоновою кісткою. Він досяг Белень, розташовану за четвертим градусом. Тут він захворів і повернувся в Хартум, де помер в 1857 році.

Ні доктор Пеней, начальник єгипетської медичної служби, який дістався на невеликому пароплаві до місцевості, розташованої на градус нижче Гондокоро, і, повернувшись в Хартум, помер там від виснаження, ні венеціанець Міані, який об'їхав водоспади під Гондокоро і добрався до другої паралелі, ні мальтійський купець Андреа Дебоно, що пройшов трохи далі по Нілу, не могли переступити через цю зачаровану межу. У 1859 році Гійом діючи за дорученням французького уряду відправився в Хартум по Червоному морю і відплив по Нілу з двадцятьма солдатами і екіпажем, який налічував десятка два матросів, але і він не пішов далі Гондокоро; життя його було у великій небезпеці. Експедиція, на чолі якої стояв д'Ескейрак де Лотюр, теж намагалася досягти витоків Нілу.

Але мандрівників зупинила все та ж фатальна межа. Посланці Нерона колись досягли дев'ятого градуси широти; отже, за вісімнадцять століть було виграно якихось п'ять або шість градусів, тобто від трьохсот до трьохсот шістдесяти географічних миль [16].

Деякі з мандрівників намагалися досягти витоків Нілу, взявши за відправний пункт східне узбережжя Африки.

Шотландець Брюс, подорож якого тривала з 1768 до 1772 року, виїхав з абіссінського порту Масауа, перетнув область Тигре, побував на руїнах Аксума, побачив витоки Нілу там, де їх не було, і не домігся жодних серйозних результатів.

У 1844 році доктор Крапф, англійський місіонер, заснував місію в Момбасі, недалеко від Занзібару, і відкрив разом зі священиком Ребманном дві гори на відстані трьохсот миль від берега; це гори Кіліманджаро і Кенія, на які піднялися Хейглін і Торнтон.

У 1845 році француз Майзан висадився один в Багамайо навпроти Занзібару і дістався до Джеламора, де загинув від жорстоких тортур, яким його піддав вождь одного з племен.

У 1859 році в серпні молодий мандрівник Рошер з Гамбурга, приєднавшись до каравану арабських купців, дійшов до озера Ньяса, де був захоплений під час сну і убитий.

Нарешті, в 1857 році лейтенанти Бертон і Спік, два офіцери бенгальської армії, були послані Лондонським географічним товариством шукати Великі Африканські озера. 17 липня вони покинули Занзібар і попрямували прямо на захід.

Після чотирьох місяців нечуваних страждань (багаж їх був розграбований, а носильники перебиті) вони досягли Казеха, збірного пункту купців і караванів. Це була область Місячних гір, і тут вони зібрали дорогоцінний матеріал щодо побуту, управління, релігії, фауни і флори країни. Звідси вони рушили до першого з Великих озер — Танганіка, розташованого між 3 ° і 8 ° південної широти. Добралися вони до нього 14 лютого 1858 року. Тут наші мандрівники ознайомилися з різними племенами (велика частина їх — людожери), що жили по берегах озера.

У зворотний шлях вони пустилися 26 травня і 20 червня були вже знову в Казехе. Тут Бертон захворів і кілька місяців пролежав у ліжку. Спік же скористався цим часом, щоб пройти більше трьохсот миль на північ, до озера Укереве. Досяг він цього озера 3 серпня, але йому вдалося оглянути лише невелику частину його, розташовану на 2 ° 30 ' південної широти.

Спік повернувся в Казех 25 серпня і незабаром разом з Бертоном попрямував до Занзібару, куди мандрівники прибули тільки в березні наступного року. Звідси ці два сміливих дослідника відбули до Англії. Паризьке географічне товариство присудило їм премію.

Доктор Фергюсон не забув зі звичайною своєю точністю зауважити, що ця остання експедиція не перейшла 2 ° південної широти і 29 ° східної довготи.

Отже, мета доктора Фергюсона полягала в тому, щоб з'єднати дослідження Барта з пізнішими дослідженнями Бертона і Спіка. Для цього треба було просунутися по африканському материку більш ніж на дванадцять градусів.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ.

Сни. Кеннеді. — Зловживання займенниками множини. — Натяки Діка. — Прогулянка по карті Африки. — Між двома точками циркуля. — Новітні експедиції. — Спік і Грант. — Крапф, Декка, Хейглін.

Доктор Фергюсон дуже енергійно готувався до від'їзду. Він особисто керував спорудженням повітряної кулі, роблячи в ній деякі зміни, невідомо які, бо доктор щодо цього був німий як риба. Він уже давно почав вивчати арабську мову, а також різні

ідіоми негрів і завдяки своїм лінгвістичним здібностям зробив великі успіхи.

Тим часом його друг-мисливець не відходив від нього ні на крок. Мабуть Дік боявся, як би Семюель не полетів, не сказавши йому ні слова. Не раз шотландець знову поривався переконувати друга відмовитися від свого задуму, але той був непохитний. Часом Кеннеді звертався до нього з патетичним благанням, але і це не обходило доктора. І ось Діку стало здаватися, що Фергюсон як би вислизає у нього з рук. Бідний шотландець дійсно заслуговував жалю. Він уже не міг інакше як з жахом дивитися на блакитне склепіння небес. Навіть уві сні у Діка паморочилося в голові від якогось похитування, і щоночі йому ввижалося, що він летить вниз з невимірних висот.

Треба додати, що під час цих жахливих кошмарів бідний Дік рази два навіть звалився зі свого ліжка. І він зараз же показував Фергюсону свою побиту голову.

— Адже і впав-то я все з якихось трьох футів, ніяк не більше, — додав він добродушно, — а шишка он яка! Посудіть самі.

Ця інсинуація, в якій чулася глибока зневіра, однак, не збентежила доктора.

— Ми не впадемо, — заявив він.

— А якщо все-таки впадемо?

— Кажу тобі — не впади!

Це було сказано так рішуче, що Кеннеді не знайшов, що заперечити.

Особливо дратувало його те, що доктор, здавалося, зовсім не зважав на заперечення, знаходячи, що Кеннеді безповоротно призначений самою долею бути його супутником в повітряній подорожі. Це була вирішена справа. Семюель нестерпно зловживав займенником першої особи множини: "ми посуваємося вперед", "ми будемо готові такого-то числа", "ми вирушимо" ... Частенько користувався він займенником "наш" і в однині і в множині: "наш кошик", "наше дослідження", "наші приготування", "наші відкриття", "наші підйоми" ...

Все це призводило Діка в здригання, хоча він і вирішив не вирушати в цю повітряну подорож. У той же час йому не хотілося дратувати свого друга. Треба додати, що він нишком виписав з Единбурга, сам не знаючи для чого, спеціально підібраний одяг і свої кращі мисливські рушниці. В один прекрасний день Дік прикинувся, ніби вирішив поступитися наполяганням доктора і відправитися з ним: є ж хоч один шанс з тисячі на успіх, — при великій удачі!

Але тут же, щоб відстрочити подорож, він став придумувати масу найрізноманітніших вивертів і висловлювати сумнів у користі і доречності експедиції.

— Та чи справді важливо відкриття витоків Нілу? — питав він. — Чи справді це необхідно для людства? А якщо навіть африканські племена будуть цивілізовані, чи стануть вони від цього щасливішим? .. Та, нарешті, може бути, Африка ще більш цивілізована, ніж Європа? .. Це цілком можливо ... І взагалі, чи не можна з цією експедицією почекати трохи? Адже коли-небудь хто-небудь та переправиться через всю Африку, і до того ж способом менш ризикованим ... Без сумніву, з'явиться який-небудь дослідник — ну, через місяць, півроку, рік ...

Але, на жаль, всі ці розмови і натяки мали якраз зворотну дію, і Фергюсон, слухаючи їх, лише втрачав самовладання: — Чого ж ти хочеш, мій бідний Діку? Мій невірний друг? Щоб слава дісталася іншому? По твоєму, треба змінити своє минуле? Так? Відступити перед якимись незначними перешкодами? Боягузтвом і коливаннями віддячити англійському уряду і Лондонському географічному товариству за все, що вони зробили для мене?

— Але ... — почав Кеннеді, який дуже любив це слово.

— Але, — перебив його доктор, — хіба тобі не відомо, що я повинен сприяти успіху вже діючих експедицій? Ти, мабуть, не знаєш, що нові дослідники в даний час наближаються до центру Африки?

— Однак ... — знову почав Кеннеді.

— Вислухай мене гарненько, Дік, і поглянь на карту! Дік покірно спрямував погляд на карту.

— Піднімись за течією Нілу, — промовив Фергюсон.

— Піднімаюся, — слухняно відповів шотландець.

— Дійди до Гондокоро.

— Дійшов! І Кеннеді подумав, як легко подорожувати ... по карті.

— Тепер візьми циркуль, — продовжував доктор, — і постав одну з його ніжок на це місто, далі якого не проникла жодна сама безстрашна людина.

— Поставив.

— А потім знайди острів Занзібар на шостому градусі південної широти.

— Знайшов.

— Йди по цій паралелі до Казеха.

— Зроблено.

— Тепер піднімися по тридцять третьому меридіану до того місця на озері Укереве, де зупинився лейтенант Спік.

— Ну, піднявся і ледь не опинився в озері ...

— Прекрасно! А чи знаєш ти, які припущення можна зробити на підставі відомостей, отриманих від мешканців берегів цього озера?

— Гадки не маю.

— Так слухай же: припускають, що це озеро, південний берег якого знаходиться на другому градусі тридцятій хвилині південної широти, простягається також на два з половиною градуси на північ від екватора ...

— Ось як!

— ... і що з північної частини озера бере початок річка, яка неминуче повинна досягти Нілу, якщо тільки це і не є самий його витік.

— Дуже цікаво!

— Тепер постав другу ніжку твого циркуля на цій крайній північній точці озера Укереве.

— Готово, друже Фергюсон!

— Ну, скажи: скільки градусів між двома точками?

— Близько двох.

— Чи відомо тобі, Дік, яка це відстань?

— Не маю ні найменшого уявлення.

— Це становить менше ста двадцяти морських миль [17], іншими словами — ніщо.

— Звичайно, майже ніщо, Семюель!

— А чи знаєш ти, що відбувається в даний час?

— Клянуся, не відаю!

— А тепер щоб було тобі відомо: Лондонське географічне товариство знайшло необхідним досліджувати озеро, відкрите лейтенантом Стіком. Перебуваючи під заступництвом цього товариства, Спік (в даний час вже капітан) з'єднався з капітаном Грантом, який служив раніше в Індії, і обидва вони поставлені на чолі численної експедиції, котра володіє великими коштами. Їм доручено досліджувати озеро Укереве, а також дійти до Гондокоро. Вони отримали субсидію більш ніж у п'ять тисяч фунтів стерлінгів, і губернатор капської провінції

[18] надав в їх розпорядження загін солдатів-готтентотів. Експедиція ця рушила з Занзібару в кінці жовтня тисяча вісімсот шістдесятого року. У цей же самий час англійський консул в Хартумі, Джон Патрік, отримав від Foreign office — міністерства закордонних справ — близько семисот фунтів стерлінгів з наказом спорядити в Хартумі пароплав, завантажити на нього необхідний провіант і відправити в Гондокоро. Там пароплав буде чекати експедицію капітана Спіка і забезпечить її всім необхідним.

— Прекрасно придумано, — зауважив Кеннеді.

— Із цього. Дік, ти бачиш, що треба дуже поспішати, якщо ми хочемо взяти участь в цих експедиціях. І це ще не все: в той час як одні дослідники — на вірному шляху до відкриття витоків Нілу, інші відважно спрямовуються в саме серце Африки.

— Пішки? — поцікавився Кеннеді.

— Так, пішки, — відповів доктор, не звертаючи уваги на натяк свого друга. — Доктор Крапф збирається вирушити на захід уздовж Джоба — річки, що протікає біля екватора. Барон Декка вийшов з Момбаси і, дослідивши гори Кенія і Кіліманджаро, також поглиблюється до центру материка.

— І теж пішки? — знову запитав Кеннеді.

— Так, пішки або верхи на мулах.

— Але, по-моєму, це абсолютно те ж саме, — зауважив шотландець.

— Нарешті, — продовжував Фергюсон, — доктор Хейглін, австрійський віце-консул в Хартумі, тільки що організував дуже солідну експедицію; вона відправиться на пошуки мандрівника Фогеля, посланого у тисяча вісімсот п'ятдесят третьому році в Судан на з'єднання з експедицією доктора Барта. У тисяча вісімсот п'ятдесят шостому році Фогель покинув Борну з наміром дослідити невідому країну між озером Чад і Дарфуром. З тих пір про нього не було ні чутки ні звістки. Судячи з вістей, отриманих в червні тисяча вісімсот шістдесятого року в Олександрії, він був убитий за наказом короля Вадаї; але за листами, надісланими батькові мандрівника доктором Гартманом, який посилається на свідчення жителя Борну, Фогель знаходиться бранцем в Варі; значить, надія ще не втрачена. Утворився комітет під головуванням великого герцога Саксен-Корбург-Готського; мій друг Петерман — секретар цього комітету. За передплатою зібрані кошти на експедицію, в якій беруть участь багато вчених. Доктор Хейглін вже рушив в червні з Массауа. Розшукуючи сліди Фогеля, він повинен в той же час досліджувати місцевість — між Нілом і озером Чад, зв'язавши таким чином в одне праці експедицій Барта і Спіка. І ось, як бачиш, Африка буде всіма ними пройдена зі сходу на захід.

— Ну, і чудово! — вигукнув шотландець. — Раз у них, все так прекрасно налагоджується, що ж, питається, нам залишається там робити?

Доктор Фергюсон на це нічого не відповів, а тільки знизав плечима.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Надзвичайний слуга. — Він бачить супутники Юпітера. — Суперечка між Діком і Джо. — Сумнів і віра. — Зважування. — Джо-Веллінгтон. — Джо отримує півкрони.

У доктора Фергюсона був слуга, який з готовністю відгукується на ім'я Джо. Це був чудовий малий; він у всьому вірив доктору і був безмежно йому відданий. Він не тільки самим розумним чином виконував всі розпорядження Фергюсона, але навіть передбачав їх. Словом, Калеб [19], але не буркотливий, а такий що завжди перебуває в прекрасному настрої. Кращого слуги не можна собі уявити. Фергюсон цілком покладався на нього у всіх життєвих справах і мав цілковиту рацію. Рідкісний і чесний Джо! Подумати тільки: слуга, який сам замовляє вам обід, до дрібниць знає ваші смаки, укладає ваш чемодан, не забуває при цьому ні сорочок, ні шкарпеток, володіє вашими ключами і таємницями і ніколи ні тим ні іншим не зловживає!

Але треба також знати, якими очима дивився Джо на доктора. З якою повагою і довірою ставився він до розпоряджень свого господаря! Коли Фергюсон що-небудь говорив, то, на думку Джо, було просто божевіллям йому заперечувати. Все, що доктор думав, було вірно, що він говорив, — розумно; все, що наказував, — здійснимо, все, що робив, — можливо, все, що робив, — гідне подиву. Ви могли б порізати Джо на шматки — що, звичайно, навряд чи б зробили, — але він і тоді ні на волосину не змінив би свою думку про доктора.

Тому-то, коли у Фергюсона зародилася думка перетнути Африку по повітрю, для Джо це було справою вирішеною; ніяких перешкод він не визнавав. Раз доктор Фергюсон вирішив відправитися — значить, він зі своїм вірним Джо вже у мети! Славний малий не сумнівався в тому, що без нього подорож відбутися не може, хоча лікар не сказав йому про це ні слова.

Та й справді, кмітливий, надзвичайно спритний Джо міг надати неоціненні послуги під час такої подорожі. Якби

знадобився вчитель гімнастики для самих прудких мавп зоологічного саду, то Джо, безсумнівно, зміг би отримати цю посаду. Йому нічого не коштувало стрибати, дертися і проробляти всілякі гімнастичні трюки.

Якщо Фергюсон був в цьому підприємстві головою, а від Кеннеді були потрібні сильні руки, то Джо був корисний спритністю.

Джо супроводжував свого господаря вже в багатьох подорожах і володів деякими науковими відомостями, засвоєними їм, звичайно, своєрідно. У нього була власна філософія — філософія спокою і чарівний оптимізм: все уявлялося йому легким, логічним і природним, а тому він не знав, що таке скарги або прокляття. Серед інших достоїнств Джо володів напрочуд гарним, гострим зором. Подібно Местлін, вчителю Кеплера, він був наділений рідкісною здатністю бачити без збільшувального скла супутників Юпітера і міг порахувати в сузір'ї Плеяд чотирнадцять зірок, з яких кілька останніх — дев'ятої величини. Він нітрохи цим не пишався, навпаки, був скромний і шанобливий, але при нагоді прекрасно вмів користуватися своїми очима.

При тій безмежній довірі, яку Джо відчував до лікаря, природно, між слугою і Кеннеді раз у раз піднімалися нескінченні суперечки з приводу того як готується експедиція, хоча слуга не виходив за межі шанобливості.

Один був сповнений віри, інший — сумнівів, один був весь обережність і проникливість, інший — сліпа довіра; таким чином, доктор знаходився між сумнівом і вірою. Треба сказати, що він не звертав жодної уваги ні на те ні на інше.

— Ну, містер Кеннеді ... — починав Джо.

— Ну, любий Джо ...

— Рибка вже майже що в сітці: здається, ми скоро вирушимо на Місяць, — продовжував Джо.

— Ти хочеш сказати — до Місячних гір? Це, знаєш, не так далеко, як Місяць, але, будь впевнений, не менш небезпечне.

— Небезпечно! Що ви! З такою людиною, як доктор Фергюсон!

— Мені не хочеться розчаровувати тебе, любий Джо, але повинен сказати, що затія доктора просто божевільна. Втім, нікуди він не полетить.

— Чому не полетить? Так ви, значить, не бачили його повітряної кулі в майстернях Мітчела, в Бору?

— Дуже потрібно мені її бачити!

— Позбавили себе, сер, прекрасного видовища. Ну, до чого гарна! Як спрацьована! А кошик — іграшка! Уявляю собі, як зручно ми в ньому сядемо!

— А ти, значить, серйозно думаєш відправитися зі своїм лікарем?

— Я? Так я за ним хоч на край світу, — з рішучим виглядом відповів Джо. — Не вистачало ще, щоб я відпустив його одного, після того як ми з ним разом об'їздили весь світ! А хто ж його підтримає, коли він втомиться? Хто протягне йому сильну руку, коли йому треба буде перескочити через прірву? А захворій він; хто стане за ним ходити?.. Ні, містер Дік, Джо завжди буде

на своєму посту при докторі Фергюсоні або, вірніше сказати, біля нього.

— Славний ти малий, Джо!

— Але ж і ви їдете з нами, — заявив Джо.

— Звичайно, — відповів Кеннеді, — тобто я буду супроводжувати вас, щоб до останньої хвилини утримувати Семюеля від його божевільної витівки. Так, я поїду за ним до самого Занзібару, рука друга вчасно зупинить його, і він відступиться від цього безглуздого проекту.

— Дозвольте вам сказати, містер Кеннеді, що ви зовсім нічого не зупините! Доктор Фергюсон не якийсь там навіжений. Вже він, перш ніж зважитися, обмірковує справу з усіх боків. Але раз рішення прийнято, сам диявол не змусить його відступити.

— Ну, це ми ще подивимося! — кинув шотландець.

— Не тіште себе, містер Кеннеді, марною надією. Втім, найважливіше — щоб ви поїхали. Для такого мисливця, як ви, Африка — країна чудова, і як би там не було, а ви не пошкодуєте, що вирушили туди.

— Звичайно, не пошкодую, особливо коли цей упертюх здасться перед очевидністю.

— А до речі, — додав Джо, — ви знаєте, що сьогодні буде зважування?

— Яке зважування?

— Так ось треба зважити всіх трьох: доктора, вас і мене.

— Як жокеїв!

— Так, як жокеїв. Тільки заспокойтеся: якщо ми виявимось занадто важкими, нас не змусять худнути, — заберуть таким, як є.

— Вже, звичайно, себе-то я не дозволю зважувати, — впевнено сказав шотландець.

— Але, сер, це, здається, необхідно. Його куля ...

— Його кулі доведеться обійтися без цього.

— Ні, вже вибачте! Що ж вийде, якщо через невірні обчислення ми не зможемо піднятися? — Дідька лисого! Мені тільки того і треба.

— Та що ви, містере Кеннеді! Доктор зараз прийде за вами.

— Я не піду.

— Ви не захочете доставити йому таку неприємність.

— А ось і доставлю!

— Гаразд! — сміючись, вигукнув Джо. — Ви говорите це тому, що його тут немає, а варто йому сказати вам (вже вибачте мою зухвалість): "Дік, мені необхідно дізнатися твою точну вагу.", — і ви, ручаюсь, зараз же підете на ваги, ні словечка не скажете.

— Ні не піду!

В цю мить Фергюсон увійшов до свого кабінету, де відбувалася розмова між Діком і Джо. Він глянув на Кеннеді, який відчув себе не дуже-то добре.

— Дік, — промовив доктор, — і ти і Джо ходімо-но зі мною. Мені треба знати точну вагу кожного з вас.

— Але ... — почав було Кеннеді.

— Ти при зважуванні можеш не знімати капелюха. Йдемо ж, — перебив його лікар. І Кеннеді пішов.

Всі троє вирушили в майстерню Мітчела, де були приготовлені так звані десяткові ваги. Доктору Фергюсону для встановлення рівноваги в своїй повітряній кулі дійсно треба було знати вагу своїх супутників. І він змусив Діка встати на платформу ваги. Той зовсім не протестував, а тільки пробурмотів:

— Добре! Добре! Але ж ні до чого не зобов'язує.

— Сто п'ятдесят три фунти [20], — оголосив доктор, заносячи цю цифру в свою записну книжку.

— Що, я занадто важкий?

— Та ні, містер Кеннеді, — заспокоїв його Джо. — До того ж я дуже легкий, ось ми і врівноважити одне одного.

Говорячи це, Джо змінив Кеннеді, і так стрімко це зробив, що ледь не перевернув ваги. Тут він прийняв позу статуї

Веллінгтона, зображеного у вигляді Ахілла при вході в Гайд-парк. Джо був справді прекрасний, хоча йому і не вистачало щита!

— Сто двадцять фунтів [21] — знову записав доктор.

— Гей! е-е! ... — промовив Джо, радісно посміхаючись, сам не знаючи чого.

— Тепер моя черга, — сказав Фергюсон і заніс в записну книжку свою вагу сто тридцяти п'ять фунтів. — Усі троє ми важимо трохи більше чотирьохсот фунтів, — заявив він.

— Але, сер, якщо тільки це потрібно для вашої експедиції, то мені нічого не варто схуднути на двадцять фунтів, доведеться тільки поголодувати, — звернувся Джо до лікаря.

— Це зайве, мій милий. Можеш їсти хоч донесхочу. І ось тобі півкрони — угощайся, чим душа забажає.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Геометричні розміри повітряної кулі. — Обчислення її підйомної сили. — Дві її оболонки. — Кошик. — Таємничий пристрій. — Запаси провізії. — Остаточні розрахунки.

Доктор Фергюсон вже чимало часу був зайнятий обмірковуванням всіх подробиць своєї експедиції. Зрозуміло, що повітряна куля — це чудовий транспортний засіб пересування по повітрю — невідступно займала його думки.

Перш за все, прагнучи до того, щоб об'єм кулі не був занадто великим, він вирішив наповнити його воднем, який в чотирнадцять з половиною разів легший за повітря. Добування

цього газу особливих труднощів не становить, і саме з ним при повітроплавальних дослідах досягнуті найкращі результати. Після найретельнішого підрахунку Фергюсон прийшов до висновку, що повітряна куля разом зі своїм вмістом повинна важити чотири тисячі англійських фунтів [22]. Слідом за цим треба було обчислити необхідну при цьому навантаженні підйомну силу і, виходячи з неї, визначити ємність кулі. Все завантаження в чотири тисячі фунтів витісняє сорок чотири тисячі вісімсот сорок сім кубічних футів повітря [23]; іншими словами сорок і чотири тисячі вісімсот сорок сім кубічних футів повітря саме і важать приблизно чотири тисячі фунтів.

Давши оболонці кулі ємність в сорок чотири тисячі вісімсот сорок сім кубічних футів і наповнивши її замість повітря воднем, який в чотирнадцять з половиною разів легше і тому в цьому обсязі важить всього двісті сімдесят шість фунтів, ми порушимо рівновагу кулі на три тисячі сімсот двадцять чотири фунти, отримавши, так би мовити, різницю у вазі. Ця-то різниця між вагою повітря, що витісняється і вагою що міститься в оболонці газу і складає підйомну силу кулі.

Але якщо, як тільки що було сказано, ввести в повітряну кулю сорок чотири тисячі вісімсот сорок сім кубічних футів газу, то оболонка її виявиться абсолютно наповненою, а цього не повинно бути, бо, по мірі того як куля піднімається в менш щільні шари повітря, газ, закачаний в оболонку, прагне розширитися і неодмінно розірве оболонку. Тому-то звичайно кулі наповнюють всього на дві третини. Доктор же в силу якихось своїх, лише йому одному відомих, міркувань вирішив наповнити кулю лише наполовину, а так як потрібно було з собою забрати сорок чотири тисячі вісімсот сорок сім кубічних футів водню, кулі треба було дати ємність вдвічі більшу. Фергюсон надав своїй кулі подовжену форму, яку вважають найкращою, причому горизонтальний діаметр її дорівнював п'ятдесяти футів, а вертикальний — сімдесяти п'яти [13].

Таким чином вийшов сфероїд обсягом приблизно в дев'яносто тисяч кубічних футів.

Якби доктор міг користуватися двома кулями, то шансів на успіх у нього було б більше. Справді, лопни раптом в повітрі одна з них, можна було б, викинувши баласт, утриматися на іншій. Але справа в тому, що управляти двома кулями при необхідності зберігати в них однакову підйомну силу доволі важко.

І ось Фергюсон після довгих роздумів зумів дуже дотепно використовувати перевагу двох куль, усунувши незручності: він замовив дві оболонки різних розмірів і помістив їх одну в іншу. Зовнішня оболонка вищевказаного розміру містила в собі меншу, горизонтальний діаметр якої дорівнював сорока п'яти футів, а вертикальний — шістдесяти восьми. Обсяг цієї внутрішньої кулі був тільки шістдесят сім тисяч кубічних футів. Вона повинна була плавати в газі, що оточував її. З одної кулі в іншу відкривався клапан, який давав можливість при потребі з'єднувати їх між собою.

Це розташування куль представляло ту перевагу, що якби при спуску знадобилося випустити газ, то можна було б почати з більшої кулі і навіть при необхідності зовсім її спорожнити; в резерві неушкодженою залишилась би менша куля. У разі ж сильного вітру була можливість звільнитися від зовнішньої, непотрібної, оболонки, і менша, наповнена газом, в стані була б краще витримати натиск вітру, ніж звичайна куля, що наполовину втратила газ. У цих розмірах немає нічого надзвичайного. У 1784 році в Ліоні Монгольф'є побудував аеростат ємністю в 340 тисяч куб. футів. Він піднімав вантаж у 20 тонн.

Та й взагалі у випадку аварії, розриву, наприклад, оболонки великої кулі — менша залишалася б в резерві. Обидві оболонки

були зроблені з щільної, крученого шовку, ліонської тафти, просоченої гутаперчею. Ця смолисто-камедна речовина характеризується абсолютною непроникністю і не схильна до дії кислот і газів. У верхнього полюса кулі, де зосереджено майже весь тиск, тафта ця була покладена вдвічі.

Така оболонка здатна була зберігати газ необмежений час. Кожні дев'ять квадратних футів цієї оболонки важили півфунта — отже, вся оболонка зовнішнього кулі, що мала одинадцять тисяч шістсот квадратних футів, важила шість сотень п'ятдесят фунтів. Оболонка ж внутрішньої кулі, поверхня якої дорівнювала дев'яти тисячам двомстам квадратним футам, важила лише п'ятсот десять фунтів; таким чином, обидві оболонки важили тисяч сто шістдесят фунтів.

Мережа, яка підтримувала кошик, була сплетена з надзвичайно міцної прядив'яної мотузки. Що стосується обох клапанів, то їм до речі приділялося стільки уваги, наче справа йшла про кермо корабля.

Кругла корзина, що мала в діаметрі п'ятнадцять футів, була виготовлена з вербових прутів на легкої залізній основі. До нижньої її частини були прироблені еластичні ресори для пом'якшення поштовхів при спуску. Вага кошика разом з мережею не перевищувала двохсот вісімдесяти фунтів.

Крім того, доктор наказав зробити з листового заліза, в дві лінії товщиною, чотири ящики. Вони були з'єднані між собою трубами, оснащеними кранами. До цих скриньок був приєднаний змійовик двох дюймів в діаметрі, що закінчуються двома прямими трубками, з яких одна була завдовжки в двадцять п'ять футів, а інша лише п'ятнадцять.

Ці залізні ящики були поміщені в кошику таким чином, щоб займати якомога менше місця. Змійовик, який слід було відрегулювати пізніше, упакували окремо, так само як і дуже сильну гальванічну батарею Бунзена. Весь цей апарат був так майстерно скомбінований, що важив не більш семисот фунтів, включаючи сюди і двадцять п'ять галонів [24] води в особливому ящику.

Інструменти, призначені для подорожі, були наступні: два барометра, два термометра, два компаса, секстант, два хронометри, штучний горизонт і альт-азимут для спостереження за далекими і недоступними предметами.

Обсерваторія Гринвіча запропонувала свої послуги лікарю Фергюсону. Втім, доктор не збирався займатися фізичними спостереженнями. Він хотів мати лише можливість орієнтуватися та визначати місцезнаходження головних річок, гір і міст.

Фергюсон запасся трьома надійними залізними якорями, а також легкою та міцною шовковою драбиною завдовжки близько п'ятдесяти футів.

Він також обчислив дуже точно вагу харчів, що складалися з чаю, кави, цукру, сухарів, солонини і пеммікану – м'ясного концентрату, що містить в собі при незначному обсязі багато поживних речовин. Крім необхідної кількості горілки, доктор брав ще з собою два ящика питної води, по двадцять два галона [24] кожен.

У міру споживання цих різних припасів навантаження повітряної кулі повинне було поступово зменшуватися. Треба знати, що рівновага кулі в повітрі надзвичайно нестійка. Навіть непомітне зменшення навантаження кулі може відчутно

змінити її положення. Доктор не забув також ні тенту, що прикрив частину кошика, ні ковдр, що складали все ліжко мандрівників, ні мисливських рушниць з запасом пороху і куль. Ось підрахунок всього, що знаходилося в повітряній кулі:

Фергюсон ... 135 фунтів

Кеннеді ... 153

Джо ... 120

Зовнішня оболонка ... 650

Внутрішня оболонка ... 510

Кошик і мережа ... 280

Якорі, інструменти, рушниці, ковдри, тент, різне начиння ... 190

Солонина, пеммікан, сухарі, чай, кава, горілка ... 386

Вода ... 400

Апарати ... 700

Вага водню ... 276

Баласт ... 200

Всього 4000 фунтів

Такий був склад вантажу в чотири тисячі фунтів, який доктор Фергюсон збирався взяти з собою. Баласту "на найбільш непередбачуваний випадок", як говорив Фергюсон, — бо завдяки своєму апарату зовсім не розраховував ним користуватися, — він брав лише двісті фунтів.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Джо сповнений поважності. — Командир транспорту "Рішучий". — Навантаження. — Арсенал Кеннеді. — Прощальна вечеря. — Відплиття 21 лютого. — Наукові бесіди доктора в кают-компанії. — Дювер'є і Лівінгстон. — Подробиці передбачуваної повітряної подорожі. — Кеннеді змушений мовчати.

До 10-лютого всі приготування були майже закінчені. Оболонки обох повітряних куль, укладені одна в іншу, піддалися сильному тиску нагнітання в них повітря і з честю витримали це випробування, показавши, як ретельно вони були виготовлені.

Джо від радості не відчував під собою ніг. З заклопотаним виглядом, але сяючий, він раз у раз носився з Грецької вулиці в майстерні Мітчелла. Надзвичайно гордий тим, що супроводжує свого лікаря, Джо охоче давав всілякі пояснення навіть тим, хто його про це й не думав питати. Здається, тут він навіть заробив кілька полукрон, показуючи аеростат, повідомляючи слухачам ідеї і плани доктора і даючи їм можливість поглянути на нього в напіввідкрите вікно майстерні або на вулиці. Але не слід ставити йому це в провину, він мав право трохи поспекулювати на цікавості і захоплення своїх сучасників.

16 лютого транспорт "Рішучий" кинув якір біля Грінвіча. Це був гвинтовий пароплав водотоннажністю в вісімсот тонн, з

прекрасним ходом, який побував з Джемсом Россом в його останньої полярної експедиції. Командир "Рішучого" Пеннет вважався доброзичливою людиною і з особливим інтересом ставився до подорожі доктора Фергюсона, якого дуже цінував віддавна. Командир Пеннет був скоріше вченим, ніж солдатом, що, однак, не заважало йому мати на своєму судні чотири гармати, правда, які до цих пір не заподіяли нікому ні найменшої шкоди і лише виробляли найбезпечніший на світлі шум салютів.

Трюм "Рішучого" спеціально пристосували для поміщення в нього повітряної кулі, і 18 лютого днем вона була переправлена туди зі всілякими застереженнями. Кошик і снасті, якорі і мотузки, їстівні припаси, ящики для води, які передбачалося наповнити після прибуття на Занзібар, — все це було завантажено під наглядом самого доктора Фергюсона.

Крім того, на транспорт завантажили десять бочок сірчаної кислоти і десять бочок залізного брухту, потрібних для добування з них водню. Це більше, ніж було потрібно, але доктор враховував можливість втрат. Частини апарату для добування газу, розміщені в тридцяти діжках, теж поклали на дно трюму.

Всі ці приготування закінчилися увечері 18 лютого. Доктору Фергюсону і його другу Кеннеді були надані дві комфортабельно обставлені каюти. Шотландець, продовжуючи клястися, що він ні за що на світі не рушить з місця, проте з'явився на "Рішучий", захопивши з собою цілий арсенал зброї: дві мисливських двоствольних рушниці, які заряджалися з казни, і чудовий карабін Единбурзького заводу Purde у Moore. За допомогою цього чудового карабіна наш мисливець міг вільно влучити на відстані двох тисяч кроків в око сарни. Для непередбачених потреб шотландець захопив ще з собою два шестизарядні револьвери Кольта; але вся його зброя плюс

порохівниця, патронташ, дріб і кулі, взяті в достатній кількості, не перевищували граничної ваги, дозволеної йому Фергюсоном.

Троє наших мандрівників прибули 19 лютого, вдень, на транспорт "Рішучий" і були з великою пошаною зустрінуті його командиром і офіцерами. При цьому у доктора Фергюсона, як звичайно поглиненого думками про свою експедицію, вид був досить холодний, Кеннеді ж здавався схвильованим більше, ніж йому хотілося це показати, а Джо підскакував, і смішив усіх. Треба сказати, що він дуже швидко став загальним улюбленцем в каюті боцманів, де йому було відведене ліжко.

Лондонське географічне товариство 20 лютого дало доктору Фергюсону і Кеннеді парадний прощальний обід. На ньому був присутній також капітан Пеннет зі своїми офіцерами. Обід був дуже жвавий, вино лилося рікою, і заздоровні тости проголошувалися в такій кількості, що після них присутні сміливо могли розраховувати на сто років життя. Головував за обідом сер Френсіс М ... Хоча і сильно схвильований, він тримав себе з повним гідністю.

На превелике збентеження Діка Кеннеді, на його долю теж довелося чимало тостів. Випивши за здоров'я "безстрашного славного сина Англії" Фергюсона, пили також "за його сміливого товариша, не менше відважного Кеннеді". Дік сильно почервонів, але це було прийнято за скромність, і оплески тільки посилилися, а шотландець почервонів ще більше.

За десертом прийшла телеграма від королеви: вона слала привіт двом мандрівникам і бажала їм успіху в їхньому підприємстві. Були проголошені нові тости на честь її величності.

Опівночі, після зворушливих прощальних слів і гарячих рукостискань, присутні на обіді роз'їхалися по домівках. Човни Resolute чекали біля Вестмінстерського мосту; в них розмістилися капітан, офіцери, пасажири, і швидка течія Темзи понесла їх до Гринвічу. О першій годині ночі всі на транспорті вже спали. 21 лютого, о третій годині ранку, були розведені пари, а в п'ять піднято якір. Закрутився гвинт, "Рішучий" рушив до гирла Темзи.

Годі й казати, що всі розмови на транспорті оберталися виключно навколо експедиції доктора Фергюсона. Бачити і чути доктора було досить для того, щоб відчути до нього цілковиту довіру, і скоро жодна людина на Resolute, окрім шотландця, не сумнівався в цілковитому успіху його підприємства.

Під час довгих пустопорожніх годин морської подорожі доктор прочитав в кают-компанії офіцерам справжній курс географії, і молодь позитивно була захоплена відкриттями, зробленими в Африці за останні сорок років. Доктор знайомив офіцерів з дослідженнями Барта, Бертона, Спіка, Гранта, він описував їм цю таємничу країну, що стала предметом наукових досліджень. На півночі, розповідав він, молодий Дювер'є займається вивченням Сахари і збирається везти до Парижа ватажків туарегів. За сприяння французького уряду споряджається дві експедиції, які вийдуть з півночі, відправляться на схід і зустрінуться в Тімбукту. На півдні невтомний Лівінгстон все посувається до екватора, а з березня 1862 року він піднімається разом з Мекензі вгору по річці Ровума. Взагалі Фергюсон був переконаний, що в дев'ятнадцятому столітті таємниця Африки, в яку люди не могли проникнути. цілих шість тисяч років, буде, нарешті, розкрита. Офіцери особливо зацікавилися подорожжю, коли Фергюсон детально познайомив їх зі своїми приготуваннями. Їм захотілося навіть перевірити його обчислення. З цього приводу

між молоддю виникли суперечки, в яких доктор охоче брав участь.

Найбільше дивувало офіцерів та порівняно невелика кількість їстівних припасів, яку доктор вирішив взяти з собою. Одного разу один з них заговорив про це з доктором Фергюсоном.

— Це вас дивує? — спитав лікар.

— Звичайно.

— А скільки, ви вважаєте, може тривати моя подорож? Мабуть, ви думаєте — довгі місяці? Глибоко помиляєтеся. Якби подорож затяглося, ми загинули б, не досягнувши мети. Щоб ви знали, що від Занзібару до берега Сенегалу не більш трьох з половиною тисяч миль, ну, припустимо навіть, — всі чотири тисячі. І ось, роблячи по двісті сорок миль за дванадцять годин — це, зауважте, менше швидкості наших поїздів, — нам буде достатньо і одного тижня, щоб пролетіти всю Африку, адже ми будемо рухатися безупинно, вдень і вночі.

— Але в такому разі ви нічого не побачите, не зробите жодних географічних зйомок, взагалі зовсім не обстежите країни, — заперечив офіцер.

— Вам треба мати на увазі, — відповів доктор, — що раз я господар моєї повітряної кулі і за своїм бажанням піднімаюся і знижуюся, то я можу зробити зупинку, де мені заманеться, особливо коли мені будуть загрожувати занадто сильні повітряні течії.

— А ви з ними, безсумнівно, зустрінетеся, — втрутився в розмову капітан Пеннет, — адже, знаєте, там бувають урагани, що мчать зі швидкістю понад двохсот сорока миль в годину.

— Ну, ось бачите, при такій швидкості можна перелетіти всю Африку в якихось дванадцять годин, — промовив, посміхаючись, доктор, — прокинутися на Занзібарі, а заснути в Сен-Луї.

— Але хіба повітряна куля може бути несена вітром з такою швидкістю? — запитав інший офіцер.

— Такі випадки бували.

— І куля витримала?

— Звичайно. Наприклад, під час, коронації Наполеона в тисяча вісімсот четвертому році. Аеронавт Гарнерен випустив тоді з Парижа об одинадцятій годині вечора повітряну кулю з написом, намальованим золотими літерами: "Париж двадцять п'яте фрімайра тринадцятого року. Коронування імператора Наполеона його святістю Пієм Сьомим ". На наступний ранок, о п'ятій годині, жителі Риму побачили, як ця сама куля ширяла над Ватиканом, потім вона пронеслась над Римською областю і впала в озеро Браччано. Як бачите, повітряна куля в змозі витримати подібну швидкість.

— Повітряна куля — так, але людина? — наважився запитати Кеннеді.

— Людина теж може витримати це з тієї простої причини, що повітряна куля завжди нерухома по відношенню до повітря, що її оточує. Адже рухається не сама куля, а вся маса повітря. Спробуйте запалити в кошику вашої повітряної кулі свічку, і ви

побачите, що полум'я її не буде навіть коливатися. І аеронавт, що піднявся на повітряній кулі Гарнерена, анітрохи не постраждав би від швидкості цього польоту. Втім, я зовсім не маю наміру відчувати подібну швидкість, і якщо я зможу зачепитися вночі за якесь дерево або нерівність ґрунту, то, повірте, скористаюся нагодою це зробити. До того ж ми беремо з собою продовольства на два місяці. А коли ми будемо приземлятися, ніщо не завадить нашому майстерному мисливцеві постачати нас удосталь дичиною.

— Ну, і роздолля ж буде для вас, містер Кеннеді! — вигукнув один юний мічман, із заздрістю поглядаючи на мисливця.

— Та плюс до цього ще слава, — зауважив інший офіцер.

— Панове, — відповів шотландець, — повірте, я дуже зворушений вашими компліментами ... але ... знаєте ... не маю права їх прийняти ...

— Як? — пролунало з усіх боків. — Хіба ви не полетите?

— Ні, не полечу.

— Так ви не будете супроводжувати доктора Фергюсона?

— Не тільки не буду супроводжувати його, але і відправився я з вами єдино для того, щоб утримати його від цього в останню хвилину.

Всі подивилися на доктора.

— Не слухайте його, — промовив Фергюсон своїм звичайним спокійним голосом. — Це питання, про яке з ним не треба сперечатися. А по суті він прекрасно знає, що полетить.

— Клянуся чим хочете! — закричав Кеннеді. — Запевняю ...

— Краще не клястися, дорогий мій Дік. Ти виміряний, зважений, і не тільки ти сам, але і твій порох, і твої рушниці, і твої кулі ... так що про це і говорити не варто.

І правда, з цього моменту до самого прибуття на Занзібар Дік ні разу не заїкнувся про це. Та й взагалі ні про що не говорив. Він мовчав.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

"Рішучий" огинає мис Доброї Надії. — На баку. — Курс космографії "професора" Джо. — Управління повітряними кулями. — Дослідження повітряних течій. — Еврика! (Εὕρηχα.)

"Рішучий" стрімко рухався до мису Доброї Надії. Погода трималася чудова, хоча море і починало хвилюватися.

Через двадцять сім днів після відплиття з Лондона, 30 березня, на горизонті з'явилася Столова гора. У підзорну трубу можна було вже бачити місто Кейптаун, розташоване біля підніжжя амфітеатру пагорбів, і незабаром "Рішучий" кинув якір у його порту. Капітан зайшов сюди тільки для відновлення запасу вугілля, на що потрібен був всього один день. На наступний ранок "Рішучий" попрямував на південь, щоб, обігнувши південний край Африки, увійти в Мозамбіцьку протоку.

Джо не вперше подорожував по морю, і він відразу відчув себе як вдома. Прямодушність і веселість славного малого привабили до нього всі серця. До того ж на нього як би падали промені слави доктора. Слухали його, як оракула, і, по правді сказати, помилявся він не більше інших оракулів.

І ось, в той час як доктор в кают-компанії читав свій курс географії офіцерам, Джо панував на баку і по-своєму викладав історію, в чому, втім, він тільки наслідував приклад найбільших істориків усіх часів.

Природно, що і на баку розмови все більше крутилися навколо повітряної подорожі. На перших порах Джо важко було переконати деяких диваків, що така подорож взагалі можлива, але коли матроси повірили в неї, їх уява так розігралася, що більш не знала нічого неможливого.

Захоплений оповідач запевняв своїх слухачів, що за цією повітряною подорожжю, звичайно, піде чимало інших. Це тільки, запевняв він, початок багатьох надлюдських підприємств.

— Чи бачите, друзі мої, — говорив він, — коли випробуєш такий спосіб пересування, без нього вже важко обійтися. І коли наступного разу ми полетимо, то вже не будемо триматися над Землею, а станемо забирати все вгору і вгору.

— Ось як! Значить, прямо на Місяць підете! — із захопленням вигукнув один із слухачів.

— Дуже нам потрібно на Місяць! — заперечив Джо. — Це вже занадто просто, кожен може там побувати. До того ж на Місяці і води немає, доведеться її тягнути з собою величезну

кількість. Та ще треба прихопити і пляшки з повітрям, щоб було чим дихати.

— Хай так! Але скажи: джин-то там є? — запитав один з матросів, великий любитель цього напою.

— І джину там, мій хоробрий, не знайдеш. Ні, навіщо ж на Місяць? Ми полетимо на ті чудові планети, про які часто розповідав мені мій доктор. І почнемо ми нашу подорож, скажімо, з Сатурна ...

— Це того, що з кільцем? — запитав квартирмейстер.

— Так! У нього є обручка, тільки невідомо, куди поділася його дружина.

— Але як же ви можете злетіти так високо? — вигукнув вражений юнга, — Видно, ваш доктор сам диявол.

— Який же він диявол! Для цього він занадто добрий.

— А куди ж ви полетите після Сатурна? — поцікавився самий нетерплячий з слухачів.

— Після Сатурна? Ну, ми відвідаємо Юпітер. Дивовижна країна, доповім я вам. Там день триває всього дев'ять з половиною годин, так що ледарям там — життя! А рік — завдовжки в наших дванадцять. Це, мабуть, вигідно для людей, яким залишилося жити якихось півроку, — порядно-таки продовжить їх існування.

— Один рік — наших дванадцять? — перепитав юнга.

— Так, друже, ти там смоктав б ще свою соску, а той ось дядечко, якому за п'ятдесят, був би тепер хлопчиком чотирьох з половиною років.

— Ну, це вже небилиці! — в один голос закричали всі присутні на баку.

— Чиста правда, — наполягав Джо. — І то ще буває! Якщо станеш все стирчати на цій Землі, так, мабуть, нічого не дізнаєшся і будеш не розумніше морської свинки. А ось поживи ти трохи на Юпітері, тоді дещо і побачиш. Так, до речі, скажу я вам: там треба тримати вухо гостро, адже у Юпітера супутники далеко не тихої вдачі.

Всі на баку сміялися, але наполовину вірили Джо. А він уже описував планету Нептун, де так добре приймають моряків, потім запевняв, що на Марсі головну роль відіграють військові, і це врешті-решт починає навіть дратувати. На Меркурії ж — препротивним місці, за його словами, — живуть тільки одні купці та злодії, і ті і інші так схожі один на одного, що їх і не відрізниш. Нарешті, він описував їм Венеру, та так, що дух захоплювало.

— Коли ж ми повернемося з цієї нашої експедиції, — заявив веселий оповідач, — нам, знаєте, дадуть орден Південного Хреста; он він там блищить в петличці у доброго Бога ...

— І це буде вами цілком заслужено, — в один голос заявили матроси. У таких жвавих розмовах і проходили вечора на баку. А в цей же час в кают-компанії йшли своєю чергою наукові бесіди доктора Фергюсона з офіцерами.

Одного разу розмова торкнулася способу управління повітряною кулею, і Фергюсона попросили висловитися з цього питання.

— Не думаю, — почав доктор, — щоб коли-небудь можливо було управляти повітряною кулею. Мені відомі всі випробувані і запропоновані способи, — жоден з них не мав успіху, і ніякий, мені здається, не придатний. Ви, панове, звичайно, прекрасно розумієте, що я повинен був серйозно зайнятися цим питанням, але вирішити його мені було, при даному стані механіки, не під силу. Для цього треба було б, винайти двигун незвичайної потужності і неймовірної легкості. А попри все те не можна було б протистояти скільки-небудь значним повітряним течіям. Треба сказати, що до сих пір займалися питанням управління кошиком, а не самим кулею. І це було, по-моєму, помилкою.

— Тим часом, — зауважив хтось із присутніх, — є багато спільного між повітряною кулею і судном, яким, проте, легко можна керувати.

— Та ні ж, — відповів Фергюсон, — загального тут надзвичайно мало або зовсім немає. Повітря набагато менш щільне, ніж вода, в яку судно занурене тільки до половини, в той час як повітряна куля вся плаває в атмосфері і залишається нерухомим щодо навколишнього їй середовища.

— Так ви думаєте, доктор, що наука повітроплавання сказала вже своє останнє слово? — запитав співрозмовник.

— Ні! Звичайно, ні! Потрібно шукати іншого виходу. Якщо не можна управляти повітряною кулею, то треба навчитися утримувати її в сприятливих повітряних течіях. У міру того як ви піднімаєтеся вгору, повітряні течії робляться набагато

рівніше і постійніше в своїх напрямках. Там, у височині, на них не чинять вже впливу долини і гори, що борознять поверхню земної кулі. Від них-то, як відомо, головним чином і змінюється напрямок вітрів і їх сила. І ось, коли атмосферні зони будуть вивчені, повітряної кулі можна буде триматися в найбільш сприятливих з них.

— Але тоді, щоб потрапити в ці сприятливі зони, доведеться постійно то підніматися, то спускатися, — зауважив капітан Пеннет. — А саме в цьому, дорогий доктор, я і бачу справжні труднощі.

— Чому ж, любий капітане?

— Погодьтеся, що ці підйоми і спуски, якщо вони і не будуть перешкодою для простих повітряних прогулянок, можуть бути дуже скрутними при довгих подорожах.

— Поясніть, будь ласка, капітан, чому ви так думаєте?

— З тієї простої причини, що повітряна куля може підніматися тільки при скиданні баласту і знижуватися завдяки випусканню газу. А за таких умов ваш запас баласту і газу скоро буде вичерпано.

— В цьому-то, звичайно, все питання, дорогий мій Пеннет. Це єдине утруднення, яке наука повинна подолати. Справа не в тому, щоб управляти повітряною кулею, а в тому, щоб змусити її підніматися і опускатися без витрати газу, — адже газ-то, якщо можна так висловитися, її сила, кров, душа.

— Ви маєте рацію, дорогий доктор, але це завдання ще не вирішене, спосіб цей ще не знайдений.

— Вибачте, знайдений.

— Ким?

— Мною!

— Вами?

— Ви самі прекрасно розумієте, що, коли б не це, я не ризикнув би робити на повітряній кулі переліт через Африку, — адже протягом якоїсь доби мій газ зовсім виснажився б.

— Але в Англії ви про це не сказали ні слова.

— Так, я не хотів, щоб з приводу мого відкриття велися публічні дебати. Який в них сенс? Я таємно проводив підготовчі досліди, і вони мене цілком задовольнили. А я не вважав себе зобов'язаним кого-небудь про це інформувати.

— Ну, що ж, дорогий Фергюсон, можна просити вас відкрити нам вашу таємницю?

— Зараз повідомлю вам її, панове. Спосіб мій дуже простий. Цікавість всіх присутніх зросла до крайності. І доктор Фергюсон самим спокійним тоном почав викладати наступне.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Попередні спроби підйому і спуску на повітряній кулі. — П'ять ящиків доктора. — Пальник. — Калорифер. — Спосіб застосування. — Вірний успіх.

— Не раз вже намагалися підніматися і знижуватися на повітряній кулі без витрати газу і скидання баласту. Французький аеронавт Меньє прагнув цього досягти, нагнітаючи стиснене повітря в оболонку кулі. Бельгієць, доктор — Ван Хекке теж пробував зробити це за допомогою крил і лопатей, що розвивали вертикальний рух. Але в більшості випадків цієї сили було недостатньо. Взагалі результати дослідів Меньє і Ван-Хекке були зовсім незначні.

І я вирішив підійти до цього питання сміливіше. Почати з того, що я абсолютно вилучив з ужитку баласт, крім крайніх, форс-мажорних випадків, як, наприклад, аварія апарату або необхідність піднятися в одну мить, щоб уникнути будь-якої непередбаченої небезпеки.

Мій спосіб підйому і зниження повітряної кулі заснований на розширенні і стисненні газу, що знаходиться в оболонці, за допомогою зміни його температури. І ось як я цього досягаю. На ваших очах повантажили на цей транспорт разом з кошиком кілька ящиків, призначення яких вам було невідомо. Ці ящики всього п'ять.

Перший з них містить близько двадцяти п'яти галонів води, до якої я додаю кілька крапель сірчаної кислоти для збільшення її електропровідності. Потім цю воду я хімічно розкладаю за допомогою сильної бунзеновской батареї. Вода, як ви знаєте, складається з двох частин водню і однієї частини кисню. Кисень під дію електробатареї надходить з її позитивним полюсом в другий ящик. Третій ящик, вдвічі більшого розміру, поміщений над другим ящиком, приймає в себе водень, одержаний з негативного полюса батареї. За допомогою кранів, з яких у одного отвір вдвічі більше, ніж у іншого, ці два ящика з'єднуються з четвертим, який називається змішувальний ящик. Тут дійсно змішуються обидва

гази, отримані від розкладання води. Ємність ящика змішувача близько сорока одного кубічного фута.

У верхній частині цього ящика поміщається платинова трубка, обладнана краном.

Ви вже, звичайно, здогадалися, панове, що описуваний мною апарат є не що інше, як киснево-водневий пальник, температура якого вище температури ковальського горна.

Тепер я переходжу до опису другої частини мого апарату.

З нижньої частини герметично закритої кулі на невеликій відстані одна від одної виходять дві трубки. Одна трубка доходить до верхніх шарів водню в кулі, інша — до нижніх. Обидві трубки забезпечені в декількох місцях каучуковими з'єднаннями, що дає змогу витримувати коливання повітряної кулі. Ці дві трубки спускаються в кошик і входять в залізний ящик циліндричної форми, який називається ящиком нагріву.

Цей ящик закритий знизу і зверху двома дисками з того ж металу, що і ящик. Трубка, що йде з нижньої частини кулі, входить в цей циліндричний ящик через нижній його диск і всередині його приймає форму змійовика, кільця якого, розташовані одне над іншим, займають всю висоту ящика. Перш ніж вийти з ящика, спіральна трубка входить в маленький конус, увігнута основа якого має форму сферичного ковпачка, зверненого донизу. З вершини цього конуса виходить інша трубка, яка, як я вже згадував, йде у верхні шари водню в кулі. Сферичний ковпачок конуса зроблений з платини, щоб він не розплавився від високої температури. А пальник цей поміщається на дні скриньки нагріву, посеред спіралей змійовика, так, що верхня частина полум'я злегка торкається платинового ковпачка.

Ви, без сумніву, знає, що таке калорифер, призначений для опалення приміщень, і вам відомо, як він діє. Повітря, яким наповнена квартира, пропускають через труби, і звідти воно повертається вже нагріте. Так ось: апарат, який я вам тільки що описав — по суті той же калорифер.

І справді, що ж тут відбувається? Коли пальник ввімкнений, водень, що знаходиться в змійовику і в увігнутому маленькому платиновому конусі, нагрівається і швидко піднімається по трубці, яка веде до верхню частину кулі. Новоутворена внизу пустота заповнюється газом з нижньої частини кулі. Газ тут також нагрівається і, піднімаючись, поповнюється знову утворенним газом. Таким чином, по трубках і змійовику відбувається надзвичайно швидкий рух газу, який, виходячи з кулі, безперервно нагрівається. При нагріванні на один градус газ розширюється на 1/480 [25] свого обсягу. Якщо я підвищу температуру на вісімнадцять градусів, то водень, що знаходиться в повітряній кулі, розшириться на 18/480 свого обсягу, або на тисячу шістсот сімдесят чотири кубічних фута; отже, він витіснить ще тисячу шістсот сімдесят чотири кубічних фута повітря, і це збільшить його підйомну силу на сто шістдесят фунтів. Це рівносильне викидання баласту такої ж ваги. Якщо я підвищу температуру на сто вісімдесят градусів, то газ розшириться на180/480 свого початкового обсягу, витіснить шістнадцять тисяч сімсот сорок кубічних футів повітря, і підйомна сила кулі збільшиться на тисячу шістсот фунтів.

Ви розумієте, що я можу легко змінювати умови статичної рівноваги моєї повітряної кулі. Обсяг її було розраховано таким чином, що, наповнена до половини, вона витісняє якраз таку кількість повітря, що дорівнює рівно вазі самої кулі, водню наповнення, а також вазі кошика з пасажирами і всім його навантаженням. Наповнена таким чином куля тримається в

повітрі в строгій рівновазі: вона не піднімається і не знижується.

Щоб піднятися, я за допомогою пальника доводжу газ в кулі до температури більш високої, ніж температура навколишнього повітря. Від нагрівання газ розширюється, куля збільшується в об'ємі і піднімається тим вище, чим більше я нагріваю водень.

Зниження досягається природним чином: зниженням температури в пальнику, тому газ всередині кулі поступово охолоджується. Взагалі ж підйом кулі повинен відбуватися, звичайно, набагато швидше, ніж його зниження. І це дуже сприятлива обставина: потреби в швидкому зниженні у мене ніколи не буде, і, навпаки, дуже швидкий підйом допоможе уникнути різних ускладнень Небезпеки ж не вгорі, а внизу ..

Втім, як я вже говорив вам, у мене є деяка кількість баласту, який в разі екстреної потреби може дати можливість піднятися ще швидше. Клапан, що знаходиться на верхньому полюсі кулі, є тільки запобіжним клапаном. Повітряна куля незмінно містить одну і ту ж кількість водню. Підйом і зниження, повторюю, відбувається тільки завдяки зміні його температури. А тепер, панове, я хочу повідомити вам ще одну подробицю: при згорянні водню і кисню на кінці пальника виходять водяні пари; тому я забезпечив нижню частину циліндричного ящика трубкою з клапаном, що діє при тиску в дві атмосфери; отже, коли пар досягає такого тиску, він сам автоматично виходить назовні.

Нарешті, познайомлю вас з найточнішими цифровими даними: двадцять п'ять галонів води, розкладені на свої складові частини, дають двісті фунтів кисню і двадцять п'ять фунтів водню. При нормальному атмосферному тиску це складає тисячу вісімсот дев'яносто кубічних футів першого та

тридцять тисяч сімсот вісімдесят кубічних футів другого, разом суміші п'ять тисяч шістсот сімдесят кубічних футів. Мій пальник витрачає при абсолютно відкритому крані двадцять сім кубічних футів суміші на годину, даючи полум'я принаймні в шість разів сильніше полум'я великих ліхтарів на світильному газі. Тримаючись ж на значній висоті, я спалю в середньому не більше дев'яти кубічних футів на годину. Значить, двадцять п'ять галонів води мені вистачить на шістсот тридцять годин повітряного плавання, що становить трохи більше двадцяти шести днів.

А так як я за своїм бажанням в стані спускатися на землю і відновлювати свій запас води, то моя подорож може тривати скільки завгодно.

Ось вам і вся моя таємниця, панове. Вона дуже проста, і тому я впевнений в успіху. Мій спосіб, заснований на розширенні і стисненні газу, як бачите, виключає потребу і в громіздких крилах і в механічних двигунах. Калорифер, за допомогою якого я змінюю температуру, і пальник для його нагрівання не доставляють ніяких незручностей і мало важать.

— Отже, я думаю, що у мене є всі необхідні умови для успіху.

Цією фразою закінчив доктор Фергюсон свою промову, яка викликала найгарячіші, щирі оплески. Тут не можна було зробити жодного заперечення: все було обдумано і передбачено.

— Але все-таки — зауважив капітан — це справа небезпечна.

— Що з цього, раз вона здійснима! — просто відповів Фергюсон.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Прибуття на Занзібар. — Англійська консул. — Вороже ставлення місцевих жителів. — Острів Кумбені. — "Викликатель дощу". — Наповнення повітряної кулі. — Старт 18 квітня. — Прощання. — "Вікторія".

Завдяки попутним вітрам "Рішучий" йшов прискореним ходом. У Мозамбікській протоці погода була особливо сприятлива. Вдалий морський перехід здавався добрим знаком і для повітряного перельоту.

Кожен прагнув скоріше дістатися до Занзібару і там допомогти чим тільки можливо доктору Фергюсону в його останніх приготуваннях.

Нарешті, показалось місто Занзібар, розташоване на острові того ж імені, і 15 квітня, об одинадцятій годині ранку "Рішучий" кинув якір в його гавані.

Острів Занзібар є володінням імама Маската, союзника Франції і Англії. Це, безсумнівно, найкраща його колонія. У гавань заходить безліч кораблів з сусідніх країн.

Острів відділений від африканського материка тільки протокою шириною не більше тридцяти миль.

Занзібар веде велику торгівлю камеддю, слоновою кісткою і особливо чорношкірими, так як він є великим ринком невільників. Сюди звозять всіх полонених, захоплених в боях, а

бої ці не припиняються, бо вожді внутрішніх африканських племен безперестанку воюють між собою.

Ця торгівля поширена по всьому східному узбережжю і аж до Нілу; Г. Лежян бачив, що вона ведеться абсолютно відкрито на судах під французьким прапором.

Не встиг "Рішучий" пришвартуватися в занзібарській гавані, як на ньому з'явився англійський консул з пропозицією своїх послуг доктору Фергюсону. Вже цілий місяць він знав з європейських газет про проект перельоту, але до сих пір належав до численної фаланги скептиків.

— Я сумнівався — заявив консул, простягаючи руку Семюелю Фергюсону — але тепер всі мої сумніви зникли. І він тут же запропонував власний будинок лікареві, Діку Кеннеді і, звичайно, відважному Джо.

Консул був такий люб'язний, що познайомив доктора з декількома листами капітана Спіка, і Фергюсон дізнався з них, що капітан і його супутники зазнали страшні муки і від голоду і від негоди, перш ніж добралися до країни Угого. Тепер же, як видно, вони змушені рухатися надзвичайно повільно, зустрічаючи на шляху невпинні труднощі, і навряд чи найближчим часом зможуть дати знати про себе.

— Ось ті небезпеки і погіршення, яких ми зуміємо уникнути — зауважив лікар.

Багаж трьох мандрівників перевезли до будинку консула. Повітряну кулю збиралися вивантажити на занзібарському березі, де для неї було вибране дуже зручне місце біля сигнальної щогли, позаду величезної будівлі, яка захищала б її від східних вітрів. Ця масивна вежа, схожа на бочку, в

порівнянні з якою Гейдельберзька бочка здалася б всього лише бочонком, грала роль форту, і на її плоскій верхівці чергувала варта — збройні списами галасливі нероби. Але незадовго до передбачуваного вивантаження кулі консул був сповіщений про те, що тубільне населення має намір силою перешкодити йому. Немає нічого більш сліпого і безглуздого, ніж пристрасті, викликані фанатизмом. Звістка про приїзд християнина, який вирішив піднятися в повітря, обурило місцевих жителів. Негри, схвильовані більше, ніж араби, угледіли в цьому польоті щось вороже їх релігії. Вони уявили, що замишляється якесь зло проти Сонця і Місяця. А так як обидва світила є предметами поклоніння у африканських народів, то і було вирішено силою противитися нечестивій експедиції.

Дізнавшись про такі настрої місцевих жителів, консул повідомив про них лікарю Фергюсону і капітану Пеннету. Капітан ні за що не хотів відступати перед погрозами, але новий його друг, доктор, переконав його в цьому.

— Звичайно, врешті-решт нам вдалося б вивантажити кулю — сказав Фергюсон — і гарнізон імама навіть надав би нам в цьому сприяння, але знаєте, дорогий капітане, часом для нещасного випадку досить однієї миті. Який-небудь злісний удар — і кулі буде нанесена непоправна шкода, а нашу подорож зірвано. Ні, тут треба діяти обачно.

— Але як же бути? Якщо ми висадимося на африканському березі, то там зустрінемося з тими ж труднощами. Що ж робити?

— Нічого не може бути простіше — заявив консул. — Погляньте он на ті острівці, розташовані за гаванню. Вивантажуйте вашу кулю на одному з цих острівців, оточіть його ланцюгом матросів, і вона буде в цілковитій безпеці.

— Чудово! — вигукнув Фергюсон. — Там же нам буде зручно зайнятися останніми приготуваннями.

Капітан теж схвалив цю пропозицію, і незабаром "Рішучий" підійшов до острівця Кумбені.

Вранці 16 квітня куля була благополучно вивантажена на галявину серед лісу Дві щогли висотою вісімдесят футів були зведені на такій же відстані одна від одної; На стовпах була встановлена система блоків, завдяки якій за допомогою поперечного канату і була піднята куля. Поки вона була абсолютно порожньою. Внутрішню оболонку з'єднали з зовнішньою так, щоб обидві були підняті одночасно.

До нижньої частини оболонок були прикріплені трубки, через які повинен був надходити водень.

День 17 квітня пройшов в установці апарату для добування водню. Він складався з тридцяти бочок, в яких відбувалося розкладання води за допомогою залізного брухту і сірчаної кислоти. Отриманий водень, очистившись від домішок, надходив у велику, що знаходилась в центрі, бочку, звідки і прямував до двох труб в оболонці. Таким чином, кожна з оболонок наповнювалась строго певною кількістю газу. Для цієї операції потрібно тисяча вісімсот шістдесят галонів сірчаної кислоти, шістнадцять тисяч п'ятдесят фунтів залізного брухту і дев'ятсот шістдесят шість галонів води.

Наповнення оболонок газом почалось близько трьох годин ранку і тривало майже вісім годин. За годину до полудня повітряна куля, накрита сіткою, граціозно погойдувалася над своїм кошиком, утримувана великою кількістю мішків з піском. З особливою ретельністю був встановлений апарат для

розширення газу і приладнані в циліндричному ящику нагріву трубки, сполучені з обома оболонками.

Якорі, мотузки, інструменти, похідні ковдри, тент, їстівні припаси, зброю — все було розміщено в кошику на заздалегідь намічених для цього місцях. Вода запасена була ще в Занзібарі. Двісті фунтів баласту у вигляді піску, що містився в п'ятдесяти мішечках, також було укладено на дно кошика, так, щоб він завжди був під рукою. О п'ятій годині вечора всі ці приготування були закінчені. Поки йшла робота, уздовж всього берега острівця стояли вартові, а шлюпки з "Рішучого" курсували по протоці.

Тубільці проявляли свій гнів дикими криками, гримасами і кривлянням. Жерці носилися серед натовпу, ще більше розпалюючи його фанатизм. Деякі з найзавзятіших намагалися було вплав дістатися до острова, але їх легко відігнали.

Тут пущені були в хід заклинання і чаклунство. "Викликателі Дощу" стверджували, що вони беруть верх над хмарами і стали закликати ураган і кам'яну зливу (так негри звуть град). Для цього вони зібрали листя зі всіляких дерев і почали кип'ятити їх на повільному вогні. В цей же час за допомогою довгої голки, встромлений в серце, був убитий баран.

Але, незважаючи на їх обряди, небо залишалося чистим... Ні баран, ні гримаси не допомогли.

Неграм не залишалася нічого більш, як влаштувати буйну оргію, напившись "тембо", цього пекучого лікеру, приготовано з кокосових горіхів, і "тогво" — надзвичайно хмільного пива. І їхні пісні, маломелодійні, але ритмічні, чулися всю ніч до світанку.

Близько шостої години вечора наші мандрівники в останній раз сіли за обідній стіл в каюті-компанія "Рішучого" разом з капітаном і офіцерами. Кеннеді, до якого ніхто не звертався ні з якими питаннями, щось про себе бурмотів, не зводячи очей з доктора Фергюсона. Прощальний обід був невеселим. Наближення хвилини розлуки навіювало на всіх сумні роздуми. Що обіцяла відважним мандрівникам доля? Чи будуть вони коли-небудь знову серед друзів, біля домівки? А якщо чому-небудь вони не зможуть користуватися для пересування своєю кулею, що станеться з ними серед диких племен, невідомих країн, в безкраїх пустинях?

Всі ці думки, які до сих пір тільки миготіли в головах присутніх, тепер хвилювали їх, бо саме розігралася уява. Доктор Фергюсон, як завжди, холоднокровний і незворушний, марно намагався розсіяти пригнічений настрій.

Побоюючись з боку негрів якихось ворожих виступів проти доктора Фергюсона і його супутників, всі троє залишилися ночувати на "Рішучому". О шостій годині ранку вони покинули свої каюти і переправилися на острівець Кумбені. Східний вітер злегка похитував повітряну кулю. Замість мішків з піском, що утримували її до сих пір, були поставлені двадцять матросів. Командир Пеннет з'явився зі своїми офіцерами щоб бути присутнім при урочистому старті.

Тут Кеннеді підійшов до лікаря і, взявши його за руку, промовив:

— Отже, Семюель, ти безповоротно вирішив летіти?

— Остаточно вирішив, дорогий мій Дік.

— Чи робив я все, що від мене залежало, щоб запобігти цій поїздці?

— Усе!

— Тоді я маю чисте сумління в цьому відношенні, і я вирушаю з тобою.

— Я був в цьому впевнений, — відповів доктор, не приховуючи, до чого він зворушений.

Настав момент останнього прощання. Капітан і офіцери гаряче обняли і розцілували своїх безстрашних друзів, в тому числі, звичайно, і славного Джо, гордого і сяючого. Кожному з присутніх хотілося потиснути руку доктору Фергюсону.

О дев'ятій годині ранку троє аеронавтів зайняли свої місця в кошику повітряної кулі. Доктор запалив пальник і повністю відкрив кран, щоб домогтися максимальної температури. Через кілька хвилин куля, яка до цього часу трималась на землі в повній рівновазі, почала тягнути вгору. Матроси стали потроху відпускати канати, що утримували її. Кошик піднялася над землею футів на двадцять ...

— Друзі мої! — закричав доктор, стоячи з оголеною головою між своїми супутниками. — Дамо нашій повітряній кулі ім'я, яке має принести їй щастя. Назвемо її "Вікторією" [26]!

Прокотилося оглушливе "ура".

— Хай живе королева! Хай живе Англія! — До цього моменту підйомна сила повітряної кулі зросла ще більше. Фергюсон, Кеннеді і Джо послали своїм друзям останній привіт.

— Віддавай! — скомандував доктор.

"Вікторія" швидко піднялася в повітря: І в цей момент на "Рішучому" пролунав салют з чотирьох його гармат ...

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ

Переліт через протоку. — Міріма. — Розмова Кеннеді з Джо. — Пропозиція, зроблена Джо. — Рецепт хорошої кави. — Узарамо. — Злощасний Мееан. — Гора Дутумі. — Карта доктора. — Ночівля над сикомором.

Повітря було чистим, вітер помірним, і "Вікторія" піднялася майже вертикально на висоту тисячі п'ятисот футів, що було відзначено падінням барометра майже на два дюйми [27].

На цій висоті швидка повітряна течія понесла кулю на північний захід. Яке розкішне видовище розгорнулося перед очима наших повітроплавців! Острів Занзібар був весь як на долоні. Стелилися зелені поля всіляких відтінків, кучерявилися гаї і ліси ...

Жителі острова здавалися якимись комахами. Їх крики мало-помалу завмирали вдалині, долинали тільки гарматні салюти ...

— Як все це красиво! — вигукнув Джо, перший порушивши мовчання, що панувало.

Але йому ніхто не відповів. Доктор був занурений в свої барометричні спостереження і записував деякі подробиці підйому. А Кеннеді дивився і не міг надивитися на картину, що розкривалась перед ним.

Сонячне тепло посилювало дію пальника, газ в оболонці все розширювався, і "Вікторія" досягла висоти двох тисяч п'ятисот футів.

"Рішучий" здавався звідси простим човном, а африканський берег вимальовувався на заході у вигляді колосальної пінливої облямівки.

— Щось ви мовчите, — зауважив Джо.

— Ми дивимося, — відгукнувся доктор, направляючи свою підзорну трубу на землю.

— А мені ось необхідно говорити.

— Ну, і не соромся. Базікай собі, скільки душа забажає.

І Джо вибухнув бурею захоплених вигуків. При перельоті через протоку доктор вирішив триматися все на тій же висоті, щоб бачити берег на великій відстані. Він безперестанку дивився на термометр і барометр, що висіли під напівзнятим тентом. Другий барометр, прикріплений зовні, повинен був служити для нічних вахт.

Після двох годин польоту "Вікторія", просуваючись зі швидкістю понад восьми миль на годину, вже була над материком. Доктор вважав за потрібне знизитися; він зменшив полум'я, і "Вікторія" полетіла вже всього на висоті трьохсот футів над землею.

Ця частина східного берега Африки називається Мріма. Густа облямівка мангових дерев захищала берег, і завдяки відпливу можна було розгледіти їх густе коріння, підмите хвилями Індійського океану. На горизонті виднілися дюни, що

колись складали берегову лінію, а на північному заході височіла загострена гора Нгура.

"Вікторія" тепер летіла над селищем Каші, — доктор знайшов його на карті. Тубільці при вигляді кулі лютими криками висловлювали свій гнів і страх. Вони стали пускати стріли в чудовисько, що витає в повітрі, але, на щастя, не могли досягти кулі, і вона велично розгойдувалась над усією цією безпорадною люттю.

Вітром її несло на південь, але це анітрохи не бентежило доктора; він навіть був радий, так як це давало йому можливість простежити шлях, пройдений капітанами Бертоном і Спіком.

Кеннеді став так само балакучий, як і Джо. Обидва вони обмінювалися захопленими фразами.

— Геть диліжанси! — вигукував один.

— Геть пароплави! — вторив інший.

— А що таке, питається, в порівнянні з цим залізниці?— підхоплював Кеннеді. — Їдеш ти по ним через різні країни і рівно нічого не бачиш!

— Інша справа наша "Вікторія"! — вставляв Джо. — Навіть не відчуваєш, що рухаєшся. Природа сама розгортається перед вами.

— А види які! Види! На диво! Який захват! Здається, що спиш в гамаку і бачиш сон.

— До речі, чи не час поснідати? — раптом запитав Джо, у якого від перебування на свіжому повітрі розігрався апетит.

— Думка непогана, мій милий, — погодився Фергюсон.

— Приготувати сніданок недовго: сухарі та м'ясні консерви, — заявив Джо.

— І скільки завгодно кави, — додав лікар. — Знаєш, Джо, я дозволяю тобі зайняти трохи тепла у мого пальника: в ньому його більше ніж достатньо. І можна не боятися пожежі.

— А це було б жахливо! — зауважив Кеннеді. — Адже над нами щось на зразок порохового льоху.

— Не зовсім так, — відгукнувся Фергюсон. — Але тим не менше, якщо б газ запалав, він потроху вигорів б, і ми неминуче спустилися б на землю, що було б далеко не приємно. Але не бійтеся! Наш куля закрита абсолютно герметично. — Ну, так давайте ж снідати, — запропонував Кеннеді.

— Сніданок поданий, панове, — оголосив Джо. — Їжте, я теж не буду відставати від вас, але в той же час займуся приготуванням кави, та такої, що у вас слинки потечуть.

— Що правда, то правда, — підтвердив доктор, — у Джо серед багатьох його талантів є один славний: вміння готувати цей чудовий напій. Він змішує кави якихось різних сортів, але тримає це в секреті.

— Так і бути, сер, раз ми в повітряному просторі, я вже відкрию вам свій секрет. Бачте, я готують суміш з трьох рівних частин кави: мокко, бурбонського і рио-нунесу.

Через кілька хвилин з'явилися три димлячі чашки кави, якою і був закінчений ситний сніданок, приправлений чудесним настроєм його учасників. Наситившись, кожен з аеронавтів зайняв свій спостережний пост.

Країна, над якою пролітала куля, була надзвичайно родюча. Вузькі звивисті стежки майже губилися під склепіннями густої зелені; виднілися поля дозрілого тютюну, маїсу, ячменю; там і сям миготіли плантації рису з прямими стеблами і пурпуровими квітами. У клітинах, укріплених на палях, можна було розгледіти овець і кіз: мабуть, їх тут рятували від зубів леопарда. Куди не подивишся, всюди з щедрого ґрунту піднімалася розкішна рослинність. Поселень було багато, і в кожному з них, побачивши "Вікторію" починали загальне сум'яття і лунали крики. Доктор Фергюсон завбачливо тримався на такій висоті, куди не могли долетіти стріли. Тубільці, збившись в купу біля своїх хатин, що близько стоять одна від одної, довго посилали навздогін мандрівникам свої безсилі прокляття.

Опівдні доктор, глянувши на карту, висловив припущення, що вони линуть над країною Узарамо [28]. Внизу показались кокосові пальми, папайї та бавовняні дерева. Джо подібна рослинність нітрохи не дивувала: опинившись в Африці, він вважав все природним. Кеннеді траплялося на очі чимало зайців і перепілок, які немов чекали його пострілу. Але це було б марною тратою пороху, адже дичину неможливо було підібрати.

Повітроплавці просувалися зі швидкістю дванадцять миль на годину і незабаром над селищем Тунда досягли 38 ° 20 ' східної довготи.

— От саме тут, — зауважив доктор, — Бертон і Спік захворіли найсильнішою лихоманкою і на мить повірили, що їх

експедиція провалилася. Вони зовсім ще недалеко відійшли від берега, але втома і неприємності вже сильно давали себе відчувати.

Дійсно, в цій місцевості вічно лютує малярія. Щоб уникнути небезпеки отримати цю хворобу, доктор вирішив триматися вище, над міазмами цієї сирої землі, з якої пекуче сонце викачує випаровування.

Іноді можна було розрізнити караван, — мабуть, в очікуванні нічної прохолоди він відпочивав в "краалі", цьому великому пустирі, оточеному огорожею та будяком, де кочові купці знаходять захист не тільки від диких звірів, а й від місцевих розбійницьких племен. Побачивши "Вікторію" тубільці звичайно в паніці розбігалися. Кеннеді хотів подивитися їх ближче, але Семюель кожен раз був проти цього.

— У їх ватажків є мушкети, — пояснив доктор, — "Вікторія", погодься, є занадто гарна мішень для їхніх куль.

— А хіба, отримавши маленьку пробоїну, куля впаде? — запитав Джо.

— Припустимо, відразу він не впаде, але незабаром ця пробоїна перетвориться в велику дірку, через яку і вийде весь газ.

— Ну, тоді нам треба триматися на чималій відстані від цих розбійників, — заявив Джо. — А цікаво знати, що вони повинні думати, бачачи нас в польоті, в повітрі? Мабуть, вони не проти і поклонятися нам.

— Нехай собі поклоняються, тільки здалеку, — відгукнувся доктор, — це завжди краще. Але погляньте-но — вид

місцевості вже змінюється. Поселення трапляються рідше, а мангові гаї зовсім зникли. На цій широті вони вже не ростуть. Поверхня землі стала горбистою, що говорить про близькість гір.

— Справді, — погодився Кеннеді, — мені здається навіть, що з того боку вимальовуються якісь височини.

— На заході, чи не так? — перепитав доктор. — Це перші відроги гірського ланцюга Урізара. Повинна бути видна гора Дутумі, за якою я розраховую приземлитися на ночівлю. Зараз я підсилю полум'я пальника, так як нам потрібно триматися на висоті від п'ятисот до шестисот футів.

— Яка, однак, хитромудра вигадка, сер, ось цей самий пальник! — вигукнув Джо. — Так просто: взяти та й повернути кран! Ніяк не можна сказати, щоб це було важко або втомлює!

— Ну, тут ми вже будемо відчувати себе краще, — промовив мисливець, коли "Вікторія" піднялася, — а то, по правді сказати, відбиття сонячних променів на цьому червоному піску ставало нестерпним.

— Що за чудові дерева! — вигукнув Джо. — Хоча це і цілком природно тут, але дуже вже красиво! Який-небудь десяток таких дерев — і ось вам цілий ліс!

— Це баобаби, — пояснив доктор. — Ось, погляньте-но на то дерево: в ньому, напевно, буде футів сто в окружності. Бути може, саме під цим самим баобабом тисяча вісімсот сорок п'ятому році і загинув француз Маїзан. Ми якраз над селищем Джеламора, куди він наважився вирушити абсолютно один. Шейх цієї країни схопив бідного француза і прив'язав до підніжжя баобаба; під звуки войовничих пісень він повільно

перерізав йому сухожилля, почав різати горло, але зупинився, щоб наточити ніж, що затупився, потім відірвав голову у нещасного француза ще раніше, ніж встиг відхопити її ножем. І, знаєте, цьому злощасному Маїзану було всього двадцять шість років!

— Невже Франція не зажадала, щоб злочин було покарано? — запитав обурений Кеннеді.

— Франція зажадала, і її союзник, володар Занзібару, зробив все, щоб захопити вбивцю, але це йому не вдалося.

— Тоді я буду дуже просити вас, сер, не робити тут зупинок, — заявив Джо. — Вже, будь ласка, послухайте мене, містер Семюель: давайте все підніматися, і підніматися вгору.

— Тим більш охоче, любий Джо, що гора Дутумі вже перед нами. Якщо мої обчислення вірні, то ми раніше семи годин перевалимо через неї.

— Що, ми і вночі будемо летіти? — запитав мисливець.

— По можливості ні, — відповів доктор. — Хоча, вживаючи всіх заходів обережності і будучи напоготові, ми і при нічному польоті нічим не ризикували б. Але ж недостатньо тільки пролетіти над Африкою, треба ще й побачити її.

— Поки нам скаржитися на цю саму Африку не доводиться, сер, — зауважив Джо. — Яка там пустеля! Сама оброблена, родюча країна на світі! Ось і вірте після цього географам!

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Зміна погоди. — Лихоманка Кеннеді. — Ліки доктора Фергюсона. — Подорож по землі. — Басейн Іменго. — Гора Рубеко. — На висоті шести тисяч футів. — Привал днем.

Ніч пройшла спокійно. Але, прокинувшись вранці, Кеннеді став скаржитися на втому і озноб. Погода змінилася. Небо, покрите важкими хмарами, здавалося, загрожувало потопом. Край Зунгомеро, де вони опинилися, — похмура місцевість: тут дощі ллють не перестаючи, за винятком, можливо, якихось двох тижнів в січні.

Незабаром розверзлася сльота небесна і почалася злива. Аеронавти бачили, як під ними дороги, і без того зарослі колючим чагарником і гігантськими ліанами, відразу стали зовсім непрохідними завдяки потокам, що миттєво утворилися. "Нула", як вони звуться. А в повітрі ясно відчувалися випаровування сірчистого водню.

— На це явище звернув вже увагу капітан Бертон, — зауважив лікар. — Можна подумати, каже він, що тут за кожним кущем заховано по трупу; і дійсно, запах тут стоїть не з приємних.

— Кепська країна, — заявив Джо. — Ось і містер Кеннеді після проведеної тут ночі щось не дуже добре себе почуває.

— Дійсно, — погодився мисливець, — мене сильно лихоманить.

— Нічого тут немає дивного, дорогий мій Дік, — відгукнувся доктор, — ми зараз знаходимося в одній з найбільш нездорових місцевостей Африки. Але ми недовго тут залишимося. Ну, в путь-дорогу!

Джо спритно відчепив якір від сикомори і по шовкових сходах піднявся в кошик. Доктор запалив пальник, і незабаром "Вікторію" знову помчав досить сильний вітер. Крізь жахливий туман ледь можна було розрізнити кілька хатин. Вид місцевості змінювався. В Африці нерідко буває, що який-небудь невеликий нездоровий район знаходиться в безпосередньому сусідстві з прекрасною, абсолютно здоровою місцевістю.

Кеннеді помітно страждав: лихоманка здолала і його могутній організм.

— Зовсім недоречно ця хвороба, — промовив шотландець, загортаючись в ковдру і вкладаючись під тентом.

— Потерпи трошки, дорогий мій Дік, — намагався підбадьорити його Фергюсон. — Повір, ти скоро і думати забудеш про хвороби.

— Думати забуду! Коли б так! .. Послухай, Семюель, якщо в твоїй похідній аптечці є яке-небудь підходяще зілля, таке, щоб поставити мене на ноги, давай мені його скоріше. Я проковтну ліки із заплющеними очима.

— У мене є щось краще, ніж ліки, друже мій. Я дам тобі такий протигарячковий засіб, який рівно ніяких грошей не потребує.

— Як же ти це зробиш?

— Та дуже просто: ми зараз піднімемося вище цих хмар, які не перестають поливати нас дощем, і підемо з цієї шкідливої атмосфери. Ось тільки почекай якихось десять хвилин, поки газ розшириться.

Не минуло й десяти хвилин, як аеронавти опинилися вже вище вологої зони.

— Ще трошки. Дік, і ти відчуєш всю силу здорового повітря і сонця, — продовжував заспокоювати доктор свого друга.

— Ну і ліки! Просто чудеса якісь! — вигукнув Джо.

— Ні, мій милий, це цілком природно, — заперечив доктор.

— О! У тому, що це природно, я не маю жодного сумніву.

— Річ у тім, Дік, — продовжував доктор, — я посилаю тебе на курорт, на чисте повітря, як постійно роблять з хворими в Європі. На Мартініці я послав би тебе на Пітон.

— Тоді, значить, наша "Вікторія" — справжній рай! — промовив Кеннеді, вже відчуваючи себе дещо краще.

— У всякому разі, вона принесе нас туди, — з серйозним виглядом заявив Джо.

Дивну картину представляла в цю хвилину маса хмар, що скупчилася внизу, під кошиком кулі. Хмари ці обганяли одна одну, змішувалися і чудово виблискували, відбиваючи промені сонця. "Вікторія" піднялася на висоту чотирьох тисяч футів. Термометр показував деяке зниження температури. Землі не було видно. Милях в п'ятдесяти на заході виблискувала сніжна вершина гори Рубехо. Вона височіла на кордоні країни Угого під 36 ° 20 ' східної довготи. Вітер дув зі швидкістю двадцяти миль на годину, але наші аеронавти абсолютно не помічали цього: вони не відчували ніяких поштовхів, не відчували навіть, що рухаються. Не минуло й трьох годин, як уже збулося

пророцтво доктора: у Кеннеді озноб як рукою зняло, і він навіть з апетитом поснідав.

— Так, це буде краще всякого хініну, — вдоволено сказав Дік.

— Знаєте, під старість я неодмінно переселюся сюди, — заявив Джо.

Близько десятої години ранку атмосфера прояснилася. В хмарах утворився просвіт, через який знову з'явилася земля. "Вікторія" непомітно знижувалася. Доктор Фергюсон почав відшукувати течію повітря, яка понесла б їх на північний схід, і знайшов її на висоті шестисот футів від землі. Місцевість ставала горбистою, навіть можна сказати — гористою. Край Зунгомеро зникав на сході разом з останніми на цій широті кокосовими пальмами.

Незабаром гори стали приймати більш різкі обриси, то там, то тут раптово з'являлися гострі конусоподібні вершини, і треба було дуже уважно стежити, щоб не напоротися на одну з них.

— А ми серед досить-таки небезпечних скель, — зауважив Кеннеді.

— Будь спокійний. Дік: ми їх не зачеплю.

— Але треба ж правду сказати: це прекрасний спосіб подорожувати, — втрутився Джо.

Дійсно, доктор керував своєю кулею з дивовижним мистецтвом.

— Знаєте, якби нам довелося йти по цьому розмитому ґрунті, ми ледве тяглися б по грязюці, — заговорив Фергюсон, — з моменту нашого виходу з Занзібару половина наших в'ючних тварин вже загинула б від виснаження. Самі ми походили б на привиди і були б близькі до розпачу. У нас не припинялися б зіткнення з нашими провідниками і носіями, ми чимало натерпілися б від цих неприборкано грубих людей. Днем ми страждали б від вбивчої вологої спеки, вночі від нестерпного холоду і від москітів, які можуть довести до божевілля. Від них, треба зауважити, не рятує навіть сама щільна тканина. Не кажу вже про хижих звірів і диких племенах.

— Не хотів би я всього цього випробувати, — щиросердно зізнався Джо.

— І майте на увазі, що я нічого не перебільшую, — продовжував доктор. – Почитали б ви розповіді мандрівників, що дерзнули проникнути в ці країни ... Тут часом від сліз не втримаєшся!

Близько одинадцятої години "Вікторія" пронеслася над басейном Іменже. Жителі сіл, розкиданих по горбах, марно погрожували їй своєю зброєю. Нарешті, аеронавти досягли останніх перед горою Рубехо височин. Це був третій і найвищий ланцюг гір Усагари.

Мандрівники віддавали собі звіт в рельєфі місцевості. Ці три відгалуження, з яких Дутумі передує іншим, відокремлені один від одного великими поздовжніми долинами; високі вершини мають форму закруглених конусів, між якими ґрунт всіяний ератичними валунами [29] і галькою. Своїми крутими схилами гори звернені до Занзібару; західні ж схили утворюють пологі плато: Низини покриті шаром родючого чорнозему, заквітчаного пишною рослинністю. На схід біжить

кілька річок і струмків, що впадають в Кінгані і облямованих гігантськими сикоморами, тамариндами, пляшковими гарбузами і пальмами. — Будьте уважні! — звернувся Фергюсон до своїх супутників. — Ми наближаємося до гори Рубехо, що означає на місцевому діалекті "Шлях вітрів". Нам краще вище обійти її гострі виступи. Якщо моя карта вірна, то нам слід піднятися більш ніж на п'ять тисяч футів.— Скажи, часто доведеться нам підніматися на таку висоту? — поцікавився Кеннеді.

— Ні, рідко. Африканські гори, мабуть, взагалі нижче гір Європи і Азії, а наша "Вікторія" і через ті б перелетіла вільно.

Незабаром під впливом жару пальника повітряна куля стала дуже помітно забиратися вгору. Але розширення газу не представляло ніякої небезпеки, так як оболонка "Вікторії" була наповнена тільки на три чверті. Барометр показував висоту в шість тисяч футів.

— А як довго змогли б ми так підніматися? — запитав Джо.

— Земна атмосфера простягається в висоту на шість тисяч туазів [30], — почав пояснювати доктор, — на великих повітряних кулях можна піднятися високо. Такий досвід виконали Бриоши і Гей-Люссак, але у них пішла кров з горла і вух. Дихати було важко: наші легені не пристосовані до такого повітря. Кілька років тому два сміливих француза, Барраль і Біксіо, також наважилися піднятися дуже високо, але в оболонці їх кулі стався розрив ...

— І вони впали? — жваво запитав Кеннеді.

— Звичайно! Але, як і годиться падати вченим, без будь-якої шкоди для них.

— Ну, панове вчені, якщо вам охота, то ви і падайте на здоров'я, — заявив Джо, — а я як людина неосвічена волію триматися на золотій середині: не надто високо, не надто низько. Не треба бути дуже честолюбним.

На висоті шести тисяч футів повітря помітно порідшало, звук тут передавався слабше і голоси звучали набагато тихіше. Обриси предметів внизу стали менш виразними. Розрізнялися лише контури великих мас, та й то смутно. Людей і тварин зовсім не можна було розгледіти, дороги здавалися ниточками, а озера — ставками.

Доктор і його супутники почувалися не зовсім нормально. Повітряний струм незвичайної сили ніс їх над сніговими вершинами, на яких з подивом зупиняється погляд. Хаотичний вид цих гір говорив про роботу води в перші часи життя Землі.

Сонце стояло в зеніті, і його промені падали прямовисно на пустельні вершини. Доктор зробив точний начерк цих гір, що складаються з чотирьох гірських ланцюгів, розташованих майже по прямій, з яких північний був найдовшим.

Незабаром "Вікторія" почала спускатися над протилежним схилом Рубехо, далі пролітає над темно-зеленими лісами. З'явилися гребені і галявини, пустельна місцевість перед країною Угого. Ще нижче потягнулися жовті, випалені сонцем рівнини; на них там і сям виднілася змучена солончакова рослинність з тернистими кущами. Кілька гаїв, які переходили в ліси, прикрашали горизонт.

Доктор знизився. Джо викинув якорі, і один з них незабаром зачепився за гілки великого сикомора.

Джо зараз же зісковзнув вниз і ретельно закріпив якір. Доктор тільки пригасив пальник, бажаючи, щоб "Вікторія" зберігала свою підйомну силу і трималася в повітрі. Вітер стих майже відразу.

— А тепер, дорогий Дік, виймай-но свої дві рушниці, — сказав Фергюсон, — одну для себе, а іншу — для Джо, і постарайтеся принести на обід кілька смачних шматочків антилопи.

— На полювання! — із захопленням закричав Кеннеді.

Шотландець переліз через борт кошика і став по гілках спускатися на землю, куди вже встиг скотитися спритний, моторний Джо, який чекав його, потягуючись. Доктор, з огляду на те що з відходом його супутників навантаження кулі зменшилося, зовсім загасив пальник. — Дивіться, сер, не полетить! — закричав йому Джо.

— Не турбуйся, друже мій, наша "Вікторія" тримається міцно, і я займуся впорядкуванням своїх заміток. Щасливого полювання, і будьте обережні. Втім, з мого поста я буду спостерігати за тим, що відбувається навколо, і в разі чого вистрелю з карабіна. Це буде умовним сигналом для збору.

— Гаразд, — відповів мисливець.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Ліс камедних дерев. — Блакитна антилопа. — Сигнал до збору. — Несподіваний напад. — Каньен. — Ніч в повітрі. — Мабунгуру. — Жігуе-ла-Мкоа. — Запас води. — Прибуття в Каеех.

Безплідна місцевість з потрісканим глинистим ґрунтом здавалася пустельною. Там і сям виднілися сліди караванів – вибілені кістки людей і тварин, наполовину зотлілі і перетворені в прах.

Після півгодинної ходьби Дік і Джо, насторожившись і тримаючи рушниці напоготові, увійшли в ліс камедних дерев. Хіба мало на кого тут натрапиш. Треба сказати, що Джо, не будучи справжнім стрільцем, непогано вмів поводитися з вогнепальною зброєю.

— Пройтися-то непогано, містер Дік, але земля щось вже дуже незручна, — промовив Джо, спотикаючись об розкиданий всюди кварц.

Кеннеді зробив знак своєму супутнику помовчати і зупинитися.

Треба було обходитися без собаки, а Джо при всій своїй моторності таким чуттям, яким відрізняється лягава або хорт, не володів.

З калюж, що залишилися в руслі висохлого струмка, пило воду з десяток антилоп. Граціозні тварини, чуючи небезпеку, здавалося, були в неспокійному стані. Після кожного ковтка вони швидко піднімали свої красиві голови і рухливими ніздрями втягували повітря.Джо завмер на місці, а Кеннеді, обійшовши кілька густих дерев, наблизився до антилоп на рушничний постріл і натиснув курок. В одну мить стадо зникло, але одна антилопа, поранена в плече, залишилася на місці. Кеннеді кинувся до своєї здобичі.

Це була так звана блакитна антилопа, прекрасна тварина сіро-блакитного кольору, з білими як сніг черевом і ніжками. —

Вдалий постріл! — вигукнув мисливець. — Це, знаєш, Джо, дуже рідкісна порода антилоп. Сподіваюся, що мені вдасться вичинити її шкіру так, щоб вона збереглася.

— Та невже, містер Дік, ви думаєте це зробити?

— Звичайно! Подивися тільки, яка чудова шкурка!

— Доктор Фергюсон ніколи не погодиться взяти зайвий вантаж.

— Ти маєш рацію, Джо, але прикро кинути цілком таку чудову тварину.

— Навіщо цілком, містер Дік? Ми виріжемо з нього кращі шматки для їжі, і, з вашого дозволу, я зроблю це не гірше, ніж старшина поважної лондонської корпорації м'ясників.

— Якщо хочеш, займися цим, друже мій. Однак ти повинен знати, що мене як мисливця так само мало ускладнило б здерти шкуру з дичини, як і вбити її.

— Не сумніваюся в цьому, містер Дік. І впевнений, що влаштувати вогнище з трьох каменів вам теж нічого не буде коштувати. Кругом сухого дерева скільки завгодно, а мені через якихось кілька хвилин знадобляться ваші розпечені вуглини.

— Ну, що ж, за цим справа не стане, — відгукнувся Кеннеді і зараз же взявся за спорудження вогнища. Через кілька хвилин в ньому вже палав вогонь.

Джо вирізав з туші антилопи з дюжину відбивних котлет, а також найніжніші шматки філе, і все це не забарилося перетворитися в дуже смачну печеню.

— Ось це, напевно, принесе задоволення самому Фергюсону, — зауважив Дік.

— Знаєте, про що я думаю, містер Дік?

— Либонь, про те, що ти зараз робиш, — про своїх біфштекси?

— Не в останню чергу. Я думав про те, в якому становищі опинилися б ми, якщо б не знайшли "Вікторію".

— Ось так фантазія Що ж, по-твоєму, доктор може нас тут кинути?

— Ні! Але якщо б якір раптом відірвався ...

— Це неможливо. Крім того, навіть, якщо подібне і сталося б: хіба наш Семюель не зміг би знову спуститися? Адже він майстерно управляє своєю кулею.

— А якщо б вітер забрав його і лікар не зміг би повернутися до нас?

— Залиш свої припущення, Джо: в них мало приємного.

— А-а, сер, все, що трапляється на світі, природно. Значить, все може трапитися і все треба передбачити ... В цей момент пролунав постріл.

— Ага! — вирвалося у Джо.

— Це мій карабін. Я впізнаю його детонацію!, — промовив Кеннеді.

— Сигнал, значить.

— Видно, нам загрожує небезпека.

— А може бути, йому самому щось загрожує, — стурбовано сказав Джо.

— Йдемо ...

Мисливці, нашвидку підібравши свої трофеї, кинулися по пройденої вже дорозі, керуючись зарубками, зробленими Кеннеді на деревах.

За лісом вони не могли бачити "Вікторію", але вона, мабуть, перебувала недалеко від них. Пролунав другий постріл.

— Треба поспішати, — промовив Джо.

— Ось ще один постріл!

— Схоже на те, що йому доводиться захищатися.

— Ну, так біжимо ж ...

І обидва рвонули щодуху. Добігши до узлісся, вони побачили "Вікторію" на колишньому місці, а доктора — в кошику.

— У чому ж справа? — з подивом промовив Кеннеді.

— Боже мій! — закричав Джо.

— Що ти бачиш?

— Нашу кулю тримає в облозі ціла ватага негрів! Справді, милі за дві від них, навколо сикомора стрибало і лементувало, роблячи жахливі гримаси, до тридцяти якихось істот. Деякі з них вже встигли піднятися на дерево і були на самих верхніх його гілках. Небезпека здавалася невідворотною.

— Загинув мій доктор! — з відчаєм вигукнув Джо.

— Ну, друже мій, будь холоднокровніше і цілься якомога вірніше, — сказав шотландець. — Вже чотирьох з них ми з тобою неодмінно повинні укласти. Вперед же!

З надзвичайною швидкістю вони пробігли з милю, коли з кошика пролунав новий постріл. Він звалив величезного диявола, який вже піднімався по якірному канату.

Мертве тіло покотилося з гілки на гілку і, нарешті, розгойдуючись, повисло футах в двадцяти від землі, руки і ноги бовталися в повітрі.

— Чорт забирай! А чим, питається, тримається ця скотина? — промовив, зупиняючись, Джо

— Зовсім це не має значення. Біжимо ж, біжимо! — квапив мисливець.

— Ах, містер Кеннеді! — закричав, голосно регочучи, Джо. — Представте собі, тримається якось він хвостом! Власним хвостом! Адже це мавпа! Подумайте! Це тільки мавпи!

— В усякому разі, це краще, ніж люди, — відгукнувся Кеннеді, кидаючись в гущу кричущої і верескливої ватаги. Це були павіани, небезпечна і люта порода мавп з огидними собачими мордами. Кілька рушничних пострілів швидко розігнали орду цих кривляк, і вона розбіглася, залишивши на землі чимало убитих.

Мить — і Кеннеді підіймається по шовкових сходах в кошик, а Джо від сикомора відчіплює якір. Ще мить — куля опускається, і Джо вже сидить в кошику з Фергюсоном і його другом.

Кілька хвилин по тому "Вікторія" піднялася в повітря, і помірний вітер поніс її на схід ...

— Ось так напад! — промовив Джо.

— Спочатку, Семюель, ми думали, що тебе оточують негри, — додав Кеннеді.

— На щастя, це були тільки мавпи, — відповів Фергюсон.

— Здалеку різниця не велика.

— Та й близько не така вже й велика.

— У будь-якому випадку, це напад мавп міг мати найсерйозніші наслідки. Якби від їх старанного смикання якір відчепився, невідомо, куди міг занести мене вітер.

— Пам'ятайте, що я вам говорив, містер Кеннеді?

— Ти мав рацію, Джо, але в цей час ти якраз готував свої біфштекси, і вони викликали у мене такий апетит.

— Ще б пак, — зауважив доктор, — адже м'ясо антилопи – вишукана страва.

— Ви, пане, зможете зараз же в цьому переконатися: стіл вже накритий.

— Клянуся, у цій дичини зовсім непоганий запах, приправлений димком! — проголосив мисливець.

— Я до кінця своїх днів із задоволенням харчувався б м'ясом антилопи, запиваючи його для травлення склянкою грогу, — з повним ротом промовив Джо. І він зараз же почав готувати грог.

— Поки все йде досить добре, — заявив він.

— Навіть дуже добре, — поправив його Кеннеді.

— Ну, скажіть по правді, містер Кеннеді, хіба ви шкодуєте, що відправилися з нами?

— Хотів би я бачити, хто посмів би мене утримати! — з рішучим виглядом відповів мисливець.

Було біля четвертій години дня. "Вікторія" потрапила в більш швидку течію повітря. Місцевість непомітно підвищувалася, і скоро барометр уже показував висоту в тисячу п'ятсот футів над рівнем моря. Доктору потрібно було

для підтримки кулі на цій висоті досить сильно розширювати обсяг газу, і пальник весь час працював без перерви.

Близько сьомої години "Вікторія" вже парила над басейном Каньен. Доктор одразу ж впізнав цей прекрасно оброблений край з його поселеннями, що тонуть серед баобабів і калабашів. Тут же знаходилася столиця одного з султанів країни Угого, може бути менш дикої, ніж інші країни Африки: тут торгівля членами своєї сім'ї — більш рідкісне явище; все ж скотина і люди живуть разом в круглих хатинах, що нагадують копиці сіна.

Після Каньен ґрунт знову стала кам'янистій і безплідний, але через якусь годину, неподалік від Мабунгуру, показалась плодоносна улоговина, де рослинність знову розгорнулася у всій своїй красі. До вечора вітер став спадати, і повітря, здавалося, поринуло у сон.

Марно шукав доктор повітряних течій. Нарешті, переконавшись, що в природі панує цілковитий спокій, він вирішив заночувати в повітрі і для більшої безпеки піднявся на висоту близько тисячі футів. Тут "Вікторія" повисла нерухомо. Серед цілковитої тиші настала чудова зоряна ніч ...

Дік і Джо мирно вляглися на свої ліжка і заснули міцним сном, в той час як доктор ніс вахту. Опівночі його змінив шотландець.

— Гляди ж, в разі чого розбуди мене, — наказав йому Фергюсон. — Головне, не спускай очей з барометра — це ж наш компас.

Ніч була холодна. Різниця між денною та нічною температурою доходила до 27 градусів.

З настанням темряви почався нічний концерт звірів, яких голод і спрага гнали з барлогів. Чулося сопрано жаб, якому вторило завивання шакалів; імпозантні баси левів доповнювали цей живий оркестр. Вранці, приймаючи вахту від Джо, доктор Фергюсон подивився на компас і побачив, що напрямок вітру змінився. За останні дві години "Вікторію" віднесло приблизно миль на тридцять на північний схід. Зараз вона мчала над кам'янистою країною Мабунгуру, засіяної наче відполірованими брилами сієніту і закругленими кручами. Земля тут вся наїжачилась конусоподібними скелями, схожими на гробниці друїдів. Безліч скелетів буйволів і слонів біліло там і сям. Дерев було мало, за винятком східної сторони, де поселення ледь проглядали серед дрімучих лісів.

Близько сьомої години ранку показалась велика, до двох миль в окружності, скеля, яка нагадувала величезну черепаху.

— Ми на вірному шляху, — оголосив Фергюсон. — Он Жігуела-Мкоа. Ми зробимо там зупинку на кілька хвилин. Я хочу відновити запас води для пальника. Спробуємо де-небудь зачепитися.

— Щось тут мало дерев, — зауважив мисливець.

— Все-таки спробуємо. Джо, кинь-но якорі, — наказав лікар.

Потроху втрачаючи підйомну силу, куля знизилася. Якорі бовталися; лапа одного з них застрягла в ущелині скелі, і "Вікторія" зупинилася.

Помилково було б думати, що доктор під час зупинки міг зовсім гасити свій пальник. Умови рівноваги кулі були вирахувані за рівнем моря; місцевість же весь час піднімалася, і, перебуваючи на висоті від шестисот до семисот футів, куля

прагнула би опуститися нижче; отже, треба було постійно підтримувати її, дещо підігріваючи газ. Тільки в тому випадку, якщо б доктор, при повній відсутності вітру, давав кошику стояти на землі, куля, звільнена від значної частини свого навантаження, могла би триматися в повітрі без допомоги пальника.

Судячи по карті, біля західного схилу Жігуе-ла-Мкоа були великі болота. І ось Джо відправився туди один, з бочонком місткістю до десяти галонів. Він без зусиль знайшов воду біля невеликого покинутого селища, запасся нею та повернувся менше ніж за три чверті години. Дорогою він не помітив нічого особливого, крім величезних пасток для слонів, причому ледь сам не потрапив в одну з них, де лежав напівзгризений остов слона.

Зі своєї екскурсії Джо приніс плоди на кшталт кизилу, — їх на його очах з насолодою наминали мавпи. Доктор визнав в них плоди мбенбу — дерева, дуже поширеного по західному схилу Жігуе-ла-Мкоа. Фергюсон з великим нетерпінням чекав повернення Джо, адже навіть нетривала зупинка в цій негостинної країні викликала його побоювання.

Вода була завантажена без жодних труднощів, так як корзина була майже у землі. Джо відчепив якір і в одну мить опинився біля доктора. Фергюсон зараз же посилив вогонь в пальнику, і "Вікторія" знову понеслася по своєму повітряному шляху.

Аеронавти тепер перебували миль за сто від Казеха — важливого пункту Центральної Африки, куди завдяки південно-східній течії вони сподівалися долетіти в цей же день. Мчали вони зі швидкістю чотирнадцяти миль в годину. Управляти кулею було важкувато. Не можна було піднятися високо, не розширюючи значно газу, бо місцевість, над якою

вони летіли, була в середньому на висоті трьох тисяч футів над рівнем моря. Взагалі ж Фергюсон вважав за краще не дуже розширювати газ. Він спритно обходив вигини досить крутих схилів гір і зовсім низько пролетів над селищами Тембо і Тура-Вельс. Останнє з цих двох селищ знаходиться вже в Уньямвезі — доладний край, де рослини досягають величезних розмірів, особливо кактуси. Близько другої години дня, при чудовій погоді, під палючими променями сонця, що викликали цілковиту тишу в повітрі, "Вікторія" вже парила над Казехом, що знаходиться в трьохстах п'ятдесяти милях від узбережжя.

— Ми вилетіли з Занзібару о дев'ятій годині ранку, — промовив доктор Фергюсон, переглядаючи свої записи, — і ось за два дні,включаючи всі наші відхилення, ми пройшли близько п'ятисот географічних миль. А капітанам Бертону і Спіку на проходження цього самого шляху знадобилося цілих чотири з половиною місяці;

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Казех. — Гучний базар. — Поява "Вікторії". — Вангангі-чаклуни. — Сини Місяця. — Відвідування доктором Фергюсоном хворого султана. — Населення. — "Тембе" — палац султана. — Його дружини. — Султан— п'яниця. — Обожнювання Джо. — Як танцюють на Місяці. — Настрій змінилося. — Два повних місяці на небосхилі. — Неміцність божественного величі.

Казех, будучи важливим пунктом Центральної Африки, по суті не представляє собою міста. Треба сказати, що в цьому краї взагалі міст і не існує. Казех розкинувся в шести великих балках. Тут розкидані хатини і курені невільників, оточені двориками і добре обробленими садами. Тут чудово ростуть цибуля, картопля, кабачки, гарбузи і пресмачні печериці. Область Уньямвезі, краща частина Місячної країни, — так би мовити, чудовий родючий парк Африки. У центрі області

знаходиться округ Уньяньебе, чудова місцевість, де безтурботно живуть кілька чисто арабських сімейств — Омані.

Ці люди з давніх-давен торгують в центрі Африки і в Аравії. Торгують вони камеддю, слоновою кісткою, набивними паперовими тканинами і невільниками. Каравани їх не перестають тягнутися до всіх екваторіальних країн; доходять вони і до узбережжя, доставляючи звідти предмети розкоші для своїх розбагатілих господарів-купців. Оточені своїми дружинами і слугами, багатії — Омейні ведуть життя саме бездіяльне, так би мовити "горизонтальне", — лежать, базікають, курять або сплять.

Навколо цих квітучих балок розкидані численні хатини тубільців, розстелилися величезні площі для базарів, зеленіють поля конопель і дурману, ростуть чудові дерева, що дають прохолодну тінь. Це і є Казех.

Тут головне місце зустрічей караванів: одні привозять сюди з півдня невільників і слонову кістку, інші доставляють із заходу племенам, що живуть навколо Великих озер, бавовну і дрібні вироби зі скла.

Тому-то на тутешніх базарах – цілорічна метушня і неймовірний шум. Крики носильників-метисів, бій барабанів, звук труб, іржання мулів, рев віслюків, спів жінок, писк дітей, удари тростини жемадара (начальника каравану), немов відбивають такт в цій "пасторальної симфонії", — все зливається в єдиний безперервний гул.

Тут без будь-якого порядку, а вірніше сказати — в мальовничому безладді, навалено і яскраві матерії, і бісер, і слонова кістка, і бивні носорога, і зуби акул, і мед, і тютюн, і бавовна. Тут укладають найдивовижніші угоди, бо ціна

кожного предмета визначається виключно пожадливістю, яку він викликає у покупця.

Вся ця суєта, весь рух, весь шум відразу стихли, коли на небі з'явилася "Вікторія". Велично ширяючі в повітрі, вона поступово, майже вертикально стала знижуватися. В одну мить чоловіки, жінки, діти, невільники, купці, араби і негри зникли з площі і забилися в свої хатини.

— Знаєш, дорогий Семюель, — зауважив Кеннеді, — якщо ми і далі будемо спричиняти такий же фурор своєю появою, то нам важкувато буде зав'язати будь-які торгові стосунки з місцевими жителями.

— А тим часом тут можна було б зробити дуже просту комерційну угоду, — втрутився Джо. — Взяти б та й спуститися спокійно на цю базарну площу і, не звертаючи жодної уваги на купців, забрати найцінніші товари! Так, мабуть, можна було б відразу розбагатіти.

— Ну, це не так легко, — заперечив доктор. — З переляку всі розбіглися, але, повір, вони не забаряться повернутися з забобони або цікавості.

— Ви так думаєте, сер?

— Ось побачимо! У всякому разі, розсудливо буде не дуже до них наближатися: адже "Вікторія" наша — куля не броньована, а значить, їй небезпечні і куля і стріла.

— А ти, Семюель, маєш намір увійти в переговори з цими африканцями?— запитав Кеннеді.

— А чому б і ні, якщо це виявиться можливим? — відповів доктор. — Мені здається, тут можна зустріти арабських купців, які досить цивілізовані Пам'ятається, що Бертон і Спік не могли нахвалитися гостинністю жителів Казеха. Треба і нам спробувати зав'язати з ними дружбу. Знизившись мало-помалу, "Вікторія" зачепилася одним якорем за верхні гілки дерева, що росло поблизу базарної площі. Тут все населення, спершу обережно висунувши голови зі своїх сховищ, висипало на площу. Кілька вангангів-чаклунів (їх можна було впізнати за відзнаками — прикрасам з раковин конічної форми) сміливо виступив вперед. У поясів їх виднілися чорні фляжки з гарбуза, вимазані салом, і різні, досить брудні на вигляд предмети для чаклунства.

Навколо вангангів став потроху збиратися натовп: серед нього було багато жінок і дітей. Забили барабани, причому кожен намагався заглушити всі інші. І ось присутні заплескали в долоні і здійняли руки до неба ...

— Це їх спосіб молитися, — пояснив доктор. — Якщо не помиляюся, нам належить зіграти тут велику роль.

— Ну і чудово, сер, так грайте ж її.

— Навіть сам ти, мій любий Джо, можливо, станеш божеством.

— Гей!, мене це анітрохи не збентежить, сер: якщо мені будуть кадити, це навіть доставить мені задоволення.

Один з чаклунів зробив жест рукою. Миттєво шум і крики завмерли, і оселилася глибока тиша. Чаклун звернувся до мандрівників з декількома словами на невідомій мові.

Рівне нічого не зрозумівши зі сказаного, доктор Фергюсон кинув навмання кілька слів по-арабськи і негайно ж отримав відповідь тією ж мовою.

Оратор-чаклун виголосив дуже довгу квітчасту промову, яку вислухали з повним розумінням. Доктору дуже скоро стало ясно, що "Вікторію" сприйняли за повну Луну, що спустилась у їх місто і що в цій країні, улюбленої сонцем, ніколи не забудеться та честь, яку надала шановна богиня Луна, яка відвідала місто разом зі своїми трьома синами.

Доктор з великою гідністю проголосив, що Луна кожну тисячу років робить обхід своїх володінь, відчуваючи потребу ближче показати себе своїм шанувальникам, і тому він просить не соромитися, а скористатися присутністю богині для того, щоб повідомити їй про свої потреби та побажання.

Чаклун на це відповів, що султан Мвані багато років вже хворіє і потребує небесної допомоги, тому він запрошує синів Луни відвідати хворого повелителя.

Доктор негайно ж повідомив про це запрошення своїм супутникам. — І ти думаєш відправитися до цього негритянського царька? — запитав мисливець.

— Звичайно. Люди ці мені здаються налаштованими доброзичливо. В повітрі повна тиша, і за "Вікторію" нам боятися не доводиться.

— Але що ж ти там робитимеш?

— Не турбуйся, дорогий Дік, я дещо розумію в медицині і вже якось справлюся. Потім, звертаючись до натовпу, Фергюсон заявив: — Луна, зглянувшись над владикою,

настільки дорогому синам Уньямвезі, веліла нам подбати про його одужання. Нехай же султан готується нас зустріти.

Захоплені крики і спів поновилися з більшою силою, і весь цей мурашник заворушився.

— А тепер, друзі мої, — сказав Фергюсон, — про всяк випадок треба все передбачити. Може наступити момент, коли ми будемо змушені якомога швидше полетіти звідси. Тому, Дік, залишайся в кошику і за допомогою пальника підтримуй достатню підйомну силу кулі. Якір тримається міцно, і за нього боятися нема чого. Я зараз зійду на землю. Джо спуститься зі мною і залишиться біля сходів.

— Як, ти підеш один до цього чорномазого? — стурбовано промовив Кеннеді.

— Невже, містер Семюель, ви не хочете, щоб я супроводжував вас?— вигукнув Джо.

— Ні, не хочу: я піду один. Ці милі люди уявляють, що сама велика богиня з'явилася до них в гості: я перебуваю під захистом забобонів. Отже, нічого не бійтеся і залишайтеся обидва на зазначених мною постах.

— Що робити, раз ти так хочеш ... — відгукнувся мисливець.

— Стеж же Дік, за розширенням газу.

— Будь спокійний, Семюель.

Крики тубільців ставали все голосніше, вони з жаром волали до небесної допомоги.

— Чуєте, чуєте! — вигукнув Джо. — Вони, по-моєму, щось вже дуже зухвало поводяться зі своєю богинею Луною і її божественними синами.

Доктор, захопивши з собою дорожню аптечку, спустився на землю слідом за Джо, який велично, як і належало синові Луни, сів у самих сходів, підібгавши під себе ноги по-арабськи. Частина натовпу з благоговінням оточила його.

В цей час доктор Фергюсон, супроводжуваний музикою і релігійним танцем, повільно посувався до "Тембе" — палацу султана, що знаходиться досить далеко від базару. Було близько третьої години пополудні, і сонце сяяло щосили. Та воно і не могло вести себе інакше при таких обставинах.

Доктор виступав дуже урочисто. Навколо нього йшли вангангі, стримуючи натовп. Незабаром назустріч Фергюсону вийшов досить гарний юнак, побічний син султана, за звичаєм цієї країни — єдиний спадкоємець всіх багатств батька в обхід законних дітей. Юнак розпростерся перед сином Луни, а той граціозним жестом підняв його.

Через три чверті години ходьби по тінистих доріжках, серед розкішної тропічної рослинності, процесія, охоплена натхненням, наблизилася до палацу султана, квадратної будівлі, яка називалася "Ітітенія" і була розташована на схилі пагорба. Виступи його солом'яного даху, що спиралися на прикрашені різьбленням дерев'яні стовпи, утворили свого роду веранду. Стіни палацу були покриті зображеннями людей і змій, зробленими з червоної глини, причому, звичайно, більш натурально виглядали змії. Дах цього будинку не спиралася безпосередньо на стіни, так що повітря вільно проникало в нього. Вікон не було, тільки маленькі двері.

Доктора Фергюсона зустріли з великою пошаною стража і улюбленці султана. Це все були красиві, добре складені, сильні і здорові представники племені ваньямвезі. Волосся їх, заплетене в безліч кісок, спадали на плечі. Щоки від висків до рота були татуйовані чорними і блакитними смужками. На потворно відтягнутих вухах висіли дерев'яні кружальця і пластинки з копалової камеді. Одягнені були вони в полотняні яскраво розфарбовані тканини. У воїнів були списи, луки з зубчастими, отруєними соком місцевого різновиду молочаю стрілами, кортики, "сіми", тобто довгі зазубрені, як пила, шаблі, і маленькі топірці.

Доктор увійшов до палацу. Тут, незважаючи на хворобу султана, стояв страшний шум. При появі доктора шум цей ще більше посилився. Фергюсону кинулося в очі, що на одвірку були навішені заячі хвости і гриви зебр, — очевидно, вони служили талісманами.

Доктор був зустрінутий натовпом дружин султана під гармонійні звуки "упату" — рід цимбалів, зроблених з дна мідного казанка, — і під гуркіт "кіліндо" — величезного барабана, заввишки в п'ять футів, видовбаного в стовбурі дерева. По цьому барабану щосили били кулаками два віртуоза. Більшість дружин султана здалися доктору дуже красивими. Вони сміялися і курили тютюн з великих чорних трубок. Довгі сукні граціозними складками драпірували їх стрункі постаті. Поверх суконь вони носили "кілт" — короткі спідниці з волокна пляшкового гарбуза. Шість дружин, що стояли віддалік, були не менш веселі, ніж інші, хоча в майбутньому їх чекали жахливі муки. По смерті султана вони будуть закопані живими разом з трупом царственого чоловіка, щоб вони могли розважати його і в місці вічного спочинку. Доктор Фергюсон, окинувши поглядом всю цю картину, підійшов до дерев'яного ліжка монарха. Він побачив чоловіка років сорока, зовсім отупілого від зловживання спиртними

напоями і всяких інших надмірностей. Допомогти йому було, звичайно, неможливо. Ця так звана хвороба була нічим іншим, як безпросипне пияцтво. Царствений п'яниця знаходився вже майже без свідомості, і ніяким нашатирним спиртом його вже не можна було б привести до тями. Під час урочистого прийому улюбленці і дружини султана, схилившись, стояли на колінах. Доктор влив в рот монарха декілька крапель сильно збуджуючих ліків і оживив на хвилину непритомного. Султан зробив слабкий рух, а так як він вже кілька годин здавався трупом, то цей прояв життя викликав захоплені крики в честь цілителя.

Фергюсон, бачачи, що йому тут робити більше нічого, рішучим рухом відсторонив від себе своїх занадто захоплених шанувальників, вийшов з палацу і попрямував до "Вікторії". Було шість вечора.

Тим часом Джо спокійно чекав повернення доктора, сидячи внизу сходів. Натовп, що зібрався навколо нього, всіляко висловлював йому повагу, а він, як справжній син Луни, спокійно приймав цю данину. Для божества він, мабуть, був простакуватий. Тримав він себе зовсім не гордо і навіть залицявся до молодих африканок, а ті просто не могли на нього надивитися.

— Поклоняйтеся, милі дівчини, вклоняйтеся, — говорив Джо, — я добрий малий, хоч і син богині.

Йому піднесли дари, які зазвичай складають в "мціму" — сараї, де поміщаються ідоли. Дарунка складалася з ячменю, і "помбо" — щось на зразок міцного пива. Джо вважав за потрібне покуштувати цей напій, але для його піднебіння, хоч і звичного до вина і віскі, він виявився дуже міцним. Він скорчив жахливу гримасу, яку натовп прийняла за люб'язну посмішку. Потім молоді дівчата, затягнувши монотонну мелодію,

виконали навколо нього якийсь статечний танець. — Ах, ви танцюєте! — вигукнув Джо. — Добре ж! Я не залишуся в боргу перед вами і зараз покажу вам, як танцюють у нас на батьківщині.

І Джо пустився в запаморочливу джигу. Чого тільки не викидав він — і звивався, і згинався, і витягувався, відколював дивовижні колінця, розмахував руками, брав неймовірні пози, удавав неможливі гримаси ... Словом, він дав тубільцям найдивніше уявлення про те, як танцюють боги на Місяці.

І ось африканці, перейнятливі, як мавпи, стали відтворювати всі його стрибки, кривляння, гримаси. Жоден жест Джо не вислизнув від їхньої уваги, жодної його пози вони не забули. Почалася така метушня, всі увійшли в такий азарт, якого і описати неможливо. У самий розпал веселощів Джо раптом помітив доктора.

Фергюсон поспішно повертався серед натовпу, який злобно репетував. Чаклуни і вожді, здавалося, були в дуже збудженому стані. Доктора з усіх боків оточила юрба: вона тиснула його, загрожувала ...

"Дивна зміна! Що ж могло статися? Чи не закінчив султан свої дні на руках небесного цілителя? Це вже було б недоречно", — промайнуло в голові шотландця.

Кеннеді зі свого поста бачив небезпеку, але не розумів її причини. Повітряна куля, сильно роздута газом, натягувала канат, що утримував її, якби нетерпляче пориваючись піднятися вгору.

Але ось Фергюсон вже біля сходів. Забобонний страх все ще стримує натовп і не дає йому зробити над ним якесь

насильство. Доктор швидко піднімається по сходах, за ним несеться Джо.

— Не можна втрачати ні хвилини, — каже йому Фергюсон — не пробуй відчепити якір. Ми зараз повинні перерубати канат. Швидше за мною!

— Але в чому ж справа? — запитує Джо, влізаючи в кошик.

— Що трапилося? — допитує Кеннеді, тримаючи карабін напоготові.

— Дивіться, — відповів доктор, вказуючи на горизонт.

— Ну, і що ж? — в подиві заперечив мисливець.

— Луна!

Справді, луна, червона і чудова, піднімалася по темній блакиті у вигляді вогняної кулі. Звичайно, це була справжня луна. І це означало, що або на світі дві луни, або чужинці-шахраї, каверзники і підроблені боги ...

Природно, що подібні думки виникли в умах оточуючих. Цим і пояснювалася зміна в настрої натовпу. Джо не міг не розреготатися.

Натовп, розуміючи, що здобич вислизає з її рук, заволала; луки і мушкети націлювалися на "Вікторію".

Але один із чаклунів махнув рукою, воїни опустили зброю. Чаклун поліз на дерево, очевидно маючи намір вхопитися за

канат і притягнути кулю до землі. Джо кинувся з сокирою в руках.

— Рубати, чи що? — запитав він.

— Почекай! — відповів доктор. — Бути може, нам вдасться врятувати якір, адже я дуже дорожу ним. Канати завжди встигнемо перерубати.

Чаклун, піднявшись на дерево, примудрився, зламавши кілька гілок, відчепити якір. Звільнена куля миттєво злетіла вгору, захопивши якорем чаклуна, і злощасний негр абсолютно несподівано помчав верхи на цьому крилатому коні в повітряний простір ...

Ступор натовпу, коли він побачив, що один з її вангангів несеться в повітрі, не піддається опису.

— Ура! — закричав Джо, в той час як "Вікторія" завдяки своїй великій підйомній силі швидко злітала вгору.

— Він тримається міцно, — промовив Кеннеді, і невелика подорож, звичайно, не зашкодить йому.

— Що ж, ми скинемо цього чорношкірого? — запитав Джо.

— Що ти! — відгукнувся доктор. — Ми спокійнісінько опустимо його на землю, і, думається мені, що після подібної пригоди його вплив як чаклуна серед його одноплемінників надзвичайно зросте.

— Мабуть, вони навіть зроблять з нього бога! — вигукнув Джо. — З них станеться!

"Вікторія" була вже на висоті майже тисячі футів. Негр з відчайдушною енергією вчепився в канат. Він мовчав, очі його були спрямовані в одну точку. До його жаху приплутувалося здивування. Легкий західний вітер відносив "Вікторію" від Казеха. Минуло півгодини. Доктор, помітивши, що місцевість під ними абсолютно безлюдна, зменшив полум'я пальника і знизився. Футів за двадцять від землі негр наважився зістрибнути. Він впав на ноги і прожогом кинувся бігти до Казеху, а "Вікторія", звільнена від зайвого вантажу, знову стала підніматися.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

Наближення грози. — Місячна країна. — Майбутнє африканського континенту. — Машина і кінець світу. — Вид місцевості при заході сонця. — Флора і фауна. — Гроза. — Зона вогню. — Зоряне небо.

— Ось що значить стати синами Луни без її дозволу — заговорив Джо. — Адже цей супутник Землі міг сьогодні піднести нам препогану витівку. А ви, сер, своїм лікуванням не підірвали слави богині?

— Справді, що з ним, з цим казехським султаном? — втрутився мисливець.

— Сорокарічний напівмертвий п'яниця — відповів доктор. — Плакати по ньому навряд чи хто-небудь стане. З цієї пригоди слід зробити висновок, що почесті і слава швидкоплинні і не треба ними дуже захоплюватися.

— Тим гірше! — вигукнув Джо. — Мені, щиро кажучи, це було до душі. Подумати тільки! Тобі вклоняються, ти розігруєш

бога ... А тут раптом з'являється луна, та ще вся червона, як ніби вона дійсно розлютилася ...

Так базікав Джо, розглядаючи нічне світило з абсолютно нової точки зору; а в цей час небо на півночі стало заволікатися густими, зловісними хмарами. Досить сильний вітер на висоті трьохсот метрів над землею гнав "Вікторію" на північно-північний схід. Над нею лазурне склепіння було ясним, але чомусь здавалось важким.

Близько восьмої години вечора наші аеронавти перебували на 32 ° 40 ' східної довготи і 4 ° 17' південної широти. Під впливом грози, що насувалася, повітряна течія несла їх зі швидкістю тридцяти п'яти миль на годину. Під ними швидко перебігали хвилясті родючі рівнини Мфуто. Ця картина була так мальовнича, що не можна було нею не захоплюватись.

— Ми зараз в центрі Місячної країни — зауважив доктор Фергюсон. — Адже ці місця зберегли і понині свою древню назву, мабуть, тому що в усі часи тут обожнювали Місяць. Дійсно, чудова країна! Важко де-небудь зустріти більш розкішну рослинність!

— Добре було б перенести її під Лондон, це було б неприродно, але дуже приємно — зауважив Джо. — Чому вся ця краса дісталася таким диким, варварським країнам?

— А хто може поручитися — заперечив доктор — що з часом ця країна не стане центром цивілізації? Може бути, в майбутньому, коли в Європі земля виснажиться і перестане плекати населення, народи кинуться сюди.

— Ти гадаєш? — запитав Кеннеді.

— Звичайно, дорогий Дік. Простеж за загальним ходом подій, згадай про переселення народів, і ти прийдеш до того ж висновку. Азія — перша годувальника світу, чи не так? Чотири тисячі років, можливо, вона творить, запліднюється, дає врожай, а потім, коли лише камені всіють землю там, де раніше колосились золоті гомерівскі ниви, її діти покидають її виснажене і зів'яле лоно. І ось ми бачимо, що вони спрямовуються в Європу, юну і потужну, вона живить їх дві тисячі років. Але і тут родючість вже йде на спад з кожним днем. Нові хвороби, що ні рік вражають рослинність, мізерні врожаї, недостатні ресурси — все це вірна ознака згасання життєвої сили, неминучого спустошення. І ми бачимо, що народи кидаються на рясні груди Америки, як на джерело, яке, може бути, не можна назвати невичерпним, але яке поки ще не вичерпалося. І цей новий континент в свою чергу стане старим; його незаймані ліси будуть вирубані для потреб промисловості; ґрунт ослабне, бо понадміру багато виробляв, тому що з нього занадто багато вимагали, знесиліє; там, де щороку знімали два врожаї, тепер насилу отримують з виснаженої землі один. І ось Африка запропонує новим расам скарб, що століттями нагромаджувався в її лоні. Сівозміна і осушення болотистих місцевостей оздоровлять шкідливий для європейців клімат, розсіяні по країні водні шляхи з'єднаються в загальному руслі і утворюють судноплавну артерію. І ця країна, над якою ми паримо, більш плодоносна, багатша, більш життєздатна, ніж інші, стане великою країною, де будуть зроблені ще більш дивовижні відкриття, ніж пара та електрика.

— Ах, доктор, — сказав Джо — як би хотілося все це побачити своїми очима.

— Ти занадто рано народився, милий мій.

— Між іншим, — сказав Кеннеді — це буде, мабуть, нудна епоха, коли промисловість поглине все і вся. Людина доти буде винаходити машини, поки машина не пожере людину. Я завжди уявляв собі, що кінець світу буде тоді, коли який-небудь гігантський котел, нагрітий до трьох мільярдів атмосфер, підірве наш земну кулю.

— Додам, — сказав Джо — що в роботі над машиною не останню роль зіграють американці.

— Так — відповів доктор — по частині котлів вони майстри! Але не будемо забиратися в такі нетрі, давайте помилуємося цими Місячними землями, раз нам пощастило їх побачити.

Сонце, прориваючись крізь гряди хмар, золотило своїми останніми променями землю; потоки світла виливалися на гігантські дерева, на деревовидні папороті, на стелений мох. Хвиляста поверхня ґрунту там і сям піднімалася у вигляді пагорбів, гір на горизонті не було видно. Серед непрохідних заростей стелилися галявини, тяглися колючі живоплоти, а на галявинах були розсіяні численні сільця, оточені як би природними кріпосними стінами з колосального молочаю і коралоподібних кущів.

Незабаром серед розкішної зелені зазмііілася Малагарасі — найбільша річка з тих, що живлять озеро Танганьїка. У неї вливаються численні потоки, які беруть початок в ставках, що утворилися в глинистому шарі ґрунту, або струмках, що роздулися під час повені. Аеронавтам вся західна частина країни малювалася у вигляді якоїсь мережі водоспадів.

На розкішних луках паслася худоба: тварини з величезними горбами майже тонули у високій траві. Пахучі ліси здавалися гігантськими букетами, але ці букети рятували від денної

спеки левів, леопардів, гієн, тигрів. Часом слон розгойдував верхівки дерев, і чувся тріск стовбурів, що ламались його іклами.

— Ось така країна для полювання! — із захопленням вигукнув Кеннеді. — Я впевнений, що куля, випущена в ліс навмання, не може не знайти собі гідну дичину. А скажи-но, Семюель, чи не спробувати тут пополювати?

— Не можна, дорогий Дік: насувається ніч, і ніч страшна, з нею йде гроза. А грози жахливі в цих місцях, що представляють собою як би гігантську електричну батарею.

— Ваша правда, сер — втрутився Джо. — Стало надзвичайно душно, вітер зовсім спав, відчуваєш, як щось насувається.

— Так, повітря насичене електрикою — відповів доктор — і всяка жива істота чує стан повітря перед боротьбою стихій. Я, особисто, зізнатися, ніколи досі не відчував цього з такою силою.

— Ну, а чи не думаєш ти, друже мій, що нам слід було б спуститися? — промовив мисливець.

— Навпаки, Дік, я волів би піднятися вище. Одного тільки боюсь: як би перехресні повітряні течії не відкинули нас від наміченого маршруту.

— Хіба ти, Семюель, хочеш змінити напрямок, по якому ми летіли до сих пір від узбережжя?

— Річ у тім, Дік, якби це мені вдалося, я охоче просунувся б прямо на північ на сім або вісім градусів і спробував би

дістатися до тих широт, де, як припускають, знаходяться витоки Нілу. Бути може, нам вдалося б побачити там якісь сліди експедиції капітана Спіка або, мабуть, навіть самий караван Хейгліна. Якщо тільки мої обчислення вірні, то ми зараз знаходимося на тридцять другого градусі сороковий хвилині східної довготи, і мені хотілося б піднятися вище екватора.

— Глянь-но! — закричав Кеннеді, перериваючи свого друга. — Глянь на цих гіпопотамів, що вилазять зі ставків. Це просто якісь купи живого м'яса ... А он ті крокодили ... З яким шумом вбирають вони в себе повітря!

— Вони немов задихаються — зауважив Джо. — А до чого ж гарний наш спосіб подорожувати: з яким презирством можемо ми дивитися звідси на всіх цих злих гадів .. Містер Семюель! Містер Кеннеді! Подивіться-но он на ту зграю звірів, що рухаються тісними рядами. Їх буде, мабуть, штук двісті. По-моєму, це вовки.

— Ні, Джо, це дикі собаки. І уявіть собі, до чого вони відважні: не бояться нападати навіть на левів. Для мандрівника не може бути нічого небезпечніше такої зустрічі: він буде негайно роздертий на шматки.

— Ну, в такому разі не Джо візьметься надіти на них намордники, але якщо ця лютість у них в натурі, їх і звинувачувати не можна, що з них візьмеш!

З грозою, що насувається, мало-помалу все завмерло. Здавалося, що згущена атмосфера, наче підбита ватою, втратила здатність передавати звуки. Птахи — журавлі, червоні і сині сойки, пересмішники, мухоловки — ховалися в

густому листі великих дерев. В усій природі відчувалося наближення майже катаклізму.

О дев'ятій годині вечора "Вікторія" нерухомо повисла над районом Мсене — скупченням безлічі селищ, ледь помітних у темряві. Часом якось прорвався промінь світла, відбиваючись в темній воді. Висвітлювались правильно проведені канали та похмурі силуети нерухомих пальм, тамариндів, сикомор і гігантського молочаю ...

— Я просто задихаюся — заявив шотландець, втягуючи на повні груди щонайбільше розрідженого повітря. — Ми, мабуть, зовсім не рухається. Що ж, будемо спускатися, Семюель?

— Але ж гроза наближається. Дік — відповів стурбовано доктор.

— Якщо ти боїшся бути унесеним вітром, то, мені здається, нам нічого і не залишається, як приземлитися — заперечив шотландець.

— Бути може, гроза ще й не вибухне цю ніч, адже хмари дуже високо — втрутився Джо.

— Саме так це і утримує мене від підйому вище хмар — відповів Фергюсон. — Довелося б піднятися дуже високо, випустити з уваги землю і бути в повній невідомості, рухаємося ми взагалі, а якщо рухаємося, то куди нас несе.

— Вирішуй ж скоріше, дорогий Семюель, час не терпить — наполягав Дік.

— Прикро, що спав вітер — зауважив Джо — він забрав би нас від грози.

— Так, дуже шкода, друзі мої — промовив Фергюсон — бо хмари представляють для нас велику небезпеку. Адже вони несуть з собою вітри протилежних напрямків, які можуть в своєму вихорі захопити нашу "Вікторію"; вони несуть блискавки, здатні спопелити нас. З іншого боку, якщо ми приземлимося і закріпимо якір за верхівку якогось дерева, шквал може легко кинути нас на землю

— Що ж нам робити?

— Треба триматися в середній зоні між небезпеками, якими загрожують нам земля і небо. На щастя, у нас достатньо води для пальника, та до того ж незаймані двісті фунтів баласту. У разі потреби я можу їм скористатися.

— Ми будемо нести вахту з тобою — заявив мисливець.

— Ні, друзі мої. Сховайте провізію і лягайте спати. Якщо знадобиться, я вас розбуджу.

— Але чи не краще було б, сер, вам зараз відпочити, поки ніщо ще нам не загрожує?

— Ні, дякую, любий Джо, я вважаю за краще не спати. Ми зараз не рухаємося, і якщо обставини не зміняться, то завтра ми будемо перебувати на цьому ж самому місці. — На добраніч, сер.

— Спокійна ніч, якщо це можливо.

Кеннеді і Джо, загорнувшись у свої ковдри, вляглися, а доктор залишився на посту.

Тим часом громада хмар мало-помалу опускалася, і ставало все темніше. Похмурий небосхил навис над землею, наче збираючись розчавити її. Раптом сліпуча, страшної сили блискавка прорізала темряву. Не встиг згаснути її відблиск, як страхітливий удар грому потряс небо ... — Вставайте! — крикнув Фергюсон.

Сонні мандрівники, розбуджені неймовірним шумом, схопилися і стояли напоготові, щоб виконувати накази доктора.

— Ми спускаємося, Семюель? — запитав Кеннеді.

— Ні, куля внизу не витримає. Треба піднятися, перш ніж з хмар хлине злива і на нас обрушиться вихор. Говорячи це, Фергюсон посилив полум'я пальника. Тропічні грози розігруються з швидкістю, яка не поступається їх силі. Друга блискавка прорізала хмари, і за нею зараз же одна за одною заблищали ще двадцять. Все небо було в смугах від електричних іскор, тріщало під великими краплями дощу.

— Ми запізнилися — промовив доктор — і тепер доведеться на нашій кулі, яка наповнена легко займистим газом, промайнути через вогняну зону.

— Тоді на землю! Вниз на землю! — наполягав Кеннеді.

— Але ми і там ризикуємо бути підірваними, та до того ж, знизившись, можемо напоротися на гілки дерев — заперечив Фергюсон.

— Ну, так давайте ж підніматися, містер Семюель, — сказав Джо.

— Швидше ! Ще швидше! — кричав шотландець. У цій частині Африки під час тропічних гроз нерідко можна нарахувати до тридцяти — тридцяти п'яти блискавок в хвилину. Небо буквально охоплено вогнем, а удари грому зливаються один з одним.

У цій розпеченій атмосфері вітер лютував з жахливою силою. Він крутив охоплені полум'ям хмари. Здавалося, що якийсь гігантський вентилятор роздуває всю цю пожежу ... Фергюсон підтримував в пальнику найбільшу температуру. Куля роздувалася і йшла вгору. Стоячи на колінах в центрі кошика, Кеннеді утримував край тенту. Куля крутилась, розгойдувалась, доводячи аеронавтів до запаморочення. В її оболонці утворилися великі западини, в них вривалося вітер, і шовкова тафта під його натиском гула. Град з оглушливим шумом розтинав повітря і тарабанив по "Вікторії". Але, незважаючи на все, вона продовжувала підніматися і підніматися. Блискавки креслили навколо неї полум'яні зигзаги. Вона була серед вогню.

— Нам залишається доручити себе богу: ми в його руках. Він один може нас врятувати. Приготуємося до всього, навіть до пожежі — промовив Фергюсон. — Може бути, ми будемо падати не дуже стрімко.

Слова доктора ледь долітали до вух його супутників, але вони ясно бачили при світлі блискучих блискавок його спокійне обличчя. Він спостерігав явище фосфоресценції, спричинене вогнем Сен-Ельма, блукаючим на сітці аеростату. "Вікторія" продовжувала кружляти і розгойдуватися, все піднімаючись і піднімаючись вгору. Через чверть години вона вже вийшла із зони грозових хмар. Електричні розряди гатили вже нижче "Вікторії" і утворили як би величезну корону з феєрверків, підвішену під її кошиком. Це було одне з найкрасивіших видовищ, яке природа могла подарувати людині. Внизу гроза,

а нагорі зоряне небо — спокійне, мовчазне, незворушне, з місяцем, що мирно виливає свої промені на розлючені хмари ... Лікар глянув на барометр. Він показав високу в двадцять тисяч футів. Було біля одинадцятої години вечора.

"Завдяки небу вся небезпека минула", — сказав він; нам просто треба залишитися на цій висоті.

— А страшно було! відповів Кеннеді.

— Гаразд, — сказав Джо, — це деяка різноманітність у подорожі, і мені не шкода, що я побачив шторм, трохи зверху. Це приємне шоу!

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ

Місячні гори. — Океан зелені. — Спроби стати на якір. — У слона на буксирі. — Сильний вогонь. — Загибель товстошкірої тварини. — Піч на лоні природи. — Нічний привал. — Ніч на землі.

На наступний ранок сонце показалось над горизонтом близько шести годин. Хмари розсіялися. Дув свіжий ранковий вітерець. Мандрівники знову побачили пахучу після грози землю. "Вікторія", кружляючи серед протилежних повітряних течій, залишалася майже на тому ж місці. Доктор, зменшивши кількість газу, змусив свою кулю знизитися, щоб пошукати серед повітряних течій північну. Довго його спроби були марними. Вітер все ніс кулю на захід, і ось на блакитному обрії стали вимальовуватися Місячні гори, розташовані півколом біля озера Танганьїка. Гори ці були природною фортецею, яка стоїть на заваді дослідникам Центральної Африки. На деяких конічних вершинах лежали вічні сніги.

— Ось ми в зовсім недослідженому краї, — оголосив доктор. — Капітан Бертон хоча і далеко просунувся на захід, але не зміг досягти цих знаменитих гір. Він навіть заперечував саме їх існування і запевняв свого супутника Спіка, що Місячні гори — лише плід його фантазії. Для нас же, друзі мої, тепер уже в цьому не може бути ніяких сумнівів!

— Що ж, ми будемо перелітати через них, Семюель? — поцікавився Кеннеді.

— Не хотілося б мені цього. Я сподіваюся знайти сприятливий вітер, який знову відніс би нас до екватора. Я навіть буду чекати, якщо знадобиться. Адже наша "Вікторія", як судно, при несприятливому вітрі може кинути якір.

Припущення доктора скоро збулися. Випробувавши кілька висот, "Вікторія", нарешті, попрямувала з помірною швидкістю на північний схід.

— Ми потрапили на дуже гарний вітрець, — заявив Фергюсон, дивлячись на компас. — До того ж ми знаходимося всього в яких-небудь двохстах футах від землі. Все це дуже сприятливі умови, щоб ознайомитись з ще невідомими областями. Адже капітан Спік, вирушаючи на пошуки озера Укереве, піднявся на схід по прямій лінії над Казехом.

— А чи довго нам доведеться так летіти? — запитав Кеннеді.

— Мабуть так. Наша мета — дістатися до витоків Нілу. Значить, нам потрібно пролетіти більше шестисот миль, щоб досягти тієї крайньої точки, до якої дійшли дослідники, які йшли з півночі.

— Але хіба ми не спустимося на землю? Добре б трохи розім'яти ноги, — сказав Джо.

— Справді, доведеться це зробити, — відгукнувся доктор. — Потрібно дбайливо ставитися до нашої провізії, і ти, милий Дік, повинен забезпечити нас свіжим м'ясом.

— Як тільки ти цього забажаєш, дорогий Семюель!

— І ще треба відновити наш запас води, — додав лікар. — Хто знає, можливо, ми потрапимо до посушливих земель? Ніколи не заважає бути передбачливим. Опівдні "Вікторія" перебувала на 29 ° 15 ' східної довготи і 3 ° 15' південної широти. Вона пролітала над селищем Уйофу — північною межею Уньямвезі, на висоті озера Укереве, якого ще не було видно. Племена, що живуть поблизу екватора, мабуть, більш цивілізовані і управляються царьками, деспотизм яких не знає меж. Найбільш щільним населенням відрізняється провінція Карагве.

Спільно було вирішено спуститися при перших же сприятливих умовах. Передбачалося зробити тривалу зупинку, під час якої буде проведений ретельний огляд кулі. Пригасивши полум'я, викинули з кошика якорі, які скоро стали чіплятись за високі трави неозорого степу. З висоти ці трави здавалися газоном, насправді ж вони піднімалися на сім-вісім футів від землі.

"Вікторія", немов гігантський метелик, зачіпала ці трави, не приминаючи їх. Попереду не було ніяких перешкод — один безмежний океан зелені ...

— Ми, мабуть, так довго будемо ганятися за деревом: я жодного не бачу, — зауважив Кеннеді. — Та й на полювання щось погана надія, — додав він.

— Почекай, дорогий Дік, все одно ти не міг би полювати тут, де трави вище твоєї голови. Зрештою знайдемо ж ми зручне місце.

Це була воістину чудова прогулянка, якесь чарівне плавання по зеленому, немов прозорому морю, яке злегка хвилювалось вітерцем. Кошик "Вікторії", як би виправдовуючи свою назву "гондоли", розсікав ці зелені хвилі, звідки часом вилітали, весело гукаючи, цілі зграї птахів з чудовим опереннням. Якорі купалися в цілому море квітів і залишали після себе борозну, яка швидко стиралася, як слід від корабля на хвилях.

Раптом мандрівники відчули сильний поштовх: мабуть, якір зачепився за розколину якоїсь скелі, прихованої під гігантськими травами.

— Зачепилися! — вигукнув Джо.

— Ну що ж! Спускай сходи! — крикнув мисливець.

Не встигли пролунати ці слова, як в повітрі пролунав рев, і з вуст мандрівників посипалися вигуки подиву.

— Що таке?

— Який дивний рев!

— Уяви собі, ми рухаємося!

— Якір, значить, відірвався!

— Ну ні! Він тримається, — заявив Джо, спробувавши канат.

— Що ж це означає? Скала пішла? У траві дійсно щось рухалося, і незабаром з неї з'явилося щось довгасте. Воно звивалось.

— Змія! — закричав Джо.

— Змія! — повторив Кеннеді, заряджаючи свій карабін.

— Та ні ж — це хобот слона, — заперечив доктор.

— Що ти, Семюель, невже слон? І Кеннеді став прицілюватися.

— Почекай, Дік, почекай.

— Подумайте тільки! Тварина взяла нас на буксир і тягне!

— І уяви, мій любий Джо, тягне туди, куди потрібно, — заявив Фергюсон.

Слон посувався вперед досить швидко; незабаром він дістався до галявини, де його можна було розглянути. За його гігантський розмір доктор визнав в ньому самця прекрасної породи. Його білуваті ікла, дивно і красиво вигнуті, були не менш восьми футів в довжину. Між цими-то іклами і засіли міцно-міцно якірні лапи.

Слон марно намагався за допомогою хобота звільнитися від канату, прикріпленого до кошику.

— Вперед! Сміливіше! — в захваті кричав Джо. — Ось ще один спосіб подорожувати! В конях немає потреби, до ваших послуг — слон.

— Але куди ж він нас тягне? — промовив Кеннеді, крутячи в руках свій карабін; йому так і кортіло вистрілити.

— Якраз туди, дорогий Дік, куди нам потрібно. Потерпи трохи, — заспокоював Фергюсон свого друга.

— Wig a more, wig a more! Як кажуть селяни Шотландії, — вигукнув щасливий Джо. — Вперед! вперед! "

Слон понісся шаленим галопом, розмахуючи хоботом направо і наліво. Кожен його стрибок страшно стрясав кошик "Вікторії".

Доктор з сокирою в руці стояв напоготові, збираючись обрубати канат, як тільки це стане необхідно.

— Але, все-таки нашим якорем ми пожертвуємо тільки в самому крайньому випадку, — промовив він.

Біг на буксирі у слона тривав уже години півтори, а слон аж ніяк не виявляв ніякої втоми. Ці величезні товстошкірі тварини, так само як і кити, що нагадують їх своїми розмірами і швидкістю руху, можуть в одну добу подолати величезні відстані.

— А знаєте, — вигукнув Джо, — це все одно що загарпунити кита. Ми копіюємо те, що проробляють китоловів під час лову.

Однак мінливий характер місцевості змусив доктора подумати про інший спосіб пересування. Милі за три, на північній стороні степу, показався густий ліс камальдорів. Тут вже з'явилася необхідність звільнити кулю від її живого двигуна.

І ось зупинити слона було доручено Кеннеді. Той скинув на плече свій карабін і, хоча становище для стрільби було надзвичайно незручним, вистрілив. Але куля, вдарившись об голову слона, сплющилася, ніби потрапила в залізо. Слон при цьому не виявив жодних ознак страху, але після пострілу понісся ще швидше, немов скаковий кінь.

— Це якийсь диявол! — крикнув Кеннеді.

— Ну і міцна ж головешка! — промовив Джо.

— А тепер спробуємо-но всадити в нього кілька конічних куль, — промовив Дік, старанно заряджаючи карабін, і тут же вистрілив.

Слон страшно заревів і помчав ще швидше.

— Бачу, містер Дік, мені треба вам допомогти, — сказав Джо, хапаючись за рушницю, — а то цього ніколи кінця не буде ... І дві кулі вп'ялися в боки тварини.

Слон зупинився, підняв хобот і потім знову щодуху пустився у напрямку до лісу. Він мотав своєю величезною головою; кров вже лилася з його ран потоками.

— Давайте ще стріляти, містер Дік, — запропонував Джо.

— І, дивіться, стріляйте без перерви, а то ми все в якихось двадцять сажнів від лісу, — зауважив лікар.

Пролунали ще десять пострілів. Слон зробив жахливий стрибок. Кошик і куля затріщали так, що здавалося — все зараз розвалиться на шматки. Поштовх був до того сильний, що сокира з рук доктора впала на землю.

Становище ставало абсолютно критичним: канат якоря, міцно прив'язаний до кошика, не можна було ні відв'язати, ні перерізати ножами, а "Вікторія" була майже під лісом. Раптом в той момент, коли слон задер голову, в око йому влучила куля. Він зупинився, захитався, коліна його підігнулися, і він підставив мисливцеві свій бік.

— Цілюсь в серце, — сказав Дік і випустив з карабіна свій останній заряд.

Слон випустив жахливий передсмертний крик; він на мить випростався, помахав хоботом, а потім усією своєю вагою впав на землю, зламавши при цьому одне зі своїх іклів. Слон був мертвий.

— Він зламав собі ікло! — закричав Кеннеді. — В Англії за нього платять по тридцять п'ять гіней за сто фунтів. — Невже так багато? — здивувався Джо, спускаючись по якірному канату на землю.

— До чого всі твої жалкування, дорогий Дік? — втрутився Фергюсон. — Хіба ми з тобою торгуємо слоновою кісткою? Хіба ми прибули сюди наживатися?

Джо оглянув якір. Він міцно тримався за вціліле ікло. Семюель і Дік зістрибнули на землю, а куля, наполовину зменшившись в обсязі, загойдалась над трупом слона.

— Чудова тварина! — вигукнув Кеннеді. — Яка громадина! Ніколи в Індії мені не доводилося бачити таких величезних екземплярів.

— Тут немає нічого дивного, дорогий Дік: відомо, що в Центральній Африці водяться найбільші тварини земної кулі. Андерсон, Кёммінг і інші так посилено полювали за ними в Капській області, що вони перекочували до екватора, і ми часто будемо зустрічати цілі стада їх.

— Поки ж, сподіваюся, ми поласуємо ось цим самим слоном, — сказав Джо. — І я беруся приготувати з його м'яса пресмачну печеню. Містер Кеннеді, звичайно, полюватиме годину або дві, а містер Семюель займеться оглядом кулі, я ж в цей час буду куховарити.

— Прямо чудовий розклад, — відгукнувся доктор. — Так ми і зробимо.

— А я і справді скористаюся тими двома годинами свободи, які зволив мені залишити Джо, — заявив мисливець.

— Рушай, друже мій. Тільки будь обережний, головне не йди занадто далеко.

— Будь спокійний, Семюель. Дік захопив рушницю і заглибився в ліс.

Тут Джо приступив до виконання своїх обов'язків. Почав він з того, що викопав у землі яму глибиною в два фути і набив її

сухими гілками. Хмизу кругом було в достатку, — мабуть, він був наламаний слонами, слідів яких було тут чимало. Заповнивши таким чином яму, Джо спорудив над нею з гілок халабуду висотою в два фути і підпалив її.

Потім він попрямував до туши слона, що лежала сажнів в десяти від лісу, спритно відсік хобот (в ньому біля основи було близько двох футів), вирізав з нього саму ніжну частину та ще приєднав до цього губчасте м'ясо з ніг. Це дійсно самі ласі шматки, точно так же, як горб у бізона, лапа у ведмедя або голова у дикого кабана. Коли багаття і зверху і знизу вигоріло, в ямі, очищеної від вугілля і золи, виявилася дуже висока температура. Джо, загорнувши шматки слонячого м'яса в ароматичні листя, склав їх у цю яму і прикрив гарячим попелом; над усім цим він знову нагромадив багаття, і, коли прогоріло і це, печеня була готова.

Джо вийняв вечерю з цієї своєрідної печі і розклав на зеленому листі апетитні шматки; потім серед чарівної галявини приготував все до обіду: поставив печеню, приніс сухарів, горілку, каву, а з сусіднього струмка зачерпнув свіжої та прозорої, мов кришталь, води.

Приємно було дивитися на цей "накритий стіл", і Джо, не дуже пишаючись, думав, що ще приємніше буде поглинати ці страви.

— Ось так подорож! І безпечна і без утоми! — все повторював він. — Обід завжди вчасно, ліжко завжди до твоїх послуг. Чого ще треба? А цей добряк містер Кеннеді ще не хотів вирушати з нами!

В цей час доктор Федгюсон ретельно оглядав свою кулю. Мабуть, вона анітрохи не постраждала від грози і шквалу. І

тафта і гутаперча чудово витримали негоду. Прийнявши до уваги висоту місцевості над рівнем моря і обчисливши підйомну силу кулі, Фергюсон з радістю переконався, що водню анітрохи не поменшало. Оболонка, значить, залишилася абсолютно непроникною.

Всього п'ять днів тому аеронавти вилетіли з Занзібару. Пеммікан ще й не починали. Сухарів і м'яса в консервах мало б вистачити надовго. Треба було лише відновити запас води. Трубки і змійовик були в чудовому стані. Завдяки гумовим з'єднанням вони прекрасно витримали всі коливання аеростату.

Закінчивши огляд, доктор зайнявся впорядкуванням своїх записів. А потім він зробив дуже вдалий начерк навколишньої місцевості: йде в безмежну даль степ, ліс камальдорів і "Вікторія", що нерухомо висить в повітрі над тушею слона жахливих розмірів ...

Через дві години повернувся Кеннеді зі зв'язкою жирних куріпок і задньою ніжкою оріксу — цього найбільш швидконогого роду антилопи; Джо зараз же взявся приготувати це доповнення до їх бенкету.

— Вечеря подається! — незабаром закричав він весело. Трьом мандрівникам залишалося тільки сісти на зеленій галявині. Всі визнали, що нога і хобот слона — вишукане блюдо. Випили за Англію, як завжди, і вперше в цій чудовій місцевості задимилися чудові гаванські сигари.

Кеннеді їв, пив і базікав за чотирьох. Він був трохи напідпитку і найсерйознішим чином пропонував своєму другові доктору оселитися в цьому лісі, побудувати собі з гілок курінь і започаткувати династію африканських Робінзонів.

Далі пропозицій справа не пішла, хоча Джо і зголосився виконувати роль П'ятниці.

Кругом панував такий спокій, місцевість здавалася такою безлюдною, що доктор вирішив заночувати на землі. Джо влаштував вогняне коло з багать. Подібна барикада була необхідна з огляду на можливу появу диких звірів. І дійсно, гієни, пуми і шакали, притягнуті запахом слонячого м'яса, всю ніч блукали навколо. Кеннеді не раз змушений був стріляти в занадто зухвалих відвідувачів. Але в загальному ніч пройшла спокійно.

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ

Карагве. — Озеро Укереве. — Ніч на острові. — Екватор. — Переліт через озеро. — Водоспади. — Вид країни. — Витоки Нілу. — Острів Бенга. — Підпис Андреа Дебоно. — Прапор Англії.

На наступний ранок з п'яти годин почалися приготування до подальшого польоту. Джо розрубав сокирою (на щастя, знайденою) ікла слона, і звільнена "Вікторія" понеслася на північний схід зі швидкістю вісімнадцять миль на годину. Ще напередодні ввечері доктор за зірками визначив її місце розташування. Куля знаходився на 2 ° 40 ' широти, тобто в ста шістдесяти географічних милях від екватора. Мандрівники мчали над багатьма селищами, не звертаючи уваги на крики, викликані їх появою. Фергюсон весь час замальовував місцевість, над якою вони пролітали. Він пронісся над горами Руембе, майже такими ж крутими, як вершини Усагари, а далі у Тенге над першими відрогами ланцюга Карагве, які, на його думку, є продовженням Місячних гір. За старовинним переказами, ці гори є колискою Нілу, і, мабуть, це твердження близьке до істини: гори підступають до озера Укереве, де, як вважають вчені, бере свій початок велика ріка.

Коли "Вікторія" була над Кафуром — великою областю, відомою як торговий центр, — доктор, нарешті, побачив Озеро, предмет стількох пошуків, озеро, яке 2 серпня 1858 року вперше неясно вималювалося перед очима капітана Спіка.

Хвилювання охопило Самуеля Фергюсона: адже він майже досяг одного з головних пунктів, які збирався досліджувати. Озброївшись підзорної трубою, він намагався не пропустити жодного куточка цього таємничого краю.

Під ним проносилися досить виснажені землі: тільки деяка частина їх була оброблена. Місцевість, усіяна гострими горбами невеликої висоти, у міру наближення до озера ставала все більш рівною; замість рисових плантацій тут стелилися поля ячменю. Ріс тут і подорожник, з якого тубільці готують місцеве вино, і "мвані" — дика рослина, що вживається замість кави. Півсотні круглих хатин з солом'яними дахами представляли собою столицю Карагве. Можна було добре розглянути здивовані обличчя досить красивих людей з жовтувато-коричневою шкірою. На полях, працюючи, пересувалися жінки неймовірної угодованості. Фергюсон вельми здивував своїх супутників, повідомивши їм, що ця повнота, дуже цінуємо в тутешніх місцях і досягається шляхом обов'язкового вживання кислого молока. Опівдні "Вікторія" була під 1 ° 45 ' південної широти, а через годину вона вже парила над озером.

Капітан Спік назвав це озеро "Ньянца Вікторія" ("Ньянца" означає "озеро"). В даному місці воно могло мати в ширину миль дев'яносто. У південній його частині капітан Спік відкрив цілу групу острівців, названих їм Бенгальським архіпелагом. Свої дослідження Спік довів до Мванза, розташованого на східному березі озера, де і був радо прийнятий султаном. Спік зробив тригонометричну зйомку цієї частини озера, але не зміг роздобути човен, щоб переплисти через озеро і оглянути

острів Укереве. Острів цей (під час відливу — півострів) дуже густо населений та управляється трьома султанами.

"Вікторія" все мчала до північної частини озера, про що доктор дуже шкодував. Йому хотілося точно визначити південні його обриси. Береги, над якими пролітали аеронавти, заросли щетинистими тернистими кущами та заплутаними чагарниками, і їх ледве можна було розгледіти крізь хмари плаваючих над ними світло-коричневих москітів. Жити в цій місцевості було неможливо, і вона була безлюдна.

Тільки гіпопотами лежали в густих високих очеретах або ховалися в білястих водах озера.

На заході берега взагалі не було видно, озеро розлилося як море. Відстань між берегами настільки велика, що сполучення між ними немає; тут часто вибухають сильні бурі, так як в цій високій і відкритій місцевості лютують вітри. Доктору важко було тепер справлятися зі своєю кулею; він боявся, що його може віднести на схід. Але, на щастя, йому вдалося потрапити в течію, яка умчала "Вікторію" на північ; о шостій годині вечора вона була над маленьким пустельним острівцем, що знаходяться в двадцяти милях від берега, на 0 ° 30 ' південної широти і 32 ° 52' східної довготи.

Мандрівники зачепилися за дерево, і, так як вітер до вечора стих, вони могли спокійно стояти на якорі. Проте, щоб спуститися на землю, годі було й думати. Тут, як і по берегах озера, трималися густі хмари москітів. Поки Джо зміцнював якір на дереві, його вже встигли покусати москіти, але він не відчув ніякої злості до них, знаходячи це цілком природним.

Доктор же, налаштований менш оптимістично, відпустив канат якоря, наскільки це було можливо. Він прагнув

позбутися безжальних комах; вони вже піднімалися до них з дзижчанням, від якого трьом друзям ставало не по собі. Доктор визначив, що висота озера над рівнем моря — три тисячі сімсот п'ятдесят футів, і це збігалося з обчисленнями капітана Спіка.

— Ну, ось ми і на острові, — промовив Джо, сильно розчісуючи собі шкіру.

— Треба швидше оглянути його, — відгукнувся мисливець. — Мабуть, крім цих милих комах, тут немає жодної живої душі. — Треба вам сказати, що всі острівці, якими усіяне озеро, не що інше, як вершини затоплених водою пагорбів, — пояснив доктор. — Нам позитивно пощастило знайти тут притулок, бо берега озера населені лютими племенами. Спіть ж, благо небо обіцяє нам спокійну ніч.

— А ти, — Семюель, хіба не будеш нам за приклад? — спитав Дік

— Ні, я не міг би заснути. Думки женуть всякий сон. Завтра, друзі мої, якщо тільки вітер буде сприятливим, ми полетимо прямо на північ і, можливо, відкриємо витоки Нілу — цю таємницю, не розгадану досі. Я не в силах заснути, коли такі близькі витоки великої ріки!

Кеннеді і Джо, яких питання про витоки Нілу далеко не так хвилювало, як доктора, не забарилися міцно заснути під його охороною.

У середу, 23 квітня, о четвертій годині ранку "Вікторія" знялася з якоря. Панувала ще напівтемрява. Ніч неохоче покидала води озера, над яким стояв густий туман. Але незабаром його розігнав сильний вітер. "Вікторію" кілька

хвилин гойдало з боку в бік, а потім понесло прямо на північ. Фергюсон від радості заплескав у долоні.

— Ми на вірному шляху! — закричав він. — Побачимо Ніл сьогодні, або ніколи! Знаєте, друзі мої, адже ми на екваторі! І ось-ось будемо в нашій північній півкулі!

— О! Так, значить, сер, ви вважаєте, що саме тут проходить екватор? — запитав Джо.

— Саме тут, мій милий.

— Ось як! По-моєму, сер, неодмінно потрібно не втрачаючи часу обмити цю подію.

— Ну, давайте вип'ємо по склянці грогу! — сміючись, відповів доктор. — Твій спосіб вивчати космографію, Джо, зовсім не поганий.

Ось як на "Вікторії" був відсвяткований переліт через екватор.

"Вікторія" швидко мчала вперед. На заході виднівся низький рівний берег, а далі — плоскогір'я Уганди і Усоги. Швидкість вітру все зростала: вона досягала тепер майже тридцяти миль на годину.

По озеру, наче по морю, йшли великі пінисті хвилі. Видно було, що воно дуже глибоке. За весь час перельоту на ньому показалось лише якихось два грубо зроблених човника.

— Це озеро, — почав доктор, — розташовано так високо, що воно повинно служити природним водоймищем для

великих річок Східної Африки. Небо повертає йому у вигляді дощів те, що забирає у його витоків у вигляді випарів.

— Мені здається ймовірним, що Ніл бере свій початок саме тут.

— Побачимо, — промовив Кеннеді.

Близько дев'ятої години ранку наблизилися до західного берега, лісистого і, очевидно, пустельного. Вітер став відносити "Вікторію" трохи на схід, і вдалині показався інший берег озера. Він вигнувся, і на 2 ° 40 ' північної широти цей закрут закінчувався дуже відкритим кутом. Вдалині піднімалися виявлені вершини високих гір, між якими по глибокій звивистій ущелині вирувала річка.

Весь час, керуючи кулею, Фергюсон не зводив очей від місцевості, над якою вони пролітали.

— Дивіться, друзі мої, дивіться! — раптом закричав він. — Значить, те, що розповідали араби, вірно! Вони говорили про річку, яка випливає з північної частини озера Укереве. Тепер вона перед вами! Ми летимо над нею. Вона мчить майже з такою ж швидкістю, як і ми. І ця цівка води, що біжить під нами, звичайно, зіллється з хвилями Середземного моря. Це Ніл!

— Це Ніл! — повторив за своїм другом Кеннеді, заразившись його ентузіазмом.

— Хай живе Ніл! — вигукнув Джо, який ніколи не пропускав нагоди весело пошуміти.

Величезні скелі тут і там захаращували течію цієї таємничої ріки. Вода вирувала, утворюючи стромовини і водоспади, і все це ще більше переконувало Фергюсона в вірності його припущень. Сотні потоків, пінячись, мчали з навколишніх гір. Видно було, як із землі вибиваються на поверхню тонкі цівки, як вони біжать, зустрічаючись, зливаючись, змагаючись один з одним в швидкості, до цієї зародженої річці, яка приймала їх в себе і ставала рікою. — Звичайно, це Ніл, — переконано повторив доктор. — Знаєте, походження назви цієї річки викликало у вчених не менше пекучий інтерес, ніж місцезнаходження її витоків. З якими тільки язиками це слово "Ніл" не пов'язували: і з грецьким, і з коптською, і з санскритом [31]. Але все це врешті-решт неважливо, раз цьому самому Нілу довелося, нарешті, відкрити нам таємницю своїх витоків.

— Але скажи, Семюель, як переконатися, що це та сама річка, яку обстежили північні мандрівники? — запитав мисливець.

— Якщо сприятливий вітер протримається хоча б ще годину, ми отримаємо докази найвірніші, найбільші безперечні і незаперечні, — відповів доктор.

Гори розступалися, як би звільняючи місце численним селам і полям кунжуту та цукрової тростини. Тубільці, мабуть, були дуже збуджені і вороже налаштовані. Очевидно, вони швидше були схильні до гніву, ніж до поклоніння, приймаючи аеронавтів аж ніяк не за богів, а за чужинців. І "Вікторія" мала триматися поза досяжністю мушкетних пострілів.

— А спуститися на землю тут буде важкувато, — промовив шотландець.

— Ну, і невелика біда, — відгукнувся Джо. — Тим гірше для цих дикунів, ми позбавимо їх приємної розмови з нами.

— Однак знизитися все ж необхідно хоч на чверть години, — промовив Фергюсон. — Мені потрібні докази, які підтвердили б мої висновки.

— По-твоєму, це необхідно, Семюель?

— Абсолютно необхідно, і ми спустимося, навіть якщо знадобилося при цьому вдатися до зброї.

— Це-то мені до смаку! — вигукнув Кеннеді, погладжуючи свій карабін.

— Словом, ми спустимося, сер, коли вам буде завгодно, — сказав Джо, починаючи готуватися до бою.

— Іноді доводиться служити науці зі зброєю в руках, — зауважив лікар. — Між іншим, це ж сталося з одним французьким вченим, коли він в горах Іспанії вимірював земний меридіан.

— Будь спокійний, Семюель, і довіряй двом своїм охоронцям, — заявив Дік.

— Спускаємося, сер? — запитав Джо.

— Ще ні. Ми навіть піднімемося, щоб зробити точну зйомку місцевості.

Водень розширився; не минуло й десяти хвилин, як "Вікторія" парила вже на висоті двох тисяч п'ятисот футів над

землею. Звідси ясно було видно ціла мережа річок, що впадають у велику річку. Більшість з них текло з заходу, серед пагорбів і родючих полів.

— Ми не більше як в дев'яноста милях від Гондокоро і менш ніж в п'яти милях від пункту, якого дослідники досягли з півночі, — вивірившись по карті, сказав Фергюсон. — Отже, почнемо обережно знижуватися.

Коли "Вікторія" опустилася більш ніж на дві тисячі футів, доктор попередив:

— Тепер, друзі мої, треба бути готовими до всіляких випадковостей.

— Ми готові! — відповіли в один голос Дік і Джо.

— Прекрасно!

"Вікторія" мчала вздовж русла річки в якихось ста футах від нього; в цьому місці річка була не ширше п'ятдесяти сажнів. Тубільці бурхливо метушилися в своїх оселях, на обох його берегах.

На другому градусі Ніл утворив водоспад, де вода скидалась з висоти близько десяти футів. У цій своїй частині він був несудноплавний.

— Ось, напевно, той водоспад, про який згадував Дебоно! — вигукнув доктор.

Річка розширювалася і була всіяна численними острівцями; їх Семюель Фергюсон розглядав з особливою увагою.

Здавалося, він шукає якийсь орієнтир, якого йому поки не вдавалося знайти.

Кілька негрів підпливли на човні під саму кулю. Кеннеді привітав їх пострілом з карабіна. Не заподіявши їм шкоди, постріл цей, проте, змусив їх якомога швидше дістатися до берега.

— Щасливої дороги! — прокричав їм Джо. — На їх місці я не ризикнув би повернутися, я б здорово злякався чудовиська, яке реве і гримить.

Але ось доктор Фергюсон схопив підзорну трубу і направив її на острівець посередині річки ...

— Чотири дерева! — закричав він. — Дивіться, он там! Дійсно, на березі острівця росли чотири дерева.

— Це острів Бенга. Так, звичайно, він! — додав лікар.

— Ну, і що з цього? — спитав Дік.

— Так то, що ми з божою допомогою спустимося тут.

— Але там, здається, є люди, містер Семюель, — зауважив Джо.

— Ти правий. Якщо я не помиляюся, он там купка тубільців чоловік в двадцять, — підтвердив Кеннеді.

— Ми швиденько змусимо їх тікати, це не так уже й важко, — відповів Фергюсон.

— Ну, що ж, сказано — зроблено, — відповів Дік. Коли "Вікторія" спускалася до острівця, сонце стояло в зеніті.

Негри, що належать до племені Макадо, стали голосно кричати. Один з них розмахував капелюхом з деревної кори. Кеннеді прицілився в нього і вистрілив, — капелюх розлетівся на шматки.

Це викликало страшне сум'яття. Негри кинулися в річку і вплав перебралися на той берег. Звідти негайно посипалися град куль і хмара стріл. Але "Вікторія", що зачепилась за розколину скелі, була недосяжна. Джо зісковзнув на землю.

— Сходи! — закричав доктор. — Кеннеді, за мною!

— Що ти хочеш робити, Семюель?

— Давай спустимося, Дік, — ти мені потрібен як свідок.

— До твоїх послуг.

— А ти, Джо, сторожі гарненько.

— Будьте спокійні, сер, я за все відповідаю.

— Ну, йдемо ж, Дік, — квапив доктор.

Зійшовши на землю, він повів свого друга до групи скель, що височіли на краю острова. Тут він почав щось шукати серед чагарників і при цьому в кров подряпав собі руки. Раптом він схопив мисливця за плече.

— Дивись! — промовив він.

— Літери! — закричав Кеннеді.

Справді, на скелі дуже ясно вимальовувалися дві літери: А і Д.

— А та Д — це власноручний підпис Андреа Дебоно, дослідника, який найдалі піднявся вгору за течією Нілу, — пояснив доктор.

— Ось це дійсно незаперечно, дорогий мій Семюель!

— Тепер ти, нарешті, переконався?

— Це Ніл. Тепер вже сумніватися неможливо.

Фергюсон ретельно змалював ці дорогоцінні ініціали, точно дотримуючись їх величини і форми, і, глянувши на них в останній раз, сказав:

— А тепер повернемося до нашої "Вікторії".

— І не втрачаючи часу, — додав Кеннеді, — бо, бачиш, скільки тубільців вже збираються плисти сюди.

— Тепер для нас це не має значення. Нехай би вітер ще кілька годин ніс нас на північ, і тоді ми будемо в Гондокоро, де зможемо потиснути руки нашим землякам.

Через десять хвилин "Вікторія" велично здіймалася в повітря. Доктор Фергюсон, в ознаменування досягнутого успіху, розгорнув прапор Англії.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ

Ніл. — Тремблантська гора. — Спогад про батьківщину. — Розповідь арабів. — Ньяма-ньям. — Змістовні думки Джо. — "Вікторія" лавірує. — Підйоми аеростата. — Мадам Бланшар.

— В якому напрямку ми летимо? — запитав Кеннеді свого друга, бачачи, що той дивиться на компас.

— Ми летимо на північно-північний захід.

— Чорт забирай, це ж не північ!

— Звичайно, ні, Дік. І боюся, що нам важкувато буде дістатися до Гондокоро. Прикро, але не треба забувати, що нам вже вдалося з'єднати воєдино праці дослідників, які рухалися і зі сходу і з півночі. Ні! Скаржитися нам не доводиться.

"Вікторія" мало-помалу віддалялася від Нілу.

— Ну, кинемо ж останній погляд на ці широти — межу, яку не могли переступити найвідважніші мандрівники, — промовив Фергюсон. — Саме тут мешкають ті ворожі європейцям племена, про які згадували Пітрік, Арно, Міан і молодий мандрівник М. Лієан, якому, треба сказати, ми зобов'язані кращими працями по верхів'ях Нілу.

— Значить, Семюель, наші відкриття не суперечать науковим гіпотезам? — запитав Кеннеді.

— Анітрохи. Біла річка, Бахр-ель-Абіад, випливає з озера, величезного, як море; тут і бере свій початок Білий Ніл; поезія від цього без сумніву програє; цієї королеві річок охоче приписували небесне походження; древні називали її Океаном і мало не вірили, що вона тече прямо з сонця! Але доводиться

йти на поступки і час від часу приймати те, чому вчить нас наука; вчені, можливо, будуть не завжди, а поети завжди знайдуться.

— А он, видно водоспади, — сказав Джо.

— Це водоспади Македа, що знаходяться на третьому градусі широти, — відгукнувся Фергюсон. — Так, це вони. Як шкода, що нам не вдалося ще кілька годин пролетіти над Нілом, — додав він.

— Там, попереду нас, видніється гірська вершина, — зауважив мисливець.

— Це гора Логвек, звана арабами "Тремтлива" гора [32], — пояснив доктор. — Всі ці місця відвідав Дебоно, котрий подорожував під ім'ям Латіф Ефенді. Треба сказати, що племена, що живуть по берегах Нілу, постійно ворогують між собою і ведуть нескінченні кровопролитні війни. Ви уявляєте собі, який страшній небезпеці піддавався Дебоно в такій обстановці?

Тут вітер став нести "Вікторію" на північний захід. Щоб уникнути вершини гори Логвек, довелося шукати інший повітряний перебіг.

— Друзі мої, — звернувся Фергюсон до своїх супутників, — по суті тільки зараз і починається наш переліт через Африку. Адже до сих пір ми найчастіше йшли по стопах наших попередників. Тепер же ми вирушаємо в краї, абсолютно невідомі. Чи вистачить у нас на це сміливості?

— Звичайно! — в один голос гримнули Дік і Джо.

— Ну, тоді в путь-дорогу! І хай допоможе нам небо! Куля пронеслась над ярами, лісами і розкиданими там і сям селищами, наші мандрівники о десятій годині вечора були біля пологих схилів "Тремтячої" гори. У цей пам'ятний день, 23 квітня, "Вікторія", захоплена сильним вітром, пролетіла за п'ятнадцять годин відстань в триста п'ятнадцять миль.

Але під час останньої частини цього перельоту настрій у аеронавтів був пригнічений. В кошику панувала цілковита тиша. Чи був поглинений доктор Фергюсон думками про свої відкриття? Чи задумалися його супутники про те, що чекає на них в абсолютно невідомих краях? Все це було, звичайно, а на додачу нахлинули ще спогади про батьківщину і далеких друзів. Один тільки Джо продовжував дивитися на все філософськи, вважаючи цілком природним, що батьківщина, перебуваючи так далеко, не може бути одночасно і тут. Але він поважав мовчання Семюеля Фергюсона і Діка Кеннеді.

О десятій годині вечора "Вікторія" стала на якір супроти "Тремтячої" гори. Тут мандрівники щільно повечеряли і добре виспалися, по черзі несучи вахту.

Вранці вони прокинулися в кращому настрої, ніж напередодні. Погода була гарна, і дув сприятливий вітер. За сніданком Джо так розвеселив своїх супутників, що вони остаточно прийшли в гарний настрій.

Країна, де вони перебували, була величезна, на кордонах її тяглися гори Місячні і Дарфур. За величиною вона дорівнювала мало не всій Європі.

— Ми, мабуть, зараз летимо над місцевістю, де, за припущеннями вчених, знаходиться царство Усога, — сказав доктор. — Географи вважають, що в центрі Африки існує

величезна западина з неосяжним озером. Подивимося, чи вони мають рацію.

— Але звідки могли взятися такі припущення? — запитав Кеннеді.

— За розповідями арабів. це народ балакучий, мабуть навіть занадто. Деякі з мандрівників, що побували в Казехе і у Великих озер, зустрічали там невільників з Центральної Африки і розпитували їх про їх батьківщину. Від зіставлення всіх цих оповідань і виникла така гіпотеза. Але треба сказати, що в таких оповіданнях завжди буває якась частка істини. Ми бачили, що припущення про витоки Нілу виявилися вірними, — додав Фергюсон.

— Так, нічого не може бути вірніше, — відгукнувся мисливець.

— І ось на підставі таких свідчень і були зроблені спроби скласти карти, звичайно, дуже приблизною точності, — продовжував доктор. — Одна з таких карт в моєму розпорядженні, і я в дорозі, в міру потреби, буду її виправляти.

— А ця країна вся населена? — запитав Джо.

— Звичайно, і населена досить-таки несимпатичними племенами, — відповів доктор.

— Так я і думав!

— Всі ці розрізнені племена відомі під загальною назвою "Ньяма-ньям", — розповідав доктор, — а це не що інше, як звуконаслідувальне слово, що відтворює жування.

— Дуже добре! — вигукнув Джо. — "Ньяма-ньям".

— Але, знаєш, милий мій Джо, якби ти був безпосередньою причиною звуконаслідування, то, я думаю, не знаходив би його таким кумедним.

— Що ви маєте на увазі, сер? — скрикнув Джо.

— Так то, що ці самі тубільці вважаються людоїдами.

— І це достовірно?

— Абсолютно достовірно. Також стверджувалося, що у них є хвости, як у чотириногих, але незабаром переконалися, що хвости належать шкурам звірів, які вони носять.

— Шкода все-таки, що у них немає хвостів: ними так зручно відганяти москітів, — зауважив Джо.

— Можливо, що й зручно, але, бач, милий мій, це треба віднести до області байок: це ніби собачі голови, які мандрівник Брён-Ролле нібито бачив у деяких племен.

— Собачі голови! Ну, це теж зручно: можна гавкати і харчуватися людським м'ясом.

— Ну ось що, на жаль, достовірно, — продовжував доктор, — так це те, що племена ці надзвичайно люті і дуже ласі до людського м'яса, яке завжди жадають роздобути.

— Вже, сподіваюся, вони не спокусяться на мою особу! — вигукнув Джо.

— Дивіться-но, чого захотів! — зауважив мисливець.

— Так, так, містер Дік. Якщо коли-небудь мені й судилося бути з'їденим під час голоду, то я хочу, щоб мною скористалися ви з моїм лікарем. Але годувати собою негрів ... Фу! Ніколи! Я помер би від сорому.

— Добре, милий мій Джо, — відгукнувся на це Кеннеді. — Значить, вирішено: в разі чого, ми з Семюелем будемо на тебе розраховувати.

— До ваших послуг, панове.

— А знаєш. Дік, чому Джо сказав нам це? — вставив доктор. — Та щоб ми його якнайкраще відгодовували.

— Що ж? Бути може, і так, — погодився Джо. — Адже людина вельми егоїстична тварина.

Після полудня небо заволокло теплим туманом, що піднімався від землі. Крізь нього ледь можна було розрізнити, що робилося внизу. І ось доктор, боячись наштовхнутися на якусь вершину, вирішив зробити зупинку о п'ятій годині. Ніч пройшла благополучно, без всяких пригод, але з огляду на цілковиту темряву довелося бути особливо насторожі.

На наступний ранок подув дуже сильний мусон. Вітер вривалося знизу під западини кулі і тріпав щосили придаток, через який проходили в кулю трубки з газом. Його довелося зміцнити мотузками, що дуже спритно виконав Джо. При цьому він переконався, що куля як і раніше закрита абсолютно герметично.

— Чому ця обставина так важлива для нас, — зауважив Фергюсон. — Перш за все ми не втрачаємо дорогоцінного газу, а крім того, не залишаємо навколо себе легко займистої речовини, яка врешті-решт загорілася б і викликала пожежу.

— Так, це було б досить неприємною пригодою, — промовив Джо.

— А скажи, Семюель, ми в цьому випадку стрімголов полетіли б на землю? — поцікавився Дік.

— Стрімголов — ні. Газ горів би спокійно, і ми спускалися б поступово. Подібний випадок стався з французькою аеронавткою, мадам Бланшар. Вона, пускаючи феєрверк, примудрилася підпалити свою кулю. Але вона не полетіла каменем вниз і вціліла б, якби її кошик не стукнуло об якусь трубу, причому ця злощасна мадам Бланшар була викинута на землю.

— Будемо сподіватися, що нічого подібного з нами не станеться, — сказав мисливець. — До сих пір наш політ мені не здавався небезпечним, і я не передбачаю перепон, які перешкодили б нам благополучно дістатися до мети.

— Я теж притримуюся твоєї думки, дорогий Дік, — сказав Фергюсон. — Треба зауважити, що до сих пір нещастя з повітроплавцями завжди відбувалися або по їх необережності, або внаслідок поганої конструкції їх апарату. І взагалі на кілька тисяч зроблених підйомів доводиться не більше двадцяти смертних випадків. Для аеронавтів найбільшу небезпеку представляють спуски і підйоми. І тут ми повинні бути особливо обережні і завбачливі.

— А тепер треба снідати, — заявив Джо, — і поки містер Дік не знайде способу пригостити нас добрим шматком дичини, доведеться задовольнятися м'ясними консервами і кавою.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ

Небесна пляшка. — Сикомора-пальма. — Мамонтові дерева. — "Дерево війни". — Проект крилатої колісниці. — Битва двох племен. — Різанина. — Втручання згори.

Вітер посилювався і робився поривчастим. "Вікторія" весь час змінювала напрямок. Її кидало то на північ, то на південь, і вона ніяк не могла зустріти постійний повітряний потік.

— Ми наче мчимо швидко, але по суті не дуже-то посуваємось вперед, — промовив Кеннеді, помітивши часті коливання магнітної стрілки.

— "Вікторія" летить зі швидкістю принаймні півтораста кілометрів на годину, — відгукнувся Фергюсон. — Нахиліться обидва, і ви побачите, з якою швидкістю миготять всі предмети під нами. Погляньте-но! Цей ліс ніби мчить нам назустріч.

— І ось він уже змінився галявиною, — зауважив мисливець.

— А замість галявини тепер селище, — оголосив через кілька хвилин Джо. — Ну, до чого ж спантеличені і розгублені обличчя у цих негрів!

— Воно й зрозуміло, — відповів доктор. — Адже коли французькі селяни вперше побачили повітряну кулю, вони почали стріляти в неї, прийнявши за повітряних монстрів. Після цього, погодьтеся, що ж взяти з суданського негра. Йому-то

вже зовсім можна пробачити витаращані очі при вигляді нашої "Вікторії".

— Їй-богу, мені дуже хочеться, — звичайно, з вашого, сер, дозволу, скинути їм порожню пляшку! — заявив Джо, коли "Вікторія" пронеслася над одним селищем футах в ста від землі. — Якщо тільки ця пляшка цілою і неушкодженою долетить до негрів, вони, мабуть, почнуть їй поклонятися, а розбийся вона-з її осколків, вірно, нароблять собі талісманів.

Говорячи це, Джо жбурнув вниз пляшку; вона негайно ж розлетілася на друзки, а тубільці з пронизливими криками розбіглися по своїх хижам.

— Погляньте-но он на те дерево! — трохи згодом закричав Кеннеді. — Зверху воно однієї породи, а знизу — іншої.

— Ну і країна! Подумайте тільки, тут дерева ростуть одне над іншим! — закричав Джо.

— На обламані стовбур сикомора негодами накидало родючої землі, а в один прекрасний день вітром кинуло туди ж зерно пальми, і воно там проросло, бо так проростає в ґрунті.

— Ось славний спосіб! — вигукнув Джо. — Я його неодмінно введу у нас в Англії. Це було б дуже непогано для лондонських парків. І вже говорити нема чого, як цим можна збільшити кількість фруктів в садах! У нас були б сади в кілька поверхів. Особливо така штука припала б до смаку дрібним землевласникам.

У цей момент треба було підняти "Вікторію", щоб перелетіти через віковий банановий ліс заввишки більше трьохсот футів.

— Що за чудові дерева! — вигукнув Кеннеді. — Я не можу собі уявити щось красивіше цих величних лісів. Ти тільки поглянь, Семюель!

— Так, дорогий Дік, справді ці банани дивно високі, — відгукнувся Фергюсон. — Але, треба тобі сказати, в лісах Америки вони нікого не вразили б.

— Як? Ти хочеш сказати, що існують ще більш високі дерева?

— Так, звичайно, — так звані мамонтові. У Каліфорнії, наприклад, знайшли кедр заввишки в чотириста п'ятдесят футів. Це буде вище башти на будівлі парламенту і найвищої єгипетської піраміди. Стовбур внизу має сто двадцять футів в окружності, а судячи по концентричних шарах його деревини, йому не більше не менше як цілих чотири тисячі років з гаком
— Ну, тоді, сер, тут немає нічого дивного, — втрутився в розмову Джо. — Якщо живеш чотири тисячі років, так вже, зрозуміло, будеш високого зросту!

Поки лікар розповідав, а Джо подавав репліки, ліс скінчився і на зміну йому показалось безліч хатин, розташованих навколо площі. Посередині площі самотньо росло дерево. Побачивши його Джо закричав:

— Ну, якщо на цьому дереві чотири тисячі років ростуть подібні квіти, то я його не вітаю!

І він вказав на стовбур гігантського сикомора, кругом завалений людськими кістками. Квіти ж, про які говорив Джо, були недавно відсічені людські голови, що висіли на кинджалах, уткнутих в кору дерева.

— У людожерів таке дерево називається "деревом війни", — пояснив Фергюсон. — Індіанці здирають шкіру з голови своїх жертв, а африканці — ті відсікають їм всю голову.

— Це, звичайно, питання моди, — зауважив Джо. Але вже селище з закривавленими головами сховалося з очей, а замість нього розгорнулася картина не менше відразлива: там і сям валялися кинуті на розтерзання гієнам і шакалам пообгризені людські трупи.

— Це, мабуть, трупи злочинців, — сказав доктор. — Принаймні я знаю, що в Абіссінії злочинців кидають на поживу диким звірам.

— Не скажу, щоб це було більш жорстоко, ніж шибениця, — відгукнувся шотландець. — Тільки брудніше, ось і все.

— А на півдні Африки, — продовжував розповідати доктор, — злочинця замикають в його власній хатині з усім: його худобою, можливо, навіть і з сім'єю, а потім підпалюють. Ось це дійсно жорстокість. Але якщо шибениця менш жорстока, то все-таки я згоден з Кеннеді, що і це варварство.

Тут Джо розгледів своїми пильними очима кілька зграй хижих птахів, ширяючих в повітрі, і вказав на них своїм супутникам.

— Так це орли! — закричав Кеннеді, дивлячись в підзорну трубу. — Чудові птиці! Вони мчать з не меншою швидкістю, ніж ми.

— Тільки б вони не напали на нас, — промовив Фергюсон. — Ці орли, повірте, для нас страшніше диких звірів і диких племен!

— Ось ще! Ми їх жваво розгонимо рушничними пострілами, — відгукнувся мисливець.

— Я волів би все-таки, дорогий Дік, не вдаватися до твого мистецтва, — заперечив Фергюсон, — адже тафта, з якої зроблений куля, не витримає і першого удару їх дзьоба. Але, на щастя, мені здається, наш куля швидше налякає цих страшних птахів, ніж приверне їх.

— Гей, але! Мені спало на думку! — вигукнув Джо. — Сьогодні позитивно вони приходять до мене цілими дюжинами. Знаєте, якби нам примудритися зловити пару живих орлів, ми прив'язали б їх до нашого кошика, а вони потягли б нас по повітрю.

— Цей спосіб пропонувався серйозно, — зауважив доктор, — але боюся, що він мало підходить для таких норовистих істот.

— Ми б їх видресирували, — розвивав свою ідею Джо, — замість вудил наділи б на них бляхи, за допомогою яких можна було б, закриваючи то одне, то друге око, повертати їх наліво і направо, а закриваючи їм обидва ока, змушувати їх зупинятися.

— Вже дозволь мені, любий Джо, віддати перевагу твоїй орлиної упряжці попутний вітер — це і вірніше і не вимагає їжі, — відповів доктор.

— Нехай буде по-вашому, сер, але від своєї думки я все-таки не відмовляюся.

Був полудень. "Вікторія" останнім часом посувалася повільніше: земля вже не мчала, а тільки проходила під нею. Раптом пролунали крики і свист. Мандрівники нахилилися.

Погляду їх постало видовище, яке дуже їх схвилювало. Два племені з жорстокістю билися, пускаючи в повітря хмари стріл. Воїни, прагнучи знищити один одного, не помічали появи "Вікторії". У цьому дивовижному звалищі брало участь приблизно чоловік триста, і більшість з них було закривавлено. Вся ця картина справляла найогидніше враження.

Коли, нарешті, "Вікторія" була помічена, виникла пауза, але завивання стали ще лютішими, і в корзину полетіло кілька стріл, з яких одна пронеслася так близько, що Джо примудрився схопити її.

— Давайте-но піднімемося вище, де нас не дістануть стріли, — крикнув Фергюсон. — Будемо якомога обережніше! Ризикувати нам не можна.

Битва відновилася; знову були пущені в хід сокири і списи. Не встигав хтось звалитися на землю, як його супротивник вже відтинав йому голову. У цій бійні брали участь і жінки: вони підбирали відрубані закривавлені голови і складали їх на поле битви. Між жінками відбувалися сутички через ці огидні трофеї.

— Жахливе видовище! — з огидою вигукнув Кеннеді.

— Нікчемні людці, — промовив Джо. — А втім, одягни їх у військову форму, і вони були б не гірше всяких інших солдатів.

— Мене так і підмиває взяти участь в цій битві! — вирвалося у мисливця, який розмахував своїм карабіном.

— Ні в якому разі! — крикнув Фергюсон. — Навіщо нам втручатися в те, що нас зовсім не стосується? Ти хочеш розіграти роль провидіння, а сам навіть не знаєш, хто тут

правий, а хто винен. Швидше, швидше подалі від цього відразливого видовища! Якби великі полководці могли поглянути ось так, зверху, на театр своїх дій, вони, мабуть, втратили б смак до крові, пролитої ними і завоювань.

Вождь одного з диких орд виділявся своїм величезним зростом і силою Геракла. В одній його руці був спис, який він раз у раз встромляв в гущу ворожого загону, в іншій — сокира, якою він працював не менше нещадно. Раптом цей Геркулес відкинув далеко від себе спис, кинувся до одного пораненого, відсік сокирою йому руку, схопив її і з насолодою впився в неї зубами.

— А-а, який огидний звір! — закричав Кеннеді. — Ні, я більше не в силах терпіти!

І вождь з простреленою головою впав навзнак. Тут воїни його немов заціпеніли. Ця надприродна смерть вождя страшно налякала їх і в той же час надихнула їх супротивників. В одну мить половина учасників втекла з поля битви.

— Пошукаємо вище течію, яка скоріше забрала би нас звідси, — промовив доктор. — Це видовище, зізнатися, викликало в мені огиду.

Але Фергюсону не вдалося полетіти своєчасно. І наші мандрівники побачили, як переможці накинулися на убитих і поранених, як виривали вони один у одного ще теплі шматки людського м'яса і з жадібністю пожирали їх.

— Тьху! Це відразливо! — крикнув Джо.

Але ось "Вікторія", збільшившись в обсязі, стала підніматися. Ще кілька хвилин до неї долітало виття озвірілої

орди, і потім її віднесло на південь, а жахлива сцена різанини і людоїдства залишилася позаду. Куля летіла над горбистою місцевістю, по якій текли на схід численні річки і струмки; вони без сумніву впадали в ті притоки озера Ну і річки Газелей, цікавий опис яких дав М. Гійом Лежєн.

З настанням ночі "Вікторія", пролетівши в цей день сто п'ятдесят миль, кинула якір у 27 ° східної довготи і 4 ° 20 ' північної широти.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

Дивні крики. — Нічний напад. — Кеннеді і Джо на дереві. — Два постріли. — "До мене! На допомогу! "— Відповідь по-французьки. — Ранок. — Місіонер. — План порятунку.

Ніч була дуже темна. Доктор Фергюсон не міг визначити, де саме вони спустилися. Якір зачепився за вершину дуже високого дерева, яке ледь вимальовувалося в нічному мороці. Як завжди, доктор ніс першу вахту з дев'яти годин вечора, а опівночі його змінив Кеннеді.

— Гляди ж, Дік, сторожі гарненько, — наказав йому доктор.

— А хіба є щось нове!

— Ні начебто. Але мені здалося, що внизу, під нами, чуються якісь невиразні крики. Адже по суті я не знаю, куди нас заніс вітер, а зайва обережність зашкодити не може.

— Ти, Семюель, мабуть, чув виття диких звірів.

— Ні, мені здалося зовсім інше ... Ну, одним словом, при найменшій тривозі буди мене негайно.

— Можеш бути абсолютно спокійний.

Доктор ще раз уважно прислухався, але кругом все було тихо, і він, кинувшись на ковдру, незабаром заснув. Все небо було вкрите густими хмарами, але в повітрі не відчувалося ні найменшого вітерцю. "Вікторія", тримаючись на одному тільки якорі, була абсолютно нерухома.

Кеннеді, примостившись у кошику так, щоб було зручно спостерігати за пальником, в той же час уважно вдивлявся в темряву. Часом йому здавалося, як це буває у людей неспокійних або насторожених, ніби внизу миготить якесь слабке світло. На мить йому навіть здалося, що він ясно бачить це світло в якихось двісті кроків, але воно блиснуло і зникло з стрімкою швидкістю. Ймовірно, це був один з тих світлових візерунків, які око бачить в глибокій темряві. Кеннеді було заспокоївся і знову став нерішуче вдивлятися в темряву, як раптом різкий свист прорізав повітря.

Що це? Крик тварини, нічного птаха або це кричить чоловік?

Кеннеді, усвідомлюючи всю небезпеку становища, збирався вже розбудити своїх товаришів, але тут йому спало на думку, що, хто б це не був, люди або звірі, вони в усякому разі знаходяться не так вже близько. Дік оглянув свої рушниці і став вдивлятися в темряву. Незабаром йому здалося, що якісь неясні тіні крадуться до їх дерева. В цю мить з-за хмар прослизнув промінь місяця, і Кеннеді ясно побачив групу якихось істот, що рухаються в темряві. Йому прийшло на пам'ять пригода з павіанами, і, не зволікаючи більше, він доторкнувся до плеча доктора. Той зараз же прокинувся.

— Будемо говорити тихіше, — прошепотів Кеннеді.

— Що-небудь трапилося?

— Так, треба розбудити Джо.

Коли Джо вискочив, мисливець розповів те, що він бачив.

— Невже знову ті кляті мавпи? — тихо промовив Джо.

— Можливо. Але, тим не менше, треба вжити всіх заходів обережності, — сказав Фергюсон.

— Ми з Джо спустимося по сходах на дерево, — заявив Кеннеді.

— А я в цей час, — додав доктор, — підготую все, щоб "Вікторія" змогла в разі потреби миттю піднятися.

— Значить, домовилися.

— Ну, так спускаємося, — сказав Джо.

— Дивіться ж, без крайньої необхідності не пускайте в хід зброї, — напучував їх доктор. — Абсолютно зайве виявити в цій місцевості нашу присутність.

Дік і Джо відповіли йому кивком голови. Вони безшумно зісковзнули на дерево і сіли на розгалуженні міцних гілок, за яке тримався якір. Деякий час вони, сидячи нерухомо серед листя, мовчки прислухалися. Раптом почулося якесь шарудіння по корі дерева. Джо схопив шотландця за руку.

— Чуєте? — прошепотів він.

— Так, щось наближається.

— Бути може, це змія. Пам'ятайте, ви чули свист?

— Ні, в ньому було щось людське.

"Вже краще все-таки дикуни, — подумав про себе Джо, — терпіти не можу гадів".

— Шум посилюється, — знову прошепотів через кілька хвилин Кеннеді.

— Так, хтось лізе сюди.

— Ти спостерігай за цією стороною, а я за тією, — пошепки промовив мисливець.

— Добре.

Вони були одні на міцній великий гілці, яка піднімалася прямо з гущі велетня-баобаба. У густому листі панував непроглядний морок. Раптом Джо нахилився до вуха Кеннеді і прошепотів:

— Негри.

До їх слуху навіть долетіло кілька слів, сказаних напівголосно внизу. Джо скинув рушницю до плеча.

— Почекай, — зупинив його пошепки Дік.

Дикуни дійсно піднімалися на баобаб. Вони дерлися з усіх боків, ковзаючи по гілках, як змії, і просувалися повільно, але

впевнено. Їх можна було дізнатися за запахом тіл, змазаних смердючим жиром. Незабаром на рівні гілки, на якій сиділи Кеннеді і Джо, показались дві голови ...

— Стріляй! — скомандував шотландець.

Подвійний постріл прокотився, як грім, і завмер серед покриків болю. В одну мить вся ватага зникла.

Але серед виття раптом пролунав крик — дивовижний, несподіваний, неймовірний! Людський голос зовсім ясно крикнув по-французьки:

— До мене! На допомогу!

Кеннеді і Джо були безмірно здивовані і миттю піднялися назад в корзину.

— Ви чули? — запитав Фергюсон.

— Звичайно. Подумайте тільки! Цей неймовірний голос: "До мене! На допомогу!" Француз в руках цих варварів!

— Бути може, який-небудь мандрівник або місіонер?

— Нещасний! — вигукнув мисливець. — Його терзають, може бути, вбивають.

Фергюсон марно намагався приховати своє хвилювання. — Тут немає ніяких сумнівів, — нарешті, промовив він, — якийсь нещасний француз потрапив в руки дикунів. І, звичайно, ми не рушимо звідси, раніше ніж зробимо все можливе для його порятунку. За нашими рушничними пострілами він повинен був

зрозуміти, що з'явилася несподівана допомога, він вірить, що це втручання провидіння. Адже правда, друзі мої, ми з вами не віднімемо у нього цієї останньої надії? Як ваша думка?

— Ми абсолютно згодні з тобою, Семюель! Розпоряджайся нами!

— Обговоримо ж тепер, що нам робити, а на світанку постараємося його виручити, — сказав Фергюсон.

— Але як нам позбутися цих підлих негрів? — промовив Кеннеді.

— Коли я згадую, як ці негри тікали, для мене абсолютно очевидно, що вони не знайомі з вогнепальною зброєю, — продовжував доктор, — значить, нам потрібно буде використовувати їх жах. Але почекаємо світанку і вже тоді, ознайомившись з місцевістю, виробимо план порятунку. — Цей бідолаха повинен бути де-небудь поблизу, — зауважив Джо, — так як ...

— До мене! До мене! — пролунав той же голос, але вже слабкіший!

— Варвари! — закричав, весь трясучись від хвилювання, Джо. — А що, якщо вони прикінчать його ще цієї ночі?

— Чуєш, Семюель, — кинувся Кеннеді до свого друга, хапаючи його за руку, — якщо вони прикінчать його вночі!

— Це мало ймовірно, друзі мої. Дикі племена умертвляють своїх бранців звичайно серед білого дня: їм, бачте, для цього неодмінно потрібно сонце, — пояснив доктор.

— Ну, а що, якщо я скористаюсь нічною темрявою і проберусь до цього нещасного? — промовив шотландець.

— Тоді і я піду з вами, містер Дік, — запропонував Джо.

— Чекайте, чекайте, друзі мої! Цей план робить честь вашому серцю і вашій хоробрості, але ви піддаєте небезпеці всіх нас і ще більше можете зашкодити тому, кого ми хочемо врятувати.

— Чому ж? — заперечив Кеннеді. — Адже ці дикуни страшно перелякані. Вони розбіглися і більше не повернуться.

— Дік, благаю тебе, послухай мене! Повір, я маю на увазі загальне благо. Якби ти випадково попався їм в руки, все б пропало.

— Але цей нещасний? Він чекає, сподівається. І ніхто не відгукується, ніхто не йде на допомогу. Йому вже, певно, починає здаватися, що рушничні постріли йому тільки привиділися.

— Його можна заспокоїти, — заявив доктор Фергюсон. І, піднявшись, доктор приклав до рота руку у вигляді рупора і прокричав на тій же мові, на якій волав про допомогу невідомий:

— Хто б ви не були, не втрачайте надії! Троє друзів думають і піклуються про вас.

У відповідь на це пролунав жахливе виття, що заглушило, без сумніву, відповідь бранця.

— Його вбивають! Його прикінчать! — закричав Кеннеді. — Наше втручання тільки прискорило його смертний час. Треба діяти!

— Але яким чином, Дік, подумай, що можна зробити в такому мороці?

— Ах, якби було світло! — вигукнув Дік.

— Ну, добре, а якщо б був день, що б ти тоді зробив? — якимось особливим тоном запитав доктор.

— Нічого не може бути простіше, Семюель, — відповів мисливець. — Я спустився б на землю і стріляниною розігнав би цей набрід.

— А ти, Джо, що зробив би? — звернувся до нього Фергюсон.

— Я, сер, вчинив би більш обережно. Дав би знати бранця, в якому напрямку йому бігти.

— Але яким же чином?

— Прив'язав би записку до стріли, яку, пам'ятайте, я зловив на льоту, або ж голосно сказав би йому це, оскільки дикуни не розуміють нашої мови.

— Ваші плани нездійсненні, друзі мої. Врятуватися втечею цьому нещасному страшно важко, якщо б навіть він зумів вислизнути від своїх мучителів. Твій же проект, дорогий Дік, при твоїй відвазі та ще завдяки страху, який ми нагнали на них стріляниною, можливо, і вдався б. Та хай він — тобі загрожувала б загибель, і нам довелося б рятувати вже не

одного, а двох. Ні! Треба діяти інакше — так, щоб всі шанси на успіх були на нашому боці.

— Але діяти негайно, зараз же, — наполягав мисливець.

— Може бути, і так, — промовив Фергюсон, як би підкреслюючи ці слова.

— Та невже, сер, ви в силах розвіяти цю темряву?

— Хто знає, Джо ...

— Ох, пане! Якщо тільки ви зробите щось подібне, я зараз же заявлю, що ви — самий великий вчений в світі!

Доктор кілька хвилин помовчав. Мабуть, він обдумував якийсь план. Обидва, Дік і Джо, з трепетом дивилися на нього. Вони були страшно схвильовані цим абсолютно надзвичайним становищем.

Незабаром Фергюсон заговорив:

— Ось мій план: у нас ще не чіпався баласт в двісті фунтів. Мені здається, що цей бранець, — адже він виснажений, змучений, — не може важити більше найважчого з нас. Отже, у нас у всякому разі залишається зайвим шістдесят фунтів баласту, і його можна скинути, щоб швидше піднятися.

— Поясни, будь ласка, що ти думаєш робити? — попросив Кеннеді.

— А ось що. Ти сам розумієш. Дік, що якщо мені вдасться захопити полоненого і я скину кількість баласту, рівну йому за

вагою, то рівновага кулі не буде порушена. Але якщо доведеться якомога швидше підніматися, щоб вислизнути від цієї юрби негрів, мені знадобиться вдатися до більш енергійних засобів, ніж моя пальник. І ось для цього в потрібну хвилину і доведеться скинути залишок баласту.

— Мабуть, це так, — погодився Дік.

— Але тут є і негативна сторона, — продовжував Фергюсон. — Щоб спуститися потім, мені знадобиться випустити кількість газу, пропорційне надлишку скинутого баласту. Звичайно, газ річ дуже коштовна, але чи можна думати про це, коли питання йде про порятунок людського життя!

— Ти абсолютно правий, Семюель: ми повинні піти на будь-які жертви, щоб врятувати цю людину.

— Приступимо ж до справи, — сказав Фергюсон. — Почніть з того, що перемістить баласт до борту кошика так, щоб його відразу можна було скинути.

— А як бути з темрявою?

— Поки вона приховує наші приготування, а коли вони будуть закінчені — розсіється. Тримайте зброю напоготові. Бути може, доведеться стріляти. Що ми маємо? Один постріл з карабіна, чотири з двох рушниць, дванадцять з двох револьверів, всього сімнадцять. Ми можемо зробити всі сімнадцять в чверть хвилини. А може бути, стріляти не знадобиться. Ну що, ви готові?

— Так, готові, — відповів Джо.

Баласт помістили біля борту, зарядили зброю.

— Прекрасно, — схвалив доктор. — Будьте ж уважні. Ти, Джо, скидай баласт, а ти. Дік, хапай бранця. Але пам'ятайте: нічого не робити без мого розпорядження. А тепер, Джо, іди скоріше, відчепили якір і миттю повертайся назад в корзину.

Джо швидко спустився вниз по канату і через кілька хвилин повернувся назад. "Вікторія", отримавши свободу, повисла в повітрі майже нерухомо.

В цей час доктор переконався, що в камері змішувача є достатньо газу, щоб в разі потреби пустити в хід пальник, не вдаючись до допомоги бунзеновскої батареї. Потім він узяв два добре ізольованих провідника, що служили для розкладання води, і, порившись в своєму дорожній валізі, дістав звідти дві загострених вуглинки, які і прикріпив до кінців провідників.

Обидва його друга дивилися на те, що він робить, рівно нічого не розуміючи, але мовчали. Закінчивши свою роботу, Фергюсон став посеред кошика і, взявши в кожну руку по провіднику з вуглинками, зблизив їх кінці.

І раптом яскраве, сліпуче, нестерпне для очей світло спалахнуло між вістрями вугілля. Величезний сніп електричного світла прорізав нічний морок.

— Ох, пане! — вирвалося у Джо.

— Ані слова! — прошепотів доктор.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ

Сніп світла. — Місіонер. — Викрадення при електричному світлі. — Лазаристський священик.. — Слабка надія на

одужання місіонера. — Турботи доктора. —— Життя самозречення. — Політ над вулканом.

Фергюсон став направляти яскравий сніп електричного світла в різні боки. Нарешті, він зупинив його на одному місці, і звідти відразу долинули крики жаху. Дік і Джо дивилися в усі очі на видовище, що представилися їм.

Баобаб, над яким майже нерухомо висіла "Вікторія", ріс посеред галявини. Серед полів кунжуту і цукрової тростини розкидано було штук п'ятдесят низьких хатин з конічними дахами, а навколо них кишіло численне плем'я негрів. Майже під самим "Вікторією", в якихось ста футах від неї, стояв стовп. Біля підніжжя його виднілася людська істота — молодий чоловік років тридцяти, з довгим чорним волоссям, напівголий, худий, закривавлений і поранений; він схилив голову на груди, як розіп'ятий Ісус. Вистрижені на маківці волосся говорили про те, що на цьому місці недавно була тонзура.

— Це місіонер! — закричав Джо. — Священик!

— Бідолаха! Нещасний! — вигукував Дік.

— Ми його врятуємо, — запевняв доктор. — Врятуємо. При вигляді кулі, схожої на величезну комету з яскраво блискучим хвостом, негри, зрозуміло, прийшли в жах. Чуючи їх крики, бранець підняв голову. В очах його блиснуло вираз надії, і, не віддаючи собі звіту в тому, що відбувається навколо нього, він простягнув руки до своїх несподіваним рятівникам.

— Він живий! Він живий! — радісно закричав Фергюсон. — Слава Богу! А дикуни в цілковитому жаху. Ми його врятуємо. Ви готові, друзі мої?

— Ми готові, Семюель.

— Ну, Джо, туші пальник.

Наказ доктора зараз же був виконаний. Ледь помітний вітерець ніс "Вікторію" до бранця; одночасно куля, внаслідок охолодження газу, мало-помалу спускалась. Ще хвилин десять "Вікторія" плавала в хвилях світла. Фергюсон все направляв на натовп сліпучий сніп променів, від якого негри, прийшовши в невимовний страх, один за іншим забилися в свої хатини. Майданчик спорожнів. Доктор був правий, покладаючи надії на надприродну появу "Вікторії", що кидає сонячні промені серед нічного мороку.

Кошик наблизився до землі. Кілька сміливців-негрів, бачачи, що жертва вислизає від них, повернулося, випускаючи гучні крики. Кеннеді схопив свій карабін, але доктор заборонив йому стріляти. Місіонер не був навіть прив'язаний до стовпа — це було зайве при його цілковитій знемозі. Він стояв на колінах, не маючи сил триматися на ногах. В ту хвилину, коли "Вікторія" торкнулася землі, мисливець, відкинувши убік свій карабін, схопив в оберемок місіонера і втягнув його в кошик. У цю ж мить Джо скинув на землю двохсотфунтовий баласт.

Доктор був упевнений, що "Вікторія" має понести вгору з незвичайною швидкістю, але, всупереч його сподіванням, вона, піднявшись на три-чотири фути, раптово зупинилася.

— Хто нас тримає? — з жахом закричав доктор. З дикими криками до "Вікторії" мчало кілька дикунів.

— О! — вигукнув Джо, нахилившись над бортом. — Один з цих проклятих негрів вчепився за низ нашої кошика.

— Дік! Дік! — крикнув доктор. — Ящик з водою!

Дік відразу зрозумів думку свого друга і, схопивши один з ящиків з водою, що важив більше ста фунтів, викинув його за борт.

Звільнившись від баласту, "Вікторія" відразу підскочила вгору футів на триста, і натовп, бачачи, що бранець несеться від неї в промені сліпучого світла, сповнив повітря несамовитим ревом ....

— Ура! — радісно скрикнули Кеннеді і Джо. Тут "Вікторія" знову кинулася вгору, і на цей раз більше, ніж на тисячу футів.

— Що трапилося? — запитав Кеннеді, який від поштовху ледь утримався на ногах.

— Нічого, — відповів Фергюсон. — Просто цей негідник, нарешті, полетів за вічну межу.

Джо, швидко нахилившись над бортом кошика, побачив, як дикун з розпростертими руками летів вниз, як він кілька разів перекинувся в повітрі і, нарешті, вдарився об землю.

Доктор роз'єднав дроти, і настала цілковита темрява. Була третя година ночі. Француз, який весь час лежав непритомний, відкрив очі.

— Ви врятовані, — сказав йому Фергюсон.

— Врятований від болісної смерті, так, — з сумною посмішкою відповів француз по-англійськи. — Дякую вам, брати, але не тільки дні мої, а самі години полічені. Трохи мені залишилося жити.

І місіонер, вкрай знесилений, впав у забуття.

— Він помирає! — закричав Дік.

— Ні, ні, — відповів Фергюсон, нахиляючись над французом. — Але він дуже слабкий. Давайте покладемо його під тент.

Вони обережно поклали на ковдри це жалюгідне, схудле тіло, все вкрите шрамами і свіжими ранами від ножів і вогню. Доктор наскуб зі свого носовичка трохи корпії і наклав її на рани, попередньо промивши їх. Він діяв вміло і вправно, як справжній лікар. Потім, вийнявши з своєї аптечки підкріплювальний засіб, він влив кілька крапель в рот місіонера. Той ледь мав сили прошепотіти: "Дякую, дякую".

Доктор, бачачи, що хворому необхідний повний спокій, опустив над ним тент, а сам знову зайнявся своєю кулею. "Вікторію", з огляду на присутність на ній четвертого пасажира, звільнили в загальному від баласту в сто вісімдесят фунтів, і вона трималася в повітрі без допомоги пальника. На світанку легкий вітерець тихенько поніс "Вікторію" на північний захід. Фергюсон підійшов до сплячого місіонера і кілька хвилин спостерігав за ним.

— Якби тільки ми могли зберегти супутника, посланого нам небом! — промовив мисливець. — Чи є хоч якась надія?

— Так, Дік, при гарному догляді, на такому чистому повітрі.

— Скільки вистраждав цей чоловік! — промовив схвильований Джо. — Йому потрібно було більше сміливості, ніж нам. Це не жарт: одному йти до цих племен!

— Поза всяким сумнівом, — відгукнувся мисливець.

Доктор весь день не хотів будити місіонера; по суті це був навіть не сон, а дрімота, що переривалася стогонами і тихими скаргами. Стан хворого не переставав турбувати Фергюсона.

Під вечір "Вікторія" зупинилася і нерухомо простояла серед мороку всю ніч. Джо і Кеннеді змінювали один одного біля ліжка хворого, а Фергюсон весь час один ніс вахту.

На наступний ранок "Вікторія", піднявшись в повітря, ухилилася трохи на захід. День обіцяв бути чудовим. Раптом хворий дещо зміцнілим голосом покликав своїх нових друзів. Зараз же підняли краю тенту, і він із задоволенням став вдихати свіже ранкове повітря. — Як ви себе почуваєте? — запитав Фергюсон.

— Наче краще, — відповів хворий. — А до цього часу, друзі мої, мені все здавалося, ніби я вас бачу уві сні. Зізнатися, я насилу усвідомлюю, що трапилося. Скажіть, хто ви такі? Як вас звати? Я хочу знати це, щоб пом'янути вас у своїй останній молитві.

— Ми англійські мандрівники, — сказав Фергюсон, — намагаємося на повітряній кулі перелетіти через Африку, і ось по шляху нам пощастило врятувати вас.

— У науки є свої герої, — сказав місіонер.

— А у релігії — свої мученики, — відгукнувся шотландець.

— Ви місіонер? — спитав лікар.

— Я священик місії Отців Лазаристів. Вас мені послало небо. Але моє життя скінчилося. Розкажіть мені про Європу,

розкажіть про Францію, — адже вже цілих п'ять років я нічого не знаю про свою батьківщину.

— П'ять років! Один серед цих дикунів! — вигукнув Кеннеді.

— Це душі, які потребують спокутування, — відповів молодий священик. — Це брати, дикі й неосвічені, яких тільки церква може наставити і цивілізувати.

Фергюсон довго розповідав місіонеру про його рідну Францію. Той жадібно слухав, і тихі сльози котилися по його щоках. По черзі брав в свої гарячково палаючі долоні то руки Кеннеді, то руки Джо і стискував їх. Доктор приготував хворому кілька чашок чаю, і той випив їх з насолодою. Бідолаха відчув деякий приплив сил, зміг піднятися і, бачачи, що він мчить по ясному небу, навіть посміхнувся.

— Ви відважні мандрівники, — почав він, — ваше сміливе підприємство завершиться благополучно; ви побачите ваших рідних, друзів, вашу батьківщину, ви ...

Нещасний так ослаб, що його довелося зараз же знову укласти. Кілька годин він знаходився в стані повної прострації, схожій на смерть. Фергюсон не відходив від нього і не міг стримати свого хвилювання: він відчував, що це життя йде. "Невже, — думав доктор, — ми так скоро втратимо того, кого вирвали з рук мучителів?" Доктор знову перев'язав жахливі рани і змушений був пожертвувати більшою частиною свого запасу води, щоб освіжити палаюче в гарячковому жарі тіло страждальця. Взагалі він найніжнішим і розумним чином доглядав за ним. До француза мало-помалу поверталося свідомість, але, на жаль, не життя.

Вмираючий переривчастим голосом розповів доктору свою історію. Коли він почав, Фергюсон попросив його говорити на рідній мові:

— Я розумію її, а вас це менш втомить.

Місіонер був молодий чоловік родом з Бретані, з бідної сім'ї. Село Драдон, де він виріс, перебувало в центрі департаменту Мобріана. Він дуже рано відчув потяг до духовних теренів. Йому мало було самовідданого життя священика, він хотів небезпек і вступив в орден місіонерів, засновником якого був св. Вінсент де Пол.

У двадцять років він залишає свою батьківщину для негостинних берегів Африки, і звідти, долаючи всілякі перешкоди, переносячи всілякі позбавлення, молячись, він пішки добирається до поселень диких племен, що живуть по притоках Верхнього Нілу. Минуло два роки, а дикуни все ще не слухали його проповідей та не відгукувалися на його палкі заклики, невірно тлумачили його людинолюбство. І ось він потрапляє в полон до одного з найлютіших племен — ньямбара, де з ним дуже погано поводяться. І все ж він вчить, наставляє, молиться. Коли одного разу плем'я, у якого він був в полоні, після одного з частих побоїщ з сусідами, розбігається, кинувши його на поле битви, як мертвого, він все-таки не вважає за можливе повернутися на батьківщину і, вірний євангельським заповітам, продовжує поневірятися по Африці. Найспокійнішим часом для нього було те, коли його вважали божевільним. Він і на нових місцях вивчає місцевий говір і наполегливо продовжує свою справу. Ще два довгих роки він мандрує по цих місцях, керований надлюдською силою, дарованою йому богом. Останній рік проводить він серед "барафрі", одного з найбільш диких племен ньям-ньям. Кілька днів тому помер їхній вождь, і злощасного місіонера чомусь звинувачують в його несподіваної смерті. І ось вирішили

принести його в жертву. Вже протягом майже двох діб тривали його тортури, і йому належало, як вірно передбачав доктор, померти на наступний день при яскравому світлі сонця, якраз опівдні. Почувши звук рушничних пострілів, він інстинктивно кричить: "До мене! До мене!" А коли до нього доносяться з неба слова розради, йому здається, що все це сон. — Я не шкодую, — додав він, — про життя, яке йде; воно належить богу.

— Не втрачайте надії, — сказав йому лікар. — Ми біля вас і вирвемо вас у смерті, як вирвали у ваших мучителів.

— Та багато я не прошу, — лагідно відповів місіонер. — Слава богу, що мені дана перед смертю велика радість потиснути дружні руки і почути рідну мову.

Місіонер знову ослаб. День пройшов між надією і страхом. Кеннеді був дуже пригнічений, а Джо крадькома витирав сльози.

"Вікторія" ледве посувалася; самий вітер, здавалося, хотів дати спокій вмираючому.

Надвечір Джо оголосив, що на заході видно якийсь дуже яскраве світло. Дійсно, небо було немов у вогні. На більш північних широтах, мабуть, можна було б прийняти це за північне сяйво. Доктор став уважно спостерігати за таким рідкісним явищем.

— Це не може бути нічим іншим, як діючим вулканом, — нарешті, промовив він.

— А вітер якраз. несе нас туди, — зауважив з тривогою Кеннеді.

— Ну, і що ж? — відгукнувся доктор. — Ми пролетимо над ним на такій висоті, що будемо в безпеці.

Минуло якихось три години, і "Вікторія" вже мчала над горами. Вона була на 24 ° 15 ' східної довготи і 4 ° 42' північної широти. Під нею з вогнедишного вулкана лилися потоки розплавленої лави і високо злітали уламки скель ... Здавалося, якась вогняна волога падає сліпучим каскадом. Видовище було чудове, але небезпечне, бо вітер продовжував наполегливо гнати "Вікторію" в сторону цієї розпеченої атмосфери.

Раз не можна було обійти цю перешкоду, треба було перелетіти через неї. Пальник запрацював щосили, і "Вікторія", піднявшись на висоту шести тисяч футів, пронеслася сажнях в трьохстах від вулкана. Вмираючий місіонер міг зі свого ложа споглядати діючий вулкан, звідки виривалися сліпучі снопи вогню.

— Як це прекрасно, — сказав він, — і яка нескінченна могутність Всевишнього. Ми відчуваємо його навіть в найстрашніших явищах природи.

Потоки розпеченої лави покривали схили гори немов вогненним килимом. Нижня частина "Вікторії", відображаючи море полум'я, сяяла в нічній темряві. В кошику відчувався сильний жар, і доктор Фергюсон прагнув якомога швидше піти від цього небезпечного місця. На десяту годину вечора вулкан здавався лише червоною крапкою на горизонті, а "Вікторія", опустившись в нижчу зону, спокійно продовжувала свій політ.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ

Гнів Джо. — Смерть праведника. — Бдіння над покійником. — Безводна місцевість. — Поховання. — Брили кварцу. —

Галюцинація Джо. — Дорогоцінний баласт. — Відкриття золотоносних порід. — Джо в розпачі.

Чудесна ніч спустилася на землю. Знесилений місіонер тихо дрімав.

— Ні, він більше не прийде в себе, — промовив Джо. — Але ж він так ще молодий, бідолаха, йому тридцяти немає.

— Так, він помре на наших руках, — підтвердив доктор з відчаєм. — Його подих все слабшає, і я безсилий зробити що-небудь для його порятунку.

— Ах, негідники, — крикнув Джо, на якого іноді накочувалися раптові напади гніву. — Подумати тільки, що цей шановний священик знайшов ще слова, щоб пожаліти їх, виправдати, пробачити!

— Подивися, Джо, яку прекрасну ніч посилає йому бог, його останню ніч, а його смерть буде лише мирним сном.

Раптом француз тремтячим голосом щось промовив. Фергюсон підійшов до нього. Вмираючому було важко дихати, він просив підняти край тенту. Коли це було виконано, він з насолодою вдихнув в себе найчистіше повітря прозорої ночі. Зірки тріпотіли над ним, а місяць як би огортав його білим саваном своїх променів.

— Друзі мої, — сказав священик слабим голосом. — Я йду. Хай допоможе вам Бог завершити вашу справу. Та поверне він вам за мене мій борг вдячності.

— Не падайте духом, — відповів йому Кеннеді. — Це лише тимчасовий спад сил. Ви не помрете! Чи можна померти в таку прекрасну літню ніч!

— Смерть прийшла за мною, — заперечив місіонер. — Я знаю. Що ж! Дайте мені зустріти її обличчям до обличчя. Смерть — початок вічного життя, кінець земним турботам. Поставте мене на коліна, брати, прошу вас!

Кеннеді підняв його, але безсиле тіло звалилося йому на руки.

— Боже мій, боже мій, — вигукнув умираючий проповідник. — Змилуйся наді мною.

Його обличчя засяяло. Далеко від цієї Землі, радості якої не дано були йому зазнати, серед ночі, що посилала йому свій тихий світ, під небесами, до яких він злітав, ніби в якомусь чудесному вознесінні, він начебто вже почав жити іншим, новим існуванням.

Зібравшись з силами, він благословив друзів, які всього лише один день як стали його друзями, і знову впав на руки Кеннеді, по обличчю якого текли рясні, рясні сльози.

— Помер, — сказав доктор, нахилившись над ним. — Помер.

І троє друзів, наче змовившись, опустилися на коліна і почали молитися.

— Завтра вранці, — через кілька хвилин сказав Фергюсон, — ми поховаємо його в землі Африки, землі, зрошеної його кров'ю.

Всю решту ніч над тілом по черзі пильнували доктор, Кеннеді і Джо. Жодним словом не порушили вони побожного мовчання, всі плакали.

На наступний ранок подув південний вітер і тихо поніс "Вікторію" над великим плоскогір'ям. Тут були і згаслі вулкани і безплідні лощини. Води кругом не видно було й сліду. Нагромаджені одна на одну скелі, валуни, білуваті мергельні ями — все свідчило про цілковите безпліддя ґрунту.

Близько полудня доктор вирішив для поховання місіонера опуститися в улоговину, оточену скелями первозданних плутонічних порід. Ця гориста місцевість була для нього відповідним притулком; разом з тим тут були сприятливі умови для приземлення "Вікторії", яка через брак дерев не могла бути поставлена на якір. Але тепер, як пояснив своєму другові Фергюсон, для спуску було необхідно випустити відповідну кількість газу: адже при викраденні місіонера довелося викинути весь баласт. Доктор відкрив клапан у зовнішній оболонці кулі, частина водню вийшла, і "Вікторія" спокійно опустилася на дно улоговини.

Не встигла вона торкнутися землі, як доктор зараз же закрив клапан. Джо стрибнув і, тримаючись однією рукою за борт кошика, іншою став кидати в неї каміння доти, поки вага їх не зрівнявся з його власною. Тепер вже він міг почати діяти обома руками. І ось, коли Джо поклав у кошик більше п'ятисот фунтів каменів, доктор і Кеннеді в свою чергу зійшли на землю. "Вікторію" врівноважили, і тепер вона не могла піднятися з землі.

Фергюсон звернув увагу на те, що каменів для встановлення рівноваги треба було зовсім небагато, — вони були надзвичайно важкими. Усюди лежали уламки кварцу і порфіру.

"Ось так дивне відкриття!" — подумав про себе доктор. В цей час Кеннеді і Джо в декількох кроках від нього шукали місце для могили. У балці, закритої з усіх боків, стояла нестерпна спека, немов в натопленій печі. Полуденне сонце майже прямовисно кидало в неї свої пекучі промені.

Спочатку знадобилося очистити місце від уламків скель, що валялися на ньому. Потім було вирито могилу, досить глибоку, щоб дикі звірі не змогли дістатися до трупа.

У цю могилу друзі благоговійно опустили тіло француза; земля впала на ці смертні залишки, і у вигляді пам'ятника навалили кілька великих уламків скель.

Доктор стояв нерухомо, глибоко занурений в свої думки. Він навіть не чув, як товариші звали його, щоб відправитися разом з ними на пошуки притулку від спеки.

— Про що ти так задумався, Семюель? — запитав Кеннеді.

— Я думаю про те, що за химерні контрасти зустрічаються в природі і до якої міри дивні бувають випадковості. Знаєте, в якій землі похована ця людина, що так мало цінувала всі земні блага?

— Що ти хочеш сказати, Семюель? — зацікавився шотландець.

— Уявіть собі: цей священик, що дав обітницю бідності, покоїться в золотом руднику ...

— У золотій шахті ?! — в один голос закричали Кеннеді і Джо.

— У золотом руднику, — спокійним тоном підтвердив доктор. — Камені, які ви недбало відкидали ногами, містять в собі золото.

— Не може бути! Не може бути! — повторював Джо.

— У тріщинах сланцю ви легко можете виявити золоті самородки, — продовжував доктор.

Тут Джо, як божевільний, кинувся до каміння, що валялось всюди. Кеннеді був не проти взяти з нього приклад.

— Так заспокойся ж, мій любий Джо, — звернувся до нього Фергюсон.

— Ну, сер, говорите, що вам завгодно ...

— Та що ти, Джо! Такий філософ, як ти ...

— Ех, пане, тут вже не до філософії!

— Подумай гарненько, милий мій, до чого нам все це багатство? Адже ми не можемо взяти його з собою, — умовляв доктор.

— Як? Чому не можемо взяти його з собою? Гарна справа!

— Занадто велика тяжкість для нашої кошика, Джо. Я навіть не хотів тобі казати про це, щоб у тебе не було марних жалів.

— Як, кинути всі ці скарби! — твердив Джо. — Залишити наше багатство!.. Воно й справді наше. Все це кинути?

— Стережись, друже мій, як би ти не захворів так званою "золотою лихоманкою", — сміючись, сказав доктор. — Невже небіжчик, якого ти поховав, не дав тобі уроку суєтності всього мирського?

— Все це добре! — відповів Джо. — Але ж золото! Містер Кеннеді, послухайте, — продовжував Джо, — ви мені допоможете набрати хоч кілька цих мільйонів?

— Але що ж ми з ними будемо робити, бідний мій Джо? — відгукнувся Кеннеді, який не міг втриматися від посмішки. — Адже ми прибули сюди не багатство наживати, та й вивезти його звідси не можна.

— Ці мільйони — річ важка, в кишеню їх не покладеш, — додав лікар.

— Ну, тоді чи не можна цю саму руду взяти з собою замість піску, як баласт? — запитав Джо, притиснутий до стіни.

— Добре, на це я згоден, — відповів Фергюсон, — але з умовою: не корчити гримас, коли нам доведеться викидати за борт цілі тисячі фунтів стерлінгів.

— Цілі тисячі фунтів стерлінгів! — розгублено повторив Джо. — Та невже і справді все це — золото, сер?

— Так, друже мій, це місце — резервуар, який природа століттями набивала своїми скарбами. Цього золота вистачить, щоб збагатити цілі країни. Тут, в цій пустелі, — і Австралія і Каліфорнія, разом узяті.

— І все це буде даремно пропадати ?! — вигукнув Джо.

— Можливо. У всякому разі, ось що я зроблю, милий мій, тобі на втіху ...

— Не так-то легко втішити мене, сер, — понуро перебив його Джо.

— Ось послухай. Я зараз точно визначу, де знаходиться це золотоносне місце. Після повернення до Англії ти зможеш повідомити про це своїх співвітчизників, якщо ти вже так впевнений, що золото їх ощасливить.

— Звичайно, сер, я сам бачу, що ви маєте рацію. Що ж, скоряюся, якщо вже ніяк не можна вчинити інакше. Значить, наповнимо кошик цієї дорогоцінною рудою, і все, що від неї залишиться до кінця нашої подорожі, буде чистим виграшем.

Тут Джо з запалом взявся за роботу і незабаром завантажив в кошик близько тисячі фунтів дорогоцінного золотоносного кварцу. Доктор, посміхаючись, спостерігав за його роботою. Сам він в цей час був зайнятий визначенням місця могили місіонера.

Він вирахував, що вона знаходиться на 22 ° 23 ' східної довготи і 4 ° 55' північної широти.

Поглянувши в останній раз на пагорб, під яким покоївся прах француза, Фергюсон попрямував до "Вікторії". Йому хотілося поставити хоча б скромний грубий хрест над цією могилою, загубленої в африканській пустелі, але в околицях не видно було жодного деревця.

— Бог помітить це місце, — сказав він.

Доктор був серйозно стурбований і охоче віддав би багато золота за невелику кількість води. Треба було б поповнити запас її; він сильно зменшився від того, що довелося викинути ящик з водою, коли в кошик "Вікторії" вчепився негр. Але в таких випалених сонцем місцях води не було, і це не могло не турбувати доктора. Вогонь в пальнику треба було безперестанку підтримувати, і Фергюсон вже починав боятися, що води може не вистачити навіть для тамування спраги. Підійшовши до кошика, доктор побачив, що він завалений камінням, але, не зронивши ні слова, вліз в нього. Кеннеді також зайняв своє звичне місце, а за ними виліз і Джо; він не міг не кинути жадібного погляду на скарби, що залишаються в улоговині.

Доктор запалив пальник, змійовик став нагріватися, і через кілька хвилин газ почав розширюватися, але "Вікторія" не рухалася з місця. Джо мовчки з занепокоєнням поглядав на Фергюсона.

— Джо! — звернувся до нього доктор. Той нічого не відповів.

— Хіба ти мене не чуєш? — повторив доктор.

Джо знаком показав, що чує, але не бажає розуміти.

— Зроби мені послугу, Джо, зараз же викинь частину руди на землю, — сказав Фергюсон.

— Але, сер, адже ви самі мені дозволили ...

— Я дозволив тобі цією рудою замінити баласт, ось і все.

— Однак ...

— Що ж, справді тобі хочеться, щоб ми навіки залишилися в цій пустелі?

Джо кинув розпачливий погляд на Кеннеді, але той зробив знак, що нічим не може йому допомогти.

— Ну що ж, Джо?

— А хіба ваша пальник не діє, сер? — запитав впертий Джо.

— Ти сам прекрасно бачиш, що пальник діє, але наша "Вікторія" не підніметься, поки ти не скинеш частина баласту. Джо почухав за вухом, взяв найменший шматок кварцу, зважив його спершу на одній руці, потім на іншій, підкинув його — в ньому могло бути фунта три або чотири — і врешті-решт викинув. "Вікторія" не поворухнулася.

— Ну що? — промовив він. — Ми все ще не піднімаємося?

— Ще ні, — відповів доктор. — Продовжуй. Кеннеді не міг не засміятися.

Джо скинув ще з десяток фунтів, але "Вікторин" як і раніше не рухалася. Джо зблід.

— Ех ти, бідолаха! — промовив Фергюсон. — Зрозумій тільки: Дік, ти і я — всі разом ми важимо, якщо я не помиляюся, трохи більше чотирьохсот фунтів, і раз руда заміняла цю вагу, то тобі доведеться викинути принаймні таку ж її кількість.

— Цілих чотири сотні фунтів викинути! — жалісно вигукнув Джо.

— Так, і ще трохи, щоб піднятися. Ну, сміливіше!

Джо почав викидати баласт, доповнюючи це важким зітханням. Час від часу він зупинявся і запитував:

— Що, почали ми підніматися?

І йому незмінно відповідали

— Ні, стоїмо на місці.

— Справді ж, рушили! — крикнув він, нарешті.

— Ще, ще! — скомандував Фергюсон.

— Але "Вікторія" піднімається, я переконаний в цьому.

— Кажуть тобі, кидай! — втрутився Кеннеді.

Тут Джо з відчаєм схопив ще камінь і викинув його з кошика. "Вікторія" в ту ж мить піднялася футів на сто і, потрапивши в сприятливий потік, незабаром перелетіла через навколишні гори.

— Тепер, Джо, — сказав доктор, — у тебе залишився ще цілий статок, і, якщо тільки вдасться зберегти до кінця нашої подорожі весь цей кварц, ти будеш забезпечений на все життя.

Джо нічого не відповів і з задоволеним виглядом ліг на своє кам'яне ложе.

— Ти тільки подумай, Дік, — звернувся Фергюсон до свого друга, — яке могутню дію справляє золото навіть на кращу в світі людину. А взагалі, скільки пристрастей, скільки жадібності, скільки злочинів міг би породити такий золотий рудник! Як це сумно!

За цей день "Вікторія" пролетіла дев'яносто миль на захід. По прямій лінії вона була тепер на відстані тисячі чотирьохсот миль від Занзібару.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ

Вітер спадає. — Близькість пустелі. — Нестача води. — Ночі на екваторі. — Занепокоєння Самуеля Фергюсона: — Справжній стан речей. — Рішучі відповіді Кеннеді і Джо. — Ще одна ніч.

"Вікторія", вчепившись якорем за самотньо зростаюче, майже висохле дерево, всю ніч простояла абсолютно спокійно. Це дало можливість мандрівникам хоч трохи виспатися, в чому вони дуже потребували. Вранці небо знову стало прозоро-ясним, а сонце пекучим. "Вікторія" піднялася в повітря. Після кількох марних спроб доктору все ж вдалося напасти на слабку течію повітря, яка понесла їх на північний захід.

— Ми більше не рухаємось вперед, — зауважив Фергюсон. — Якщо я не помиляюся, ми зробили половину нашого шляху приблизно в десять днів, а при швидкості, з якою ми рухаємося тепер, нам, щоб закінчити його, мабуть, будуть потрібні довгі місяці. Це тим більш прикро, що нам загрожує небезпека залишитися без води.

— Ну, ми знайдемо її, — відгукнувся Дік. — Неможливо, щоб на такому величезному просторі не зустріти яку-небудь річечку, струмочка або ставка.

— Дуже б хотілося цього.

— А чи не вантаж Джо уповільнює наш хід? — запитав Кеннеді, бажаючи подражнити славного малого. Йому це було приємно тому, що була хвилина, коли він сам піддався "золотій лихоманці". Але, нічим не висловивши свого хвилювання, він тепер міг виступати в ролі філософа. Втім, Кеннеді тримався добродушно-жартівливого тону.

Джо жалібно подивився на шотландця. Але доктор нічого не відповів на питання свого друга. Він думав не без таємного жаху про неосяжні просторі Сахари: адже там, він знав, проходять часом цілі тижні, перш ніж караван наткнеться на воду. І Фергюсон з особливою увагою вдивлявся у всякий видолинок, найменші западини ґрунту.

Від цієї тривоги і сумних спогадів про події останніх днів настрій у мандрівників помітно змінилося. Вони мало говорили. Кожен був занурений у власні думки.

Достойний Джо, побувавши на руднику, немовби переродився. Він став мовчазний; він жадібними очима поглядав на нагромаджені в кошику камені; сьогодні вони рівно нічого не варті, завтра вони стануть безцінним скарбом.

Тим часом самий вид цієї частини Африки будив неспокійні думки. Місцевість ставала стандартною пустелею. Не було видно не тільки селищ, але навіть і окремих хатин. Рослинність зникала; подекуди виднілися кущі якихось низькорослих рослин, що нагадували шотландські вересові поля. Серед білуватих пісків і розпеченого каміння траплялися хирляві мастикові дерева і колючий чагарник. Там і сям виднілися первинні породи земної кори у вигляді скель з різкими і гострими контурами. Всі ці провісники безводної пустелі

змушували ще більше задуматись доктора Фергюсона, Здавалося, жоден караван ніколи не насмілювався пройти по цих пустельних місцях. Були б видно сліди стоянок, біліли б кістки людей і тварин, а тут кругом не було нічого. Відчувалося, що ось-ось безмежні піски одні будуть панувати в цьому похмурому краї.

А відступати неможливо. Треба рухатися вперед будь-що-будь. Доктор тільки про це й думав. Він жадав бурі, яка промчала б їх над цією пустелею, але, на жаль, на небі не було видно ні жодної хмарини. За цей день "Вікторія" не пролетіла і тридцяти миль.

Якби хоч води було достатньо, але її залишалося всього-на-всього три галона. Фергюсон виділив один з цих галонів для тамування нестерпної спраги, спричиненої палючою спекою. Було вже дев'яносто градусів [33], а два залишив для харчування пальника. Вони могли дати тільки чотириста вісімдесят кубічних футів газу, а пальник витрачав близько дев'яти кубічних футів на годину. Значить, води може вистачити тільки на п'ятдесят чотири години польоту. Це було точне і незаперечне математичне обчислення. — Всього п'ятдесят чотири години! — заявив доктор своїм товаришам. — Але з остраху пропустити який-небудь струмок, джерело або хоча б калюжу я твердо вирішив не літати вночі, тому в нашому розпорядженні є ще три з половиною дня, і ось за цей час нам абсолютно необхідно роздобути воду. Вважаю своїм обов'язком попередити вас про це. Я залишив для пиття лише один галон води, і нам треба дуже скупо її витрачати.

— Що ж, видавай нам порції, — відгукнувся мисливець. — А впадати у відчай ще рано: адже, за твоїми словами, у нас в запасі три з половиною дня, чи не так?

— Абсолютно вірно, дорогий мій Дік.

— Тоді не будемо зітхати і скаржитися: це нам не допоможе, а за три дні ми встигнемо щось придумати. Тепер же будемо дивитися в обидва.

За вечерею води було відміряне кожному якомога менше, зате в грог довелося влити побільше горілки; але її треба було остерігатися: вона не стільки освіжала, скільки викликала спрагу.

"Вікторія" провела ніч у величезній улоговині, що знаходиться всього на вісімсот футів над рівнем моря. Ця обставина пробудила у доктора деяку надію; тут йому згадалися гіпотези географів щодо того, що в центрі Африки є величезний водний простір. Але навіть якщо дійсно таке озеро і існує, то до нього потрібно дістатися, а в повітрі, на жаль, продовжувала панувати цілковита тиша.

Після тихої ночі з її чудовим багатством зірок настав такий же тихий, без найменшого вітерцю, день. З самого раннього ранку сонце стало палити нестерпно, і температура піднялася безпощадно високо. Вже о п'ятій годині ранку доктор дав сигнал до відправлення, але в важкому, як свинець, повітрі "Вікторія" довго ще залишалася нерухомою. Фергюсон міг би уникнути цієї пекучої жари, піднявшись у верхні шари повітря, але для цього довелося б витратити досить багато води, що було тепер абсолютно немислимим. Доктор обмежився тим, що тримався на висоті ста футів, і легкий, ледь помітний вітерець потихеньку ніс їх на захід.

Сніданок складався з невеликої кількості м'ясних консервів і пеммікана. До полудня "Вікторія" ледь пролетіла кілька миль.

— Що ж робити? Ми не можемо рухатися швидше, — зауважив доктор, — адже не ми ж командуємо вітром, а він нами.

— Так, дорогий Семюель, як би тепер нам знадобився двигун!

— Без сумніву, Дік, якби тільки для нього не було потрібно води. В іншому ж випадку наше становище було б анітрохи не краще. Та взагалі до сих пір, на жаль, не винайдено ще двигун для повітряної кулі. Повітроплавання знаходиться поки в тому самому положенні, в якому перебувало судноплавство до винаходу парового двигуна. Адже треба було ж цілих шість тисяч років для винаходу пароплавних коліс з лопатями і архімедовим гвинтом. Так що і нам, аеронавтам, чекати, видно, доведеться ще чимало.

— Проклята спека! — вигукнув Джо, витираючи піт з чола.

— Будь тільки у нас вода, ця спека навіть зробила б нам послугу, — зауважив Фергюсон. — Адже вона розширює водень, і тому пальник не потребував би такого сильного полум'я. Але, правда, будь у нас достатня кількість води, нам не треба було б так тремтіти над нею. Ах, клятий дикун, через нього ми втратили цілого ящика дорогоцінної рідини!

— Ти ж не шкодуєш про те, що зробив, Семюель?

— Ні, Дік. Хіба можна шкодувати про те, що ми позбавили цього нещасного від жахливої смерті. Але, що говорити, ті сто фунтів води, які нам довелося викинути, були б нам тепер дуже до речі. Це вірних дванадцять-тринадцять днів шляху, а за такий час ми, звичайно, перебралися б через Сахару.

— Але чи пролетіли ми хоч півдороги? — запитав Джо.

— По відстані — так, але за часом, якщо вітер не посилиться, далеко не зробили половини нашої подорожі. Вітер же, на жаль, все слабшає.

— Ну, сер, нам не можна скаржитися, — втрутився Джо, — до цих пір ми вдало виходили зі скрути, і як би там не було, а впадати у відчай я не можу. Воду ми неодмінно знайдемо, повірте моєму слову.

Тим часом місцевість з кожною милею все знижувалася і знижувалася. Відроги золотоносних гір потроху зовсім зникали; це були як би останні злети, де виснажила свої сили природа. Замість потужних дерев, що росли на сході, тут траплялася, та й то подекуди, жалюгідна трава; кілька смужок хирлявої зелені насилу боролися проти рухомих пісків. Величезні скелі, що скотилися з віддалених вершин, перетворювалися при падінні спочатку в гострі осколки, потім в пісок і, нарешті, в дрібний пил.

— Ось це саме та Африка, Джо, якою ти представляв її собі, — почав доктор, — і я таки мав рацію, коли говорив тобі: "Почекай!"

— Так що ж, сер, — відгукнувся Джо, — воно ж і зрозуміло: спека і пісок. Було б нерозумно чекати чогось іншого від такої країни. Я, по правді сказати, не дуже довіряв вашим африканським лісам і полям, — сміючись, додав він. — Дійсно, це була б нісенітниця: чи варто було справді забиратися в таку далечінь, щоб знову побачити англійське село. Зізнатися, я тільки тепер відчуваю, що перебуваю в Африці, і нічого не маю проти того, щоб трохи випробувати її на собі.

Надвечір Фергюсон переконався, що в цей спекотний день вони ледь пролетіли двадцять миль. Коли сонце сховалося за різко окресленим горизонтом, над нашими мандрівниками нависла задушлива темрява ...

Наступний день був четвер, 1 травня. Дні йшли один за іншим з відчайдушною монотонністю. Щоранку все абсолютно схоже на попереднє; в сьогоднішній південь, так само як і вчора, виливалися на землю стрімкі пекучі промені. Також спускалася на землю ніч, що зберігала в своєму темному ложі запас спеки, спадщини дня. Ледве-ледве помітний вітерець нагадував подих вмираючого і, здавалося, кожну хвилину був готовий зовсім завмерти.

У цьому важкому становищі Фергюсон не падав духом. Як людина загартована, він зберігав спокій і холоднокровність. З підзорної трубою в руках він допитливо вдивлявся в горизонт. Ішли останні пагорби, зникали всякі сліди рослинності. Перед ним простягалася неосяжна пустеля Сахара ...

Хоча він і не показував цього, але взята ним на себе відповідальність не могла не пригнічувати його. Адже це він потягнув сюди — користуючись силою дружби або обов'язку своїх друзів. Діка і Джо. Чи добре вчинив він? Чи треба йому було йти забороненими шляхами? Намагатися переступити межі можливого? Може бути, бог залишив за більш віддаленим майбутнім право досліджувати цей невдячний континент?

Всі ці думки, як буває в години смутку, миготіли, обганяючи одна одну, в голові доктора, і мимовільна асоціація ідей захоплювала його по той бік логіки і розуму. Розмірковуючи про те, чого не треба було робити, він поставив собі питання, а що ж треба робити зараз? Може бути, слід повернутися назад? Чи немає у верхніх шарах атмосфери течій, які зазнали б їх в місця менш пустельні? Адже пройдений шлях він знає, а про те, що

чекає їх попереду, не має жодного уявлення. І ось, замучений докорами сумління, Фергюсон вирішив відверто поговорити зі своїми товаришами. Він ясно змалював їм положення речей, вказав, що зроблено і що залишалося ще зробити. В крайньому випадку можна повернутися або принаймні зробити таку спробу. Він просив їх в свою чергу висловитися.

— У мене немає іншої думки, окрім думки мого доктора, — відповів Джо. — Те, що він може витерпіти, можу і я, і навіть більше. Куди він попрямує, туди і я.

— А ти що скажеш, Кеннеді?

— Я, дорогий мій Семюель, не з тих, які приходять у відчай. Ніхто краще за мене не знав, які можуть бути небезпеки подібного подорожі, але раз ти йшов на ці небезпеки, я перестав думати про них. Душею і тілом я весь в твоєму розпорядженні. По-моєму, при цьому стані речей ми твердо повинні йти до кінця. Адже, до речі кажучи, небезпек під час відступу буде не менше. Отже, вперед! Сміливо можеш покластися на нас обох!

— Дякую вам, мої гідні друзі, — відповів глибоко зворушений Фергюсон. — Я знав, що ви обидва мені віддані, але все-таки мені потрібні були ось ці ваші підбадьорливі слова. Ще раз велике вам спасибі! І все троє гаряче подали один одному руки.

— Тепер вислухайте мене, — сказав Фергюсон. — За моїми розрахунками, ми знаходимося не далі за трьохсот миль від Гвінейської затоки. Пустеля, стало бути, не може тягнутися нескінченно, раз це узбережжі населене і обстежено досить далеко вглиб суходолу. Якщо знадобиться, ми попрямуємо туди, і мало ймовірно, щоб ми по шляху не зустріли якогось

оазису або колодязя, де змогли б відновити наш запас води. Але ось чого нам не вистачає, так це вітру, а без нього наша "Вікторія" буде нерухомо висіти в повітрі.

— Підкоримось своєї долі і будемо вичікувати, — сказав мисливець.

Протягом усього цього нескінченного дня кожен з трьох повітроплавців марно вдивлявся в простір, але, на жаль, не було нічого, що могло б пробудити, хоч яку-небудь надію. При заході сонця земля зовсім перестала рухатися під ними. Горизонтальні сонячні промені вогняними смугами простяглися по неосяжної рівнині. Це була справжня пустеля ...

Подорожні за цього дня не пролетіли і п'ятнадцяти миль, витративши при цьому, як і напередодні, сто тридцять п'ять кубічних футів газу на харчування пальника і дві пінти води (з наявних восьми), для тамування страшної спраги. Ніч пройшла спокійно, занадто спокійно. Доктор ні на хвилину не стулив очей ...

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИЙ

Трохи філософії. — Хмара на обрії. — В тумані. — Несподівана повітряна куля. — Сигнали. — Вид "Вікторії". — Пальми. — Сліди каравану. — Криниця в пустелі.

На наступний день те ж ясне, без жодної хмарини небо, та ж цілковита нерухомість повітря. "Вікторія" піднялася на висоту п'ятисот футів, і її повільно несло на захід.

— Ось ми і в самому серці пустелі Сахари, — промовив Фергюсон. — Які безмежні піски, що за дивовижне видовище! Дивно розпоряджається природа ... Питається: чому на одній і

тій самій широті, під тими ж самими променями сонця, в безпосередній близькості, існують надмірно розкішна рослинність і таке цілковите безпліддя?

— Причини, дорогий Семюель, мало цікавлять мене, — заперечив Дік, — набагато більш мене турбують факти. Найголовніше те, що в природі саме так зазвичай і відбувається.

— Треба ж трохи і пофілософствувати, дорогий Дік. Це нікому не шкодить.

— Пофілософствуємо, я не проти, часу у нас достатньо. Адже ми ледве-ледве рухаємося. Вітер боїться дути, він спить ...

— Це буде тривати недовго, — сказав Джо. — Мені здається, що на сході видніється смуга хмар. — Джо правий, — відповів доктор.

— Так, але чи дочекаємося ми справді хмари з хорошим дощем і хорошим вітром, який буде бити нам в обличчя? — запитав Кеннеді.

— Подивимося, Дік, подивимося.

— Але ж сьогодні п'ятниця, сер. Від п'ятниці я не чекаю хорошого.

— Ну, що ж, сподіваюся, що сьогодні тобі доведеться відмовитися від своїх забобонів.

— Хотілося б. Уф! — сказав Джо, витираючи обличчя, — спека хороша, особливо взимку; але на що вона здалася нам влітку?

— Ти не боїшся дії сонячного тепла на нашу кулю? — запитав Кеннеді у доктора.

— Ні. Гутаперча, якою просякнута тафта, витримує набагато більш високу температуру. Під час випробувань вона виносила температуру в сто п'ятдесят вісім градусів. І оболонка нітрохи від цього не постраждала.

— Хмара! Справжня хмара! — закричав раптом Джо, гострий зір якого зовсім не потребував ні в яких підзорних трубах.

Дійсно, над східною стороною горизонту піднімалася густа пелена; глибока, як ніби збита, вона здавалася скупченням маленьких хмаринок, які не зливалися одна з одною і зберігали свою первісну форму, з чого доктор зробив висновок, що в тому місці не було ніякого руху повітря.

Ця компактна маса, з'явившись о восьмій годині ранку, тільки в одинадцять насунулася на сонце, і воно зникло за нею, як за густий завісою. Обрій же в цей час зовсім прояснився.

— Це лише ізольована хмара, на яку нам не слід особливо розраховувати, — промовив доктор. — Зверни увагу, Дік, форма її абсолютно така ж, як була і вранці.

— Абсолютно вірно, Семюель, і чекати від неї дощу або вітру не доводиться.

— На жаль, мабуть, це так, бо хмара тримається на дуже великій висоті.

— А що, Семюель, як ти думаєш, якщо б нам податися самим до цієї хмарі, раз вона не бажає пролитися над нами дощем?

— Здається, що особливої користі від цього не буде, — відповів доктор. — Адже доведеться витратити зайвий газ і, отже, велику кількість води. Але в нашому становищі нічим не можна нехтувати. Давайте піднімемося.

Фергюсон пустив в змійовик найсильніше полум'я, температура сильно піднялася, і незабаром під впливом розширення газу "Вікторія" пішла вгору. На висоті близько тисячі п'ятисот футів аеронавти увійшли в хмару, що оточила їх густим туманом, і "Вікторія" перестала підніматися. Тут не відчувалося ніякого вітерцю і навіть було мало вологи, що видно було по лише злегка зволоженим речам в кошику, "Вікторія", купаючись в тумані, неначе стала рухатися швидше, але це був єдиний результат їх підйому.

Фергюсон з сумом переконався в тому, як мало було виграно цим маневром, коли раптом почув крик Джо, повний нескінченного подиву:

— Ах, що це таке?

— В чому справа, Джо?

— Ох, пане! Ах, містер Кеннеді! Як це дивно!

— Та що таке?

— Уявіть собі, ми тут не одні. Тут якісь інтригани. Напевно, вони хочуть вкрасти наш винахід.

— З розуму він сходить, чи що? — промовив Кеннеді.

Джо завмер, немов перетворившись в статую, що зображала величезний подив. — Невже пекуче сонце могло так подіяти на мозок цього бідного малого? — відгукнувся доктор, обертаючись до Джо. — Так скажеш ти ...

— Ось погляньте самі, сер! — збуджено промовив Джо, вказуючи пальцем в простір.

— Клянуся святим Патріком! — в свою чергу закричав і Кеннеді. — Справді, щось неймовірне! Семюель! Семюель! Гляди ж! Дивись!

— Бачу, — спокійно відповів доктор.

— Подумай, ще одна повітряна куля, і на ній такі ж, як ми, мандрівники, — хвилюючись, промовив шотландець.

І дійсно, в якихось двісті футів ширяла інша повітряна куля зі своєю кошиком і пасажирами, причому рухалась вона у тому ж самому напрямку, як і "Вікторія".

— Ну, що ж, — сказав доктор, — нам нічого більше не залишається, як подати йому сигнал. Кеннеді, візьми наш національний прапор і вивісь його.

Здавалося, що пасажирам сусідньої кулі в цю мить прийшла в голову та ж сама думка, бо чиясь рука тим же жестом в точності відтворила салют таким же прапором.

— Що б це могло означати? — з подивом промимрив мисливець.

— Та чи не мавпи це? — закричав Джо. — Подивіться, вони ж нас передражнюють.

— А це значить, — сміючись, пояснив Фергюсон, — що ти сам, дорогий мій Дік, відповідаєш на свої ж сигнали. Я хочу сказати, що там, у другому кошику, ми бачимо себе самих і що той шар — це наша власна "Вікторія", і тільки.

— Ну, вже вибачте, сер, цього я ніколи не повірю, — заявив Джо.

— Милий мій, ти сам можеш в цьому переконатися. Встань-но на борт і помахай руками.

Джо негайно виконав наказ, і в ту ж мить все його жести були точно повторені.

— Це не що інше, як міраж, — продовжував доктор, — просте оптичне явище, що відбувається внаслідок різниці в щільності повітря. От і все.

— До чого дивно! — все повторював Джо. Він ніякі міг повірити поясненням доктора і продовжував виробляти свої експерименти, розмахуючи руками.

— Яка справді цікава річ! — зауважив Кеннеді. — А цікаво бачити нашу славну "Вікторію"! Знаєте, виглядає вона переконливо і тримається дуже велично.

— Як ви там не пояснюйте все це, — втрутився Джо, — але все-таки тут є щось незвичайне.

Незабаром відображення "Вікторії" стало мало-помалу бліднути. Хмара піднялася вище, покинувши повітряну кулю, яка тепер і не поривався слідувати за нею. Через якусь годину від неї не залишилося і сліду.

Вітер ледь відчувався; здавалося, що він ще більш ослаб. Доктор, втративши надію рухатися вперед, став спускатися до землі.

Мандрівники, тимчасово абстраговані від своїх сумних дум цікавим явищем, тепер до того ж стомлені палючою спекою, знову впали в пригнічений стан духу. Але раптом близько чотирьох годин Джо заявив, ніби серед неозорих пісків щось підноситься, і незабаром він ясно вже розрізнив дві пальми, що росли неподалік одна від одної.

— Пальми! — вигукнув Фергюсон. Тоді там повинен бути джерело або криниця.

Він схопив підзорну трубу і, переконавшись в тому, що очі Джо не ввели його в оману, з захопленням став повторювати:

— Нарешті! Вода! Вода! Ми врятовані, адже як не повільно ми посуваємось, але все ж не стоїмо на місці і коли-небудь так доберемося до цих благословенних пальм!

— А поки, як ви думаєте, сер, чи не випити нам нашої водички? — запропонував Джо. — Адже спека справді нестерпна.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ШОСТИЙ

Сто тринадцять градусів. — Роздуми доктора. — Безнадійні пошуки. — Пальник гасне. — Сто двадцять два градуси. —

Пустеля Сахара. — Нічна прогулянка. — Самотність. — Непритомність. — Проект Джо. — День відстрочки.

Напередодні "Вікторія" не пролетіла і десяти миль, а між тим, для того щоб триматися в повітрі, було витрачено сто шістдесят два кубічних фута газу. Вранці Фергюсон дав сигнал до відправлення.

— Пальник буде діяти ще протягом шести годин, — оголосив він. — Якщо за цей час ми не знайдемо якогось джерела або колодязя, одному Богу відомо, що з нами буде.

— Щось сьогодні вранці слабенький вітер, сер, — промовив Джо. — Але, можливо, він ще задме, — додав він, помітивши на обличчі доктора печаль, яку той марно намагався приховати.

Марні сподівання! В повітрі стояв той штиль, який часом надовго приковує до одного місця кораблі в тропічних морях. Спека робилася нестерпною. Термометр в тіні, під тентом, показував сто тринадцять градусів.

Джо і Кеннеді, розтягнувшись поруч, намагалися якщо не спати, то хоч забутися. Вимушена бездіяльність робила становище ще більш тяжким, як завжди, коли людина не може відволіктися від своїх думок роботою. Але зараз вони не могли робити спостереження, не могли нічого зробити. Залишалося підкоритися обставинам, не будучи в силах поліпшити їх.

Муки спраги стали відчуватися дуже сильно. Горілка не тільки не полегшувала їх, але робила ще більш пекучими, виправдовуючи свою назву "тигрового молока", яку їй дали тубільці Африки. Залишалося всього-на-всього близько двох пінт теплої води. Всі три подорожні з жадібністю дивилися на ці настільки дорогоцінні краплі, але жоден з них не

наважувався навіть намочити в них губи. Що таке дві пінти води в пустелі?

Доктор Фергюсон, занурений в свої думи, задавався питанням, чи розсудливо він вчинив. Чи не краще було, замість того щоб даремно триматися в повітрі, цю саму воду, витрачену на добування водню, зберегти для пиття? Правда, вони просунулися трохи, але що по суті від цього виграли? Чи не все одно, тут або на шістдесят миль позаду, раз води немає? Якби в кінці кінців піднявся вітер, та ще східний, то, мабуть, там, позаду, він був би навіть сильніше, ніж тут. Але надія спонукала Фергюсона рухатися вперед. І ось через це без будь-якої користі витрачено два галона дорогоцінної води, якої вистачило б на цілих дев'ять днів стоянки в пустелі. І яких тільки змін не могло статися за ці дні!

"А потім, — думав доктор, — може бути, при підйомі було б краще викинути баласт для того; щоб зберегти воду. Але тоді при спуску довелося б пожертвувати газом. А чи можна це робити, раз газ є як би кров'ю "Вікторії", її життям?.." Ці думки мчали нескінченною низкою; опустивши голову, Фергюсон сидів без руху цілими годинами.

— Ну, треба ще зробити останнє зусилля, — сказав він собі години о десятій ранку. — Треба ще раз спробувати знайти повітряну течію, яка могла б понести нас. Ризикнемо останнім!

І в той час як його товариші дрімали, він довів до високої температури газ в оболонці кулі, і "Вікторія", збільшившись в обсязі, піднялася прямо вгору під променями полуденного сонця. Доктор марно шукав на різних висотах, починаючи від ста футів до п'яти тисяч, хоча б самої слабкої повітряної течії — цілковита тиша панувала всюди, до самих верхніх меж атмосфери.

Нарешті, вода, що давала водень, вичерпалася, і пальник згас. Бунзеновська батарея перестала діяти, і "Вікторія", зіщулившись, мало-помалу опустилася на пісок в тому місці, де ще зберігся слід від її кошика.

Настав полудень. За обчисленнями виявилося, що вони знаходяться на 19 ° 35 ' широти, приблизно в п'ятистах милях від озера Чад і більш ніж за чотириста миль від західного узбережжя Африки.

Коли кошик "Вікторії" торкнулася землі, Дік і Джо прокинулися від свого тяжкого забуття.

— Ми зупиняємося? — запитав шотландець.

— Так, доводиться, — відповів Фергюсон. Його товариші прекрасно зрозуміли, що він хотів цим сказати. Місцевість, весь час знижується і була тут на рівні моря, тому куля зберігала повну рівновагу і нерухомість.

Вагу мандрівників замінили на еквівалентний вантаж піску, і вони зійшли на землю. Занурені в свої думки, вони за кілька годин не обмінялася один з одним ні словом. Джо зайнявся приготуванням вечері, що складався з сухарів і пеммікана, але всі троє ледь доторкнулися до їжі. Ковток гарячої води завершив цю сумну трапезу. Вночі ніхто не ніс вахти, але ніхто і не стулив очей. Духота була нестерпна. Залишалося всього півпінти води. Доктор приберігав її на крайній випадок, і було вирішено не чіпати її до останньої можливості.

— Я задихаюся! — крикнув незабаром Джо. — Ніби стало ще гарячіше. Ну, і не дивно, — додав він, глянувши на термометр, — адже цілих сто сорок градусів.

— А пісок пече так, немов він щойно з печі, — відгукнувся мисливець. — І жодної хмарини на цьому розпеченому небі! — Просто з глузду з'їхати можна!

— Не будемо впадати у відчай, — промовив Фергюсон. — Під цими широтами після такої сильної спеки неминуче проносяться бурі, і налітають вони з неймовірною швидкістю. Незважаючи на цю гнітючу для нас ясність неба, величезні зміни можуть відбутися в якусь годину.

— Так помилуй, Семюель, були б хоч якісь ознаки цього! — заперечив Кеннеді.

— Ну, що ж, — відгукнувся доктор, — мені і здається, що барометр трохи знижується.

— Ах, Семюель! Хай почує тебе небо! А то ж ми прикуті до землі, як птах з поламаними крилами.

— З тією тільки різницею, дорогий Дік, що наші-то крила в цілості, і я сподіваюся ще ними покористуватися.

— Ах, вітру б нам, вітру! — вигукнув Джо. — Нехай би він доніс нас до потічка, до колодязя: нам більше нічого і не треба! Адже харчів у нас досить, і з водою ми могли б, не засмучуючись, вичікувати хоча б і місяць. Але спрага — це жорстока річ.

Дійсно, виснажлива спрага пустелі, яка знаходиться весь час перед очима, діяла дуже пригнічуючи. Погляду абсолютно ні на чому було зупинитися: не тільки горбка, але навіть каменя не було видно кругом. Ці безмежні, рівні піски викликали відразу і доводили до хворобливого стану, що носить назву "хвороба пустелі". Незворушна блакить неба і

жовтизна безкінечних пісків в врешті-решт наводили жах. Здавалося, сам спекотне повітря тремтить над розпеченій дочиста піччю. Ця спокійна безмежність приводила у відчай, вже не вірилося, що вона може змінитися будь-чим іншим: бо неосяжність — це своєрідно вічності.

Наші нещасні мандрівники, позбавлені в цю нестерпну спеку води, почали відчувати напади галюцинацій, очі їх широко розкрилися і стали каламутними.

З настанням ночі Фергюсон вирішив швидкою ходьбою побороти це небезпечний стан. Він мав намір походити кілька годин по піщаній рівнині не в пошуках чого-небудь, а просто заради самого руху.

— Ходімо зі мною, — умовляв він своїх супутників. — Повірте мені, це принесе вам користь.

— Для мене це неможливо, — відповів Кеннеді, — я не в силах зробити й кроку.

— А я вважаю за краще все-таки спати, — заявив Джо.

— Але сон і нерухомість можуть бути згубні для вас, друзі мої. Треба боротися з апатією. Ну, ходімо ж!

Але вмовити їх доктору так і не вдалося, і він відправився один. Ніч була зоряна, прозора, Фергюсон ослаб, і спочатку йти було важко — він відвик ходити. Але незабаром доктор відчув, що рух діє на нього благотворно. Він пройшов на захід кілька миль, і бадьорість вже почала було повертатися до нього, як раптом у нього закрутилася голова. Йому здалося, що під його ногами розкрилася прірва, коліна підгиналися, безмежна пустеля наводила жах. Фергюсон здавався собі математичної

точкою, центром нескінченної окружності, тобто нічим. "Вікторії" в нічній темряві зовсім не було видно ... І ось Фергюсона, цього відважного, незворушного мандрівника, охопив непереборний страх. Він хотів було йти назад, але не міг; став кричати, — на його крик не відкликалася луна, і голос його загубився в просторі, як камінь, що впав в бездонну прірву. Один серед нескінченної пустелі, Фергюсон опустився на пісок і втратив свідомість ...

Опівночі Фергюсон прокинувся на руках свого вірного Джо. Стривожений тривалою відсутністю доктора, Джо кинувся розшукувати його по слідах, що ясно видрукувані на піску, і знайшов його в непритомності.

— Що з вами сталося, сер? — з тривогою запитав він, бачачи, що доктор приходить до тями.

— Нічого, любий Джо. Хвилинна слабкість, ось і все.

— Звичайно, сер, це дрібниці, але все-таки піднімайтеся, обіпріться на мене і ходімо до "Вікторії".

Доктор, спираючись на руку Джо, пішов назад по відтисненим на піску слідах.

— Як хочете, сер, а це необережно з вашого боку. Не можна так ризикувати, — почав Джо. — Вас, мабуть, могли і пограбувати, — додав він жартома. — Але давайте поговоримо серйозно.

— Говори, я тебе слухаю.

— Нам неодмінно треба щось придумати. Ми можемо протягнути лише якихось кілька днів, а там, якщо не подує вітер, ми загинули.

Доктор нічого не відповів.

— Треба, щоб хтось пожертвував собою для загальної користі, — продовжував Джо. — І найпростіше буде, щоб це зробив я.

— Що ти хочеш сказати? У тебе є який-небудь план?

— План мій дуже простий: я забираю з собою частину харчів і йду прямо вперед, поки куди-небудь не дійду, що має ж колись статися. Якщо ж в цей час подує сприятливий вітер, ви полетите, не чекаючи мене. А якщо я дійду до якогось селища, то за допомогою декількох арабських слів, які ви мені напишете на папірці, зумію змусити себе зрозуміти, і тут зможу доставити вам допомогу, або вже доведеться пожертвувати власною шкурою. Як ви знаходите мій план?

— Він божевільний, Джо, але я бачу в ньому твою чесну сміливу душу. Це неможливо, і ти не покинеш нас.

— Але треба ж, сер, врешті-решт спробувати що-небудь зробити. Вам же це анітрохи не може пошкодити, так як, повторюю, чекати мене не треба, а у мене, можливо, що-небудь та й вийде.

— Ні, Джо, ні! Ми не розлучимося, це ще додало б нам горя. Нам судилося потрапити в таке становище і, може бути, судилося вийти з нього. Отже, підкоримося долі і будемо чекати ...

— Нехай буде по-вашому, сер, але попереджаю: я даю вам день і більше чекати не буду. Сьогодні неділя, або, вірніше, понеділок, адже вже годину ранку ... Так ось, якщо у вівторок ми не рушимо, я відправлюся, — і вирішив я це остаточно. Доктор нічого не відповів. Незабаром вони підійшли до "Вікторії" і вляглися в кошику поряд з Кеннеді. Той не промовив ні слова, хоча і не спав.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ СЬОМИЙ

Страшна спека. — Галюцинації. — Останні краплі води. — Ніч відчаю. — Спроба самогубства. — Самум. — Оазис. — Лев і левиця.

Прокинувшись наступного ранку, доктор, насамперед кинув погляд на барометр. Ртутний стовпчик майже не знизився. — Нічого нового, нічого, — пробурмотів він. Фергюсон вийшов з кошика і став дивитися на всі боки: та ж спека, та ж ясність неба, та ж невблаганна нерухомість повітря.

— Невже немає ні найменшої надії ?! — вигукнув він. Джо не озвався, він весь пішов у свої думки. Кеннеді піднявся зовсім хворим. Його збуджений стан не міг не викликати занепокоєння. Він жахливо страждав від спраги і насилу рухав розпухлим язиком і губами.

Залишалося ще кілька крапель води. Кожен знав про це, кожен думав про ці краплі, і кожного тягнуло до них, але ніхто не наважувався зробити перший крок.

Ці три супутників, ці троє друзів кидали один на іншого дикі погляди, — вони були охоплені тваринної жадібністю. Особливо сильно вона виявлялася у Кеннеді. Його могутній організм раніше інших змучився від нестерпних поневірянь.

Весь день він був в якомусь маревному стані: ходив взад і вперед, щось хрипко вигукував, кусаючи собі кулаки, був близький до того, щоб розкрити собі вени і напитися власною кров'ю.

— "Країна спраги"! — кричав він. — Ні, вірніше буде назвати тебе "країною розпачу"!

Потім він впав у стан повної знемоги: чулося тільки дихання зі свистом, яке з шумом виривалось з його запечених губ.

Надвечір перші напади божевілля охопили і Джо. Нескінченна маса пісків раптом здалася йому величезним ставком з чистою, прозорою водою. Не раз нещасний кидався на розпечену землю, щоб напитися. Піднімався він з ротом, повним піску, і злобно кричав:

— Прокляття! Вода-то солона!

Після одного з таких нападів божевілля Джо, бачачи, що Фергюсон і Кеннеді лежать без руху, піддався непереборному бажанню випити останні, залишені про запас краплі води. Не в силах впоратися з собою, він підповз на колінах до кошика і, пожираючи божевільними очима пляшку з водою, схопив її і вп'явся в неї губами. В цю мить поруч з ним пролунали роздираючі душу крики:

— Пити! Пити!

Кеннеді підповзав до нього. Нещасний мисливець був жалюгідний, він на колінах, плачучи, благав Джо, який зі сльозами простягнув йому пляшку, і Кеннеді випив все, що було в ній, все до останньої краплі.

— Дякую, — пробурмотів він, але Джо не чув: він звалився на пісок поруч з шотландцем.

Як пройшла ця жахлива ніч — невідомо. Вранці нещасні стали відчувати, як під вогняними потоками сонця тіла їх мало-помалу зовсім висихають. Коли Джо хотів піднятися, йому це не вдалося. Він був уже не в силах здійснити свій план.

Джо озирнувся навколо. Доктор похмуро сидів в кошику; він схрестив на грудях руки і втупився безглуздими очима в одну точку. У Кеннеді вид був страшний: він мотав головою з боку в бік, як дикий звір у клітці. Раптом очі мисливця зупинилися на карабіні, приклад якого стирчав з-за борту кошика.

— Ах! — скрикнув він, піднімаючись з нелюдськими зусиллями, і поза себе, як божевільний, кинувся до карабіна, схопив його і приставив дуло до свого рота.

— Пане професоре! Сер! — з криком кинувся до нього Джо.

— Залиш мене! Забирайся! — хрипів шотландець. Між ними зав'язалася запекла боротьба.

— Пішов геть, або я тебе вб'ю! — задихаючись, повторював Кеннеді.

Джо щосили вчепився в нього. Вони боролися з хвилину; Фергюсон, здавалося, навіть не помічав їх. Під час цієї жорстокої сутички карабін раптово вистрілив. Почувши цей звук, доктор піднявся на повний зріст; він був схожий на привид. Раптом очі його ожили, він простягнув до горизонту руку і нелюдським голосом закричав:

— Там! Там! Ось там!

У його крику і жесті було стільки енергії, що Джо і Кеннеді відразу ж перестали боротися і обидва подивилися на Фергюсона.

Неосяжна рівнина хвилювалася, наче розлючена в бурю море. Хвилі піску вирували, а з південного сходу, обертаючись з неймовірною швидкістю, насувався колосальний піщаний стовп. В цю хвилину сонце сховалося за темною хмарою, величезна тінь від якої доходила до самої "Вікторії". Найдрібніші піщинки неслися з легкістю водяних бризок, і все це розбурхане море піску насувалося на них. Надія і енергія засвітилися в очах Фергюсона.

— Самум! — крикнув він,

— Самум! — повторив Джо, не розуміючи гарненько, що це означає.

— Тим краще, — закричав Кеннеді з шаленим відчаєм. — Тим краще! Ми загинемо!

— Тим краще, — повторив Фергюсон, — але тому, що ми будемо врятовані.

І він швидко почав викидати з кошика пісок, що служив баластом.

Врешті-решт його товариші зрозуміли, в чому справа; вони стали допомагати йому викидати пісок, а потім зайняли свої місця в кошику.

— Тепер, Джо, викину-но фунтів п'ятдесят твоєї руди, — скомандував доктор.

Джо не вагаючись зробив це, і все ж його кольнула миттєва біль жалю. "Вікторія" стала підніматися.

— Як своєчасно! — вигукнув доктор.

Самум дійсно наближався зі швидкістю блискавки. Ще трохи — і "Вікторія" була б розчавлена, порвана на шматки, знищена. Колосальний смерч вже наздоганяв її і обсипав градом піску.

— Ще викидай баласт! — крикнув доктор.

— Добре, — відгукнувся Джо, кидаючи на землю величезний шматок кварцу.

"Вікторія" швидко піднялася над смерчем і, підхоплена могутнім повітряним потоком, полетіла з неймовірною швидкістю над пінливим морем піску. Семюель, Дік і Джо мовчали. Оновлені бурхливим вихором, вони з надією дивилися вперед ...

О третій годині самум припинився. Пісок, осідаючи, утворив незліченні горбки. В небі знову запанувала цілковита тиша. "Вікторія" зупинилася. Мандрівники побачили попереду зелений острів, що піднімався з океану пісків, — оазис.

— Вода! Там вода! — закричав доктор. В ту ж мить він відкрив верхній клапан, випустив частина водню, і "Вікторія" тихенько спустилася в двохстах кроках від оазису.

За чотири години повітроплавці покрили відстань в двісті сорок миль. Кошик завантажили, і Кеннеді в супроводі Джо скочив на землю. — Беріть ваші гвинтівки! — крикнув Фергюсон. — Та дивіться, будьте обережнішими.

Дік кинувся за своїм карабіном, а Джо схопив одну з рушниць. Швидко помчали вони до дерев і миттю опинилися під свіжою зеленню, що сповіщала їм про велику кількість дорогоцінної вологи. У своєму збудженому стані вони не звернули уваги на свіжі сліди, що виднілися там і сям.

Раптом в кроках двадцяти від них почулося гарчання.

— Це лев, — промовив Джо.

— Тим краще! — вигукнув роздратований мисливець. — Будемо битися. О, сили знайдуться, якщо потрібно тільки битися.

— Обережніше, містер Дік, обережніше. Пам'ятайте, що від життя одного з нас залежить життя всіх.

Але Кеннеді пропустив ці слова повз вуха, він уже мчав уперед, тримаючи в руках заряджений карабін, мчав з палаючим поглядом, страшний у своїй відвазі. Під однією з пальм стояв величезний лев з чорною гривою, готовий щохвилини кинутися на свою жертву. Помітивши мисливця, лев зробив страшний стрибок, але, перш ніж він торкнувся землі, куля вразила його прямо в серце. Він впав мертвий.

— Ура! ура! — закричав Джо.

Кеннеді кинувся до колодязя, ковзав по вологим сходам, припав до джерела і жадібно почав пити свіжу, холодну воду.

Джо наслідував його приклад, і деякий час нічого не було чутно, крім булькання і ляскання язиків — звуків, що випускаються тваринами, коли вони втамовують свою спрагу.

— Будемо розсудливі, містер Дік, — важко дихаючи, промовив Джо, — як би ми не перехопили через край.

Але Дік, нічого не відповідаючи, занурював у воду голову і руки і все продовжував пити; він немов сп'янів.

— А містер Фергюсон ... — почав Джо.

Ім'я це миттєво привело в себе Кеннеді. Він зараз же наповнив водою принесену з собою пляшку і кинувся вгору по сходах. Але яке ж було його здивування, коли він побачив, що якесь величезне темне тіло закриває вихід з колодязя. Обидва вони, Кеннеді і Джо, що йшов за ним подалися назад.

— Та ми замкнені! — закричав Джо.

— Просто неймовірно, що б могло це означати? Не встиг Дік договорити ці слова, як жахливе гарчання показало їм, з яким новим страшним ворогом їм доведеться мати справу.

— Ще лев! — закричав Джо.

— Ні, не лев, це левиця. Ах, проклята тварюка! Почекай же! — крикнув мисливець, знову поспішно заряджаючи свій карабін. Він вистрілив, і тварина зникла ...

— Вперед! — скомандував Кеннеді.

— Ні, містер Дік, не треба поки виходити. Ви ж цю саму левицю не вбили наповал, а то б вона впала сюди Тепер вона, видно, чекає, щоб накинутися на першого, хто покажеться, і тоді вже йому капут.

— Але як же бути? Треба ж вийти. Та й Семюель нас чекає.

— Треба нам заманити сюди цього звіра, — відповів Джо. — Візьміть мою рушницю, а мені дайте ваш карабін.

— Що ти задумав?

— Ось побачите.

Джо скинув свою полотняну куртку, вдягнув її на ствол карабіна і у вигляді приманки виставив в отвір колодязя. Розлючена левиця накинулася на куртку, а Кеннеді зараз же вистрілив і роздробив їй плече. Левиця з риком, покотилася по сходах, перекинувши Джо, якому вже здавалося, що в нього встромлюють величезні левові кігті ... але раптом пролунав новий постріл, і в отворі колодязя з'явився Фергюсон з рушницею, яка ще димілась в руках.

Джо швидко піднявся, перескочив через труп левиці і, вибігши по сходах, подав доктору пляшку, повну води. Піднести цю пляшку до губ і наполовину спорожнити її було для Фергюсона справою однієї миті. І три мандрівника від щирого серця дякували провидіння, яке таким чудесним чином врятувало їх.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ВОСЬМИЙ

Прекрасний вечір. — Джо готує. — Про сире м'ясо. — Випадок з Джеймсом Брюсом. — Бівуак. — Мрії Джо. —

Барометр падає. — Барометр знову піднімається. — Приготування до відльоту. — Ураган.

Після ситного обіду, запитому чималою кількістю чаю і грогу, наші мандрівники провели чудовий вечір під свіжим зеленим листям мімоз.

Кеннеді в усіх напрямках обійшов маленький оазис, оглянувши, здається, всі його кущі. Безсумнівно, вони троє були єдиними живими істотами в цьому земному раю. Розтягнувшись на своїх ліжках і забувши про перенесені муки, вони провели спокійну ніч.

На наступний день, 7 травня, сонце сяяло у всій своїй красі, але пекучі промені його не могли проникати крізь густе листя. Їстівні припаси ще були у мандрівників в достатній кількості, і доктор вирішив чекати в оазисі сприятливого вітру.

Джо вийняв з кошика "Вікторії" свою похідну кухню і з захопленням зайнявся всілякими кулінарними приготуваннями, витрачаючи при цьому воду з безтурботним марнотратством.

— Яка дивна зміна горя і радощів! — вигукнув Кеннеді: — Після таких поневірянь — достаток! Після злиднів — розкіш! А я-то! Як був я близький до божевілля!

— Так, дорогий мій Дік, — заговорив доктор, — якби не Джо, тебе не було б з нами і ти вже не міг би філософствувати про непостійність всього земного.

— Спасибі дорогий друг! — вигукнув Дік, простягнувши руку Джо.

— Нема за що, — відповів той. — Коли-небудь розрахуємося. Втім, вже краще б такого випадку не представлялося.

— А все-таки люди жалюгідні, — зауважив лікар. — Падати духом через таку дрібницю!

— Ви хочете сказати, сер, що обходитися без води — це дрібниця? — запитав Джо. — Але, видно, ця сама вода вже дуже необхідна для життя.

— Безсумнівно, Джо: люди можуть переносити голод довше, ніж спрагу.

— Вірю. Так, крім того, голодна людина може їсти все, що їй попадеться під руку, навіть собі подібну, хоч, мабуть, від такої закуски її довго буде каламутити.

— Мабуть, дикуни з цього приводу не дуже розбірливі, — вставив. Кеннеді.

— Але на те вони і дикуни, які звикли їсти сире м'ясо. Ось вже, можна сказати, мерзенний звичай!

— Так, це так огидно, що ніхто не хотів вірити першим мандрівникам по Африці, коли вони розповідали, що тубільні племена харчуються сирим м'ясом, і ось тоді з Джеймсом Брюсом стався дивний випадок.

— Розкажіть, сер. У нас є час слухати, — сказав Джо, з насолодою розтягнувшись на вологій траві.

— Охоче. Джеймс Брюс був шотландець з графства Стерлінг. Він теж шукав витоки Нілу і з тисяч сімсот шістдесят

восьмого по тисяча сімсот сімдесят другий рік подорожував по Абіссінії. Він проник всередину країни до озера Тана і потім повернувся в Англію. Опис своєї подорожі Брюс опублікував тільки в тисяча сімсот дев'яностому році. До його розповідей поставилися з недовірою — ймовірно, і наші будуть зустрінуті з таким же недовір'ям. Побут племен, що населяють Абіссінію, так різко відрізнявся від англійського, що розповідь Брюса було прийнято за порожні вигадки. Між іншим, автор стверджував, що населення Абіссінії їсть м'ясо в сирому вигляді. Ця подробиця обурила всіх. Говорили, що автор має повну можливість брехати скільки душі завгодно, — адже ніхто його перевірити не може. Брюс був дуже хоробрий і дуже запальний. Недовіра до його слів виводила його з себе. Одного разу якийсь шотландець став жартувати в його присутності, в одній з единбурзьких віталень, щодо "домислів" мандрівника, який запевняє, що в Абіссінії їдять сире м'ясо. На закінчення він рішуче заявив, що такий звичай — щось неймовірне і неможливе. Брюс, не кажучи ні слова, вийшов і через деякий час повернувся з сирим біфштексом, посипаним сіллю і перцем по-африканськи. "Пане, — сказав він шотландцеві, — засумнівавшись в існуванні звичаю, який я описую, ви завдали мені образу. Вважаючи цей звичай неможливим, ви помилилися. І щоб довести це всім, ви з'їсте цей біфштекс в сирому вигляді або відповісте мені за ваші слова". Шотландець злякався — і підкорився. Треба було бачити його гримаси! Коли він з'їв біфштекс, Джеймс Брюс зауважив: "Припустимо, що я розповів небилицю, але принаймні ви не станете стверджувати, ніби вона неможлива".

— Молодець Брюс, — сказав Джо. — Якщо шотландець захворів нетравленням шлунка, так йому і треба. І якщо хто-небудь, коли ми повернемося до Англії, засумнівається в наших оповіданнях ...

— Що ж ти тоді зробиш, Джо?

— Я змушу його з'їсти шматок нашої "Вікторії" без солі і без перцю.

Всі посміялися винахідливості Джо.

День пройшов в приємних розмовах. Разом з силами поверталася надія, а з нею мужність. Пережите стиралось з пам'яті і поступалося місцем думкам про майбутнє з провідницькою швидкістю.

Джо заявив, що хотів би ніколи не розлучатися з цим чарівним куточком. Це було саме те царство, про яке він завжди мріяв. І відчуває він себе тут зовсім як вдома. На його прохання доктор визначив місцезнаходження оазису, і Джо з пресерйозним видом заніс в свою дорожню записну книжку: 15 ° 43 ' східної довготи і 8 ° 32' північної широти.

Що стосується Кеннеді, то він шкодував лише про одне — що не може пополювати в цьому маленькому лісі. На його думку, тут явно бракувало диких звірів.

— Але ти щось вже дуже забудькуватий, дорогий мій Дік, — заперечив доктор. — А цей лев, а левиця?

— Ну що там! — промовив Джо зі звичайним презирством справжнього мисливця до вбитого звіра. — А до речі, знаєте, присутність в тутешньому оазисі цієї пари левів, мабуть, може свідчити про близькість родючих місць.

— Твоє припущення не надто вагоме, — зауважив доктор — Ці звірі, гнані голодом і спрагою, часто пробігають дуже великі відстані. І в наступну ніч нам потрібно бути насторожі і навіть розкласти кілька багать.

— У таку-то спеку? — вигукнув Джо. — Зрозуміло, якщо це необхідно, сер, то, звичайно, буде зроблено; але мені, зізнатися, шкода спалювати цей чудовий лісок, що дав нам стільки хорошого.

— Так, треба бути якомога обережнішими, щоб не спалити його, — сказав доктор, — нехай і інші скористаються коли-небудь цим притулком серед пустелі.

— Вже ми подбаємо про це, сер. А ви думаєте, що цей оазис відомий кому-небудь?

— Звичайно, це місце стоянки караванів, що йдуть в Центральну Африку, і напевно можу сказати, що зустріч з ними тобі, Джо, була б не дуже до вподоби.

— Та хіба тут також зустрічаються ці жахливі ньям-ньям?

— Без сумніву. Адже ця назва загальна для всього тубільного населення, і, живучи в одному і тому ж кліматі, ці родинні племена, безсумнівно, засвоїли однакові звички і звичаї.

— Тьху! — вирвалося у Джо. — Втім, — заявив він, — в кінці кінців це зрозуміло. Якби у дикунів були смаки джентльменів, то в чому ж була б тоді різниця між тими і іншими? Вже ці ньям-ньям не змусили б себе просити: вони із задоволенням з'їли б сирий біфштекс, та й самого шотландця на додачу.

Після цих міркувань Джо відправився розкладати багаття, намагаючись робити їх якомога менше. На щастя, ця обережність виявилася зайвою, і всі троє по черзі чудово виспалися.

На наступний день погода нітрохи не змінилася — уперто тримався штиль. Повна нерухомість "Вікторії" говорила про відсутність навіть самого легкого вітерцю.

Фергюсон знову почав було турбуватися. "Якщо так буде і далі, мабуть, може не вистачити харчів, — думав він. — Невже, уникнувши смерті від спраги, ми загинемо від голоду? "

Але незабаром він піднісся духом, помітивши, що барометр став сильно падати, — це був явна ознака зміни погоди найближчим часом. І він вирішив не відкладаючи зайнятися всіма необхідними для польоту приготуваннями, щоб при сприятливих умовах негайно піднятися в повітря. Ящик для води, що живила пальник, і ящик для питної води — обидва були наповнені по вінця.

Потім Фергюсон зайнявся урівноваженням кулі, і Джо знову довелося пожертвувати порядною частиною свого скарбу. Однак разом з силами до нього повернулися його корисливі помисли, і він не відразу виконав наказ доктора. Але той пояснив йому, що "Вікторія" не в змозі підняти зайвого вантажу і, отже, треба вибирати між водою і золотом. Джо, нарешті, перестав коливатися і викинув з кошика на пісок значну кількість дорогоцінної руди.

— Ну, нехай же це золото дістанеться тим, хто зайде сюди після нас, — промовив Джо. — Ось, думаю, будуть здивовані-то, знайшовши багатство в такому місці!

— А що, якщо який-небудь вчений-дослідник наткнеться тут на ці камені? — сказав Кеннеді.

— Поза всяким сумнівом, дорогий Дік, що він буде дуже вражений і не забариться надрукувати про це цілі фоліанти, —

відгукнувся доктор. — Ми ж в один прекрасний день можемо почути про чудесні поклади золотоносного кварцу, знайдені серед пісків Африки.

— І подумайте, все це буде справою рук Джо, — зауважив Кеннеді.

Думка, що він загадає загадку якомусь вченому, втішила Джо, і він навіть посміхнувся.

Весь наступний день доктор марно чекав зміни погоди. Температура підвищилася і, якби не густа тінь оазису, була б абсолютно нестерпною. Термометр показував 149. Це була найвища температура, зафіксована досі Фергюсоном. Повітря здавалася вогняною завісою.

Увечері Джо знову розклав для безпеки багаття, і під час вахт доктора і Кеннеді не відбулося нічого нового. Але близько трьох годин ранку, коли чергував Джо, температура раптово знизилася, небо затягло хмарами, стало темно.

— Вставайте! Вставайте! — крикнув Джо своїм товаришам. — Піднімається вітер!

— Нарешті! — вигукнув доктор, дивлячись на небо. — Буря наближається! Швидше на "Вікторію"!

Дійсно, не можна було втрачати ні хвилини. Під натиском урагану "Вікторія" зовсім пригнулась до землі, і її кошик волочився по піску. Якби випадково з нього вивалилася частина баласту, куля могла б зовсім зникнути. Прудконогий Джо помчав до кошика і вхопився за нього. У цей час сама куля майже лягла на землю, ризикуючи порвати свою оболонку.

Доктор зайняв своє звичне місце, запалив пальник і наказав скинути зайвий баласт.

Подорожні в останній раз глянули на дерева, що гнулись до землі під напором бурі, оазис і, підхоплені на висоті двохсот футів східним вітром, зникли в нічному мороці.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТИЙ

Поява рослинності. — Фантастична ідея французького письменника. — Чудова країна. — Царство Адамауа. — З'єднання досліджень Спіка і Бертона з дослідженнями Барта. — Гори Атлантики. — Річка Бенуе. — Місто Йола. — Гора Бажеле. — Гора Мендіф.

Мандрівники мчали надзвичайно швидко. Та вони і жадали покинути Сахару, яка ледь не стала для них фатальною.

Близько чверті десятого ранку вони стали помічати подекуди траву, що пробивається крізь пісок. Ця трава говорила їм, як колись Христофору Колумбу, про близькість землі; зелені паростки боязко визирали з-за каменів, які скоро змінилися скелями в цьому океані піску. На горизонті з'явилися хвилясті обриси ще не високих пагорбів. Їх силуети розпливалися в тумані. Тяжка одноманітність пустелі стала зникати.

Доктор із захопленням вітав цей новий край і готовий був, як моряк на вахті, крикнути: "Земля! Земля! "

Через годину перед очима мандрівників стала проноситься місцевість, ще дуже дика, але вже не така плоска і оголена; на сірому небі навіть вимальовувалися обриси дерев.

— Що ж — значить, ми вже в більш-менш цивілізованій країні? — запитав мисливець.

— У цивілізованій! — вигукнув Джо. — Та що ви, містере Дік. Ми ще не бачимо жодного жителя.

— Але при тій швидкості, з якою мчить наша "Вікторія", ми скоро їх побачимо, — зауважив Фергюсон.

— А скажіть, містер Семюель, ми все ще летимо над країною негрів?

— Так, Джо, і будемо летіти над нею, поки не доберемося до арабів.

— До арабів, сер? Справжніх арабів з верблюдами?

— Ні, без верблюдів: ці тварини тут рідкісні, вірніше сказати, — майже невідомі. Зустріти їх можна тільки піднявшись на кілька градусів на північ.

— Це прикро.

— А чому, Джо?

— Та тому, що при протилежному вітрі можна було б ними користуватися.

— Яким же чином?

— Мені, сер, зараз прийшла в голову ось яка думка: що, якщо впрягти в нашу "Вікторію" цих самих верблюдів і змусити їх тягти нас? Що ви на це скажете?

— Бідний мій Джо, знаєш, твоя ідея не нова. Її вже використав один дотепний французький письменник, Мері, — правда, в романі. Герої цього роману запрягають в свою кулю верблюдів, які і тягнуть її. Раптом, звідки не візьмись, з'являється лев. Він пожирає верблюдів, проковтує канат і, потрапивши таким чином в полон, примушений сам тягти кулю. Сам бачиш, наскільки все це фантастично і як мало тут спільного з нашим способом пересування.

Джо був трохи принижений, дізнавшись, що його блискуча ідея була вже випереджена; він став ламати собі голову над тим, який же дикий звір міг би в свою чергу зжерти лева. Ні до чого не додумавшись, він знову став розглядати місцевість, яка проносилась під ними. Він побачив середньої величини озеро. Його обступали пагорби, які ще не можна було назвати горами. Між цими пагорбами звивались багато родючих долин з непрохідними хащами найрізноманітніших дерев; над ними панував елаіс, листя якого в довжину досягають п'ятнадцяти футів, а стовбур усіяний гострими шипами; бомбакс віддавав вітрам, що пролітали повз тонкий пух свого насіння; сильний аромат пандануса, цієї арабської "Кендо", наповнював пахощами повітря і доходив навіть до тієї зони, де проходила "Вікторія"; динне дерево з долоне подібним листям, суданська ліщина, баобаб, бананове дерево доповнювали цю розкішну флору тропічних країн.

— Що за чудовий край! — вигукнув доктор.

— А ось вже з'явилися тварини, — оголосив Джо, — значить, тут недалеко і люди.

— Ах, які чудові слони! — закричав Кеннеді. — Чи не можна мені пополювати трохи?

— Ну, скажи на милість, Дік, як же при такому сильному повітряному перебігу нам можна зупинитися? Ні, дорогий мій, тобі доведеться виносити муки Тантала. Потім надолужиш згаяне.

І справді, було від чого розігратися уяві мисливця! У Діка серце калатало в грудях і пальці мимоволі стискали ствол карабіна.

Фауна цього краю не поступалася його флорі. Дикі бики потопали в густій, високій траві, звідки їх ледь було видно. Слони величезного зросту, сірі, чорні, жовті, як вихор проносилися по лісу, все ламаючи, знищуючи і спустошуючи на своєму шляху. По лісистих схилах пагорбів шуміли водоспади, скидаючи свої води. У них шумно купалися гіпопотами, а по берегах валялися, виставляючи своє кругле вим'я, повне молока, рибоподібні ламантини до двадцяти футів завдовжки. Це був рідкісний звіринець у грандіозній оранжереї, де безліч різноманітних птахів, пурхаючи серед тропічної рослинності, переливалося тисячами кольорів.

По цьому казковому багатстві природи доктор здогадався, що вони линуть над царством Адамауа.

— Ми йдемо по слідах сучасних відкриттів, — сказав він. — Я продовжую шлях, перерваний іншими мандрівниками; щаслива доля привела нас сюди. Друзі мої, ми зможемо пов'язати праці капітанів Бертона і Спіка з дослідженнями доктора Барта; ми покинули англійців, щоб зустрітися з гамбургцем, і скоро ми досягнемо межі, до якої дійшов цей відважний вчений.

— Мені здається, — сказав Кеннеді, — що між землями, які описані цими двома вченими, лежить широкий простір, судячи з шляху, нами пророблену.

— Його величину неважко обчислити. Візьми карту і поглянь на довготу південного краю озера Укереве, досягнутого Спіком.

— Вона знаходиться приблизно на тридцять сьомому градусі.

— А де розташоване місто Йода, над яким ми пролетимо сьогодні ввечері? Це якраз та точка, до якої дійшов Барт.

— Приблизно на дванадцятому градусі.

— Значить, різниця становить двадцять п'ять градусів; в кожному шістдесят миль, тобто всього тисяча п'ятсот миль.

— Непогана прогулянка, — вставив Джо, — для людей, які йдуть пішки.

— Однак вона буде зроблена. Лівінгстон і Моффат йдуть углиб континенту; озеро Ньяса, яке вони відкрили, лежить не дуже далеко від озера Танганьїка, відкритого Бертоном; до кінця століття ці величезні простори будуть, звичайно, досліджені. — Доктор додав, поглянувши на компас: — Як шкода, що вітер відносить нас на захід; я хотів би піднятися на північ.

Після дванадцятигодинного перельоту "Вікторія" була біля кордону Судану. Перші тубільці, яких побачили мандрівники, були араби племені Шуа, що кочують тут зі своїми стадами. Величезні вершини гір Атлантики височіли на горизонті. На ці

гори, передбачувана висота яких була близько двох тисяч шестисот метрів, не ступала ще нога європейця. По їх західному схилу спрямовуються в океан всі річки цієї частини Африки. Гори Атлантики — це місцеві Місячні гори.

Нарешті, перед очима наших повітроплавців з'явилася справжня велика річка, і по величезних людських мурашниках, що розташувалися вздовж її берегів, доктор визнав в ній одну з великих приток Нігеру — Бенуе, той самий, який тубільці називають "джерелом вод".— Знаєте, друзі мої, — сказав доктор, — ця річка стане коли-небудь природним шляхом сполучення з внутрішнім Суданом. Якось пароплав "Плеяда" під командою одного з наших відважних капітанів вже піднявся по ній до міста Йода. Ви бачите, що ми вже перебуваємо в розвіданій країні.

Безліч невільників працювало в полі над посівами сорго, що становить головну їх їжу. Витріщивши очі, вони з подивом дивилися на "Вікторію", що проносилась метеором.

Увечері доктор вирішив зробити привал в сорока милях від міста Йода. Вдалині піднімалися два гострі конуси гори Мендіф. Фергюсон наказав скинути якорі, і куля зачепилася за верхівку високого дерева. Але поривчастий вітер розгойдував "Вікторію" так сильно, що часом вона лягала майже горизонтально, і стан пасажирів ставав дуже небезпечним.

Фергюсон всю ніч не стулив очей. Не раз він був близький до того, щоб перерубати якірні канати і піти від бурі. Нарешті, вона вщухла, і розгойдування "Вікторії" перестало бути небезпечним.

Наступного дня вітер був помірнішим, але, на жаль, він ніс "Вікторію" в сторону від Йоди. Фергюсону дуже хотілося

бачити це місто, нещодавно перебудоване фулахамі, але треба було миритися з тим, що доводилося підніматися на північ і навіть трохи на північний схід.

Кеннеді запропонував зробити зупинку в цьому краї, настільки багатому дичиною. Джо також висловився за те, що добре було б запастися свіжим м'ясом. Але дикі звичаї і вороже ставлення тубільців, що дали кілька пострілів з рушниць по "Вікторії", примусили доктора продовжувати шлях. Якраз в цей час вони пролітали над краєм, де панували різанина і пожежі, де султани вели між собою нескінченні війни, ставлячи на карту свої держави.

Внизу проносилися численні густонаселені села з довгими хатинами. Навколо них тягнулися багаті, великі пасовища, що майоріли ліловими квітами. Хатини, були схожі на великі вулики і ховалися за частоколами, Кеннеді кілька разів помітив, що суворі схили пагорбів нагадують йому шотландський гірський пейзаж.

Всупереч всім зусиллям доктора "Вікторію" несло прямо на північний схід, до гори Мендіф, яка в той час ще ховалася за хмарами. Гора ця відокремлює басейн річки Нігера від басейну озера Чад.

Незабаром показалась гора Бажеле, до схилів якої приліпилися, немов діти до грудей матері, цілих вісімнадцять селищ, — чудове видовище для очей, яке можна було охопити в цілому. В ярах зеленіли поля рису і земляного горіха.

О третій годині "Вікторія" була у гори Мендіф. Минути її виявилося неможливим, треба було пролетіти через неї. Фергюсон, довівши температуру газу до ста градусів, збільшив підйомну силу кулі майже на тисячу шістсот фунтів і завдяки

цьому піднявся вище восьми тисяч футів. Жодного разу ще під час свого польоту "Вікторія" не досягала такої висоти, і температура тут до того знизилася, що доктор і його товариші змушені були закутатися в ковдри. Фергюсон поспішив спуститися, бо оболонка "Вікторії" була так натягнута, що кожну хвилину могла лопнути.

Як не поспішав доктор, аеронавти все-таки розгледіли, що гора ця вулканічного походження і що кратери її давним-давно вимерлих вулканів встигли вже перетворитися в найглибші прірви.

Величезні маси пташиного посліду утворили на схилі гори Мендіф подобу вапняних скель, і їх, мабуть, вистачило б на добриво полів всій Великобританії.

О п'ятій годині дня "Вікторія", захищена від південного вітру горою, тихенько пронеслася у її схилів і зупинилася на великий галявині, подалі від усякого житла. Як тільки корзина кулі торкнулася землі і було вжито всіх необхідних заходів для її зміцнення, Кеннеді, схопивши свій карабін, помчав по похилий долині. Незабаром він повернувся з півдюжиною диких качок і ще з якимось птахом на кшталт кулика. Джо постарався якомога краще їх приготувати. Обід вдався на славу, а ніч пройшла в повному спокої.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТИЙ

Мосфея. — Шейх. — Денхем, Клаппертон, Оудней, Фогель. — Столиця Логгум — Туль — Кернак. — Штиль. — Логгумскій правитель і його двір. — Напад. — Голуби-палії.

На наступний день повітроплавці знову продовжували свій відважний політ. Вони тепер вірили в "Вікторію", як моряк

вірить в своє судно. Адже вона з честю витримала всі випробування: і урагани, і тропічну спеку, і підйоми серед страшних небезпек, і ще, мабуть, більш ризиковані спуски. А керував своєю кулею Фергюсон, можна сказати, майстерно. Ось чому, не знаючи гарненько, де буде кінцевий пункт їхньої подорожі, доктор вже більше не боявся за його результат. Звичайно, в цій країні дикунів і фанатиків необхідно було вживати особливих заходів обережності, і він не переставав переконувати своїх друзів бути завжди напоготові.

Вітер повільно ніс їх на північ, і близько дев'ятої години ранку показалось велике місто Мосфея, що розкинулося на плоскогір'ї серед двох високих гір. Воно займало неприступну позицію. До нього вела тільки одна вузька дорога, що звивається серед лісів і боліт.

Якраз в цей момент в місто в'їжджав шейх. Його супроводжував кінний ескорт в яскраво-кольоровому одязі. Попереду йшли сурмачі і скороходи, які очищали дорогу від гілок.

Доктор, бажаючи ближче подивитися на тубільців, почав знижуватися. У міру того як куля, наближаючись, стала збільшуватися, араби приходили все в більший жах, і скоро всі вони втекли з швидкістю, на яку тільки були здатні їх власні ноги і ноги їх коней. Один лише шейх не зрушив з місця. Він взяв у руки свій довгий мушкет, зарядив його і з гордим виглядом став чекати.

Доктор знизився приблизно на висоту ста п'ятдесяти футів і голосно на арабській мові привітав шейха. Почувши ці слова, які неслись з небес, шейх зійшов з коня і простягнувся в пилюці. Фергюсон, як не старався, нічого не міг зробити: шейх не смів піднятися.— Воно й зрозуміло, — сказав доктор, — якщо при першій появі тут європейців в них бачили якусь породу

надлюдей, то вже нас вони поготів не могли не прийняти за надприродні істоти.

І коли шейх стане розповідати про зустріч з нами, його арабська фантазія розіграється і він, звичайно, розпише цю подію як тільки зможе. Уявіть собі, які дивні легенди створяться коли-небудь про нас з вами!

— А шкода, — сказав мисливець. — Було б, мабуть, краще, якби вони бачили в нас простих людей. Тоді вони високо оцінили б могутність європейської цивілізації.

— Згоден, Дік, але тут вже нічого не поробиш. Як би ти не пояснював вченим цієї країни механізм аеростата, вони нічого не зрозуміли б і все одно запідозрили б тут втручання надприродних сил.

— Пане професоре, — запитав Джо, — ви говорили про перших європейців, які досліджували цю країну. Хто вони були, дозвольте вас запитати?

— Ми, мій милий, знаходимося якраз на шляху досліджень майора Денхема; в Мосфейе він був прийнятий султаном Мандара. Він покинув Борну і супроводжував шейха в експедиції проти феллатахів; він був присутній при штурмі міста, яке хоробро захищалось за допомогою арабських стріл, проти куль, і змусило утікати військо шейха; все це послужило лише приводом для вбивств, грабежів, набігів; Майора пограбували, роздягли догола, і, якби не кінь, під черевом якого він сховався і на якому потім шаленим галопом помчав від завойовників, він ніколи б не повернувся в Куку, столицю Борну.

— А хто ж він, цей майор Денхем?

— Безстрашний англієць, який керував з тисяча вісімсот двадцять другого до тисяча вісімсот двадцять четвертого року експедицією в Борну. Його супутниками були капітан Клаппертон і доктор Оудней. Вони покинули Тріполі в березні, досягли Мурзука, столиці Феццану, по шляху, який згодом пройшов доктор Барт, повертаючись до Європи, і шістнадцятого лютого тисяча вісімсот двадцять третього року прибули в Куку, розташовану біля озера Чад. Денхем вивчав Борну, Мандара і східні берега озера, а капітан Клаппертон і доктор Оудней п'ятнадцятого дня грудня місяця вісімсот двадцять третього року відділилися від нього і заглибилися в Судан до Сокото. Оудней помер від перевтоми і виснаження в місті Мурмур.

— Значить, у цій частині Африки, — запитав Кеннеді, — науці принесені великі жертви?

— О, це фатальна країна! Ми зараз летимо прямо до країни Багирми, через яку Фогель пройшов у тисяча вісімсот п'ятдесят шостому році, щоб проникнути в Вадаї, де він зник. Цей зовсім ще молодий чоловік, двадцяти трьох років, був посланий на допомогу експедиції доктора Барта; вони зустрілися першого дня грудня місяця вісімсот п'ятдесят четвертого року; Фогель зайнявся вивченням країни. У тисяча вісімсот п'ятдесят шостому році він повідомляв у своїх останніх листах про намір розвідати країну Вадаї, куди не проникнув ще жоден європеєць. Здається, він досяг столиці Вара, де його, за одними відомостями, взяли в полон, а за іншими — вбили за те, що він намагався зійти на священну гору, яка перебувала в околицях міста. Але не завжди слід вірити чуткам про смерть дослідників-мандрівників — це звільняє від необхідності шукати їх. Скільки разів, наприклад, з офіційних джерел повідомлялося про смерть доктора Барта, що викликало у нього законне роздратування. Цілком можливо, що вадайський султан тримає Фогеля в полоні в надії на викуп. Барон Нейманс

відправився в Вадаї, але помер в Каїрі тисяча вісімсот п'ятдесят п'ятого року. Ми тепер знаємо, що Хейглін пустився по слідах Фогеля разом з експедицією, надісланою з Лейпцию. Таким чином, ми незабаром дізнаємося про долю, яка спіткала цього молодого і цікавого дослідника [34].

Незабаром Мосфея зникла за горизонтом. Перед очима аеронавтів вже проносилася Мандара, цей на рідкість родючий край, зі своїми лісами з акацій, з луками, засіяними червоними квітами, з полями індиго і бавовнику. Шумно мчала свої бурхливі води річка Шарі; в вісімдесяти милях звідси вона впадала в озеро Чад. Доктор простежив її течію по карті Барта.

— Ви бачите, — сказав він, — що роботи цього вченого відрізняються надзвичайною точністю; ми наближаємося до області Логгум і, може бути, до її столиці, міста Кернак. Тут загинув бідний Туль, якому не було ще двадцяти двох років. Це молодий англієць, лейтенант восьмидесятого полку, який всього лише кілька тижнів як приєднався до майора Денхама в Африці і трохи згодом загинув. О, цю величезну країну можна з повним правом назвати кладовищем європейців.

Кілька човнів, довжиною футів в п'ятдесят, пливли вниз за течією річки Шарі. "Вікторія", що летіла на висоті тисячі футів, чомусь мало привертала увагу тубільців. Досить сильний до цього вітер став спадати.

— Невже ми знову потрапимо в повний штиль? — промовив доктор.

— Ну, тепер, сер, у всякому разі нам нема чого боятися ні нестачі води, ні пустелі, — зауважив Джо.

— Але зате тутешнє населення буде, мабуть, ще страшніше, — зауважив лікар.

Вже після від'їзду доктора були отримані листи з Ель-Обейда, від Мунцінгера, нового керівника експедиції: на жаль, в цих листах остаточно підтверджувалися відомості про смерть Фогеля.

— Ось щось схоже на місто, — заявив Джо.

— Це Кернак, — відгукнувся Фергюсон. — Як не слабшав вітер, але він несе нас туди. При бажанні можна було б зняти з міста точний план.

— А чи не можна буде нам знизитися? — запитав Кеннеді.

— Нічого не може бути легше, Дік. Ми якраз над самим містом. Почекай, я зараз прикручу пальник, і ми станемо спускатися.

Через якихось півгодини "Вікторія" нерухомо повисла в двохстах футах від землі.

— Ось ми і зовсім близько від Кернака, — сказав доктор, — не далі, ніж був би від Лондона чоловік, що підійнявся на купол собору святого Павла. Тепер ми можемо добре оглянути місто.

— Але що це за стукіт лине з усіх боків, немов б'ють дерев'яними молотками?

Джо став уважно вдивлятися і переконався, що весь цей шум створюють ткачі, що працюють під відкритим небом над полотнами, натягнутими на великі колоди.

Тепер Кернак, столицю Логгума, видно було як на долоні. Він представляв собою справжнє місто, з правильною лінією будинків і досить широкими вулицями. Посеред великої площі виднівся ринок невільників, де товпилося багато покупців. Мандаринськи жінки з їх крихітними ніжками і ручками були у великому попиті і вигідно продавалися.

Поява "Вікторії" справила тут таке ж враження, яке вона вже не раз робила й раніше: спочатку пролунали крики, всі прийшли в невимовне здивування і жах, потім були кинуті всі роботи, і запанувала повна тиша. Мандрівники, нерухомо тримаючись в повітрі, з найбільшим інтересом розглядали багатолюдне місто. Потім вони спустилися ще нижче і зупинилися в якихось двадцяти метрах від землі.

Тут з'явився зі свого будинку шейх, правитель Логгума, з зеленим прапором. Його супроводжували музиканти, що трубили з усієї сили в буйволові роги. Навколо повелителя став збиратися натовп. Фергюсон хотів було говорити з ним, але з цього нічого не вийшло.

Жителі Логгума з їх високими лобами, кучерявим волоссям і майже орлиними носами справляли враження людей гордих і тямущих. Але поява "Вікторії" привела їх у велике сум'яття. На всі боки були розіслані верхові гінці. Незабаром стало цілком очевидно, що стягуються війська, щоб зітнутися з незвичайним ворогом. Даремно Джо махав хустками всіляких кольорів — він нічого цим не досяг.

Тим часом шейх, оточений своїм двором, показав знаком, що він бажає говорити, і виголосив промову, з якої Фергюсон не зрозумів жодного слова. Це була суміш мов арабської з багирмі. Однак завдяки інтернаціональному мові жестів доктору незабаром стало ясно, що шейх наполегливо вимагає їх негайного видалення. Доктор і сам радий був би забратися,

але, на жаль, через повний штиль це було неможливо. Нерухомість "Вікторії", мабуть, дратувала шейха, і його придворні почали кричати, сподіваючись цим змусити чудовисько зникнути.

Вони були дивакуваті, ці придворні, кожен в п'яти або шести строкатих сорочках і з величезними животами, часто накладними. Доктор дуже здивував товаришів, сказавши їм, що ці численні сорочки і животи були одним із способів догодити своєму султанові. Огрядність означала тут важливість. Всі ці товстуни кричали і жестикулювали, але особливо виділявся серед них один, мабуть, судячи з його товщині, прем'єр-міністр. Натовп приєднував своє виття до криків придворних; їх жестам всі наслідували, як мавпи, так що десять тисяч рук відтворювали один і той же рух.

Коли всі ці заходи залякування визнані були недостатніми, почали застосовувати більш грізні. Побудували в бойовому порядку солдатів, озброєних луками і стрілами; але тут "Вікторія" розпочала округлятися, спокійно піднялася і опинилася недосяжною для їх стріл. Шейх схопив мушкет і прицілився в кулю. Але Кеннеді, який пильно стежив за ним, випередив його і, вистріливши зі свого карабіна, роздробив мушкет в його руках.

Цей несподіваний постріл викликав страшний переполох. Всі миттєво розбіглися по своїх хатам, і місто наче вимерло.

Настала ніч. Вітер зовсім спав. Треба було примиритися з необхідністю залишатися на висоті трьохсот футів від землі. Внизу була непроглядна темрява, жодного вогника. Тиша стояла мертва. Доктор подвоїв пильність, адже дуже може бути, що в цій тиші таїться пастка.

І як мав рацію Фергюсон, будучи насторожі! Близько опівночі все місто немов запалало. В повітрі переплiталися сотні вогняні ліній.

— Ось дивна річ! — промовив доктор.

— Господи помилуй нас, цей вогонь як ніби піднімається і наближається до нас, — сказав Кеннеді.

І справді. Серед страшних криків і мушкетних пострілів вся ця маса вогню піднімалася до "Вікторії". Джо приготувався скидати баласт. Фергюсон дуже скоро зрозумів, в чому справа.

Тисячі голубів, до хвостів яких прикріпили палаючу речовину, були пущені на "Вікторію". Перелякані птиці розлетілися, описуючи в повітрі вогненні зигзаги. Кеннеді став палити з усіх наявних рушниць у вогняну зграю, але що міг він вдіяти проти незліченної безлічі ворогів! Голуби вже кружляли навколо "Вікторії", і куля, відображаючи вогні, сама здавалася укладеною у вогняну мережу.

Доктор, не замислюючись, скинув шматок кварцу, і куля моментально піднявся вище зграї вогненних птахів. Ще години дві видно було, як вони там і сям кружляли в повітрі, але мало-помалу число їх все меншало, і, нарешті, вогники зовсім зникли.

— Тепер ми можемо спокійно заснути, — оголосив доктор.

— А знаєте, зовсім непогано придумано для дикунів, — промовив Джо.

— Вони нерідко пускають в хід таких голубів, які підпалюють в селах солом'яні дахи, — зауважив доктор, — але

на цей раз наше "літаюче село" піднялося вище пернатих паліїв.

— Бачу, що повітряної кулі не страшні ніякі вороги, — заявив Кеннеді.

— Ні, помиляєшся, — заперечив доктор.

— Які ж?

— Та необережні малі в її ж кошику. Так ось, друзі мої, будьмо напоготові завжди і всюди.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

Відліт серед ночі. — Бесіда. — Мисливський інстинкт Кеннеді. — Запобіжні заходи. — Перебіг річки Шарі. — Озеро Чад. — Властивості його води. — Гіпопотам. — Постріл даремно.

Стоячи на вахті, Джо близько третьої години ночі помітив, що місто під ним стало, нарешті, віддалятися, — "Вікторія" рушила в дорогу. Кеннеді і доктор прокинулися.

Фергюсон глянув на компас і з задоволенням переконався, що вітер несе їх на північно-північний захід.

— Нам щастить, — промовив він. — Все нам вдається. Ще сьогодні ми побачимо озеро Чад.

— Це велика водойма? — поцікавився Кеннеді.

— Досить велика, дорогий Дік. У найдовших і широких своїх місцях вона тягнеться миль на сто двадцять.

— Політ над водним простором внесе деяку різноманітність.

— На одноманітність ми взагалі скаржитися не можемо, та до того ж все протікає при найкращих умовах.

— Що правда, то правда, Семюель. Адже, беручи до уваги відсутність води в пустелі, ми ніби не піддавалися іншим серйозним небезпекам.

— У всякому разі, "Вікторія" весь час вела себе якнайкраще. Сьогодні у нас дванадцяте травня, а вилетіли ми вісімнадцятого квітня. Разом, в дорозі ми двадцять п'ять днів. Ще деньків десять — і ми закінчимо наш політ.

— Де ж саме?

— Ось цього я сказати тобі не можу. Та й не все це одно?

— Ти правий. Довіримося Провидінню, нехай воно направляє нас і оберігає, як зберігало до сих пір. Хіба зараз ми схожі на людей, що пронеслися через саму згубну країну на світі?

— Бачиш, ми були в силах летіти, і ми полетіли!

— Хай живуть повітряні подорожі! — крикнув Джо. — Після двадцяти п'яти днів польоту ми цілком здорові, ситі і добре, навіть, можливо, надмірно добре, відпочили. Мої ноги, наприклад, просто заніміли, і я нічого не мав би проти того, щоб розім'яти їх, пройшовши миль тридцять.

— Це задоволення ти вже доставиш собі в Лондоні, — сказав доктор. — Ми виїхали втрьох, як Денхем, Клаппертон і Овервег, як Барт, Річардсон і Фогель, і виявилися більш щасливими, ніж наші попередники; ми все ще разом — всі троє. І нам дуже важливо не розділятися. Якби один з нас раптом опинився десь далеко від "Вікторії" в хвилину раптової небезпеки, коли їй було б необхідно піднятися, — хто знає, можливо, ми ніколи більше і не зустрілися б. Ось чому, відверто кажучи, мені не подобається, коли Кеннеді відправляється на полювання.

— Але все-таки, дорогий Семюель, ти дозволиш мені ще зайнятися моєю улюбленою справою? Адже непогано було б поповнити наші запаси. Крім того, згадай: коли ти кликав мене з собою, ти ж спокушав мене чудовим полюванням. А я щось мало відзначився на цьому терені, не в приклад Андерсону і Кёммінгу.

— Дорогий Дік, або пам'ять тобі зраджує, або ти зі скромності просто замовчуєш свої досягнення, але мені здається, що, не кажучи вже про дрібну дичину, у тебе на совісті життя антилопи, слона і пари левів.

— Що все це значить, єдині мої, для мисливця, у якого під дулом рушниці проносяться, здається, всі існуючі на світі тварини! .. Глянь-но, подивись! Он там ціле стадо жирафів!

— Так це жирафи? — вигукнув Джо. — Але вони не більше мого кулака.

— Це тому, що ми на висоті тисячі футів, а поблизу ти переконався б, що вони рази в три вище тебе.

— А що ти скажеш, Семюель, про це стадо газелей, — продовжував Кеннеді, — або про тих страусів? .. Вони мчать як вітер.

— По-вашому, ці птахи — страуси? — знову здивувався Джо. — Але це кури, справжні кури.

— Послухай, Семюель, чи не можна було б як-небудь до них наблизитися?

— Наблизитися, звичайно, можна. Дік, але спуститися-то на землю нам не можна. А тоді, скажи на милість, навіщо тоді вбивати звірів, якими неможливо скористатися? Ще будь це лев, тигр, гієна, я, мабуть, зрозумів би тебе — все-таки одним лютим звіром на світлі стало б менше, — але таких мирних тварин, як газель або антилопа, дійсно, не варто вбивати виключно для задоволення мисливських інстинктів. Взагалі ж, друже мій, ми тепер будемо триматися на висоті футів ста від землі, і якщо тобі попадеться на очі всякий хижий звір, — що ж? Всадив йому кулю в серце, ти лише дістався нам задоволення.

"Вікторія" поступово знизилася, але все ще трималася досить далеко від землі. Адже в цьому дикому густонаселеному краї завжди можна було чекати несподіваних небезпек.

Мандрівники летіли тепер над річкою Шарі. Чарівні береги її ховалися в густих заростях дерев всіляких відтінків. Ліани і інші виткі рослини спліталися, утворюючи яскраву гаму фарб. Крокодили лежали на сонці або пірнали у воду з легкістю ящірок. Граючи, вони викидалися на численні, розкидані по річці, зелені острівці. Так куля пронеслася над квітучою областю Маффатаі.

Близько дев'ятої години ранку доктор Фергюсон і його друзі досягли, нарешті, південного берега озера Чад. Так ось воно, це Каспійське море Африки, саме існування якого так довго вважалося байкою, до чиїх берегів дісталися тільки експедиції Денхема і Барта!

Доктор спробував накидати теперішні контури озера, які вже сильно відрізнялися від занесених на карту в 1847 році. Постійну карту цього озера отримати неможливо. Справа в тому, що берега озера покриті майже непрохідними болотами — в них ледь не загинув Барт, — і болота ці, зарослі очеретом і папірусом в п'ятнадцять футів заввишки, час від часу затоплюються водами озера. Навіть місцеві міста, розташовані на березі, часто затоплюються, як сталося в 1856 році з містом Нгорну; гіпопотами і алігатори пірнають тепер в тих самих місцях, де недавно ще височіли будинки жителів Борну.

Сліпучі промені сонця лилися на нерухомі води озера, що змикались на півночі з горизонтом.

Доктор побажав спробувати воду — вона довгий час вважалася солоною. Знизитися над озером можна було без усякого побоювання, і "Вікторія" як птах пронеслася всього за п'ять футів від його поверхні. Джо на мотузці спустив у воду пляшку і витягнув її наполовину наповненою. Вода виявилася болотною і тому малопридатною для пиття.

У той час як доктор заносив в записну книжку замітки про взяту в озері воду, поруч з ним пролунав постріл. Це Кеннеді, не втримавшись, випалив в жахливого гіпопотама, який з'явився з води. Але як видно куля не зачепила його, а лише змусила забратися.

— Краще було б його загарпунити, — зауважив Джо.

— Чим це?

— Та нашим якорем — це був би відповідний гачок для такого чудовиська.

— І правда, Джо спала блискуча думка ... — почав Дік.

— Яку я вас дуже прошу не виконувати, — перебив його Фергюсон. — Це чудовисько не забарилося б потягти нас туди, куди ми зовсім не прагнемо потрапити.

— Особливо тепер, коли нам відомі властивості води з озера Чад, — вставив Джо. — А до речі, містер Фергюсон, що, це саме чудовисько можна вживати в їжу?

— Це, Джо, ссавець з породи товстошкірих. Кажуть, його м'ясо чудове і служить навіть предметом жвавої торгівлі у прибережних жителів, — відповів доктор.

— О, тоді я шкодую, що містер Дік промахнувся! — вигукнув Джо.

— Справа в тому, що куля Діка взагалі не могла його вразити, — цю тварину можна поранити лише в черево або між ребер. Ось якщо місцевість на півночі озера здасться мені підходящою, ми зробимо там привал. Тоді Кеннеді опиниться в цьому звіринці і надолужить все, що він упустив.

— Ну і чудово, — вигукнув Джо. — Нехай містер Дік неодмінно пополює на гіпопотамів. Мені так хотілося б покуштувати м'яса цього земноводного! А то якось навіть дивно: забратися в самий центр Африки і харчуватися куріпками та вальдшнепами, наче ми в Англії.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ДРУГИЙ

Столиця Борну. — Острови племені біддіома. — Кондори. — Занепокоєння доктора. — Прийняті їм запобіжні заходи. — Напад в повітрі. — Оболонка кулі прорвана. — Падіння. — Велика самовідданість Джо. — Північний берег озера Чад.

Над озером Чад "Вікторія" потрапила в течію повітря, яка понесла її на захід. Хмари зменшували спеку, і від водної поверхні також віяло легкою прохолодою. Але близько години дня "Вікторія", пролетівши по діагоналі через озеро, знову понеслася над сушею і просунулася на сім-вісім миль.

Доктор спочатку був не дуже задоволений, але коли показалась знаменита столиця царства Борну — Кука, він перестав шкодувати про те, що вітер заніс їх сюди. Протягом декількох хвилин Фергюсон міг розглядати це місто, оперезане стінами з білої глини. Серед безлічі арабських будинків-кубиків важко піднімалися досить незграбні мечеті.

У дворах будинків і на площах росли пальми і каучукові дерева, увінчані величезними, більше ста футів в діаметрі, куполами зелені. Джо вказав, що ці гігантські парасольки відповідають такій самій силі сонячних променів, і з цього зробив досить втішні для провидіння висновки.

Столиця складалася по суті з двох окремих міст, між якими тягнувся широкий, в триста туазів, бульвар, в цю хвилину переповнений пішоходами і вершниками. По один бік цього бульвару розкинулося зі своїми високими світлими будинками місто багатіїв, по іншу — тулилися низенькі з конічними дахами хатини, в яких тягнули жалюгідне існування бідняки; в Кука немає ні торгівлі, ні промисловості, які давали б заробіток населенню. Кеннеді визначив, що Кука трохи нагадує Единбург

цим поділом на два міста, що різко відрізняються один від одного — з тою відмінністю, що воно розташоване в долині.

Але мандрівники ледве встигли роздивитись панораму, що відкрилася перед ними. Повітряні течії тут відрізняються великою непостійністю, і протилежний вітер раптом підхопив "Вікторію" і знову поніс її до озера Чад.

Вони пролетіли миль сорок, і перед очима Фергюсона і його товаришів розгорнулася нова картина: ця частина озера була всіяна безліччю островів, населених людьми племені біддіома — кровожерливими і страшними піратами, яких сусідні племена боялися не менше, ніж бояться в Сахарі туарегів.

Ці дикуни тільки було приготувалися безстрашно зустріти "Вікторію" стрілами і камінням, як вона вже пронеслася над ними, немов велетенський скарабей.

В цей час Джо пильно вдивлявся в горизонт і сказав Кеннеді:

— Їй-богу, містер Дік, он там є щось для вас цікаве: адже ви, здається, ніколи не перестаєте мріяти про полювання?

— А що там таке?

— І, знаєте, на цей раз доктор вам ні слова не скаже.

— У чому ж справа, Джо?

— Он бачите там цілу зграю величезних птахів. Вони прямують до нас.

— Птахи? — скрикнув Фергюсон, хапаючи підзорну трубу.

— Так, я їх бачу, — відгукнувся Кеннеді, — їх принаймні дюжина.

— Чотирнадцять, якщо хочете знати, містер Дік, — поправив Джо.

— Дай бог, щоб птахи ці позначилися якою-небудь шкідливою звичкою. Добросердний Семюель не став би опиратися моїм пострілам, — промовив мисливець.

— Одне лише скажу, — зауважив Фергюсон, — дуже б я хотів, щоб ці самі птахи були якнайдалі від нас.

— Невже ви боїтеся цих пернатих, сер? — з подивом запитав Джо.

— Адже це кондори, та ще найбільші, і якщо тільки вони надумають напасти на нас ...

— Ну, що ж, Семюель, будемо захищатися! — перебив його Дік. — У нас для цього є цілий арсенал. Не думаю, щоб ці птахи були такі вже й страшні.

— Хтозна! — відгукнувся доктор.

Через десять хвилин зграя наблизилася на рушничний постріл. Чотирнадцять кондорів наповнювали повітря хрипкими криками. Здавалося, "Вікторія" скоріше приводила їх в лють, ніж вселяла страх.

— Що за крик! Що за метушня! — промовив Джо. — Напевно, їм не до смаку, що ми забралися в їх володіння і сміємо літати, як вони.

— По правді сказати, вид їх дійсно грізний, і якби вони були озброєні карабінами на зразок мого, я, мабуть, вважав би їх небезпечними ворогами, — заявив Кеннеді.

— На жаль! У карабінах вони не потребують, — відгукнувся Фергюсон, який ставав все більш стурбованим.

Тим часом кондори описували величезні кола, які все звужувалися і носилися з казковою швидкістю навколо "Вікторії". Часом вони стрімко кидалися вниз, немов кулі, розсікаючи повітря, і раптом несподівано і різко змінювали напрямок польоту.

Щоб уникнути цього небезпечного сусідства, доктор вирішив піднятися вище. Він збільшив полум'я пальника; газ почав розширюватися, і "Вікторія" пішла вгору. Але не тут-то було: мабуть, кондори і не збиралися випустити свою здобич — вони стали підніматися разом з кулею.

— Дуже вони розлючені, — зауважив мисливець, заряджаючи свій карабін.

І справді, хижаки все наближалися; деякі були вже в якихось п'ятдесят футів. Зброя Кеннеді анітрохи не лякали їх.

— Жахливо, мені хочеться вистрілити в них! — вигукнув мисливець.

— Ні, Дік, ні, — зупинив його Фергюсон, — зовсім не потрібно дратувати їх без потреби. Це, мабуть, було б для них сигналом до нападу.

— Але ж я легко впораюся з ними.

— Помиляєшся, Дік.

— Так у нас же, Семюель, знайдеться куля для кожного з них, — переконував друга Кеннеді.

— А якщо вони накинуться на верхню частину кулі, як ти їх дістанеш? — заперечив доктор. — Уяви собі, що ми серед зграї левів в пустелі або серед зграї акул у відкритому океані. Так ось, розумієш, для повітроплавців це положення не менш небезпечно.

— І ти кажеш це серйозно, Семюель?

— Цілком серйозно. Дік.

— Тоді почекаємо.

— Чекай і будь готовий на випадок нападу, але, дивись, не стріляй без мого наказу.

Кондори були вже зовсім близько. Ясно виднілися їх голі шиї, що роздулися від крику, люто підняті хрящуваті гребені з фіолетовими відростками. Це були найбільші кондори — понад три фути завдовжки. Білі крила їх виблискували на сонці. Достоту білі крилаті акули.

— Ці хижаки женуться за нами, — сказав Фергюсон, бачачи, як кондори несуться слідом за "Вікторією", — і скільки б ми не піднімалися, вони не відстануть, від нас, а можуть, мабуть, і випередити.

— Що ж нам робити? — запитав Кеннеді. Доктор нічого не відповів.

— Послухай, Семюель, — заговорив мисливець, — цих птахів чотирнадцять, а в нашому розпорядженні, вважаючи всю зброю, сімнадцять пострілів. Так невже немає можливості якщо не вбити їх усіх, то хоча б розігнати? Неабияку частку їх я беру на себе.

— Я, Дік, не сумніваюся в твоєму мистецтві, — відповів доктор, — і заздалегідь вважаю убитими тих, хто потрапить до тебе на приціл, але, повторюю, якщо ці хижаки накинуться, на верхню частину "Вікторії", ти навіть не зможеш побачити їх там. Вони прорвуть оболонку нашої кулі, а ми, не забувай, на висоті трьох тисяч футів над землею.

В цю мить один з найлютіших кондорів, розкривши дзьоб і випустивши кігті, кинувся на "Вікторію", готовий вчепитися в неї, готовий розірвати її на шматки.

— Стріляй! Стріляй! — крикнув доктор.

Не встигли пролунати ці слова, як убитий на смерть кондор, кружляючи, полетів вниз. Тепер Кеннеді схопив двостволку. Джо скинув на плече іншу. Перелякані пострілами, кондори було розлетілися, але майже відразу ж знову зі страшним сказом кинулися в атаку. Тут Кеннеді першою ж кулею майже відірвав голову найближчій птиці, а Джо роздробив крило іншої.

— Залишилося всього одинадцять! — прокричав Джо. Але в цю мить кондори змінили свою тактику і всією зграєю піднялися над "Вікторією". Кеннеді подивився на Фергюсона. Як не був стійкий і незворушний доктор, він зблід. Настала страшна тиша. Раптом почувся тріск шовкової матерії, що рветься; мандрівникам здалося, що корзина йде з-під їхніх ніг.

— Ми загинули, — крикнув Фергюсон, глянувши на барометр, що швидко піднімався. — Геть баласт! Геть!

В якихось кілька секунд весь кварц був викинутий за борт.

— Ми все падаємо! — крикнув Фергюсон. — Виливайте воду з ящиків! Чуєш, Джо! Ми летимо в озеро!

Вода була вилита, миттєво. Доктор нахилився над бортом кошика. Здавалося, озеро підіймалось до них, як морський приплив.

Предмети внизу росли зі страшною швидкістю. Кошик був менше ніж за двісті футів від поверхні озера Чад ...

— Геть провізію! Провізію геть! — крикнув знову доктор.

І ящик з їстівними припасами полетів в озеро. Падіння дещо сповільнилося, але куля все ж продовжував падати вниз.

— Викиньте! Викидайте ще! — крикнув доктор.

— Кидати більше нічого, — відгукнувся Кеннеді.

— Ні є, — лаконічно відповів Джо і, швидко перехрестившись, зник за бортом.

— Джо! Джо! — З жахом закричав доктор.

Але Джо вже не міг його чути ... Полегшений кошик став підніматися і на висоті тисячі футів куля була підхоплена вітром, який, свистячи в прорваної оболонці, поніс її до північних берегів озера.

— Загинув! — з жестом відчаю сказав Кеннеді.

— Загинув, щоб нас врятувати! — докінчив Фергюсон.

І по щоках цих двох відважних людей скотилися важкі сльози. Обидва вони перегнулися за борт, шукаючи хоч сліду нещасного Джо, але їх вже віднесло далеко.

— Що ж нам тепер робити? — запитав Кеннеді.

— Як тільки буде можливо, Дік, треба спуститися на землю, а потім чекати.

Пролетівши шістдесят миль, "Вікторія" опустилася на безлюдному березі північної частини озера. Якорі зачепилися за дерево, і мисливець міцно закріпив їх. Настала ніч, але ні Фергюсон, ні Кеннеді не могли ні на хвилину заснути.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ТРЕТІЙ

Здогадки і припущення. — Відновлення рівноваги "Вікторії". — Нові обчислення Фергюсона. — Полювання Кеннеді. — Докладне дослідження озера Чад. — Тангалія. — Повернення. — Ларі.

На наступний день, 13 травня, мандрівники насамперед обстежили ту частину узбережжя, де вони перебували. Це був як би острівець твердої суші серед величезних боліт. Навколо, скільки око сягає, підіймалися очерети, що не поступалися по висоті європейським лісам.

Непрохідні болота створювали для "Вікторії" безпечне положення. Треба було лише не зводити очей з озера. А воно тяглося на схід безмежним водним простором, на якому не було видно навіть островів.

Обидва друга досі все ще не наважувалися заговорити про свого злощасного товариша. Кеннеді перший висловив свої припущення.

— Бути може, Джо і не загинув, — почав він. — Малий він спритний і плавець такий, яких мало. Йому неважко переплисти затоку Ферт оф Форт в Единбурзі. Ми, звичайно, зустрінемося з ним, тільки де і коли? Але ми з тобою ні перед чим не повинні зупинятися, щоб полегшити йому повернення.

— Хай почує тебе бог, дорогий Дік, ми зробимо все, щоб знайти нашого друга, — гаряче відповів доктор. — Але перш за все давай звільнимо нашу "Вікторію" від її зовнішньої оболонки; служити нам вона вже не може, а ми позбудемося тягаря в шістсот п'ятдесят фунтів. Через це варто попрацювати.

Доктор і Кеннеді зараз же взялися до роботи, яка виявилася дуже важкою. Довелося шматок за шматком віддирати надзвичайно міцну шовкову тканину оболонки і, розрізаючи її на вузькі смуги, витягувати крізь сітку. З'ясувалося, що розрив, зроблений дзьобами кондорів, був завдовжки в кілька футів.

Робота зайняла принаймні години чотири. Нарешті, вдалося повністю звільнити внутрішню оболонку, і вона, на щастя, виявилася в повній справності. "Вікторія" зменшилася на одну п'яту свого обсягу.

Ця різниця в обсязі здалося Кеннеді настільки значною, що стривожила його.

— Чи можливий тепер політ? — запитав він свого друга.

— Щодо цього не турбуйся. Дік. Я відновлю рівновагу, і повернися наш бідолаха Джо — ми і з ним будемо в змозі продовжувати наш політ.

— Знаєш, Семюель, якщо пам'ять не зраджує мені, то під час падіння ми були недалеко від якогось острова.

— Так, і мені також пам'ятається, але той острів, як і всі тутешні острови, звичайно, населений дикунами. Тубільці, треба думати, були свідками нашої катастрофи, і якщо Джо потрапив до їхніх рук, він загинув, якщо тільки його не врятує марновірство дикунів.— Повторюю, Семюель, наш Джо виплутається з будь-яких труднощів. Я глибоко вірю в його спритність і тямущість.

— І я хочу сподіватися на це. А тепер, Дік, вирушай-но на полювання, тільки не. захоплюйся і не заходь занадто далеко. Нам необхідно відновити запаси їстівного, адже більшою їх частиною довелося пожертвувати.

— Гаразд, Семюель. Я скоро повернусь.

Кеннеді взяв двостволку і по високій траві попрямував в найближчий лісок. Незабаром часті постріли сповістили Фергюсону, що полювання обіцяє бути вдалим.

Тим часом доктор зайнявся оглядом вцілілого багажу і урівноваженням "Вікторії" з її новою оболонкою. Він з'ясував, що ще було фунтів тридцять пеммікана, невелика кількість чаю і кави, близько півтора галонів горілки і зовсім порожній ящик для води. Але сушеного м'яса зовсім не залишилося.

Доктор знав, що підйомна сила "Вікторії" внаслідок витоку водню із зовнішньої оболонки зменшилася приблизно фунтів на дев'ятсот. Тепер для встановлення рівноваги кулі йому це, звичайно, потрібно було врахувати. Повний обсяг оболонки нової "Вікторії" дорівнював шістдесяти семи тисячам кубічних футів, а газу вона утримувала в собі тридцять три тисячі чотириста вісімдесят кубічних футів. Апарат для розширення газу, мабуть, був у досконалої справності; не постраждали ні електрична батарея, ні змійовик.

Підйомна сила нової "Вікторії" дорівнювала приблизно трьом тисячам фунтів. Підрахувавши вагу апарату, людей, кошика з усіма його речами, п'ятдесяти галонів води і ста фунтів свіжого м'яса, доктор отримав в цілому дві тисячі вісімсот тридцять фунтів. Отже, він міг захопити з собою на який-небудь непередбачений випадок ще сто сімдесят фунтів баласту, забезпечивши тим самим рівновагу кулі. Споряджаючи "Вікторію" відповідно до цих обчислень, доктор замінив Джо зайвим баластом.

Цілий день пішов на всі ці приготування, які закінчилися лише після повернення Кеннеді.

Полювання було дуже вдале: Дік приніс цілу купу диких гусей, качок, вальдшнепів, чирків і сивок. Не гаючи часу мисливець узявся до роботи; очистивши дичину, він зайнявся її копченням. Кожну птицю він настромлював на паличку і вішав в диму над багаттям із зелених гілок. Коли, на думку досвідченого в цій справі Кеннеді, дичина була досить прокопчена, вона була покладена в кошик. Цей запас треба було на наступний день ще поповнити.Вечір застав мандрівників за роботою. Вечеря їх складався з пеммікана, сухарів і чаю. Втома, подавши їм апетит, дала їм і сон. Фергюсону і Кеннеді, коли вони по черзі несли вахту, часом ввижалося, ніби звідкись доноситься голос Джо, але, на жаль, цей голос, який вони-так жадали почути, був далеко.

На зорі доктор розбудив Кеннеді.

— Я довго думав над тим, що нам зробити для розшуків нашого друга, — почав Фергюсон.

— Що б ти не придумав, Семюель, я заздалегідь згоден з твоїм планом.

— Перш за все нам дуже важливо дати йому знати про себе.

— Звичайно! А то раптом хороший хлопець уявить, що ми кинули його.

— Він-то? Ні! Занадто добре він нас знає, і ніколи це йому навіть в голову не прийде. Але необхідно повідомити його про те, де саме ми перебуваємо.

— Як це зробити?

— Сісти в кошик і знову піднятися в повітря.

— Ну, а якщо вітер віднесе нас в сторону?

— На щастя, цього не станеться. Ти побачиш, Дік, вітер понесе нас над озером; вчора це було недоречно, а нині нам тільки цього й треба. Ми постараємося весь день триматися над озером, і Джо, який, звичайно, весь час буде шукати нас очима, не може не побачити нашої "Вікторії". Бути може, він навіть умудриться дати нам знати про своє місцезнаходження.

— Якщо тільки він один і вільний, то, звичайно, умудриться.

— Навіть в тому випадку, якщо він в полоні, то і тоді він побачить нас, він зрозуміє, що ми шукаємо його, — сказав доктор, — адже не в звичаї дикунів замикати своїх бранців.

— Ну, а якщо ми не отримаємо ніяких сигналів і не нападемо на його слід, — адже все треба передбачити, — що в такому випадку робити?

— Тоді ми спробуємо повернутися до північній частині озера, намагаючись по можливості бути на виду, потім зупинимося, досліджуємо берега, куди рано чи пізно Джо повинен дістатися, і, вже звичайно, ми не покинемо цих місць, поки не зробимо все можливе для його відшукання.

— Ну, отже, треба вирушати, — погодився мисливець. Доктор зняв точний план тої ділянки суші, яку вони збиралися покинути, і, звірившись по карті, вирішив, що вони знаходяться на північному березі озера Чад, між містом Лари і селищем Інжеміні; в цих місцях побував дослідник майор Денхем. Поки Фергюсон був зайнятий своєю роботою, Кеннеді встиг ще пополювати і поповнити запас свіжого м'яса. Незважаючи на

те, що в сусідніх болотах видно було сліди носорогів, ламантинів і гіпопотамів, Діку не довелося зустріти жодну з цих величезних тварин.

О сьомій годині ранку якір був відчеплений від дерева ціною неймовірних зусиль, — але ж бідолаха Джо робив це з такою легкістю! Газ розширився, і нова "Вікторія" піднялася на двісті футів в повітря. Спочатку вона закрутилася на місці, але незабаром, захоплена досить сильним вітром, понеслася над озером зі швидкістю двадцять миль на годину.

Доктор весь час намагався триматися не нижче двохсот футів і не вище п'ятисот. Кеннеді раз у раз стріляв зі свого карабіна. Проносячись над островами, подорожні, навіть з деяким ризиком, знижувалися, щоб гарненько розглянути переліски, дерева, кущі — словом, всі місця, де тінь або скеля могли дати притулок їх товаришеві. Часом вони низько спускалися до довгих човнів, що пливли по водах озера. Рибалки з неприхованим жахом кидалися в воду і з гарячковою поспішністю плили до свого острова.

— Ні, ніде не видно його, — сумно сказав Кеннеді після двох годин пошуків.

— Почекаємо, Дік, і не будемо падати духом. Ми, по-моєму, тепер повинні бути недалеко від місця катастрофи.

Об одинадцятій годині "Вікторія" пролетіла дев'яносто миль. Тут вона зустріла новий повітряний струм, і він майже під прямим кутом відніс її миль на шістдесят на схід. Аеронавти парили над дуже великим і густонаселеним островом, в якому доктор визнав острів Феррам, де знаходиться столиця племені біддіома. Фергюсону здавалося, що ось-ось з-за куща вискочить Джо, що він кинеться бігти, покличе їх. Перебувай

він на свободі, нічого не було б легше, як підібрати його, але навіть і з полону ми могли б його звільнити, повторивши маневр з місіонером. Він знову опинився б серед своїх друзів! Але, на жаль, доктор і Кеннеді ніде не виявили жодних ознак його присутності. Було від чого впасти у відчай! О пів на третю дня показалася Тангалія — селище, розташоване на східному березі озера Чад. Це і був той крайній пункт, якого досяг в своїх подорожах Денхем.

Доктора починало турбувати сталість вітру. Для нього стало ясно, що їх відносить знову на схід, до центру Африки, до неозорих пустель.

— Нам неодмінно треба зупинитися, — сказав він, — і навіть спуститися на землю. Ми повинні, і головним чином в інтересах Джо, повернутися до озера. Але раніше, ніж знизитися, спробуємо знайти зворотний потік повітря.

Протягом години з гаком Фергюсон шукав потрібний потік на різних висотах. "Вікторію" все продовжувало відносити на схід, але, нарешті, на щастя, на висоті тисячі футів її підхопив дуже сильний вітер і поніс на північний захід.

"Не може бути, щоб Джо виявився на одному з островів, — промайнуло в голові доктора, коли він знову побачив північний берег озера Чад. — Вже він напевно знайшов би спосіб як-небудь дати про себе знати. Можливо, що його висадили на берег ".

Не можна було також допустити, щоб такий чудовий плавець міг потонути. Раптом жахлива думка одночасно вразила обох друзів: думка про крокодилів, які в безлічі водяться в цих краях. Спочатку жоден з них не був в силах

вголос висловити своє побоювання. Нарешті, доктор без всяких передмов сказав:

— Крокодили зустрічаються тільки по берегах островів або озер, і у Джо, напевно, вистачило б спритності вислизнути від них. Та взагалі тутешні крокодили не дуже небезпечні. Африканці безкарно купаються, не боячись нападу.

Кеннеді нічого не відповів. Він вважав за краще мовчати, ніж обговорювати цю жахливу можливість.

Близько п'ятої години дня доктор оголосив, що вони проносяться над містом Лари. Жителі в цей час були зайняті прибиранням бавовни на обгороджених, ретельно оброблених ділянках землі біля хатин з плетеного очерету. Цих хатин було з півсотні, вони тулилися в долині між невисокими горами. Доктору не дуже-то подобалося, що вітер все посилюється, але, на щастя, він раптом змінив напрямок і приніс "Вікторію" до того самого місця, де аеронавти провели попередню ніч. Якір на цей раз зачепився не за дерево, а за досить щільну масу, що утворилася з очерету та густого болотного мулу. Спочатку було важко утримувати на якорі кулю, але з настанням темряви вітер вщух. Друзі, які майже впали у відчай, провели разом безсонну ніч.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ

Ураган. — Змушений політ. — Втрата одного якоря. — Сумні роздуми. — Рішення. — Смерч. — Занесений піском караван. — Зустрічний і попутний вітри. — Повернення на південь. — Кеннеді на посту.

Близько третьої години ранку піднявся такий сильний вітер, що "Вікторії" стало небезпечно перебувати так близько

від землі. Високі очерети били по оболонці кулі і могли розірвати її.

— Треба вирушати в дорогу. Дік, — сказав доктор, — нам ніяк не можна залишатися тут в такому положенні.

— А як же Джо?

— Вже звичайно, я його не кину, — відповів доктор, і нехай ураган занесе нас хоча б за сто миль на північ, я все-таки повернуся. Тут же в даний час, повторюю, всім нам загрожує велика небезпека.

— Значить, летіти без нього? — вигукнув глибоко засмучений шотландець.

— Та невже ти думаєш. Дік, що і моє серце не обливається кров'ю? Хіба я не підкоряюся самої крайньої необхідності?

— Я в твоєму розпорядженні, — промовив мисливець. — В дорогу!

Але пуститися в дорогу було не так-то легко. Міцно засів якір і не піддавався, а "Вікторію" так рвало вгору, що це ще посилювало труднощі підйому. Кеннеді ніяк не вдавалося звільнити якір. Становище ставало небезпечним. "Вікторія" могла вирватися і полетіти перш, ніж Дік встигне піднятися в кошик.

Аби не допустити піддаватися такому ризику, Фергюсон змусив шотландця скоріше влізти в кошик, а потім перерубав линву. "Вікторія" підстрибнула в повітря на триста футів і понеслась прямо на північ. Фергюсону нічого не залишалося, як віддати кулю у владу бурі. Він схрестив на грудях руки і

занурився в сумні роздуми. Помовчавши кілька хвилин, доктор повернувся до свого настільки ж безмовного супутника.

— Бути може, Дік, і справді нам не слід було спокушати Бога — робити подібну подорож. Як видно, вона вище сил людських, — промовив він, важко зітхнувши.

— А пам'ятаєш, Семюель, лише якихось кілька днів тому ми раділи, що уникли стількох небезпек, і тиснули один одному руки?

— Бідний наш Джо! Який він чудовий малий! Чесний, щирий! Як охоче він пожертвував своїм багатством, хоча був їм засліплений в першу хвилину! І ось він десь далеко ... А вітер з неймовірною швидкістю забирає нас.

— Але послухай, Семюель! Якщо навіть допустити, що він потрапив до якогось племені, що живе біля озера, то чому треба думати, що його спіткає інша доля, ніж, скажімо, Денхема і Бариту, які побували в цих же місцях. Адже обидва вони повернулися на батьківщину?

— Ех, мій бідний Діку! Та наш Джо не знає жодного слова місцевих говірок. До того ж він один і без будь-яких коштів. Дослідники, про яких ти згадуєш, наближаючись до якогось населеного місця, звичайно посилали заздалегідь подарунки вождю, а потім з'являлися перед ним і самі, озброєні, з сильним конвоєм. І при всьому тому зауваж, вони не могли уникнути найжахливіших напастей. Що ж після цього може чекати нашого нещасного товариша? Страшно подумати! Мені здається, що ніколи в житті не переживав я більшого горя.

— Але, Семюель, адже ми повернемося ж!

— Звичайно, повернемося, навіть в тому випадку, якщо б довелося для цього кинути "Вікторію". Тоді ми пішки дійдемо до озера Чад і встановимо зв'язок з султаном Борну. Я впевнений, що у арабів не може бути поганих спогадів про перших європейців, які побували у них.

— Семюель, я всюди готовий йти за тобою! — з жаром вигукнув мисливець. — Ти можеш цілком розраховувати на мене. Краще не повернутися додому, ніж кинути Джо. Він пожертвував собою для нас, а ми за нього віддамо своє життя.

Таке рішення трохи підбадьорило їх, влило в них нові сили. Фергюсон зробив все можливе, щоб потрапити в течію повітря, яка понесла б їх назад до озера Чад. Але, на жаль, це ні до чого не привело; та й немислимо було стати на якір при такому урагані на голому місці.

"Вікторія" пронеслася над землями, населеними плем'ям тіббу, промчала над Беладі ель-Джерид – пустельним краєм, зарослим будяком, який служив як би передоднем Судану, — і, нарешті, опинилася над пустелею; піски її були посмуговані слідами караванів, що проходять тут. Останні ознаки рослинності злилися на півдні з горизонтом, а незабаром промайнув внизу і головний оазис цій частині Африки, де п'ятдесят колодязів осінені чудовими деревами. Але знизитися не вдалося і тут. Далі показалась, внісши пожвавлення в цю пустелю, стоянка арабів, з її смугастими наметами і верблюдами, які витягували на піску свої змієподібні голови. Над усім цим "Вікторія" промайнула, як падаюча зірка. Протягом трьох годин її умчало на цілих шістдесят миль. І Фергюсон був абсолютно безсилий уповільнити цей стрімкий політ.

— Ми ніяк не можемо зупинитися, — промовив доктор. — А спуститися немислимо. Довкола не видно жодного деревця,

жодного горбка. Невже нам знову доведеться промайнути над Сахарою? Так, небо проти нас!

У той момент, коли лікар говорив це з розпачем і навіть люттю, він раптом побачив на півночі, як здіймаються хмарами пилу піски пустелі, яких крутило протилежними повітряними течіями. Очевидно, там лютував смерч. І в ньому, розкиданий, перекинутий, засипаний пісками, гинув караван. Глухо і жалібно стогнали і валялися на землі верблюди. З задушливого туману чувся рев тварин і крики людей. Подекуди серед хаосу ряснів яскравий одяг. І над усією цією картиною руйнування ревів і завивав жахливий вихор ...

Незабаром на очах мандрівників на абсолютно гладкий до цього піщаній рівнині виріс і коливався пагорб — величезна могила загиблого каравану. Доктор і Кеннеді, бліді, дивилися на страшне видовище. Вони нічого не могли вдіяти зі своєю кулею, яка закружляла між протилежними повітряними струмами. Розширення газу не справляло на кулю ні найменшої дії. Захоплена вихорами, вона крутилася з карколомною швидкістю. Кошик кидало в різні боки.

Інструменти, що висіли під тентом, з силою вдарялися одне об одного, трубки змійовика згиналися, готові кожну секунду лопнути, а ящики від води з гуркотом перекочувалися з місця на місце. Фергюсон і Кеннеді на відстані двох футів не чули один одного. Судорожно вчепившись в мотузки снастей, вони намагалися протистояти сказу урагану.

Кеннеді, з розпатланим волоссям, мовчки дивився в одну точку. До доктора серед небезпек повернулося звичайна його мужність, і на його обличчі не можна було прочитати хвилювання навіть тоді, коли "Вікторія" раптом завмерла на місці. Північний вітер взяв верх і з не меншою швидкістю помчав "Вікторію" назад по її ранковому шляху.

— Куди нас несе? — запитав Кеннеді.

— Піддамось волі Провидіння, дорогий Дік. Я марно сумнівався в ньому. Воно краще нас з тобою знає, що творить, і ось ми повертаємося на ті місця, яких вже не сподівалися побачити.

Пустеля, плоска і рівна кілька годин тому, тепер схожа на схвильоване після бурі море. Тут і там височіли пагорби піску. Вітер не слабшав, і "Вікторія" все мчала в повітряному просторі. Але мчала вона в дещо іншому напрямку, ніж вранці, і тому о дев'ятій годині вечора замість берегів озера Чад перед їх очима була все ще пустеля.

Кеннеді звернув на це увагу свого друга.

— Це не так важливо, — відповів той, — аби нам повернутися на південь. Якщо на шляху попадуться міста Борну, Вудди або Кука, я без вагання зупинюся в одному з них.

— Ну, раз ти задоволений напрямком вітру, то і я нічого не маю проти. Тільки одного я прагну: щоб нам не довелося переправлятися через пустелю подібно до тих нещасних арабів. Те, що ми бачили з тобою, Семюель, просто жахливо.

— Це трапляється далеко не рідко. Переходи через пустелю взагалі набагато небезпечніші, ніж через океан. Пустеля містить в собі всі небезпеки моря аж до можливості в ній потонути, додаючи до них ще нестерпну втому і всілякі негаразди.

— Мені здається, що вітер стихає, — зауважив Кеннеді, — піщаний пил не так вже густий, хвилі піску менш високі, горизонт світлішає.

— Тим краще! А тепер треба озброїтися підзорною трубою і уважно стежити за тим, що може показатися на горизонті.

— Це вже я беру на себе, Семюель, і як тільки з'явиться дерево, зараз же скажу тобі.

І Кеннеді, з підзорною трубою в руках, зайняв спостережний пост в передній частині кошика.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ П'ЯТИЙ

Історія Джо. — Острови племені біддіома. — Поклоніння. — Затонулий острів. — Береги озера. — "Дерево змій". — Подорож пішки. — Страждання. — Москіти і мурахи. — Голод. — Поява "Вікторії". — Її зникнення. — Відчай. — Болото. — Останній крик.

Але що ж відбувалося з самим Джо під час цих марних пошуків?

Кинувшись в озеро і виринувши на поверхню, він насамперед підняв очі вгору. "Вікторія" вже була високо в повітрі; вона продовжувала підніматися, все зменшуючись; незабаром, очевидно, потрапила в сильну повітряну течію і понеслась на північ. Друзі були врятовані.

"Ах, яке щастя, що мені прийшла в голову думка кинутися у Чад, — подумав Джо. — Звичайно, те ж саме без жодних вагань зробив би і містер Кеннеді: адже так просто, щоб одна людина пожертвував собою для двох інших. Простий арифметичний розрахунок ".

Заспокоївшись за долю своїх друзів, Джо став думати про своє становище. Він перебував посеред величезного озера,

навколо якого жили невідомі і, можливо, люті племена. Доводилося виплутуватися з усієї цієї історії, розраховуючи тільки на власні сили. І все-таки він не дуже-то був переляканий. Ще до нападу кондорів, які, на його думку, вели себе нормально, як годиться хижакам, Джо помітив на горизонті острів, і ось тепер, позбувшись частини свого одягу, він вирішив дістатися до нього, пустивши в хід все своє мистецтво плавця. Відстань в п'ять-шість миль його анітрохи не бентежила.

Пропливши години півтори, Джо значно наблизився до острова, але тут його стала турбувати думка про алігаторів; спочатку вона тільки промайнула, але потім цілком заволоділа їм. Адже він знав, що вони водяться на берегах цього озера, і йому була добре відома ненажерливість цих величезних тварин. Як не схильний був Джо все на світі знаходити природним, але тут він все ж не міг не відчути непереборного хвилювання. Він не на жарт боявся, що м'ясо білої людини, чого доброго, особливо припаде до смаку крокодилам, і тому наближався до берега з надзвичайною обережністю. Сажнів за сто від берега, на якому росли тінисті зелені дерева, на нього повіяло різким запахом мускусу.

"Ну ось! Чого боявся, на те і наткнувся: крокодил, значить, тут поблизу ", — промайнуло в голові Джо.

Поспішно пірнувши, він все ж зачепив за якесь величезне тіло, яке шкрябнуло його своєю лускатою шкірою. Бідолаха, вважаючи себе безнадійно загиблим, стрімко рвонувся вперед і поплив з усіх сил. Виринувши, він перевів дух і знову зник під водою. Так провів він чверть години в невимовному страху, який він при всьому своєму філософському відношенні до життя не міг подолати. Йому все здавалося, що він чує за собою клацання величезних щелеп, готових схопити його. Як

можна тихіше поплив він під водою — і раптом відчув, що хтось схопив його за руку, а потім поперек тіла.

Бідний Джо! Останнє, що промайнуло у нього в голові, була думка, про доктора. Він став відчайдушно боротися і відчув, що його тягнуть не на дно, як зазвичай поводяться зі своєю здобиччю крокодили, а, навпаки, на поверхню води.

Коли Джо перевів дух і відкрив очі, він побачив біля себе двох чорних, як смола, негрів. Ці африканці, дивно кричачи, міцно тримали його.

"Ось воно що! — не міг утриматися, щоб не вигукнути, Джо. — Замість кайманів негри. Ну, мені це подобається більше! Але як ці молодці наважуються купатися в тутешніх місцях! "

Джо не знав, що чорношкірі мешканці берегів і островів озера Чад спокійнісінько купаються у водах, що кишать алігаторами, абсолютно не звертаючи на них уваги, бо місцеві земноводні мають заслужену репутацію досить нешкідливих тварин. Але хіба Джо уникав однієї небезпеки щоб лише потрапляти в іншу? Він вирішив, що це покаже майбутнє, і раз йому не залишалася нічого іншого, дозволив тягти себе на берег, не проявляючи при цьому ніякого страху.

"Вони бачили, звичайно. — говорив він собі, — як наша "Вікторія", немов якесь повітряне чудовисько, пронеслася над водами озера. На їхніх очах я впав, і вони не можуть не відчувати поваги до людини, що звалилася з неба. Подивимося, що вони стануть робити далі ".

Поки всі ці думки бродили в голові Джо, — він зі своїми неграми досяг берега. Тут він опинився серед кричущого натовпу обох статей, різного віку, але однакового кольору.

Джо потрапив до племені біддіома, що відрізняється розкішною чорною шкірою. Йому не доводилося навіть червоніти за легкість свого костюма, бо він був "роздягнений" по останній місцевій моді. Раніше ніж Джо усвідомив, куди він потрапив, йому стало ясно, що він служить предметом поклоніння. Це заспокоїло його, хоча йому згадалася історія в Казехе.

"Я передчуваю, що знову зроблюся богом, яким-небудь сином Місяця, — думав Джо. — Ну що ж! Це ремесло не гірше будь-якого іншого, особливо коли немає вибору. Головне — виграти час. Якщо "Вікторія" знову з'явиться, то я, користуючись своїм новим становищем, розіграю перед своїми шанувальниками сцену чудесного вознесіння на небо ".

Тим часом натовп все більш і більш насувалася на нього, оточуючи щільним кільцем. Чорношкірі падали перед ним ниць, волали, доторкалися до нього руками. Добре ще, що їм спало на думку на славу почастувати божество, поставивши перед ним кисле молоко, товчений рис і мед. Добрий малий, який легко мирився з усім, з найбільшим апетитом знищив запропоноване йому частування, показавши своїм шанувальникам, як їдять в урочистих випадках боги.

Коли настав вечір, жерці взяли його шанобливо під руки і відвели в хатину, обвішану кругом талісманами. Входячи туди, Джо не без тривоги кинув погляд на купу кісток, навалених навколо цього святилища. Коли його замкнули в священній хатини, він міг спокійно обдумати своє становище. Весь вечір і частину ночі до нього долинали святкові пісні, бій барабанів, брязкіт заліза — звуки, ймовірно, дуже приємні для вух африканців. Під акомпанемент цієї музики навколо священної хатини йшли нескінченні танці. Негри хором кричали, горланили, виробляли судомні рухи тіла, корчили жахливі гримаси. Джо чув цей оглушливий шум, який проникав через

стіни очеретяної хатини. Бути може, при інших обставинах Джо і сподобалися б влаштовані на честь його святкування, але тут його незабаром стали мучити досить неприємні роздуми. Як він не старався дивитися на речі з кращого боку, думка, що він загубився в цій невідомій країні, серед дикунів, здавалася йому безглуздою і сумною. Мало хто з мандрівників, які наважилися проникнути в ці місця, благополучно повернулися на батьківщину. Та й чи можна довіритися почуттям натовпу, що поклоняється йому? Він уже мав нагоду переконатися, як непостійні і неміцні блиск і велич. Він задавав собі питання, чи не дійде зрештою обожнювання до того, що його просто захочуть з'їсти.

Незважаючи на цю мало приємну перспективу, втома після декількох годин сумних роздумів все-таки взяла своє, і Джо досить міцно заснув. Він проспав би до ранку, якби раптом його не розбудило відчуття вогкості, яка звідкись з'явилася. Незабаром в хатині проступила вода, швидко піднялася йому до пояса.

— Що таке? — голосно промовив він. — Повінь, злива, катування? Ну, вже у всяким разі я не стану чекати, поки вода підніметься мені до горла.

І, плечем вибивши стіну, Джо опинився ... Та де ж? — У самому озері! Острова наче й не було. За ніч він занурився в воду, і на його місці було неосяжне озеро.

"Поганий край для хліборобів", — подумав про себе Джо і, змахнувши руками, знову пустив у хід своє мистецтво плавця.

Джо звільнився з полону завдяки явищу, не дуже рідкісного на озері Чад. Не один з його островів, здавалося б, міцних, як скеля, зник таким чином, і прибережним племенам

час від часу доводилося давати притулок тим нещасним жителям зниклого острова, яким вдавалося врятуватися від страшної катастрофи.

Джо не знав цієї місцевої особливості, але не забув скористатися нею. Помітивши який човен, що блукав по воді він зараз же піднявся в нього. Човен цей, як виявилося, був грубо видовбаний з стовбура дерева. На щастя, в ньому знайшлася пара примітивних весел, і Джо поплив, користуючись досить швидкою течією.

— Ну, тепер треба орієнтуватися, — промовив він. — На допомогу мені прийде полярна зірка. Адже вона свою справу знає, всім вказує шлях на північ, так не відмовить і мені.

На превелике своє задоволення, він переконався, що дрейф якраз і несе його до північного берега озера, і віддався на його волю. Близько другої години ночі він пристав до миска, який поріс таким колючим очеретом, що він не міг припасти до смаку навіть філософу. Але на березі, наче навмисне для того, щоб дати йому притулок, росло самотнє дерево. Джо для більшої безпеки виліз на нього і не те щоб заснув, а скоріше продрімав там до світанку.

Як завжди в екваторіальних країнах, день настав відразу; Джо кинув погляд на дерево, що служило йому притулком вночі. Йому відкрилося таке несподіване видовище, що він остовпів. Гілки дерева, де він провів ніч, були буквально обнизані зміями і хамелеонами. Через них майже не видно було листя. Можна було подумати, що це дерево нової породи, на якому виростають плазуни. Під першими променями сонця все це взялося повзати і звиватися. Жах, змішаний з огидою, охопив Джо, і він миттю стрибнув на землю.

— От уже те, у що ніхто не захоче повірити! — пробурмотів він.

Він не знав, що Фогель в своїх останніх листах писав про ці особливі властивості берегів озера Чад: вони аж кишать земноводними, які ніде в світі не водяться в такій кількості.

Після цієї події Джо вирішив надалі бути обережнішим, а потім, орієнтуючись по сонцю, попрямував на північний схід. Дорогою він самим старанним чином уникав хатин, — халуп, куренів — словом, всіх тих місць, де він міг би натрапити на представників людської породи.

Часто дивився він вгору, все сподіваючись побачити "Вікторію". Хоча його пошуки протягом цілого дня і виявилися марними, проте впевненість, що лікар не може його покинути, нітрохи не похитнулася в ньому. Треба було мати сильний характер, щоб так філософськи ставитися до свого становища. До втоми приєднався голод: адже корінням і серцевиною рослин, таких як "меле" або плоди думпальми, ситий не будеш. За приблизними підрахунками Джо, він пройшов все-таки за цей день на захід миль тридцять. Все його тіло було подряпане колючим очеретом, мімозами і акаціями; закривавлені ноги давали про себе знати жорстокої болем. Нарешті, з настанням вечора Джо міг дати відпочинок змученим ногам. Він вирішив зробити привал на самому березі озера. Тут на нього чекала нова напасть — міріади комах. Мухи, москіти, мурашки в півдюйма довжиною буквально покривають в цих місцях всю землю. Через дві години не залишалося вже ні клаптика того жалюгідного одягу, який ще був на Джо, — комахи все пожерли. То була жахлива ніч: незважаючи на втому, нещасний подорожній ні на хвилину не міг зімкнути очей. У кущах ревли кабани, дикі буйволи, а в воді — ажуби, різновид ламантинів, цих лютих тварин. Кругом, серед нічного мороку, в кущах і водах озера лунав концерт хижих звірів. Джо не смів

ворухнутися. Як не був він терплячий і стійок, але своє становище насилу-насилу виносив.

Нарешті, настав день. Джо швидко схопився. Можна уявити собі його огиду, коли він побачив, що за погана тварюка провела біля нього всю ніч. Це була жаба, та ще й яка жаба! Величиною дюймів в п'ять, потворна, відразлива, вона дивилася на нього великими круглими очима. Джо відвернувся від неї з відразою, яка підштовхнула його: він з новими силами помчав до озера освіжитися. Купання дещо заспокоїло болісний свербіж, і він, пожувавши листя, знову вперто вирушив у дорогу. Джо не знав, яка сила жене його, але відчував в собі присутність цієї сили, яка не давала йому впадати у відчай. Тим часом його починав терзати страшний голод. Шлунок не так покірно, як його господар, підкорявся свій долі, і Джо, зірвавши стебло ліани, підтягнув собі тугіше живіт. Добре ще, що спрагу він міг тамувати на кожному кроці, і, згадуючи муки, перенесені в пустелі, він знаходив уже щастям те, що не страждає від нестачі води.

"Де ж може бути" Вікторія "? — все питав він себе. — Вітер дув з півночі, і вона повинна була повернутися до озера. Звичайно, містеру Самуелю необхідно було зайнятися відновленням її рівноваги, але для цього досить було і вчорашнього дня. Значить, можливо, що сьогодні ... Але все-таки будемо діяти так, наче зовсім не втратив останню надію побачитись. По суті, якщо я доберуся до якогось великого міста на березі озера, то потраплю в таке ж положення, в якому бували ті мандрівники, про яких нам не раз розповідав доктор. Чому ж мені не виплутатися з біди як робили ті? Адже повернулися ж деякі з них на батьківщину, хай йому грець! Ну, сміливіше вперед! "

Розмовляючи так з самим собою, відважний Джо все крокував та крокував і несподівано посеред лісу натрапив на

натовп дикунів. На щастя, він встиг вчасно зупинитися, і його не помітили. Негри були зайняті змазуванням своїх стріл отруйним соком молочаю. Це дуже важливе для місцевих племен заняття обставляється у них дуже урочисто.

Джо, затамувавши подих, забився в гущавину, але раптом, піднявши очі, він в просвіті листя побачив "Вікторію". Подумати тільки: "Вікторію"! Вона мчала до озера всього в якихось ста футах над ним. А бідолаха не міг ні крикнути, ні показатися!

Очі його застилало вологою, але це були не сльози відчаю, а сльози вдячності: доктор шукає його, лікар не залишив його. Йому довелося почекати, поки забралися чорношкірі. Нарешті вони пішли, і він вийшов із своєї схованки і помчав до озера.

Але, на жаль, "Вікторія" вже зникла вдалині. Джо вирішив, що вона неодмінно повернеться, і став чекати. І вона дійсно з'явилася знову, але далі на схід. Джо кинувся бігти, він кричав щосили, він розмахував руками ... Все було марно. Найсильніший вітер відносив "Вікторію" з непереборною швидкістю.

Вперше нещасний Джо занепав духом. Йому здавалося, що він загинув. Вирішивши, що доктор полетів остаточно, бідолаха вже не міг ні сподіватися на що-небудь, ні будувати які-небудь плани. В якомусь шаленому стані, з закривавленими ногами, з ниючим від болю тілом, йшов він цілий день і частину ночі. Часом йому доводилося навіть тягнутися поповзом. Він відчував, що сили ось-ось покинуть його і залишиться одне: померти. Чвалаючи таким чином, він потрапив в болото, але не відразу це помітив, так як була вже ніч. Раптом він звалився в в'язку грязь і, незважаючи на всі свої відчайдушні зусилля, відчув, що мало-помалу трясовина засмоктує його. Ще кілька хвилин — і він загруз по пояс.

"Ось вона, смерть! І яка жахлива смерть! "— промайнуло в його мозку. І він став ще завзятіше боротися, намагаючись вивільнитися з драговини, що засмоктувала його, але лише все глибше і глибше поринав в неї. А кругом — ні єдиного деревця, ні навіть очерету, за який можна було б ухопитися. Він закрив очі.

— Доктор, доктор! До мене! — закричав він. Але його відчайдушний, самотній крик загубився серед нічного мороку.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ШОСТИЙ

На горизонті щось видніється. — Натовп арабів. — Погоня. — "Це він!" — Падіння з коня. — Задушений араб. — Постріл Кеннеді. — Маневр. — Викрадення на льоту. — Джо врятований!

Кеннеді знову зайняв свій спостережний пост в кошику "Вікторії" і не переставав найуважнішим чином стежити за горизонтом. Через деякий час, повернувшись до лікаря, він сказав:

— Якщо не помиляюся, он там щось рухається, але поки неможливо визначити, що саме — люди або тварини. У всякому разі, вони здорово мчать, і піднімають цілу хмару пилу.

— Чи не смерч це знову? Як би він ще не відкинув нас на північ, — промовив Семюель, встаючи, щоб краще бачити те, що відбувалося на обрії.

— Не думаю, Семюель, — відгукнувся Кеннеді. — По-моєму, це стадо газелей або диких биків.

— Може бути і так. Дік, але це збіговисько знаходиться від нас на відстані дев'яти або десяти миль, і навіть в підзорну трубу я поки нічого не в змозі розглянути.

— У всякому разі, Семюель, я не спущу очей з горизонту: там твориться щось надзвичайне, я просто заінтригований. Знаєш, це нагадує маневри кавалерії. Ну ось, бачиш, я не помилився: звичайно, це вершники. Глянь-но!

Доктор почав уважно дивитися в зазначеному напрямку.

— Так, ти, здається, має рацію, — сказав він через деякий час. — Це загін арабів, або тіббу. Рухається він у тому ж напрямку, що і ми. Але так як "Вікторія" мчить швидше, то ми легко їх наженемо. Через півгодини вершники будуть нам видні як на долоні, і тоді ми вирішимо, що нам робити.

Кеннеді знову взявся за підзорну трубу і став уважно спостерігати. Тепер вершники були видні ясніше. Деякі з них відділилися від загальної маси.

— Знаєш, — заговорив він, — це або маневри, або полювання. Вершники ці когось переслідують. Дуже хотілося б знати, в чому тут справа.

— Потерпи, Дік, ми скоро їх не тільки наздоженемо, але навіть переженемо, якщо вони будуть продовжувати рухатися по тому ж напрямку. Адже ми мчимо зі швидкістю двадцяти миль на годину, але ж ні один кінь не в змозі мчати з такою швидкістю.

Кеннеді знову почав спостерігати і через кілька хвилин заявив:

— Це араби, і скачуть вони щодуху. Тепер я прекрасно все бачу. Їх чоловік п'ятдесят. Он як майорять від вітру їх бурнуси! Це кавалерійського вчення, чи що. У ста кроках попереду скаче, має бути, ватажок цього загону, а всі інші мчать слідом за ним.

— У всякому разі. Дік, хто б вони не були, боятися нам їх нічого, а якщо знадобиться, я в одну мить піднімуся вгору, — сказав доктор.

— Чекай, чекай, Семюель! Тут відбувається щось дивне — сказав Дік через деякий час. — Гарненько не можу зрозуміти, в чому тут справа. Вони мчать врозтіч і щосили; по-моєму, це не маневри, а скоріше переслідування.

— Ти впевнений в цьому, Дік?

— Цілком. Ні, я не помиляюся! Це, очевидно, полювання, але полювання за людиною. Не за ватажком вони скачуть, а ловлять втікача.

— Утікача? — з хвилюванням повторив Семюель.

— Так.

— Значить не треба втрачати їх з поля зору. Чекатимемо! — нервово промовив доктор.

Як ні шалено мчали вершники, але "Вікторія" через три-чотири милі нагнала їх.

— Семюель! — закричав Кеннеді тремтячим голосом.

— Що з тобою, Діку?

— Невже це галюцинація? Та чи можливо це?

— Що ти хочеш сказати?

— Почекай!

І мисливець, швидко протерши скла підзорної труби, знову взявся дивитися в неї.

— Ну що? — спитав лікар.

— Це він, Семюель!

— Він ?! — крикнув доктор.

Слово "він" все сказало. Називати ім'я було зайве.

— Він. Верхом. Скаче менше ніж в ста кроках від своїх ворогів. Рятується від них втечею.

— Звичайно, це Джо, — підтвердив, бліднучи, доктор.

— Він так мчить, що не може бачити нас, Семюель.

— Ні, він нас побачить, — заперечив Фергюсон, послаблюючи полум'я пальника.

— Але як?

— Через п'ять хвилин ми будемо в п'ятдесят футів від землі, а через п'ятнадцять спустимося до нього.

— Треба попередити його рушничним пострілом, — запропонував Дік.

— Ні, адже повернути він все одно не може, він відрізаний.

— Що ж робити?

— Чекати.

— Чекати! А араби?

— Ми їх наздоженемо! Ми їх випередимо! Залишилося дві милі, та й того менше. Тільки б кінь Джо витримав!

— Ай ай ай! — закричав Дік.

— Що таке?

Крик відчаю вирвався у Кеннеді, коли він побачив Джо на землі; його загнаний вкрай кінь валявся тут же.

— Джо помітив нас! — крикнув доктор. — Піднімаючись з землі, він зробив нам знак.

— Але ж араби зараз захоплять його! Чого він чекає? Ах, молодчина! Ура! — закричав мисливець, не в силах більше стримуватися.

Впавши, Джо моментально схопився на ноги і в ту мить, коли самий прудкий з вершників кинувся до нього, відскочив від нього в сторону, як пантера. Ще мить — і він уже був на крупі коня араба. Схопивши ворога за горло своїми сильними

руками, своїми сталевими пальцями, Джо придушив його, скинув на пісок і знову шалено помчав вперед ...

Гучний крик вирвався у вершників. Вони ще з більшою люттю кинулися за втікачем і, захоплені переслідуванням, не помічали "Вікторії", а вона тепер перебувала всього в якихось п'ятистах футів від них і менше ніж за тридцять від землі.

Один з вершників вже наздоганяє Джо і ось-ось простромить його списом, але у Кеннеді пильне око і тверда рука: він пострілом звалює араба на пісок.

Джо навіть не обертається на звук пострілу. Частина загону, побачивши "Вікторію", спішується і падає ниць перед нею, а інша продовжує переслідування.

— Але що ж Джо? — кричить Кеннеді. — Він і не думає зупинятися?

— Джо діє набагато розумніше, — відгукнувся доктор, — я зрозумів його: він скаче в тому ж напрямку, куди мчить "Вікторія", і покладається на нашу кмітливість. Ну і молодчина! Ми вирвемо його з-під носа у цих арабів! Адже до нього залишилося не більше двохсот кроків.

— Що ж тепер робити? — запитав Кеннеді.

— Відклади в сторону свою рушницю.

— Зроблено! — відгукнувся мисливець.

— Чи можеш ти утримати в руках півтораста фунтів баласту?

— Зможу навіть більше.

— Вистачить і цього.

І Фергюсон тут же навантажив свого друга мішками з баластом.

— Тепер, Дік, стань позаду і будь готовий відразу скинути весь цей баласт, — промовив він. — Але заклинаю тебе зробити це не раніше, ніж я накажу.

— Будь спокійний!

— Інакше ми можемо упустити Джо, і тоді він загинув.

— Покладись на мене!

У цей час "Вікторія" була майже над головами вершників, які неслись щодуху вслід за Джо. Доктор стояв у передній частині корзини, розгорнувши шовкові сходи і готовий в будь-яку хвилину скинути їх. Джо все продовжував скакати футах в п'ятдесяти від своїх переслідувачів. Але ось "Вікторія" обганяє вершників ...

— Увага! — каже Семюель.

— Готовий! — відгукується Дік.

— Джо! Стережись! — кричить доктор гучним голосом, кидаючи сходи, які, торкнувшись землі своїми перекладинами, здіймають хмару пилу.

Почувши голос Фергюсона, Джо, не сповільнюючи бігу коня, обертається, сходи наближається до нього, і в ту саму мить, коли він хапається за них доктор кричить Кеннеді:

— Кидай!

— Зроблено!

І "Вікторія", звільнена від баласту, що важить більше, ніж Джо, в одну мить піднімається на півтораста футів вгору.

Незважаючи на те, що "Вікторію" сильно бовтає, Джо міцно тримається за драбину. Коли куля приходить в більш спокійний стан, Джо робить невимовний жест в бік арабів, потім, піднімаючись по сходах зі спритністю акробата, добирається до друзів, і ті хапають його в свої обійми.

Внизу араби волають від подиву і сказу: повітряне чудовисько на льоту вирвало з їх рук втікача і швидко забирає його у далечінь ...

— Містер Семюель! Містер Дік! — тільки й сказав Джо. Він знеміг від втоми, від хвилювання і зомлів.

— Врятований! Врятований! — не тямлячи себе, кричав Кеннеді.

— Ну звичайно! — відгукнувся доктор, до якого вже встигло повернутися його незворушне самовладання.

Джо був майже голий. Закривавлені руки, садна і синці, що покривали його тіло, говорили про перенесені ним муки. Фергюсон перев'язав його рани і разом з Діком уклав його під тент.

Незабаром Джо прокинувся і попросив стаканчик горілки. Лікар не вважав за потрібне відмовити йому в цьому. Адже Джо вимагав особливого підходу, і лікувати його треба було не так, як інших. Випивши горілки, він міцно потиснув руки обом друзям і зібрався було вже розповісти про пережиті ним пригоди, але йому не дозволили цього зробити. Він не забарився міцно заснути, в чому, звичайно, дуже потребував.

"Вікторія" ж, дещо ухилившись на захід, знову понеслася, підхоплена сильним вітром, над околицею пустелі, заростої в цих місцях будяком, над пальмами оазисів, зігнутими ураганом або вирваними з корінням. До вечора зробивши близько двохсот миль від місця викрадення Джо, вона досягла 10 ° довготи.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ СЬОМИЙ

Політ на захід. — Пробудження Джо. — Його впертість. — Кінець його історії. — Тажелель. — Занепокоєння Кеннеді. — Політ на північ. — Ніч біля Агадеса.

До вечора вітер стих, і "Вікторія" спокійно простояла всю ніч, зачепившись якорем за вершину великого сикомора. Доктор і Кеннеді по черзі несли вахту, а Джо проспав богатирським сном цілу добу.

Це саме ті ліки, яке йому потрібно, — зауважив Фсогюссон, його вилікує сама природа.

На світанку поривчастий вітер посилився, і "Вікторію" спочатку кидало то на північ, то на південь, поки, нарешті, не понесло на захід. Доктор визначив по карті, що вони проносяться над царством Дамергу — горбистим, дуже родючим краєм, населення його жило в легких, сплетених з

очерету хатинах. У полях миготіли численні скирти хліба. Всі вони були поставлені на невисокі підпірки, ймовірно для того, щоб оберегти їх від польових мишей і термітів. Незабаром аеронавти побачили місто Зиндер. Його легко можна було впізнати по великій площі, де відбувалися страти. У центрі площі височіло "дерево смерті". Під ним весь час чергував кат. І варто було кому-небудь пройти під тінню цього страшного дерева як його негайно вішали на шибениці.

Кеннеді глянув на компас і з деяким занепокоєнням помітив:

— А нас знову відносить на північ.

— Ну що ж з того? — відгукнувся доктор. — Якщо "Вікторія" занесе нас в Тімбукту, скаржитися не доведеться. Ніколи подібну подорож не здійснювалося в кращих умовах.

— І при кращому стані здоров'я подорожніх, — докінчив Джо, піднімаючи край тенту і висунувши звідти свою славну усміхнену фізіономію.

— А! Ось, нарешті, прокинувся наш хоробрий друг, наш рятівник! — гукнув мисливець. — Ну, як ти себе почуваєш, Джо?

— Цілком нормально, містер Кеннеді, цілком нормально! Здається, ніколи краще себе і не відчував. Ніщо ж не може підбадьорити людину так, як подібна розважальна поїздка після купання в озері Чад! Чи не так, містер Семюель?

— Славна ти людина! — сказав Фергюсон, міцно стискаючи йому руку. — Скільки тривоги і мук ти нам доставив!

— А ви думаєте, що я на ваш рахунок був спокійний, чи що? Можете пишатися тим, що змусили мене просто тремтіти від страху за вас.

— От і зрозумій його! Як це він все повернув.

— Бачу, що падіння в озеро анітрохи не змінило нашого Джо, — зауважив Кеннеді.

— Ти, друже мій, виявив велику самовідданість, — продовжував доктор, — ти врятував нас: адже "Вікторія" падала в озеро, і звідти ніхто не міг би її витягти.

— Подумаєш, якщо я стрімголов полетів у воду, так що з цього? Яка тут самовідданість — хіба я цим не врятував і себе самого? Адже ось тепер ми всі троє тут в доброму здоров'ї! Значить, нам нема в чому докоряти один одному.

— Ні! З цим малим ніколи не змовишся! — вигукнув Кеннеді.

— Кращий спосіб домовитися зі мною — це ніколи не згадувати того, що було, — заявив Джо. — Що зроблено те зроблено. Добре це чи погано, не варто до цього повертатися.

— Ах ти, дурень! — сміючись, промовив доктор. — Але не розкажеш ти нам, принаймні, про свої пригоди?

— Добре, якщо ви неодмінно цього бажаєте. Тільки раніше мені хочеться засмажити на славу ось цього жирного гусака. Бачу містер Дік часу дарма не втрачав.

— Вірно помітив, Джо, — відгукнувся доктор.

— Ну, так подивимося, як африканська дичина відчує себе в європейських шлунках.

Гусак був засмажений на полум'ї пальника, і його зараз же з'їли з великим апетитом. Джо, який не їв кілька днів, дісталася, звичайно, левова частка. Після чаю і грогу він почав розповідати друзям свої пригоди. Він говорив схвильовано, хоча, за своїм звичаєм, до всього ставився філософськи. Бачачи, що чудовий малий весь час більше, ніж про себе, думав про нього, Фергюсон не міг не потиснути йому руку. Коли Джо розповів про занурення острова, населеного плем'ям біддіома, доктор пояснив, що на озері Чад це часте явище.

Нарешті, в своїй розповіді Джо дійшов до того моменту, коли він в розпачі заволав, засмоктуваний трясовиною.

— Я вважав, що гину; моя остання думка була про вас, містер Семюель. Тут я знову почав вибиратися з болота. Як? Я і сам не знав, але вирішив битися до останнього. І раптом зовсім близько від себе побачив ... ну, як би ви думали, що? Кінець канату, мабуть, недавно відрізаного. Вже якимось чином примудрився я дістатися до цього самого канату. Потягнув за нього, дивлюся — тримається. Я піднімаюся, роблю ще зусилля і ось я на твердій землі ... а на кінці канату бачу якір. Так, містер Семюель, можна сказати — це вже достеменно був "якір порятунку"! Я впізнав його зараз же! Якір з нашої "Вікторії"! Значить, ви тут зупинялися! Я простежив напрямок канату і по ньому здогадався, куди ви вирушили. Тут і дух у мене піднявся і сили з'явилися. Вибрався я з трясовини і знову попрямував. Йшов частину ночі, тримаючись подалі від озера. Нарешті, дістався до узлісся величезного лісу. Тут в загоні спокійно пасся табун коней. Правда ж, в житті бувають хвилини, коли кожен вміє їздити верхи? І ось недовго думаючи я стрибаю на спину одного з цих чотириногих і мчу на північ. Не буду вам говорити ні про міста, ні про селища — я їх не бачив, я їх

уникав. Лину по засіяних полях, перескакую через чагарники, огорожі, підганяю свого скакуна, змушую його брати перешкоди ... Так домчав я до межі оброблених земель. Переді мною пустеля. "Ось і прекрасно, — сказав я собі, — це мені на руку: тут, принаймні, далеко видно. Адже я чекав, що ось-ось з'явиться наша "Вікторія". Але вона все не з'являлася. Так я скакав години три і раптом, як дурень, нарвався на стоянку арабів. Ну, і почалася ж тут погоня! Скажу вам, містер Кеннеді, жоден мисливець не знає як слід, що таке полювання, поки за ним самим не пополювати. І, правду кажучи, не порадив би я йому цього зазнати! Але ось мій кінь падає від знемоги, мене вже наздоганяють, сам я падаю на землю, потім негайно пригнув на круп коня якогось араба ... Я не бажав кочівнику зла, але довелося-таки придушити його. Тут я вас і побачив ... А що було далі, ви знаєте самі ... "Вікторія" мчить по моїх слідах, і ви підхоплюєте мене на льоту, як вершник підхоплює перстень. Але, скажіть, хіба я був неправий, розраховуючи на вас? Бачите, містер Семюель, як все це зрозуміло і просто! І якщо тільки коли-небудь вам знадобиться, я готовий в будь-який момент все це виконати знову. Ну, а тепер ще раз повторюю: про це взагалі більше не варто говорити.

— Дорогий мій Джо, — схвильовано заговорив доктор, — ми недарма покладалися на твій розум і спритність.

— Та що там, сер! Треба тільки стежити за подіями, і тоді завжди вивернешся. Знаєте, найвірніше — це приймати все так, як воно трапляється.

За той час, що Джо оповідав про свої пригоди, "Вікторія" встигла пролетіти чималу відстань. Незабаром Кеннеді вказав на будови, що з'явилися на горизонті і мали вигляд міста. Доктор зараз же звірився по карті і переконався, що це невелике містечко Тажелель в країні Дамергу

— Ми знову потрапили на шлях дослідника Барта, — сказав Фергюсон. — Саме в цьому місті він розлучився зі своїми двома товаришами Річардсоном і Овервегом. Перший попрямував в Зиндер, другий в Мараді. Пам'ятайте, я вам розповідав, що з трьох тільки Барту вдалося повернутися в Європу.

— Отже, ми мчимо прямо на північ? — запитав мисливець, стежачи по мапі за напрямком "Вікторії".

— Прямо на північ, дорогий Дік.

— І тебе, Семюель, це анітрохи не турбує?

— А чому б це могло мене турбувати?

— Та тому, що ця стежка веде нас до Тріполі і нам доведеться знову перелітати через Сахару.

— О, так далеко ми не залетимо. Принаймні я сподіваюся на це, — відповів доктор.

— Де ж ти, Семюель, думаєш зупинитися?

— Зізнайся, Дік, хіба тобі не було б цікаво побувати в Тімбукту? — Тімбукту? — перепитав Кеннеді.

— Вже, звичайно, було б дивно подорожувати по Африці і не оглянути Тімбукту, — втрутився Джо.

— Знаєш, Дік, ти будеш п'ятим чи шостим європейцем, який відвідав це таємниче місто, — додав лікар.

— Гаразд! Летимо в Тімбукту!

— Дай нам тільки дістатися до сімнадцяти з половиною градусів широти, а там вже ми почнемо розшукувати попутний вітер на захід.

— Добре, — відгукнувся мисливець. — Але, скажи, скільки приблизно миль нам ще доведеться мчати на північ?

— Принаймні, миль сто п'ятдесят.

— В такому разі я трохи посплю, — заявив Кеннеді.

— Звичайно, поспіть, містер Дік, — відгукнувся Джо, — та й вам теж, містер Семюель, не заважає поспати. Адже обидва ви потребуєте сну — замучились без сну через мене.

Мисливець ліг під тентом, але Фергюсон, який не так-то легко піддавався втомі, не залишив свого спостережного поста.

Через три години "Вікторія" проходила над кам'янистою місцевістю, по якій тягнувся оголений гранітний ланцюг гір. Деякі окремі вершини у цьому ланцюзі досягали чотирьох тисяч футів. Після безпліддя пустелі природа як би надолужувала згаяне: тут буйно розрослися ліси акацій, мімоз і фінікових пальм; з надзвичайною швидкістю носилися і стрибали жирафи, антилопи і страуси. Це була країна племені Кель-Уй. У них, як і у лютих їх сусідів — туарегів, існував звичай закривати обличчя бавовняною пов'язкою.

О десятій годині вечора, зробивши за день чудовий переліт в двісті п'ятдесят миль, "Вікторія" зупинилася над великим містом. При світлі місяця було видно, що частина його покрита руїнами. Тут і там, облиті місячним світлом, височіли мінарети. Доктор встановив, що "Вікторія" знаходиться над Агадесом.

Це місто колись було центром великої торгівлі, але на той час, коли його відвідав Барт, воно звелось нанівець.

Серед ночі, ніким не помічена, "Вікторія" опустилася милі за дві північніше Агадеса, на великому полі, засіяному просом.

Ніч пройшла спокійно, а на світанку, о п'ятій годині ранку, легкий вітер став дути на захід і навіть дещо на південний захід. Фергюсон поспішив скористатися цією сприятливою обставиною. Він швидко змусив піднятися "Вікторію", і та помчала далі, купаючись в сонячному світлі

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ВОСЬМИЙ

Швидкий переліт. — Обережні рішення. — Каравани. — Безперервні зливи. — Гао. — Нігер. — Гольберрі, Жоффруа, Грей, Мунго Парк, Ленг, Рене, Кайе, Клаппертон, Джон і Річард Лендер.

День 17 травня пройшов спокійно, без всяких пригод. Знову почалася пустеля. Вітер середньої сили ніс "Вікторію" на південний захід. Вона не відхилялася ні вправо, ні вліво. Її тінь прокреслила на піску пряму лінію.

Перш ніж вирушити в дорогу, доктор розсудливо подбав про те, щоб відновити запас води. Він боявся, що в районі, заселеному племенем туарегів, не можна буде знизитися.

Плато, що лежить на висоті тисячі восьмисот футів над рівнем моря, поступово знижувалось на південь. Аеронавти перетнули уторовану караванами дорогу, що веде з Агадеса в Мурзук, і, пролетівши в цей день сто вісімдесят миль, ввечері виявилися на 16 ° північної широти і 4 ° 55 ' східної довготи Весь день Джо присвятив заготовленню прозапас дичини, —

трофеїв останнього полювання Кеннеді, — їй, за браком часу, приділили мало уваги. До вечері він подав смачно зажарених на рожні вальдшнепів. Так як вітер був дуже сприятливий, доктор вирішив летіти всю ніч, благо яскраво світив повний місяць. "Вікторія", зробивши в ці нічні години близько шістдесяти миль на висоті п'ятисот футів, мчала так спокійно, що навіть самий чуйний сон не був би потривожений.

У неділю вранці напрямок вітру знову змінився. Куля тепер летіла на північний захід. У повітрі носилося кілька воронів, а на обрії — зграя яструбів, які, на щастя, трималися далеко від "Вікторії".

Ці птахи нагадали мандрівникам про зустріч з кондором, і Джо привітав доктора з тим, що він зробив для кулі дві оболонки.

— Будь у "Вікторії" одна оболонка, що було б з нами? — з жаром сказав він. — Знаєте, ця друга оболонка — то ж, що рятувальна шлюпка на судні. Завдяки їй під час аварії завжди можна врятуватися.

— Ти маєш рацію, друже мій, але повинен сказати тобі, що моя "шлюпка" починає мене трохи турбувати.

— Що ти цим хочеш сказати, Семюель? — втрутився в розмову Кеннеді.

— А ось що: нова "Вікторія" не варта колишній. Вже не знаю, чому: чи тканина занадто багато витерпіла, чи гутаперча місцями розплавилася від спеки змійовика, але я помічаю витік газу. Поки він незначний, але з цим треба рахуватися. У "Вікторії" з'явилася схильність знижуватися, і мені, щоб

утримувати її на потрібній висоті, доводиться все більше розширювати водень.

— Чорт забирай! — вигукнув Кеннеді. — Я не бачу, як це можна поправити.

— Ото ж бо й є, що ми тут безсилі, — сказав доктор. — Ось чому нам треба будь-що-будь поспішати і навіть уникати нічних стоянок.

— А як далеко ми від берега? — запитав Джо.

— Від якого берега, друже мій? Хіба ми знаємо, куди нас закине сліпий випадок? Все, що я можу тобі сказати, так це те, що Тімбукту знаходиться на заході, за чотириста миль від нас.

— Скільки ж часу нам знадобиться, щоб туди дістатися? — продовжував питати Джо.

— Якщо вітер буде сприятливим, то я розраховую потрапити в це місто у вівторок до вечора, — відповів Фергюсон.

— Ну, в такому разі ми будемо там швидше, ніж оті, — промовив Джо, вказуючи на довгу вервечку верблюдів, що звивалась серед пісків пустелі.

Фергюсон і Кеннеді перегнулися за борт і побачили величезний караван: одних верблюдів в ньому було більше ста п'ятдесяти; такі верблюди перевозять з Тімбукту в Тафілалет поклажу в сто п'ятдесят фунтів (за що їх господарі отримують дванадцять золотих муткалів, тобто сто двадцять п'ять франків). Під хвостами у них підв'язані мішечки, призначені

для збору посліду — єдиного палива, на яку можна розраховувати в пустелі.

Верблюди туарегів вважаються найкращими. Вони можуть від трьох до семи діб обходитися без води і по дві доби без їжі. Пересуваються вони швидше коней і дуже розумно коряться голосу хабіра — начальника каравану. У тутешніх місцях ці верблюди відомі під ім'ям "Мегари".

Всі ці подробиці доктор повідомив своїм товаришам, в той час як вони з цікавістю розглядали натовп чоловіків, жінок і дітей, які насилу пересувалася по сипучому піску, де тільки місцями проглядали чортополох, змучена, висохла трава і жалюгідні кущики. Вітер майже відразу ж замітав сліди каравану.

Джо запитав у доктора, яким чином примудряються араби проходити через величезну пустелю і знаходити розкидані в ній колодязі.

— Річ у тім, — відповів Фергюсон, — у арабів є якесь вроджене чуття до розпізнавання дороги. Там, де європеєць напевно збився б з шляху, для араба немає ніяких труднощів. Йому, для того щоб орієнтуватися, досить якогось незначного камінчика, пучка трави, навіть кольору піску. Вночі їм вказує дорогу Полярна зірка. Пересуваються ці каравани не швидше двох миль на годину. Під час полуденної спеки роблять привал. Ви уявляєте собі тепер, скільки часу потрібно каравану, щоб пройти по величезній пустелі миль дев'ятсот! "Вікторія" вже зникла на очах у здивованих арабів. Як, мабуть, вони їй заздрили!

Увечері вона перелетіла через 2 ° 20 ' східної довготи, а за ніч ще пронеслася більше ніж на один градус.

На наступний день, в понеділок, погода різко змінилася. Полив найсильніший дощ. Доводилося боротися і зі зливою і із збільшенням від вбирання води вагою кулі і кошика. Цими зливами пояснювалося походження боліт і драговин, яких було так багато в цій місцевості. Зате тут знову з'явилися мімози, баобаби і тамаринд. "Вікторія" летіла по країні Сонраі; мелькали селища з конусоподібними хатинами. Тут було мало гір, але досить багато пагорбів, між якими лежали долини, де носилися вальдшнепи і цесарки. Там і сям бурхливі потоки перетинали дорогу. Тубільці перебиралися через них, чіпляючись за ліани, що перекидалися з дерева на дерево. Далі стелилися джунглі, де копошилися алігатори, гіпопотами і носороги.

— Мабуть, ми скоро будемо біля Нігеру, — сказав доктор. — Характер природи змінюється на підступах до великої ріки. Ці "рухомі" дороги, як дуже влучно називають великі річки, спочатку несуть з собою рослинність, а пізніше і цивілізацію. Так, на берегах Нігеру, річки завдовжки в дві тисячі п'ятсот миль, розташовані найбільші міста Африки.

— Це нагадує мені розповідь про одного простака, — вставив Джо. — Він, уявіть собі, захоплювався мудрістю провидіння, яке, на його думку, влаштувало так, щоб великі річки неодмінно протікали через великі міста.

Опівдні "Вікторія" пролетіла над Гао — невеликим містечком з досить жалюгідними хатинами.

— А колись це містечко було столицею. Саме тут Барт переправився через Нігер, повертаючись з Тімбукту, — почав розповідати доктор. — Ось він, Нігер, — ця знаменита в давнину річка, суперниця Нілу. Язичники навіть приписували їй божественне походження. Як і Ніл, Нігер привертав увагу географів всіх часів. Дослідженню Нігеру було принесено в

жертву, мабуть, ще більшу кількість людських життів, ніж навіть вивченню Нілу.

Нігер котив на південь свої повні бурхливі води. Але "Вікторія" так швидко уносила вдалину мандрівників, що вони ледь встигли розглянути могутню річку і її мальовничі околиці.

— Я тільки зібрався розповісти вам про цю ріку, — почав Фергюсон, — як вона вже далека від нас! Під назвою Джоліба, Майо, Еггйреу, Кворрі і ще іншими вона пробігає величезну відстань і по довжині своєї майже дорівнює Нілу.

Її численні назви означають просто-таки "річка" на мові тих країн, через які вона протікає.

— А доктор Барт пройшов тут тим же шляхом, що і ми? — запитав Кеннеді.

— Ні, Дік; покинувши озеро Чад, він побував в головних містах країни Борну і перетнув Нігер в тому місці, де розташований Сай, на чотири градуси нижче Гао, потім він проник в ті ще не досліджені країни, які лежать в закруті Нігеру, і після восьми місяців нових утомливих трудів досяг Тімбукту; нам для цього знадобляться якихось три дні або ще того менше при хорошому вітрі.

— А витоки Нігеру досліджені? — запитав Джо.

— Давно вже, — відповів доктор. — Нігер разом з його притоками вивчався багатьма дослідниками, і я можу назвати вам головних. Від тисяча сімсот сорок дев'ятого по тисяч сімсот п'ятдесят восьмий рік цьому завданню присвятив себе Адамсон, який побував в Горе. Від тисяча сімсот вісімдесят п'ятого по тисяча сімсот вісімдесят восьмий рік Гольберрі і

Жоффруа вивчали пустелі Сенегамбії і проникли в країну маврів, які вбили Соньє, Бріссона, Адама, Рилєє, Кошля і багатьох інших. На зміну їм з'явився знаменитий Мунго Парк, друг Вальтера Скотта, шотландець, як і він. Посланий тисяча сімсот дев'яносто п'ятого року лондонською "Африканською асоціацією", він досягає Бамбара, бачить Нігер, проходить п'ятсот миль разом з одним работорговцем, досліджує берега річки Гамбії і повертається в Англію у тисяча сімсот дев'яносто сьомому році; потім він знову відправляється в Африку тридцятого січня тисяча вісімсот п'ятого року зі своїм дівером Андерсоном, малювальником Скоттом і цілим загоном робітників; приїхавши в Горе, Мунго Парк відбуває звідти в супроводі загону солдатів з тридцяти п'яти чоловік і дев'ятнадцятого серпня знову бачить Нігер. До цього часу внаслідок втоми, поневірянь, зіткнень з тубільцями, негоди, нездорового клімату з сорока європейців залишається тільки одинадцять. Дружина Мунго Парка отримала його останні листи шістнадцятого листопада, а через рік стало відомо зі слів одного з місцевих торговців, що човен нещасного мандрівника перекинуло плином на одному з порогів, а сам він був убитий тубільцями

— І цей жахливий кінець не зупинив дослідників?

— Навпаки, Дік. Адже тепер, крім вивчення річки, з'явилася нова задача — розшукати матеріали, залишені вченим. У тисяча вісімсот шістнадцятому році в Лондоні організовується експедиція, в якій бере участь майор Грей; вона прибуває в Сенегал, проникає в Фута-Джалон і, побувавши серед місцевих племен, повертається до Англії. У тисяча вісімсот двадцять другому році майор Ленг досліджує частину Західної Африки, що примикає до англійських володінь; він-то перший і вивчив витоки Нігеру. Судячи з його матеріалами джерело витоку у верхів'ї цієї могутньої ріки не має і двох футів в ширину.

— Через неї, значить, можна легко перестрибнути, — сказав Джо.

— Начебто легко, — відповів доктор. — Але, якщо вірити переказам, всякий, хто намагався перестрибнути через витік Нігеру, звалювався в воду і тонув. А хто хоче зачерпнути в ньому води, той відчуває, що його відштовхує чиясь невидима рука.

— Але ви дозволите не вірити цим переказом?

— Дозволяю. Через п'ять років майор Ленг пройшов через всю Сахару, проник в Тімбукту, але потім, декількома милями вище, його задушили у Улед-Слімані, де хотіли змусити його прийняти мусульманство.

— Ще одна жертва! — сказав мисливець. — І ось тоді один відважний юнак здійснює на свої мізерні кошти найдивніше з сучасних подорожей; я говорю про француза Рене Кайе. Після спроб, зроблених ним у тисяча вісімсот дев'ятнадцятому та в тисяча вісімсот двадцять четвертому роках, він відбуває дев'ятнадцятого квітня одна тисяча вісімсот двадцять сьомого року з Ріу-Нуньші; третього серпня він приїжджає в Тіма до такої міри виснажений і хворий, що лише в січні тисяча вісімсот двадцять восьмого року, через шість місяців, в стані відновити подорож; змінивши свій європейський костюм на східний, він приєднується до каравану, досягає Нігеру десятого березня, проникає в місто Дженне і на човні спускається вниз за течією до Тімбукту, куди він прибуває тридцятого квітня. Може бути, це цікаве місто відвідав і інший француз, Ембер, в тисяча шістсот сімдесятому і англієць Роберт Адамі в тисяча вісімсот десятому році, але Рене Кайе — перший європеєць, що представив про нього точні дані. Він залишає цю столицю пустелі четвертого травня, а дев'ятого знаходить те місце, де був убитий майор Ленг. Дев'ятнадцятого він приїжджає в

торгове місто Ель-Арауан, а потім, піддаючись незліченним небезпекам, здійснює перехід через велику пустелю, яка тягнеться між Суданом і Північною Африкою; нарешті, прибуває в Танжер і двадцять восьмого вересня сідає на пароплав, що відпливає в Тулон. За дев'ятнадцять місяців Кайе перетнув Африку з заходу на північ, хоча прохворів сто вісімдесят днів. Якби Кайе народився в Англії, він був би прославлений як самий безстрашний з сучасних дослідників нарівні з Мунго Парком. Але у Франції його мало оцінили [35].

— Це сміливець, — сказав мисливець. — А його подальша доля?

— Помер тридцяти дев'яти років; негаразди, перенесені за час подорожі, підірвали його здоров'я. У Франції вважали, що достатньо вшанували його, якщо Географічне товариство, присудило йому премію. В Англії йому були б віддані найбільші почесті. Між іншим, саме в той час, коли Кайе здійснював свою дивовижну подорож, один англієць зробив таку ж спробу і виявив не менше мужності. Але щастя не сприяло йому. Це капітан Клаппертон, супутник Денхема. У тисяча вісімсот двадцять восьмому році він пройшов по західному узбережжю Африки до затоки Бенін, потім відправився по слідах Мунго Парка і Ленга, знайшов в місті Бусса документи, які стосуються смерті Мунго Парка, приїхав двадцятого серпня в Сокото, де був узятий в полон і помер на руках свого вірного слуги Річарда Лендера.

— А що сталося з цим Лендером — запитав сильно зацікавлений Джо.

— Йому вдалося повернутися на узбережжі, і він благополучно прибув до Лондона з паперами капітана і точним повідомленням про свою власну подорож. Лендер запропонував уряду свої послуги: завершити дослідження

Нігеру. Він з'єднався зі своїм братом Джоном. Вони були родом з Корнуолла, з бідної сім'ї. Брати спустилися по річці-від міста Буссе до гирла, описуючи її берега, селище за селищем, місто за містом. Ця подорож, розпочата тисяча вісімсот двадцять дев'ятому році, закінчилася у тисяча вісімсот тридцять першому році.

— І обидва брати уникли загальної долі? — запитав Кеннеді.

— Так, принаймні на цей раз. Але тисяча вісімсот тридцять третьому році Річард зробив третю подорож по Нігеру і загинув біля самого гирла річки від кулі, пущеної невідомо ким. Як бачите, друзі мої, країна, над якою ми летимо, була свідком благородних і самовідданих подвигів, нагородою яким занадто часто бувала лише смерть.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТИЙ

Вигин Нігеру. — Фантастичний вид гір Хомбори. — Кабар. — Тімбукту. — план доктора Барта. — Занепад Тімбукту. — З волі неба.

Доктору було приємно розповідати своїм товаришам в цей дощовий, похмурий день тисячі подробиць про місцевість, що проноситься під ними. Досить рівна земля не створювала перешкод для польоту. Одне лише бентежило Фергюсона — проклятий північно-східний вітер. Він дув зі страшною силою і відносив "Вікторію" дещо в сторону від Тімбукту.

Дійшовши на півночі до Тімбукту, Нігер згинається, немов гігантський фонтан, а потім цілий сніп блискучих рукавів мчить до Атлантичного океану.

Усередині цього грандіозного вигину Нігеру природа надзвичайно різноманітна. Тут і буйна рослинність і цілковите безпліддя: необроблені рівнини змінюються полями маїсу, а за ними тягнуться обширні простори, порослі дроком. Всілякі водяні птахи — пелікани, чирки, зимородки — цілими зграями носяться над притоками Нігеру і над його болотистими рукавами.

Час від часу миготять села туарегів. Чоловіки відпочивають в шкіряних наметах, а жінки, курячи великі трубки, займаються домашніми роботами, доять верблюдів.

До восьмої години вечора "Вікторія" пролетіла на захід більше двохсот миль, і тут перед очима мандрівників розгорнулася чудова картина: місячні промені, прориваючись крізь хмари і ковзаючи між смугами дощу, заливали своїм світлом гірський ланцюг Хомборі. Як вигадливі обриси у цих базальтових вершин! Вони вимальовуються на фоні темного неба фантастичними силуетами, нагадуючи, подібно айсбергам полярних морів, легендарні руїни якогось величезного середньовічного міста.

— Ось картина з "Удольфських таємниць" — сказав доктор — Енн Редкліфф не зуміла б надати гірському пейзажу більш похмурий і таємничий вигляд.

— Далебі, — відповів Джо — не хотілося б мені опинитися одному вночі в цій країні привидів. Чи знаєте, сер, я з задоволенням переніс би цей пейзаж в Шотландію. Він був би непоганий на березі озера Ломонд, і туристи кинулися б туди натовпом.

— У нашої кулі замало місця і задовольнити твою фантазію було б важко. Але дивіться-но, напрямок польоту як ніби

змінюється. Чудово! Духи цієї таємничої місцевості дуже люб'язні; вони дмухнули для нас вітром з півдня-сходу, — а нам того й треба.

Дійсно "Вікторія" взяла курс на північ і 20 травня вранці вони вже мчали над заплутаною мережею річки — притоки Нігеру. Деякі з них так заросли травою, що здалеку справляли враження огрядних лугів. Це був шлях, пройдений Бартом, коли він спустився вниз по річці до Тімбукту. Нігер, в цьому місці досягаючи вісімсот футів ширини, протікав серед берегів, які рясно поросли всілякими видами хрестоцвітих і тамаринд. У густій траві стрибали, занурюючи в неї кільчасті роги, стада газелей, а алігатори підстерігали їх. Довгі низки віслюків і верблюдів, навантажених товарами, тяглися по дорогах серед чудових дерев. Скоро за закрутом річки з'явилися розташовані амфітеатром низькі будиночки. На їх даху і терасах було навалено скошене сіно.

— Це Кабар, порт Тімбукту! — весело закричав доктор. — А до самого міста, мабуть, не буде і п'яти миль.

— Значить, ви задоволені, сер? — запитав Джо.

— Я в захваті, мій милий!

— Чудово! Значить, все на краще.

Дійсно, о другій годині дня столиця пустелі, таємничий Тімбукту, який мав у минулі часи, як колись Афіни і Рим, свої школи вчених і свої кафедри філософів, розвернувся перед поглядами повітроплавців.

Тут Фергюсон, стежачи за картою, накресленій власноруч доктором Бартом, переконався, наскільки вона була точна.

Місто це являє собою величезний трикутник, як би накреслений на безмежних білих пісках. Вершина його спрямована на північ і врізається в пустелю. Навколо — нічого, крім диких злаків, карликових мімоз і хирлявого чагарнику.

Саме місто з висоти пташиного польоту представлялось купою кульок і кубиків. Вулиці були досить вузькі. Їх обрамляли одноповерхові квадратні будинки з необпаленої цегли і очеретяні хатини з загостреними солом'яними дахами. На терасах будинків там і сям було видно що лежать в недбалих позах люди в яскравому одязі, з списами або мушкетами в руках. В цей час на вулицях не було жінок.

— А кажуть, що вони тут дуже красиві — зауважив лікар. — Бачите — продовжував він, — три вежі на трьох мечетях. Це майже все, що залишилося від колишньої величі Тімбукту. У вершині трикутника височіє мечеть Сонкоре, оточена галереями. які покояться на аркаді досить чистих ліній; трохи далі, біля кварталу Сан-Гунга, мечеть Сіді-Ягія і кілька двоповерхових будинків. Не шукайте ні палаців, ні пам'ятників. Тутешній шейх — всього-на-всього купець і його царське житло — тільки контора.

— Мені здається, — сказав Кеннеді — що я бачу напіврозвалені кам'яні стіни.

— Вони були зруйновані фулахами у тисяча вісімсот двадцять шостому році, тоді місто було на одну третину більше. Тімбукту з одинадцятого століття був для всіх жаданою здобиччю і по черзі належав туарегам, сонгаї, марокканцям і фулахам. Так, цей колись великий центр цивілізації, де в шістнадцятому столітті вчений Ахмед-Баба володів бібліотекою в тисячу шістсот рукописів, тепер не що інше, як торговий склад Центральної Африки.

Місто справді здавалося занедбаним. На ньому лежав відбиток неохайності, як на всіх містах, що відживають свій вік. На околицях нагромадилися величезні купи сміття; вони височіли як пагорби — єдині в цій рівній місцевості, якщо не брати до уваги пагорб, який стояв в центрі ринкової площі.

Коли "Вікторія" проносилася над містом, в ньому почався рух, забили навіть барабани. Але навряд чи останній зубожілий місцевий вчений мав час дослідити нове дивовижне явище. Повітроплавці, підхоплені могутнім вітром пустелі, вже мчали над звивистими берегами Нігеру, і незабаром місто Тімбукту став одним з їх швидкоплинних подорожніх вражень.

— Куди ж тепер занесе нас доля? — задумливо промовив доктор.

— Добре, якщо б на захід — зауважив Кеннеді.

— Ось як! — вигукнув Джо. — А що стосується мене, то, якщо б довелося повернутися тим же шляхом на Занзібар і навіть летіти через Атлантичний океан до Америки — це нітрохи мене б не злякало.

— Але, бач, Джо, перш за все треба мати можливість це зробити — заперечив Фергюсон.

— А чого нам, містер Семюель, не вистачає для цього?

— Газу, мій милий. Підйомна сила нашої "Вікторії" помітно слабшає. І треба дуже дбайливо ставитися до водню, щоб нам його вистачило до узбережжя океану. Мені доведеться навіть почати викидати баласт. Як видно, ми стали дуже важкі.

— Ось що значить, містер Семюель, нічого не робити! — вигукнув Джо. — Лежиш собі цілими днями в гамаку, як нероба, ну, мимоволі почнеш жиріти і додавати у вазі. Коли ми повернемося, всі знайдуть, що ми неможливо розтовстіли.

— Так, можна сказати, роздуми, гідні Джо, — відгукнувся мисливець. — Але почекай, друже мій, ще невідомо, що буде попереду. Ми далеко ще не у мети ... А скажи, Семюель, в яку точку узбережжя ми, по-твоєму, потрапимо?

— Дуже важко відповісти тобі на це, Дік. Адже ми знаходимося у владі дуже непостійних вітрів. Скажу одне: я був би щасливий, якби вдалося спуститися між Сьєрра Леоне та Портендіком. Там ми знайшли б друзів.

— Приємно було б потиснути їм руки, — промовив Дік. — Ну, а в дану хвилину ми летимо в потрібному напрямку?

— Не зовсім, Дік, не зовсім. Поглянь на стрілку компаса — нас зараз несе на південь, і ми піднімаємося до витоків Нігеру.

— Який був би прекрасний випадок відкрити ці самі витоки, якби, на жаль, їх уже не відкрили до нас, — втрутився Джо. — А що, ніяк не можна, містер Семюель, відкрити ще якісь його витоки?

— Ні, Джо. Але заспокойся, — я сподіваюся, ми не залетимо так далеко.

При настанні ночі доктор скинув останній баласт, і "Вікторія" піднялася. Але незабаром пальник при повному полум'ї ледь був в змозі підтримувати її на одній і тій же висоті. У цей час "Вікторія" перебувала в шестидесяти милях на

південь від Тімбукту, а на наступний ранок вона вже була на берегах Нігеру, недалеко від озера Дебо.

РОЗДІЛ СОРОКОВИЙ

Занепокоєння доктора Фергюсона. – Впертий потік повітря на південь. — Хмара сарани. — Місто Дженне. — Столиця Сегу. — Зміна вітру. — Жаль Джо.

У тому місці, де опинилася "Вікторія", русло Нігеру було розділене великими островами на дрібні рукави з дуже швидкою течією. На одному з островів мандрівники побачили кілька хатин пастухів, але зробити точні зйомки цих місць було неможливо, бо швидкість, з якою мчала "Вікторія", все зростала. На жаль, її відносило на південь, і вона за яких-небудь кілька хвилин промчала над озером Дебо.

Фергюсон, розширюючи, наскільки міг, водень, шукав на різних висотах інші струми в атмосфері, але не знаходив їх і незабаром відмовився від цього маневру, який викликав посилений витік газу, який просочувався через зношені стінки аеростата.

Доктор не говорив ні слова, але дуже переживав. Впертий потік повітря відхиляє кулю на південь і руйнує всі його плани. Він тепер вже не знав, на кого і на що розраховувати. Якщо вони не доберуться до англійських чи французьких володінь, що буде з ними серед дикунів, які спустошують узбережжя Гвінеї? Як дочекатися там судна, на якому вони могли б повернутися в Англію? А цей вітер безсумнівно мчав їх до країни Дагомеї, мешканці якої відрізнялися особливою дикістю; султан, — а в його руки вони повинні були неминуче потрапити, — мав звичку під час народних свят приносити в жертву тисячі людей. Там, звичайно, їх чекає неминуча

загибель. З іншого боку, "Вікторія" все більше видихалася, і доктор відчував, що скоро вона остаточно здасть.

Тим часом погода неначе стала прояснюватися, і у Фергюсона з'явилася було надія на те, що з припиненням дощу можуть настати зміни в повітряних потоках.

Раптом зауваження Джо повернуло його до сумної дійсності.

— Ну ось, — промовив той, — дощ знову посилився, і на цей раз. судячи з хмарі, що наближається, це вже буде справжній потоп.

— Як? Знову насувається хмара? — вигукнув доктор.

— Та ще й яка! — відгукнувся Кеннеді.

— Можу сказати, що подібної хмари я в житті не бачив, — додав Джо, — краї її якось витягнуті, немов по шнуру.

— А я вже було стривожився, — сказав Фергюсон, відкладаючи в сторону зорову трубу, — це зовсім не дощова хмара.

— Що ж це таке? — здивувався Джо.

— Це хмара, але хмара сарани.

— Сарани! — вигукнув Джо.

— Так, це мільярди сарани, що як смерч, проносяться над краєм. І горе йому, якщо вона тут сяде, — все піддасться спустошенню.

— Хотілося б мені на це подивитися! — заявив Джо.

— Стривай, мій милий, хвилин через десять хмара нас наздожене, і ти побачиш все це на власні очі.

Фергюсон мав рацію: темна щільна хмара в кілька миль довжиною вже наближалася з оглушливим шумом, кидаючи на землю величезну тінь; це була незліченна орда сарани. Кроків за сто від "Вікторії" вся ця маса опустилася на квітучий яскраво-зелений край. Через якихось чверть години сарана піднялася і понеслась далі, а аеронавти встигли ще побачити здалеку абсолютно голі кущі, дерева і немов скошені луки. Можна було подумати, що раптово настала зима скувала землю і зробила її безплідною.

— Ну, що ти скажеш, Джо? — звернувся до нього Фергюсон.

— Що я скажу, містер Семюель? Що це дуже цікаво і в той же час дуже природно.

— Це жахливий дощ, страшніше зливи і навіть граду, — зауважив Кеннеді.

— Від сарани немає ніякого порятунку, — сказав Фергюсон. — Бували випадки, коли мешканці запалювали ліси і навіть хлібні поля, щоб зупинити рух цих комах, але тут перші ряди кидалися в огонь, гасили собою пожежу, а потім вся маса сарани неперебірно рухалася вперед. Добре ще, що в цих країнах жителі винагороджують себе за таке спустошення тим,

що ловлять цю саму сарану в великій кількості і з задоволенням поїдають її.

— Це, мабуть, ті ж креветки, але тільки крилаті. Шкода, що мені не вдалося спробувати їх: треба все знати, — промовив Джо.

До вечора внизу стали проноситься більш топкі місця, ліси змінилися окремими групами дерев, по берегах Нігеру можна було розрізнити тютюнові плантації і болота, порослі густою травою. Незабаром на великому острові з'явилося місто Дженне з двома вежами глиняній мечеті; від мільйонів ластівчиних гнізд, що обліпили міську стіну, йшов жахливий сморід. Між будинками тут і там височіли вершини баобабів, мімоз і фінікових пальм. Хоча була вже ніч, але в місті панувало велике пожвавлення. Дженне — жвавий торговий центр. Він постачає всім необхідним Тімбукту. Човни по Нігеру і каравани по тінистих дорогах перевозять туди всі вироби місцевої промисловості.

— Якщо б це не затягувало нашої подорожі, — сказав доктор, — я спробував би спуститися в це місто. Тут, напевно, знайшовся б не один араб, який бував і у Франції і в Англії, якого, можливо, і не здивував би наш спосіб пересування. Але зупинитися тут було б, мабуть, не надто розсудливо.

— Так відкладемо це до нашої наступної екскурсії, — сміючись, запропонував Джо.

— До того ж, друзі мої, — додав доктор, — якщо я тільки не помиляюся, вітер має схильність дути зі сходу, а такого випадку втрачати не треба.

Тут Фергюсон викинув з кошика кілька непотрібних предметів, порожні пляшки та ящик від м'яса, і завдяки цьому йому вдалося підняти "Вікторію" в зону, яка більш сприяла його планам. О четвертій годині ранку перші промені сонця освітили столицю Бамбара — Сегу. Її легко впізнати: вона по суті складається з чотирьох окремих міст. Своєрідний відбиток надають їй також мавританські мечеті і безперервний рух поромів, які розвозять жителів з різних кварталах. Але аеронавти не мали часу розглядати цю столицю, і самі не були помічені. Вони швидко і прямо мчали на північний захід, і побоювання доктора мало-помалу розсіялися.

— Ще два дні польоту з такою швидкістю по тому ж напрямку — і ми будемо на річці Сенегал, — оголосив він своїм товаришам.

— І в дружній країні? — запитав мисливець.

— Не зовсім; але, бач, в крайньому випадку, якби наша "Вікторія" раптом схибила, ми звідти могли б вже пішки дістатися до французьких володінь. Але будемо сподіватися, що вона ще протримається кілька сотень миль; це позбавило б нас від втоми, страхів, небезпек, і ми спокійно дісталися б до західного узбережжя.

— І це буде кінець нашої подорожі! — вигукнув Джо. — Але знаєте, що я вам скажу? Якби не бажання розповісти людям про все, нами бачене, я вважав за краще б ніколи не спускатися на землю. А як ви думаєте, містер Семюель, чи повірять нашим розповідям?

— Хтозна, милий мій Джо! У всякому разі, важко сперечатися проти фактів: тисячі людей бачили, як ми вилетіли

з одного узбережжя Африки, і тисячі побачать, як ми прилетимо на інше узбережжя.

— А при таких даних, мені здається, важко буде стверджувати, що ми не перелетіли, через Африку, — відгукнувся Кеннеді.

— Ах, містер Семюель! — з тяжким зітханням промовив Джо. — Не один раз ще я пошкодую про свої камені з чистого золота! Ось що додало б вагу і правдоподібність нашим розповідям! Тільки почни я роздавати по граму золота на слухача, уявляю, яка натовп зібрався б слухати мене і, мабуть, захоплюватися мною!

ГЛАВА СОРОК ПЕРША

Наближення до річки Сенегал. — "Вікторія" продовжує зменшуватися в обсязі. — Необхідність полегшувати її. — Марабут Ель-Хаджі. — Паскаль, Венсан, Ламбер. — Суперник Магомета. – Важкопрохідні гори. — Зброя Кеннеді. — Маневр Джо. — Стоянка над лісом.

27 травня о дев'ятій годині ранку місцевість почала змінювати свій вигляд. На похилій рівнині стали з'являтися пагорби, які вказували на близькість гір. Треба було перелетіти через гірський ланцюг, що відділяв басейн Нігеру від басейну Сенегалу і служив вододілом між ріками, що течуть до Гвінейської затоки або до затоки Кабо-Верде.

Вся ця частина Африки до Сенегалу вважалася дуже небезпечною. Фергюсон знав це з розповідей своїх попередників — дослідників; тут в країні негрів вони понесли серйозні втрати і піддавалися незліченним небезпекам. Багато з супутників Мунго Парка загинули в цих місцях через

шкідливість клімату. Тому Фергюсон твердо вирішив не спускатися в цьому негостинному краї.

Але він не мав ні хвилини спокою. "Вікторія" дуже помітно здавала, і доводилося час від часу, особливо коли треба було подолати якусь вершину, викидати найменш потрібні речі. Це вони робили протягом перельоту в сто двадцять миль. Ці спуски і підйоми були дуже стомлюючі. "Вікторія", як сізіфів камінь, падала, як тільки її вдавалося підняти, і вид її був далеко не той. Від нестачі водню "Вікторія" витягнулася в довжину і боки її запали. Вітер, б'ючи по ослабілої оболонці, місцями зім'яв її.

Бачачи це, Кеннеді не міг втриматися, щоб не запитати:

— Як ти думаєш, Семюель, чи немає тріщини в оболонці "Вікторії"?

— Тріщини-то немає, — відгукнувся доктор, — але, очевидно, гутаперча під впливом високої температури розплавилася, і тафта стала пропускати водень.

— А як же боротися з цією витоком? — допитував Дік.

— Тут нічого не можна вдіяти. Єдино, що залишається, — це зменшити наш вантаж. Будемо викидати все, що тільки можна.

— Що ж ще можна викинути? — промовив мисливець, оглядаючи вже досить спустошену кошик.

— Та хоча б тент, адже він важить чимало.

Джо, зрозумівши, що цей наказ відноситься до нього, видерся на металеве коло, до якого була прикріплена сітка кулі, звідки легко зняв обидві частини тенту і скинув їх вниз.

— Цим тентом можна одягнути ціле плем'я, — зауважив він, — адже тубільцям потрібно не так-то багато одягу.

"Вікторія" трохи піднялася, але скоро стало очевидно, що вона знову знижується.

— Давайте спустимося, — сказав Кеннеді, — і подивимося, що можна зробити з оболонкою.

— Кажу ж тобі, Дік, що немає способу її полагодити.

— В такому разі, що ж нам робити?

— Пожертвувати всім, що не є абсолютно необхідним, — відповів доктор. — Я хочу в що б те не стало уникнути стоянки в цій місцевості. Ось ці ліси, над якими ми пролітаємо, далеко не безпечні.

— Що ж там водиться, містер Семюель, леви або гієни? — з презирливим виглядом промовив Джо.

— Трохи краще цього, милий мій: люди, і найлютіші у всій Африці.

— А звідки це відомо? — поцікавився Джо.

— Та з розповідей бувших тут до нас мандрівників, а також французів. Ті, живучи в своїх колоніях на Сенегалі, мимоволі повинні зноситися з оточуючими їх племенами ... При

полковник Федербе була зроблена розвідка в глибині країни. Деякі з посланих туди офіцерів, наприклад Паскаль, Венсан, Ламбер, повернулися зі своїх експедицій з цінним матеріалом. Вони досліджували країну, що знаходиться в закруті Сенегалу, там, де війна і грабунки залишили після себе одні лише руїни.

— Що ж там сталося?

— А ось що: у тисяча вісімсот п'ятдесят четвертому році один марабут (відлюдник) з Сенегальської Фути, Ель-Хаджі, став видавати себе за пророка — він стверджував, що натхненний від Аллаха, як Магомет. Він закликав населення до війни проти невірних, тобто європейців. Район між річкою Сенегалом і його притокою Фалеме піддався руйнуванню і спустошенню. Три орди фанатиків під проводом Ель-Хаджі пройшли по всій країні не пощадивши ні одного селища, жодної хатини, вбиваючи і грабуючи. Вони вторглися навіть в долину Нігеру і дійшли до міста Сегу, яке довго було під загрозою. У тисяча вісімсот п'ятдесят сьомому році Ель-Хаджі подався на північ і обклав форт Медину, побудовану французами на узбережжі річки; форт надав йому героїчний опір під командуванням Поля Голла, який протримався кілька місяців без продовольства, без спорядження, поки на виручку не підійшов полковник Федерб. Тоді Ель-Хаджі з своїми загонами знову перейшов через Сенегал і повернувся в країну Каарт, спустошуючи і грабуючи її. А тепер ми летимо якраз над тим краєм, де він знайшов притулок зі своїми ордами, і вже повірте мені, що потрапити до них у руки було б далеко не солодко.

— Ну, так ми і не потрапимо до них в руки, хоча б для підняття нашої "Вікторії" довелося пожертвувати навіть взуттям, — сказав Джо.

— Ми вже недалеко від Сенегалу, — оголосив доктор, — але я передбачаю, що перелетіти на інший берег ми будемо не в силах.

— У всякому разі, давайте добиратися до берега Сенегалу, і то вже буде добре, — зауважив мисливець.

— Спробуємо, — відгукнувся доктор, — але, знаєте, мене турбує одна обставина. — Яке саме?

— Адже нам належить перелетіти через гірський ланцюг, зробити це буде дуже важко; адже як би я ні розжарював пальник, збільшити підйомну силу нашої "Вікторії" я не зможу.

— Почекаємо, — промовив Кеннеді, — а там буде видно.

— Бідна "Вікторія"! — вигукнув Джо. — Я прив'язався до неї, як моряк прив'язується до свого корабля. Зізнатися, мені нелегко буде з нею розлучитися. Звичайно, вона вже далеко не та, що була, коли ми вилетіли з Занзібару, але і ганити її все-таки не слід: адже вона зробила нам чималі послуги, і кинути її буде шкода.

— Заспокойся, Джо, — сказав доктор. — Ми покинемо нашу "Вікторію" тільки в самому крайньому випадку, якщо вже інакше не можна буде. Вона нам буде служити до повного виснаження своїх сил. Добре, якби цих сил вистачило їй ще на добу.

— Так, сили її виснажуються, — сказав Джо. — Вона худне і, можна сказати, випускає дух. Бідна "Вікторія"!

— Якщо я не помиляюся, там, на горизонті, видніється гірський ланцюг, про який ти говорив, Семюель, — заявив Кеннеді.

— Так, це, звичайно, ті самі гори, — відгукнувся доктор, подивившись в підзорну трубу. — Але, проте, якими вони мені здаються високими! Важко нам буде перебратися через них.

— Чи не можна, Семюель, уникнути цього?

— Не думаю. Дік, щоб це було можливо. Подивися, який величезний простір вони займають, — мало не половину горизонту. Ні, переліт через них неминучий.

— Вони навіть, здається, обступають нас з усіх боків ... Тепер вони видні праворуч і ліворуч.

— Ні, нам їх ніяк не минути.

Тим часом ця настільки небезпечна перешкода, здавалося, наближалася з дивовижною швидкістю, або, вірніше сказати, сильний вітер мчав "Вікторію" прямо до загострених вершин. Щоб не стикнутися з ними, треба було будь-що-будь піднятися.

— Вилити воду з ящика! Залишити то, що потрібно на один день! — наказав Фергюсон.

— Готово! — відгукнувся Джо.

— Ну як, ми піднімаємося? — запитав Кеннеді.

— Трохи піднялися, на яких-небудь п'ятдесят футів, — відповів доктор, що не спускав очей з барометра, — але цього недостатньо.

Справді, скелясті вершини мчали назустріч повітроплавцям, немов погрожуючи їм. На жаль! Вони височіли над кулею більш ніж на п'ятсот футів.

Воду для пальника теж вилили за борт, залишивши лише кілька пінт; але і цього було недостатньо.

— Треба ж, однак, піднятися, — промовив доктор.

— Давайте скинемо ящики, якщо вже ми вилили з них воду, — запропонував Кеннеді.

— Кидайте!

— Скинув! — відповів Джо. — Але все-таки, скажу вам, невесело викидати так все, одне за іншим, — додав він.

— Слухай, Джо, — звернувся до нього Фергюсон, — дивись, не думай знову принести себе в жертву. Зараз же присягни мені, що ні в якому разі не покинеш нас.

— Будьте спокійні, містер Семюель, ми з вами. не розлучимося.

"Вікторія" піднялася ще туазов на двадцять, але загострена кам'яниста вершина, що увінчує круту, як стіна, гору, ще височіла над нею більше ніж на двісті футів.

"Якщо тільки нам не вдасться піднятися над цими скелями, то наша кошик через десять хвилин буде розбитий вщент", — промайнуло в голові Фергюсона.

— Ну що ще робити, містер Семюель? — запитав Джо, немов прочитавши його думки.

— Залиш тільки денний запас пеммікана, а все це важке м'ясо геть за борт!

"Вікторія" звільнилася таким чином ще фунтів від п'ятдесяти і піднялася на порядну висоту, але це не мало значення, бо вона все-таки була нижче вершини. Становище ставало жахливим. "Вікторія" мчала з величезною швидкістю. Здавалося, що ось-ось вона зі страшною силою вдариться об скелі і все розлетиться на друзки.

Доктор обвів очима кошик. Він був майже порожній.

— Дік, якщо знадобиться, будь готовий пожертвувати своїми рушницями, — промовив Фергюсон.

— Як! Пожертвувати моїми рушницями ?! — вигукнув з хвилюванням мисливець.

— Друг мій, раз я вимагатиму цього, значить це буде абсолютно необхідно.

— Семюель! Семюель!

— Зрозумій, твої рушниці, запас куль і пороху можуть нам коштувати життя! ..

— Наближаємося, наближаємося! — крикнув Джо.

А гора все була вище "Вікторії" туазів на десять. Джо схопив ковдри і викинув їх. Не кажучи ні слова Кеннеді, він викинув також кілька мішечків з кулями і дробом. На цей раз куля "Вікторії" піднявся вище небезпечної вершини, її верх осяявся сонцем, але корзина все-таки була нижче скель і неминуче повинна була про них розбитися.

— Кеннеді! Кеннеді! — закричав доктор. — Кидай свої рушниці — або ми загинули!

— Стривайте, містер Дік! Стривайте! — зупинив його Джо. І Кеннеді, обернувшись, побачив, як він зник за бортом кошика ...

— Джо! Джо! — в розпачі закричав він.

— Нещасний! — вирвалося у доктора.

Майданчик на вершині гори був шириною футів в двадцять, а з іншої сторони схил був ще менш пологим. Кошик якраз опустився на цей, досить рівний, майданчик і, скриплячи по гострому щебеню, волочився по ньому.

— Проходимо! Проходимо! Пройшли! — пролунав голос, який змусив радісно забитися серце Фергюсона.

Відважний Джо, тримаючись руками за нижній край кошика, біг по майданчику, звільнивши таким чином "Вікторію" від ваги свого тіла. Йому навіть доводилося щосили утримувати кулю, яка рвалася вгору.

Коли Джо опинився над протилежним схилом і перед ним розкрилася прірва, він могутнім рухом рук піднявся і, вхопившись за мотузку, через мить був уже біля своїх супутників.

— Не так уже й було важко це зробити, — заявив він.

— Славний мій Джо! Друже мій! — промовив схвильований доктор.

— Тільки не думайте, будь ласка, містер Семюель, що це я для вас зробив. Ні ні! Це для карабіна. Адже я був у боргу у містера Діка з часу історії з арабом. Але я люблю повертати борги, і ось тепер ми з ним квити. — додав він, подаючи мисливцеві його улюблений карабін. — Мені було б дуже важко, якби ви втратили його, — додав він.

Кеннеді міцно потиснув йому руку, але сказати що-небудь був не в силах.

Тепер "Вікторії" треба було тільки спускатися. Це було справою для неї неважкою. Незабаром, вона опинилась в двохстах футах від землі і на цій висоті прийшла в повну рівновагу. Але тут місцевість стала дуже нерівною, на ній з'явилося багато пагорбів, уникати які було дуже нелегко в нічний час, та ще повітряної кулі, яка погано піддається управлінню.

Вечір насувався надзвичайно швидко, і доктор волею-неволею змушений був зважитися зробити привал до ранку.

— Треба нам пошукати підходяще місце для спуску, — сказав він.

— Значить, Семюель, ти все-таки вирішив спуститися? — відгукнувся Кеннеді.

— Так, я довго думав над планом, який нам треба буде виконати. Зараз всього шість годин, і у нас на це вистачить часу. Джо, скинь-но якір.

Джо негайно виконав наказ.

— Ми будемо летіти над самими вершинами он того величезного лісу і зачепимося за одне з дерев, — сказав доктор, — я ні за що на світі не хотів би в тутешніх місцях провести ніч на землі.

— А можна буде вилізти, Семюель? — запитав Кеннеді.

— Навіщо? Повторюю: тут нам дуже небезпечно розділятися. До того ж я буду просити вас обох допомогти мені у важкій роботі.

"Вікторія", яка летіла над густим лісом, ледь не торкаючись верхівок дерев, раптом зупинилася. Її якір, нарешті, зачепився. До ночі вітер зовсім спав, і "Вікторія" майже нерухомо повисла над зеленим морем сикоморів.

ГЛАВА СОРОК ДРУГА

Боротьба з щедрістю. — Остання жертва. — Прилад для розширення газу. — Спритність Джо. — Опівночі. — Вахта доктора — Вахта Кеннеді. — Він засинає. — Пожежа. — Крики і постріли. — Поза небезпекою.

Фергюсон почав з того, що за зірками визначив своє місцезнаходження. Виявилося, що вони були на відстані миль двадцяти п'яти від Сенегалу.

Відзначивши це на карту точкою, доктор сказав:

— Все, що ми можемо зробити, друзі мої, — це переправитися через Сенегал. Але так як в нашому розпорядженні не буде ні мостів, ні човнів, нам треба будь-що-будь перебратися через річку на нашій "Вікторії". Тому абсолютно необхідно ще полегшити її.

— Але я не бачу, що ми тут можемо зробити, — сказав Кеннеді, який все побоювався за свої рушниці. — Єдиний вихід, як на мене, в тому, щоб хто-небудь з нас пожертвував собою, залишившись позаду ... І на цей раз я дуже прошу цю честь надати мені.

— Ну, ось ще! — вигукнув Джо. — Наче я не звик ...

— Тут, друже мій, — перебив його Кеннеді — мова йде зовсім не про те, щоб викинутися з "Вікторії" а про те, щоб пішки дістатися до узбережжя океану. Я ж хороший ходок, хороший стрілок ...

— Ніколи на це не погоджуся! — закричав Джо.

— Ваш спір зовсім ні до чого, друзі мої — втрутився Фергюсон. — Мені здається, що ми не дійдемо до такої крайності. Але якщо навіть і так, ми, звичайно, не розлучилися б, а всі втрьох спробували б пішки перетнути цю країну.

— Добре сказано! — вигукнув Джо. — Невелика прогулянка, зрозуміло, не зашкодила б нам!

— Але раніше — продовжував доктор — ми вдамося до останнього способу, щоб полегшити нашу "Вікторію".

— Що ж це за спосіб? — запитав Кеннеді.

— Потрібно позбутися від ящиків, з'єднаний з пальником, а також від батареї Бунзен і змійовика. Адже у всьому цьому близько дев'ятисот фунтів.

— Але, Семюель, як же ти станеш розширювати газ?

— Так я і не буду його розширювати. Ми обійдемося без цього.

— А все-таки ...

— Послухайте, друзі мої — перебив доктор свого друга — я найточнішим чином вирахував, яка підйомна сила залишиться в нашому розпорядженні. Її досить, щоб підняти нас трьох і тих декількох предметів, що будуть у нас в кошику. Все це, включаючи навіть два якорі, які я хотів би зберегти, не буде важити і п'ятисот фунтів.

— Що тут говорити, дорогий Семюель, ти краще нас розбирається в таких питаннях, — сказав мисливець. — Один ти можеш вірно оцінити наше становище. Говори нам, що треба робити, і ми все виконаємо.

— До ваших послуг, містер Семюель — приєднався до Кеннеді Джо.

— Повторюю, друзі мої, як би серйозним не було це рішення, але нам треба пожертвувати всіма нашими приладами.

— Ну, і пожертвуємо ними! — підтримав його Кеннеді.

— Тоді за роботу! — вигукнув Джо.

А робота була не з легких. Треба було демонтувати апарат по частинах: спочатку зняти змішувальну камеру, потім камеру нагріву з пальником та, нарешті, ящик, де відбувалося розкладання води. Трьом аеронавтам ледь вдалося спільними зусиллями відірвати всі ці прилади від дна кошика, до якого вони міцно-преміцно були прикріплені, але Кеннеді мав величезну силу, Джо — спритність, а Семюель — винахідливість, і врешті-решт вони весь-таки домоглися свого. Всі прилади були викинуті за борт і зникли, зробивши великі прогалини в листях сикоморів.

— Уявляю собі, як будуть здивовані негри, знайшовши в своєму лісі подібні дрібниці! — зауважив Джо — Мабуть, вони здатні зробити з них ідолів.

Потім треба було зайнятися трубками, що йдуть в оболонку кулі. Джо зараз же піднявся на кілька футів вище кошика і там перерізав каучукові з'єднання. Але з самими трубками справитися було важче, так як верхні їх кінці були прикріплені за допомогою латунних дротів до обода клапана. Тут Джо проявив дивовижну спритність: босий, щоб не пошкодити оболонки, він, незважаючи на розгойдування кулі, видерся по сітці до верхівки "Вікторії" і там, тримаючись однією рукою, примудрився відкрутити зовнішні гайки, що закріплювали трубки. Ці трубки з легкістю відділилися і були видалені через нижній придаток, отвір якого Джо знову герметично закрив. "Вікторія" звільнившись від значного вантажу, випросталася і сильно потягнула вірьовку, прив'язану до якоря.

До дванадцятої години ночі ця робота, яка вимагала стількох зусиль, була благополучно закінчена. Мандрівники нашвидку повечеряли пеміканом і холодним грогом — адже, на жаль, пальника в розпорядженні Джо вже не було.

Джо і Кеннеді просто падали від втоми. Помітивши це, Фергюсон сказав їм:

— Тепер, друзі мої, укладайтеся і спите, я ж буду нести першу вахту. О другій годині я розбуджу Кеннеді, а він в чотири — Джо. О шостій ранку ми повинні вилетіти, і хай допоможе нам небо в цей останній день.

Не примушуючи себе просити, обидва супутника доктора лягли на дні кошика і миттєво заснули найміцнішим сном.

Кругом все було спокійно. Часом декілька хмаринок набігали на місяць. Перебуваючи в останній чверті, він ледь світив. Фергюсон, спираючись на борт кошика, пильно оглядав околиці. Він уважно спостерігав за темною завісою листя, що простягалася під його ногами,і приховувала від нього землю. Найменший шум здавався йому підозрілим, він шукав пояснення навіть легкому тремтінню листя. Фергюсон був в тому настрої, коли на розум йдуть тривожні думки про всілякі жахи; самотність ще загострювала ці смутні побоювання. Подолавши стільки перешкод і наближаючись до мети, він був схвильований, страхи його посилилися, і йому здавалося, що кінець шляху немов несеться від нього.

До того ж положення мандрівників були не з приємних. Знаходилися вони серед лютих дикунів і мали далеко не надійний спосіб пересування. Минув час, коли доктор міг покладатися на свою "Вікторію" і проробляти на ній сміливі маневри.

Фергюсону в його тривожному стані духу часом здавалося, що до нього доноситься з лісу якийсь невизначений шум, а одного разу між деревами навіть начебто блиснув вогник. Озброївшись підзорної трубою, він ще уважніше почав вдивлятися в темряву, але рішуче нічого не побачив і не почув. Очевидно, у нього була галюцинація. Він знову став прислухатися, але не міг вловити ні найменшого шуму. У цей час якраз закінчувалася його вахта, він розбудив Кеннеді і, доручивши йому бути особливо пильним, ліг біля Джо, що спав мертвим сном. А Кеннеді, протираючи очі, що злипалися, спокійно запалив свою люльку і, опершись на борт кошика, став посилено курити, щоб цим прогнати сон.

Кругом панувала абсолютна тиша. Легкий вітерець злегка ворушив верхівки дерев і, похитуючи "Вікторію" як би заколисував сонного мисливця. Той щосили намагався скинути з себе дрімоту: піднімав обважнілі повіки, витріщав в темряві очі, які майже нічого не бачили але врешті-решт, піддавшись непереборної втоми, все-таки заснув.

Скільки часу проспав Дік, він і сам не міг би сказати. Раптом він був розбуджений несподіваним світлом і потріскуванням.

Він відкрив очі і схопився. Йому в лице шугонув сильний жар. Ліс внизу палав ...

— Пожежа! Горить! — закричав він, як слід не розуміючи, що навколо нього діється.

Обидва товариша його схопилися зі своїх місць.

— Що таке? — запитав Семюель.

— Пожежа! — відгукнувся Джо. — Але хто міг ...

В цю мить під залитим вогнем листям пролунали гучні крики.

— А, дикуни! — закричав Джо. — Це вони підпалили ліс, щоб уже напевно нас засмажити.

— Це плем'я таліб. Головорізи Ель-Хаджі, — сказав доктор.

Коло "Вікторії" лютував вогонь. Тріск сухих гілок змішувався з шипінням зелених. Ліани, листя — словом, все живе в цій рослинності звивалося від дії руйнівної стихії. Усюди вирував океан полум'я. На тлі його вимальовувалися чорні стовбури величезних дерев з обвугленими гілками. І цей палаючий океан відбивався в хмарах. Саме повітря, здавалося, було охоплене полум'ям.

— Швидше вниз на землю! — крикнув Кеннеді. — У цьому наше спасіння!

Але Фергюсон, міцно схопивши свого друга за руку, утримав його, а потім кинувся до якірного канату і одним помахом сокири перерубав його. Вогонь з усіх боків підбирався до "Вікторії" він уже лизав її освітлені боки, але вона, звільнившись від своїх уз, злетіла на тисячу футів вгору.

З-за полум'я понеслися жахливі крики, пролунали оглушливі рушничні постріли.

А "Вікторія" підхоплена ранковим вітром, вже неслась на захід. Була десь четверта година ранку.

РОЗДІЛ СОРОК ТРЕТІЙ

Плем'я таліби. — Погоня. — Спустошений край. — Помірний вітер. — "Вікторія" все знижується. — Викинуті останні продукти. — Стрибки "Вікторії". — Захист зі зброєю в руках. — Вітер свіжіє. — Річка Сенегал. — Гунської водоспад. — Нагріте повітря. — Переліт через Сенегал.

— Не зніми ми з вами вчора ввечері приладів з нашої "Вікторії", нам, поза всяким сумнівом, прийшов би кінець, — заговорив доктор.

— Ось що значить зробити все вчасно, — зауважив Джо. — Врятувалися, і так просто.

— Але ми ще далеко не поза небезпекою, — заперечив Фергюсон.

— Що ж тебе лякає, Семюель? — запитав Кеннеді. — Адже опуститися "Вікторія" не може, а якщо б навіть вона і опустилася, чи велика біда?

— Хіба то біда? — повторив доктор. — А нумо, Дік, поглянь!

"Вікторія" якраз пролітала над узліссям, і там аеронавти побачили чоловік тридцять вершників, одягнених в широкі шаровари і бурнуси, що майоріли за вітром. Вершники були озброєні списами і мушкетами і скакали риссю на своїх баских, гарячих конях у тому ж напрямку, за яким рухалася "Вікторія", яка втратила свою швидкість.

Побачивши кулю, вершники почали дико кричати і розмахувати зброєю. Їх смагляві лиця, що здавалися ще більш лютими завдяки рідким скуйовдженим бородам, виказували хижу ненависть і жагу розправитися зі своїми жертвами. І вони

з великою легкістю мчали по рівнині, що спускалася до річки Сенегал.

— Звичайно, це жорстокі дикуни племені таліби, люті сподвижники Ель-Хаджі, — сказав Фергюсон, — Так, зізнатися, я волів би опинитися в лісі серед, хижих звірів, ніж потрапити в руки цих бандитів.

— Вигляд у них дійсно не дуже мирний, — відгукнувся Кеннеді, — до того ж які здоровенні чолов'яги.

— Добре ще, що такі звірі не літають, — промовив Джо. — Це все-таки виграш для нас.

— Погляньте-но, — продовжував Фергюсон, — на ці розорені поселення, на спалені хатини, — це ж все їх рук справа. Там, де були оброблені, квітучі поля, тепер цілковите запустіння.

— Ну, їм нас не наздогнати, — зауважив Кеннеді, — а якщо нам ще вдасться перелетіти через Сенегал, то там вже ми будемо в повній безпеці.

— Абсолютно вірно Дік, але все це за умови, якщо ми не станемо знижуватися, — промовив доктор, не зводячи очей з барометра.

— А знаєш, Джо, нам з тобою зовсім не зайве мати напоготові рушниці, — промовив Кеннеді.

— Звичайно, містер Дік, це пошкодити не може, — відгукнувся Джо. — Як добре, що ми їх не посіяли в дорозі!

— Ах, дорогоцінний ти мій карабін! — вигукнув мисливець. — Сподіваюся, я ніколи з тобою не розлучуся!

І Кеннеді зарядив рушницю з особливою ретельністю. На щастя, пороху і куль ще було в достатній кількості.

— На який ми зараз висоті, Семюель? — спитав Дік свого друга.

— Приблизно на висоті семисот п'ятдесяти футів. Але тепер вже не в нашій владі підніматися і опускатися, шукати в повітрі сприятливих течій. Ми знаходимося в повній залежності від нашої "Вікторії".

— Це дуже сумно, — промовив Кеннеді. — Вітер як на зло дуже помірний. Ось зустрінь ми такий ураган, який лютував всі останні дні, давно б ми випустили з виду цих бандитів!

— Тепер ці шахраї не дуже щось поспішають, — зауважив Джо, — вони не обтяжують себе і їдуть підтюпцем, немов на прогулянці.

— Якби ми були від них на відстані рушничного пострілу, вже потішився б я — став би вибивати їх із сідла одного за іншим, — заявив мисливець.

— Так-то так, — відгукнувся доктор, — але ж і ми тоді опинилися б на відстані рушничного пострілу від них, і наша "Вікторія" була б чудовою мішенню для їх довгих мушкетів. А ти можеш собі уявити, в якому стані ми б опинилися, якби вони продірявили її оболонку!

Погоня тривала весь ранок. Об одинадцятій годині "Вікторія" ледь пролетіла п'ятнадцять миль на захід.

Доктор уважно стежив за кожним хмаркою на горизонті. Він все боявся зміну напрямку вітру. Що було б з ними, якби їх відкинуло назад, до Нігеру! До того ж він бачив, що "Вікторія" взагалі помітно знижується. З моменту вильоту вона встигла опуститися більш ніж на триста футів, а Сенегал був від них ще милях в дванадцяти. Пересуваючись з такою швидкістю, вони могли дістатися до нього не раніше ніж о третій годині.

Раптом увагу Фергюсона привернули крики, що пролунали знову. Вершники в страшному збудженні гнали щосили своїх коней.

Доктор кинув погляд на барометр і відразу зрозумів, що означають ці завивання.

— Ми опускаємося, Семюель? — запитав Кеннеді.

— Так, — сказав Фергюсон.

"Хай йому грець!" — подумав Джо.

Через чверть години "Вікторія" була менше ніж в ста п'ятдесяти футів від землі, але, на щастя, вітер дещо посилився.

А вершники мчали щодуху, і незабаром пролунав залп з їх мушкетів.

"Надто далеко, дурні! — вигукнув Джо. — Але, здається, слід тримати цих негідників на пристойній відстані, — додав він і, цілячись в вершника, що танцював попереду, вистрілив. Той скотився з коня; товариші його зупинилися, і завдяки цьому "Вікторія" дещо випередила своїх ворогів.

— Вони обережні, — зауважив Кеннеді.

— Так, але тому, що не сумніваються в успіху, — сказав Фергюсон, — і, звичайно, їм вдасться захопити нас, якщо ми спустимося ще нижче. Необхідно будь-що-будь піднятися!

— Що ж ще викинути? — запитав Джо.

— Весь пемікан, який тільки залишився. Все-таки позбудемося ще фунтів від тридцяти.

— Ось, пане!! — відповів Джо, виконуючи наказ.

Кошик, що майже торкнувся землі, в цю мить піднявся. У дикунів вирвався крик люті. Але через якихось півгодини "Вікторія" знову стала швидко знижуватися; очевидно, газ йшов через тріщини оболонки. Незабаром кошик знову став зачіпати землю. Негри кинулися до нього. Але "Вікторія", як це зазвичай буває, вдарившись об землю, підскочила вгору і, тільки пролетівши ще з милю, знову стала падати.

— Та невже нам не вдасться вирватися ?! — люто вигукнув Кеннеді.

— Джо, кидай наш запас горілки! — крикнув Фергюсон. — Кидай інструменти, кидай все, що має будь-яку вагу! Кидай навіть наш останній якір! Це необхідно!

Джо став зривати і кидати барометри, термометри, але всього цього було мало, і "Вікторія", на хвилину підстрибнувши, знову почала опускатися на землю. Негри мчали до неї і були вже кроків за двісті.

— Кидай обидві рушниці! — крикнув доктор.

— Але не раніше, ніж випалю з них! — вигукнув мисливець.

І чотири постріли, спрямовані в гущу вершників, пролунали один за іншим. Чотири негра впали на землю під скажені, шалені крики зграї.

Скинуті рушниці дали можливість "Вікторії" знову піднятися, і тут вона, немов колосальний пружний м'яч, відскакуючи від землі, почала робити великі стрибки.

Дивне видовище! Троє нещасних намагаються втекти від своїх ворогів, роблячи гігантські кроки, і, наче Антей, набираються нових сил від дотику до землі!

Але це жахливе становище повинно було скінчитися! Наближався полудень. "Вікторія" вся якось зіщулилася, витягнулася; в'яла її оболонка полоскалась на вітерці, складки тафти з шурхотом терлися одна об одну.

— Бог покинув нас! — вирвалося у Кеннеді. — Нам неминуче доведеться звалитися.

Джо мовчки подивився на Фергюсона.

— Ні! — промовив доктор. — Ми можемо ще скинути більше ста п'ятдесяти фунтів.

— Що ж саме? — запитав Кеннеді, у якого в голові промайнула страшна думка, що його друг збожеволів.

— Корзину! — відповів Фергюсон. — А самі вчепилися за сітку і так, тримаючись за неї, досягнемо Сенегалу. Мерщій же! Швидше за справу!

Відважні люди без коливання вхопилися і за цей спосіб порятунку. Як сказав доктор, вони вчепилися в петлі сітки. Джо, тримаючись за сітку однією рукою, інший перерізав мотузки, на яких висів кошик, і він впав в ту мить, коли "Вікторія" остаточно опускалася вниз.

— Ура! Ура! — закричав Джо, коли полегшена куля відразу підстрибнула угору футів на триста.

Вершники щосили гнали своїх коней, які майже розпластались по землі, але "Вікторія", потрапивши в сприятливий повітряний потік, випередила їх і швидко мчала до пагорба, що вимальовувався на заході. Для мандрівників це було вигідно: вони перелетіли через пагорб, а зграї їх переслідувачів довелося об'їхати його з північного боку.

Троє друзів продовжували міцно триматися за сітку. Вони примудрилися пов'язати під собою мотузки від корзини, і вийшло щось на зразок великої вільної кишені. Перелетівши через пагорб, доктор радісно закричав:

— Річка! Річка! Сенегал!

Справді, в якихось двох милях від них могутня річка котила свої бурхливі води. Її протилежний берег, низький і квітучий, обіцяв їм вірний притулок і був зручний для спуску.

— Ще чверть години — і ми врятовані! — радісно сказав Фергюсон.

Але, на жаль, їх польоту не судилося скінчитися так благополучно. "Вікторія", втрачаючи свій останній водень, все більше і більше знижувалася. Вона летіла тепер, над абсолютно безплідною місцевістю. Пологі схили чергувалися з

кам'янистими рівнинами. Подекуди лише виднілися жалюгідні кущики і густа, абсолютно висохла під пекучими променями сонця трава.

"Вікторія", кілька разів торкнувшись землі, знову піднімалася, але скачки її з кожним разом ставали все нижче і коротше. І раптом вона зачепилася верхньою частиною своєї сітки за гілки баобаба, який самотньо стояв серед пустелі.

— Ну, тепер кінець! — промовив Кеннеді.

— І все в ста кроках від річки, — додав Джо.

Троє нещасних повітроплавців спустилися на землю, і доктор побіг зі своїми товаришами до Сенегалу. Від річки нісся неймовірний шум. Дійшовши до берега, доктор здогадався, що це був Гуінській водоспад. Кругом не було жодного човна, жодної живої істоти.

Сенегал, який в цьому місці шириною в дві тисячі фунтів, з оглушливим шумом падав з висоти ста п'ятдесяти футів. Річка текла зі сходу на захід, а лінія скель, що перегороджували їй шлях, тяглася з півночі на південь. Хвилі розбивалися об величезні кручі химерної форми, які нагадували жахливих допотопних тварин. Було абсолютно очевидно, що перебратися через цю безодню немислимо.

У Кеннеді мимоволі вирвався жест відчаю. Але енергійний і відважний Фергюсон і тут знайшовся.

— Ще не все втрачено! — вигукнув він.

— Так я і знав! — відгукнувся Джо, який ні на хвилину не переставав вірити в свого доктора.

При вигляді сухої трави в голові Фергюсона майнула смілива думка. "Так, — сказав він собі, — це єдине, що може врятувати нас", і зараз же повів своїх товаришів назад до оболонки кулі.

— Цим бандити не доскакати до нас раніше ніж через годину, — почав Фергюсон, — нам не можна втрачати ні хвилини. Зберіть якомога більше сухої трави, — мені її знадобиться принаймні фунтів сто.

— Навіщо вона тобі? — поцікавився Кеннеді.

— Раз у мене немає газу, — що ж, я перелечу через річку за допомогою нагрітого повітря!

— Ах, Семюель, ти воістину велика людина! — вигукнув Кеннеді.

Тут Джо і Кеннеді негайно взялися до роботи, і незабаром цілий стіг сіна виріс біля баобаба. Фергюсон ж почав з того, що випустив з кулі через клапан весь залишок водню, а потім збільшив отвір внизу оболонки, зрізавши нижню частину кулі. Закінчивши приготування, він нагріб під отвір побільше сухої трави і запалив її.

Щоб наповнити кулю нагрітим і, отже, легким повітрям, потрібно трохи часу; температури в 180 досить, щоб наполовину зменшити вагу повітря, що міститься в ній, розріджуючи його. І незабаром "Вікторія" почала все більше і більше округлятися, благо сухої трави не бракувало і доктор старанно її підкидав.

Було без чверті година.

У цей момент показався на півночі, що не далі ніж в двох милях, загін переслідувачів. Уже долинали їх крики і гучний тупіт коней, що мчали галопом.

— Через двадцять хвилин вони будуть тут, — промовив Кеннеді.

— Джо! Трави! Ще трави! — крикнув Фергюсон. — І через десять хвилин ми будемо в повітрі!

— Прошу, пане Семюель!

"Вікторія" була вже на дві третини наповнена нагрітим повітрям.

— Ну, а тепер, друзі мої, — сказав доктор, — давайте знову вчепилися за сітку.

— Зроблено! — відгукнувся мисливець.

Хвилин через десять поштовхи кулі показали, що вона ось-ось підніметься.

Вершники вже наближалися, вони були всього кроках в п'ятистах.

— Тримайтеся міцніше! — крикнув Фергюсон.

— Не бійтеся за нас, містер Семюель! Не бійтеся!

Тут доктор ногою підкинув у багаття ще порцію сухої трави, і "Вікторія", остаточно наповнившись, швидко стала підніматися, зачіпаючи по шляху за гілки баобаба.

— Полетіли! — радісно закричав Джо.

Як би у відповідь на це, пролунав залп із мушкетів, і одна з куль зачепила плече Джо. Але Кеннеді, нагнувшись, однією рукою вистрілив зі свого карабіна, і ще один ворог звалився на землю. Дикуни люто кричали, побачивши як піднімалася вгору "Вікторії". Але вона, захоплена на висоті восьмисот футів сильним повітряним перебігом, розгойдуючись, уже мчала через Сенегал. Відважний доктор і його товариші дивилися вниз, на бурхливий водоспад під ними.

Через десять хвилин безстрашні аеронавти в глибокому мовчанні почали спускатися до протилежного берега Сенегалу.

Там стояло чоловік десять, одягнених у французьку військову форму, — здивованих, захоплених, переляканих. Можна уявити собі, до чого їх приголомшило поява "Вікторії", яка піднімалася з того берега. Вони були недалекі від того, щоб побачити в цієї кулі, що спускається з небес, диво. Але

їх начальники, лейтенант морської піхоти і мічман, знали з європейських газет про сміливу експедицію доктора Фергюсона і зараз же зрозуміли, що відбувається.

Тим часом "Вікторія", потроху втрачаючи підйомну силу, стала знижуватися зі своїми сміливцями-повітроплавцями, що вчепилися в її сітку. Здавалося сумнівним, щоб вона могла досягти землі. І ось французи кинулися в річку і підхопили трьох англійців у той момент, коли "Вікторія" звалилася у воду в кількох сажнях від лівого берега Сенегалу.

— Доктор Фергюсон? Чи не правда? — крикнув лейтенант.

— Він самий і два його друга, — спокійно відповів доктор.

Французи на руках винесли мандрівників з річки, а "Вікторія", зіщулившись, понеслася, немов величезний міхур, помчалася водами Сенегалу і разом з ними зникла в Гуінському водоспаді.

— Бідна "Вікторія"! — вигукнув Джо.

На очах доктора блиснули сльози, яких він не міг стримати. Він простягнув руки двом друзям своїм, і ті, охоплені хвилюванням, кинулися в його обійми ...

ГЛАВА СОРОК ЧЕТВЕРТА

Висновок. — Протокол. — Французькі установи. — Мединський військовий пост. — Пароплав "Базиліка". — Сен-Луї. — Англійський фрегат. — Повернення в Лондон.

Французи, які перебували на березі, належали до експедиції, надісланій сюди сенегальським губернатором. То були два офіцери — лейтенант морської піхоти Дюфрес і мічман Родамель, — один сержант і семеро солдатів.

Провівши два дні в пошуках найбільш зручного місця для встановлення військового поста в місцевості Гуїн, вони стали очевидцями прибуття доктора Фергюсона.

Неважко собі уявити, який гарячий прийом був наданий трьома мандрівникам. Їх обіймали, поздоровляли. Французи, на очах яких завершився відважний переліт, тим самим ставали свідками прибуття Самуеля Фергюсона до Гуінського водоспаду. Тому-то доктор і звернувся до лейтенанта Дюфресу з проханням офіційно засвідчити цей факт.

— Сподіваюся, ви не відмовитеся поставити своє ім'я під протоколом? — запитав він.

— До ваших послуг, доктор Фергюсон, — з жаром відповів лейтенант Дюфрес.

Французи негайно ж відвели англійців на свій тимчасовий пост, який перебував неподалік, на березі Сенегалу. Тут їх оточили увагою, турботами, нагодували рясним обідом. Тут же був складений і підписаний наступний протокол, який перебуває і понині в архіві Лондонського географічного товариства:

"Ми, що нижче підписалися, заявляємо, що цього числа були очевидцями появи на повітряній кулі доктора Фергюсона і його двох супутників, Річарда Кеннеді і Джозефа Вільсона, що трималися за сітку цієї кулі. Сама повітряна куля впала в річку Сенегал всього в декількох метрах від нас і, віднесена течією, зникла в гуїнському водоспаді. На посвідчення вищесказаного ми і підписуємо спільно з названими особами даний протокол.

Гуїнський водоспад. 24 травня 1862 року.

Семюель Фергюсон. Річард Кеннеді. Джозеф Вільсон.

Лейтенант морської піхоти Дюфрес.

Мічман Родамель. Сержант Дюфе.

Солдати: Фліп, Мейер, Пелісьє, Лора, Расканье, Гильоне, Лебель ".

Так закінчився дивовижний переліт доктора Фергюсона і його славних товаришів — переліт, засвідчений очевидцями.

Тепер вони були в колі друзів, серед мирних тубільних племен, що мали часті зносини з місцевими французькими установами.

Мандрівники прибули на берег Сенегалу в суботу 24 травня, а вже 27 травня вирушили на Мединський військовий пост, розташований дещо північніше, на березі Сенегалу.

Тут французькі офіцери зустріли їх теж з розпростертими обіймами і проявили найщиршу гостинність. Фергюсон і його товариші в той же день сіли на маленький пароплав "Базиліка", що спускався вниз за течією до гирла Сенегалу. Через два тижні, 10 червня, троє друзів прибули в Сен-Луї, де місцевий губернатор, влаштував їм урочистий прийом.

За цей час вони абсолютно оговталися від пережитих хвилювань і втоми. Джо не переставав повторювати:

— Якщо гарненько подумати, це була досить-таки нудна подорож. По правді сказати, я не радив би робити подібний переліт любителю сильних відчуттів. Під кінець він стає докучливим, і не будь пригод на озері Чад і на Сенегалі, мабуть, можна було померти з нудьги.

З Сен-Луї відходив англійський фрегат, який і взяв на борт мандрівників. Вони висадилися в Портсмуті 25 червня, а на наступний день були в Лондоні.

Ми не будемо описувати чудовий прийом, наданий аеронавтам Лондонським географічним товариством. Їх зустріло загальне захоплення вчених.

Незабаром після вшанування Кеннеді виїхав до себе в Единбург, не забувши, звичайно, взяти з собою знаменитий

свій карабін. Діку кортіло якнайшвидше заспокоїти свою стару економку.

Фергюсон з вірним Джо залишилися такими ж, якими ми знали їх, але в їх відносинах непомітно для них самих з'явилося щось нове — вони стали друзями.

Всі газети не тільки Англії, але і всієї Європи були переповнені самими захопленими відгуками про відважних аеронавтів. А газета "Дейлі телеграф", що надрукувала лише короткий опис їх перельоту, розійшлася в цей день в кількості 977000 примірників.

Доктор Фергюсон зробив доповідь про свою повітряну експедицію в Лондонському географічному товаристві; медаль за саме чудове дослідження в 1862 році була присуджена доктору Фергюсону і обом його супутникам.

Експедиція доктора Фергюсона, по-перше, підтвердила найточнішим чином всі факти, встановлені його попередниками — Бартом, Бертоном, Спіком і іншими, всі зйомки, зроблені ними. Експедиції ж, нещодавно проведені Спіком і Грантом, Хейгліном і Мунцінгером до витоків Нілу і в Центральну Африку, незабаром дадуть нам можливість перевіряти відкриття, зроблені самим доктором Фергюсоном на величезному просторі Африканського континенту між чотирнадцятим та тридцять третім градусами східної довготи.

ПРИМІТКИ

[1] На той час 2500 * 24,02 = 60050 австро-угорських крон.

[2] Все вище!

[3] Шотландський моряк, відомий своєю кількарічною робінзонадою на незаселеному острові Мас-а-Тьєрра, що у складі архіпелагу Хуан Фернандес, розташованого у Тихому океані, за 640 кілометрів від узбережжя Чилі.

[4] Нова Голландія – первинна назва Австралії.

[5] Берингова протока відділяє Північну Америку від Євразії, мис Фарвель – південна кінцівка Гренландії.

[6] Лінія — міра довжини, рівна 2,54 мм. Ріст Фергюссона — близько 173 см.

[7] Едіп — герой грецьких переказів, який славився мудрістю. Едіп розгадував загадку чудовиська Сфінкса перед брамою Фів.

[8] Фінеас Тейлор Барнум — американський шоумен. Здобув широку популярність своїми містифікаціями.

[9] Глузлива назва Единбурга. Будинки в старій частині довгий час опалювалися вугіллям, і з димарів постійно піднімався густий дим.

[10] Каледонія — давня назва Шотландії.

[11] Десь більше 183 см.

[12] Бедлам — лікарня для психічно хворих у Лондоні.

[14] Географічна миля дорівнює 1855,4 м. Тобто 810,7 км.

[15] Це англійський меридіан, який проходить через обсерваторію Гринвіч. У 1884 році (після подій, описаних у романі) Міжнародна меридіанна конференція рекомендувала прийняти Грінвічський меридіан як єдиний нульовий меридіан для всіх країн.

[16] Не більше 678 км.

[17] Морська миля дорівнює 1,8523 км.

[18] Зараз — частина Південно-Африканської Республіки.

[19] Калеб — персонаж з повісті Чарльза Діккенса "Цвіркун на печі". Або Калеб Уильямс — слуга з однойменного роману Вільяма Годвіна.

[20] Англійський фунт дорівнює 453,6 г. Біля 70 кг

[21] Трохи більше 54 кг

[22] 1814 кг.

[23 Англійська кубічний фут дорівнює 0,028315 м2. Англійська фут дорівнює 30,48 см. Тобто 1661 куб. м.

[24] Сто літрів або близько того. Галон, який містить 8 пінт, становить 4,546 л.

[25]. Мова йде про шкалу Фаренгейта, один градус якої дорівнює 5/9 градуси Цельсія. При нагріванні на 1° за Цельсієм газ збільшується на 1 / 27 частини того обсягу, який він займав при 0°.

[26]. "Вікторія" — по-латині означає "перемога". Вікторія — королева, яка правила у Великий Британії в період експедиції Фергюссона.

[27]. Близько п'яти сантиметрів. На кожні сто метрів підйому тиск барометра падав на 10 мм.

[28]. "У" на місцевій мові означає – країна.

[29]. Ератичні валуни — величезні камені, занесені далеко від їх місця походження рухом льодовиків.

[30]. Жюль Верн має на увазі нижній шар атмосфери, який ми називаємо зараз тропосферою. Туаз дорівнює 1,949 м.

[31. Один візантійський учений бачив в слові "Neilos" арифметичну суму декількох чисел. N — це 50, E — 5, I — 10, L — 30, O — 70, S — 200, разом це становить число, що дорівнює числу днів в році.

[32]. За переказами, вона починає тремтіти, як тільки на неї ступає нога

мусульманина.

[33]. Тут і далі температура вказується за шкалою Фаренгейта, по якої t° танення льоду дорівнює + 32°, а кипіння води — + 212°.

[34]. Вже після від'їзду доктора були отримані листи з Ель-Обейда, від

Мунцінгера, нового керівника експедиції; на жаль, в цих листах остаточно підтверджувалася звістка про смерть Фогеля.

[35]. Доктор Фергюссон як англієць, може бути і перебільшує. Проте не можна не визнати, що Рене Кайе не користується у Франції тієї славою, яку він заслужив своєю мужністю і самовідданістю.